T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK BASININDA LAİKLİK TARTIŞMALARI (1938–1950)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet ARAMAN

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Haluk SELVİ

EYLÜL – 2006

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK BASININDA LAİKLİK TARTIŞMALARI (1938 – 1950)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet ARAMAN

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Bu tez 14/ 09 / 2006 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı	**Jüri Üyesi**	**Jüri Üyesi**

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ahmet ARAMAN
15 Mayıs 2006

ÖNSÖZ

“Türk Basınında Laiklik” konusu, uzun yıllar değişim ve gelişim sancısı çeken Türkiye’de özgür düşünce sistemini işler hale getirme ya da kişisel çıkarlara alet etme gayretlerinin basın gözüyle değerlendirilişi üzerinde durulmaya değer bulunmuştur. Çalışmalarımız boyunca dönemin basın-yayın organlarının tüm gözlem, inceleme ve yorumlarını konumuza uygun ve objektif bir bakış açısıyla değerlendirmeye çalıştık. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Haluk SELVİ’ye teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme ve mesai arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım. Ayrıca yetişmemde katkıları olan tüm hocalarıma da minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Ahmet ARAMAN
21 Mayıs 2006

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

AİİTE	:Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
ASD	:Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri
AÜ	:Ankara Üniversitesi
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
bkz.	:Bakınız
c.	:Cilt
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
DİA	:Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
DP	:Demokrat Parti
Forum	: Forum
haz.	: Hazırlayan
İHL.	: İmam Hatip Lisesi
İÜ	:İstanbul Üniversitesi
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra
MP	:Millet Partisi
S	: Sayı
s	: Sayfa
SBE	:Siyasal Bilimler Enstitüsü
SR	:Sebilürreşad Dergisi
TC	:Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
THK	:Türk Hava Kurumu
TSD	:Türkiye'de Siyasi Dernekler
TTK	:Türk Tarih Kurumu
YYLT	:Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

SAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Yüksek Lisans Tez Özeti**

Tezin Başlığı: Türk Basınında Laiklik Tartışmaları (1938-1950)	
Tezin Yazarı: Ahmet Araman	**Danışman**:Doç.Dr.Haluk Selvi
Kabul Tarihi:14 Eylül 2006	**Sayfa Sayısı**: IX (ön kısım) +133(tez)+95(ek)
Ana Bilim Dalı:Tarih	**Bilim Dalı**:Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Türkiye, çağdaşlaşma ve batılılaşma yolunda hızla adım atarken demokratikleşme süreci, Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne ve tarihi seyri içinde günümüze kadar devam etmiştir.

Demokratikleşme sürecinde ilerleme kaydedilirken özellikle "laiklik" fikri her aşamada kendisini hissettirmiş ve hep tartışılan bir kavram olagelmiştir.

Eski Yunan'da doğan, Fransa'da gelişen laiklik; batı toplumlarının vazgeçilmez unsurları arasına girmiş, içinde yapılandığı her siyasal zeminde farklı bir gelişme izlemiştir. Batı, bu ilke ile din ve devlet kurumlarının daha faydalı işletilmesi sahasını açarken bizde laiklik, Osmanlı'nın son dönemindeki kurumsal aksaklıkların giderilmesi gayesinden hareketle işletilmeye çalışılmıştır. Çalışmamız bu durum üzerine devletin din müessesi üzerinde etkin bir konuma gelişini irdeleyen gazete ve dergi haberlerini yansıtmaktadır.

Basın, bir milletin geçirdiği devrelerde söz sahibi etkin güçtür. Aynı zamanda millet iradesinin yansımasıdır. Türkiye'de demokratikleşme safhaları, içinde bulunulan toplum yapısının, laikliğin doğduğu batı toplumlarından dini, tarihi ve kültürel farklılıklar göstermesi sebebiyle oldukça sancılı dönemler geçirmiştir. Bu çalışmada "münevver" halk tabakasının bu oluşumlara yaptığı fikri müdahaleler araştırılmıştır. Bunu yaparken o dönemin Türkiye'sinde nasıl bir panorama yaşandığı yine basının gözüyle incelenmiştir.

Laikleşme, basında ilkeyi destekleyenler ve desteklemeyenler şeklinde iki cephe oluşturmuştur. Bu cepheler ve topluma yansımaları üzerinde durulan konudur.

Dönemin önemli fikir adamlarının yine dönemin önemli gazetelerindeki köşeleri ve dönemin idealist dergilerinden yükselen sesler, "laiklik" mekanizmasını her yönü ile mercek altına almıştır. Bu, belgeler ile yansıtılmaya çalışıldı. Ayrıca dönemin üst düzey yöneticileri ile yapılan röportajlar ve bu röportajlara gerek idareci gerekse halk tabakasının nasıl mukabelede bulunduğu da basının gözüyle aktarıldı.

Çalışmamız, bütün bu oluşumları ve 1938–1950 yılları arasında, Türk basınının laikliğe bakış açısını olumlu ya da olumsuz tüm yaklaşımların ülke gündemine olan etkilerini incelemeyi amaçlamıştır.

Türkiye'de laikleşme dönemi Cumhuriyet öncesi ve sonrası devlet yapısının özellikleri sebebi ile farklı aşamalarda gerçekleşmiştir. Tevhid-i tedrisat, şapka, medeni kanun, yeni rakamlar, harfler, lakaplar, unvanlar, kılık kıyafet gibi konulara dair kanunlar inkılâbın aşamalarıdır. İncelememizde bunlara tek tek yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Laiklik, Demokratikleşme, Basın ve Laiklik, Din ve Laiklik, Rejim Tartışmaları.

Sakarya University Insitute of Social Sciences Abstract of Master’sThesis

Title Of the Thesis: Laicism Discussions in the Turkish Press(1938-1950)	
Author: Ahmet ARAMAN	**Supervisor:**Assoc. Prof. Dr. Haluk Selvi
Date:14 September 2006	**Nu. of pages:** IX(pre text)+133(main body)+95(appendices)
Department: **History**	**Subfield:** History of Turkish Republic

On the way of modernization and occidental, Turkey is getting better and developing in the course of the time; and this has been going on from Ottoman to The Turkish Republic.

While making progress, the idea of secularism was felt obviously during the democtic period and this notion(secularism) is always discussed.

Secularism, born in the ancient Greece, developed in France, became one of the indespensable factor among the Western countries. In every phrase secularism was seen in different understanding in every political background. In the west, religion and goverment establishment were come to a composition with this principle, if we take look at us, it was put in practice for repairing and reforming the corparate deficiency in the late time of Ottoman.You will see in this work that how the goverment was being effective over the institution of religion and it reveals the newspaper and magazine cutting.

Press is one of the main power in the period of time of a country.And also a kind of a reflection of nation decree. In Turkey the phares of the democratic period were lived through terrible times in consideration of the structure of society, showing differences insecularism, historical background and religion understanding in the western nations.In this study, intellectual intervention of the commons of “intellectual” has been searched thoroughly about this formation. While doing this searching, considering the period of that Turkey’s conditions, it was analyzed in the eye of the those days’ press.

Secularism, which supports the principle of the press or not, has two sides. Those sides are the main issues of this study.

Some of the outstanding intellectual -men- and some important newspaper articles in the important newspaper- analyzed the mechanism of “secularism” in those days’ press. All the things are reflected by the record, documentary. Besides so many newspaper reports were done with the top executives, it was considered the matters at lenght and was given the reactions of the those top executives and also the public.

The objective of this study is to find out the effect and result of the Turkish press’s point of view about secularism between 1938–1950.

Secularism in Turkey, pre-Republic and post-Rebuplic, was formed in different ways because of the constitution of the goverment. Joinder teaching(Tevhid-i tedrisat), hat civil code(law), new numbers, Latin Alphabet, titles, agnomen, job titles, clothes were the main and real revolutions. This study consists of these revolutions and one by one these were taken on and mentioned by me.

Keywords: Secularism, Democracy, Press and Sekularısm, Religion and Secularıszm, Debate on Regımen.

GİRİŞ

Çalışmamızın Konusu: Türkiye Cumhuriyeti'nin Laiklik meselesinde geçirdiği aşamaları ve bunların Türk basınındaki yansımalarını yeniden ele almak. Günümüzde hala tartışılan ve ülkenin gündemini meşgul eden laiklik, geçmişte de hep tartışılan bir kavramıydı?

Atatürk, İnönü ve Menderes dönemlerinde basının ve halkın laiklik karşısındaki tutumunu tekrar bir ayna gibi yansıtmak istedik.

Çalışmanın İçeriği: Laikliğin Türkiye'de geçirdiği safhalar, dönemin söz sahibi siyasetçi ve yazarların bu konulara bakışı, getirdikleri yorumlar ve aralarındaki tartışmalar incelenmiştir.

Laiklik, sadece felsefi, ideolojik bir kavramdan ibaret değildir. Hayata geçirilen, uygulanan bir ilkedir. Böyle olunca uygulandığı ülkenin dini, siyasi, sosyal şartları laiklik anlayışını etkiler. Laiklik anlayışı ve uygulanışı, ülkeden ülkeye büyük farklılıklar gösterir. Teokratik bir monarşiden Cumhuriyete geçen bir ülkede, laiklik uygulaması demokratik ülkelerdeki laiklik uygulamasına benzemez. Değişiklikler arz eder. Bir İslam ülkesinde "laikliğe" geçişin gerektirdiği değişikliğin derecesi ve manası Hristiyanlığın Budizm'in veya Konfüçyanizm'in yaygın olduğu bir ülkede uygulanmasıyla kıyas edilmeyecek kadar farklıdır (Feyzioğlu, 1993:21).

Konunun Önemi: Laiklik; "Türkiye Cumhuriyeti'' vasfıyla ortaya çıkan yapının temel taşlarından biri olagelmiştir. Laiklik, demokratikleşme ve Batılılaşma yolunda hızla ilerlemenin mihenk taşı olduğu gibi bazen de bir kısım çıkarcılar tarafından da kullanılmak istenmiştir. Çalışmamız her fikrin kendini ifade edebildiği basın cephesiyle bu önemli oluşumu mercek altına almaktadır.

Laiklik ilkesine göre hiç kimse devletin; sosyal, siyasi ve ekonomik düzenini teokratik esaslara göre düzenleyemez. Din bir vicdan sorunudur. Kul ile Allah arasındaki manevi ilişkidir. Herkes dilediği gibi inanır. İbadetini serbestçe yapar. Türkiye Cumhuriyeti'nde kimse bir başkasını dini inançlarını açıklamaya zorlayamaz. Laiklik; inançsızlığı savunmak ya da yaymak anlamına gelmez. Ancak hiç kimse Türkiye Cumhuriyeti

Devleti'nin temel ilkesini hedef alarak dini kötüye kullanamaz. Dini siyasete alet edemez (Atatürk ilkeleri ve İnkılâp Tarihi II, 1987:268).

Çalışmamızın Amacı: İncelememizin konusu 1938–1950 yılları arasındaki döneme rast geldiğinden ülkenin siyasi, sosyal ve vicdani değerlerinin dengelenmesine dayanan bu mekanizmaya daha farklı perspektiften yaklaşmaya çalıştık. Zira bu devre büyük ve köklü bir mirasın henüz on beş yıllık taze oluşumunun devir dönemidir. Devir işi nizam ve adalet gerektirir. Milleti temsil etme adına "Milli" önder olma ve her konuda vekâlet alma adına "Şef" olma vasfını taşıyan İsmet İnönü'nün Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran önderlikte ilk ve en zorlu günlerini yaşayan Atatürk'ten devralacağı bu kutsal değer, bir adım dahi geri gitmeden sarsılmaya uğramadan ve provake edilmeden yoluna devam etmeliydi.

Türkiye'de laiklik, Batı toplumların olduğu gibi toplumsal gelişmenin tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmamış, ithal bir kurum şeklinde siyasal hayatımıza girmiştir. M.Kemal Atatürk ve inkılâpçı kadrolar, ilk önce Türk milletini ümmetçilikten kurtarmak istiyordu. İnkılâplar da bu paralelde yürütüldü.

Laiklik; işte bu her yoruma açık dönem içinde belki de en çok projektör tutulması gereken oluşumdur. İdeolojik ve siyasi meyil gösteren yargılara kapılmadan değerlendirilmesi gereken bu dönem nesnel usullerle araştırılabilmelidir. ''laiklik'' özünde özgür düşünceyi barındıran bir kavram olduğu için bu yorum zemininin potansiyel alanda pragmatist zihniyete açık olduğu düşünülebilir. Çalışmamızın vücuda gelme şekli de bu uygun zeminden kaynaklanmaktadır. Zira "basın" denilen çok cepheli; bazen acımasız bazen olabildiğine yardımcı ama her safhada irdeleyici ve analiz edici sistemin dönemi nasıl bir gözle değerlendirdiği ayrıca konuyu ilgi çekici kılmaktadır. Çalışmamız, bütün bu amaçlar doğrultusunda hazırlanmıştır.

Çalışmamızın Yöntemi: 1938-1950 yılları arasıdaki gazete ve dergiler ile meclis tutanakları ele alınarak, laiklik ile ilgili çıkan haber, yorum, röportaj ve tartışmaları ayrıca o dönemi yansıtan kitap ve makaleleri de inceleyerek bu önemli devrenin basından kamuoyuna nasıl yansıtıldığını belgeler eşliğinde sunduk. Dönemin basın yayın organlarının bulabildiğimiz tüm yayınlarını konumuza uygun ve objektif bir bakış açısıyla değerlendirmeye çalıştık.

1. Laiklik Nedir?

Laik sözcüğü Yunanca “laikos”, Latince “lacius” sözcüklerine dayanır. Ruhani olmayan kimse, dini olmayan fikir ve kurum için kullanılmıştır. Laiklik geniş ölçüde din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıdır (Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi, 1987:268).

Türkçe’ye Fransızca’dan “laic” ya da “laigue” sıfatından alınmıştır (Meydan Larousse:186).

Laiklik, genel anlamda dinin ve devletin her birinin kendi alanlarında bağımsız olmasıdır(Kaboğlu,1990:73). Bu noktadan hareketle laiklik, devletin dini unsurlar karşısında tarafsızlığını ortaya koymasıdır.

Kavramları Osmanlıca dile getirmek isteyen kimi düşünürlerimiz “laik’’ sözcüğü yerine başka sözcükler koymaya çabalamışlardır. Örneğin Ziya Gökalp, “laik” sözcüğü yerine “ladini” (bir anlamda “din dışında kalan”) sözcüğünü kullanır iken; Müşir Ahmet Paşa “laruhbani”(bir anlamda “ruhbanlar dışında kalan”) sözcüğünü kullanmış ve yerleştirmeye uğraşmışlardır. Ancak bu sözcükler tam yerine oturmamış ve özellikle Cumhuriyetimiz kurulduktan sonra, siyaseti din etkisinden kurtarma gayreti ve “halk egemenliği” ilkesi çerçevesinde “laik” ve “laiklik” sözcükleri yaygın bir kullanım alanı bulmuştur (Ateş,1990:21).

Türkçe’de “laiklik” sözcüğü şöyle tanımlanmaktadır:

“Devlet ve din işlerinin ayrılığı, dini olmayan (Ordulu, 2001:241) devletin din ve vicdan özgürlüğünün gerçekleşmesi bakımından yansız(tarafsız) olması, laisizm (Adem, 2005:68).

> Toktamış Ateş’e göre: “Birey laik olmaz. Laik olan ya da laik olabilecek olan devlettir. Ama bir kişi pekâlâ Ben laik bir insanım diyebilir. Laik olduğunu söylemek Ben kimsenin inanç ve düşüncelerine karışmıyorum; kimse de benim inanç ve düşüncelerime karışmasın, devlet bunu sağlasın demektir. Bu ifade bireysel olarak sekularist bir yaklaşımı ve hoşgörüyü de kapsadığı gibi, karşımıza laiklikle çok karıştırılan yeni bir kavram çıkmaktadır. Din ve vicdan özgürlüğü”(Ateş, 1990:24).

Laiklik, vicdan, dinsel inanç ya da inanmama ve kanaat özgürlüğü yanında ibadet özgürlüğünü de içerir. İbadet özgürlüğü kamu düzenini bozmamakla sınırlıdır (Kaboğlu, 1990:74).

Laiklik felsefi, siyasi, hukuki açılardan farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

Felsefi anlamda laiklik, iman ve inanç yerine aklın egemenliğini sorgulayan ve araştıran bir anlayışın kabul edilmesidir.

Siyasi açıdan laiklik, siyasi iktidarın dinden ayrı olması, dini güce dayanmamasıdır.

Hukuki açıdan laiklik ise en sade biçimi ile din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, dini kurallara dayanılmamasıdır. Başka bir deyişle, devletin din ve dinsel inançlar karşısında tarafsız olmasıdır.

2. Laikliğin Tarihi Gelişimi

Orta çağda din kurumu, yani kilise, kralları da aşan bir yetkiyle donatılmıştı. O nedenle toplum, bıçakla kesilmiş gibi iki gruba ayrılmıştı. Bir yanda kilise yönetimi, öbür yanda halk vardı, yani laik kesim vardı. Bu anlamda halktan ayrılmak için, kilise görevlileri, değişik kılık ve yeni üniforma giymişlerdi. Kilise yönetimi ağırlığını yitirdikçe başka resmi kurumlarla birlikte, başka üniformalar ortaya çıkmış ve toplum içinde boy gösterir olmuştur. Şimdiki durumda ise, resmi kılıkla toplum içine, bir başka deyişle “laik toplum” içine çıkmak yadırganır olmuştur (Yalçın, 2005:61).

Laik düşüncenin dini olana karşı baskın hale gelmesi ve laikliğin toplumsal boyut kazanması, tarih süreci içinde ortaya çıkmış bir durum olup, özellikle bu süreci yaşayan topluluklar Batı Hristiyan toplumları olmuştur. Sezar’ın fevkalade güçlü olduğu bir dönemde doğan Hristiyanlık, toplumda tutunabilmek ve siyasal otoritenin tahakkümünden uzak durabilmek için “Sezar’ın hakkı Sezar’a, Tanrının hakkı tanrıya” formülü ile özetlenen bir anlayışla ortaya çıkmıştır (Dursun, 1995:30).

Fransa’da laiklik ile ilgili tartışmalar 14. yüzyılda başlamıştır. Din ve devlet görevlilerinin birbirinden ayrılması tartışmaları papalık ile teokrasinin egemenliğine son veriyordu. Güzel Philippe adıyla anılan VI. Philippe (1268-1314) döneminde kral için

toplumsal ve özel olmak üzere iki türlü kimlik tanımlaması yapıldı ve yetki alanı da buna göre belirlendi:

1-Devleti yöneten birisi olarak kral, uygulama anlayışında tam olarak bağımsız davranacaktı.

2-Özel kimliğine dayanarak da kilisenin gizli gizli uyarılarına açık olacak ve vicdanına göre değerlendirme yapacaktı. Bu, çağdaş hukuk düzeninde geçerli olan "özel ve tüzel kişilik" ayrımının başlangıcı sayılabilir (Dursun, 1995:62).

Laiklik düşüncesi Rönesans ve Reform sırasında daha bir hızla yayıldı. Fransız Cumhuriyet, 1789 devrimi ile laiklik odağında kurulmuştur. Fransız devrimi ile birlikte ülkeyi kiliseden yönetme anlamına gelen Klerikalizm'e karşı yoğun bir tepki yöntemine dönüştü. Papalığın bütün engelleme çabalarına karşın tam bir başarıya ulaştı. Özellikle 1870–1940 yılları arasında III. Cumhuriyet döneminde laiklik artık değişmez bir öğreti olarak yerleşti (Dursun, 1995:62).

Fransa'da laikliğin yasalaştırılması Ferry yönteminde gerçekleşmiştir. Ferry Fransa'nın demokrasi ve özgürlük temelinde kurumlaşması için büyük uğraş vermiştir. Örneğin; toplantı özgürlüğü, basın özgürlüğü, sendika özgürlüğü onun hazırlayıp oylattığı yasalarla sağlanmıştır. Ama kendi adıyla anılan "laiklik yasaları" ile tarihe geçmiştir.(O yasalara bugün "Ferry yasaları" deniliyor.)

Fransa'da Eğitim Bakanlığı 12 Mart 1881 tarihinde çıkardığı ilk yasayla öğretimi laikleştirdi, 16 Haziran 1881'de çıkardığı yasa ile öğretimin devlet eli ile ücretsiz yapılmasını sağladı. 28 Mart 1882'de çıkartılan yasayla da ilköğretimde laik eğitimin zorunlu olmasını getirdi. Kız öğrencilerin de öğrenim görmesini, değişik düzey ve alanlarda kız okulları kurulmasının sağladı. Bütün bunları yaparken yetkileri elinden alınan laiklik dışı örgüt ve kurumların çok sert tepkilerini bastırdı, görevlerine son verdi (Dursun, 1995:63).

Görüldüğü gibi laikleşme çabaları farklı devirlerde ve farklı ülkelerde sancılı dönemlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Bir tarafta tarih ve inanç öğelerinden kopmak istemeyen, diğer tarafta çağın gelişmelerine ayak uydura bilmek için siyasi ve hukuki düzeyde değişiklikler yapılması gerektiğini öngören zihinler boy göstermiştir. Tarih bu iki

görüşün milletin refahı ve devletin bekası adına sentezlenmesi gerektiği inancının her geçen gün güçlenmekte olduğuna şahittir.

Fransa'da 21 Mart 1804'te Medeni Kanunun yürürlüğe girmesini Mahmut Esad Bozkurt şöyle değerlendiriyor: "Fransa Medeni Kanunu'nun en çetin düşmanı kili**se** olmuştur. Çünkü bu kanun Katolikliğin özel hukuk ilişkilerinde özellikle aile hukukundaki egemenliğine ortadan kaldırıyordu"(Cumhuriyet, 14 Şubat 2005).

Laiklik 1789 tarihli İnsan Hakları ve Yurttaşlık Bildirisi'nin 10. maddesinde şöyle geçmektedir:" Hiç kimse dinsel de olsa, kanaatleri nedeni ile rahatsız edilmemelidir. Yeter ki bunların ortaya çıkması (tezahürü) yasayla getirilmiş olan kamu düzenini bozmasın (Başgil, 1985:181).

Laiklik esas olarak kiliseler ile devletin ayrılmasını öngören 9 Aralık 1905 tarihli yasadan gelen hukuki bir rejime boyun eğmektedir: Cumhuriyet laiktir ve tüm inançlara saygı gösterir. Anayasaya göre: "Fransa bölünmez, laik demokratik ve sosyal bir cumhuriyettir" (Adem, 2005:69).

Batıda laikliğin değişik düzeylerdeki gelişimi ve ortaya koyduğu tablo, kuşkusuz bütün toplumlarda aynı özelliklere ve yapıya sahip değildir. Bugün laik devletlerin özellikle hukuksal ve siyasal organizasyonlarına baktığımızda farklı niteliklerle karşı karşıya gelmekteyiz. Bir bakıma laikliğin beşiği sayılan Fransa'da uygulanan laiklik, Fransız Devrimi'ni izleyen yıllardaki militan ve din düşmanı laiklik anlayışından devlet ve kilisenin birbirinden ayrıldığı, dinin kamu işi olarak, din adamlarının da devlet memuru kabul edilmediği, devletin resmi bir dininin bulunmadığı, kamu düzeni ile ilgili sınırlandırmalar dışında her türlü ibadet ve törenlerin serbest olduğu hiçbir dine bütçeden para ayrılmadığı, devletin bütün dinlere eşit mesafede durduğu, dinsel örgütlenmenin serbest olduğu bir laiklik sistemidir (Taplamacıoğlu,1963).

Görüldüğü gibi laikliğin esasında din ve devlete dair görevlerin birbirine olumsuz etkide bulunmamasına yönelik düzenlemeler vardır. Zira devletin her bir ferdi, inançları ve toplumsal yapıdaki yeri sebebiyle farklı kategorilerde haklara sahiptir. Bu hak devletin belli usuller ile güvence altına alması gereken değerler bütününden oluşmaktadır. Laiklik de devletin bu sorumluluğunun farkında olan kişilerce 19.yüzyıldan itibaren çerçevesi belirlenmeye başlanan ilkelerinden biridir. Ancak içinde din ve vicdan özgürlüğüne

dayanan ayırımlar bulundurması sebebiyle şekillenmeye başladığından bu yana farklı çevrelerce yoruma açık bir düşünce sahası olmuştur.

Fransız laiklik sistemi daha çok hukuksal ve siyasal alana önem veren bir laikliktir. Buna karşılık İngiltere'deki laiklik ise farklı özellikler göstermektedir. İngiltere de laik bir yapıya sahip olmakla birlikte Anglikan Kilisesi devletin resmi kilisesidir ve devletin başı olan kraliçe aynı zamanda kilisenin de başıdır. Benzer şekilde İsveç, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İtalya gibi ülkelerdeki laiklik sistemleri Fransa'dakinden farklı özellikler göstermektedir. Ve bu ülkelerdeki devletlerin resmi dinleri mevcuttur. Genel bir özellik olarak bu ülkelerdeki laiklik, daha çok entelektüel ve toplumsal düzeyde kendini gösteren bir yapı şeklinde belirmektedir (Dursun, 1995:33). Yukarıda ismi geçen ülkeler, günümüzde sahip oldukları çağdaş ülke misyonu ile dikkat çekmektedir. Bu durum laikliğin, bizden önce başka devletlerce kanunlara geçirildiği haliyle din-devlet işlerinin kesin çizgilerle birbirinden ayrılmasının olmazsa olmaz bir durum gerektirmediğini ortaya koymaktadır. Çünkü esas olan şey, devletin gereksiz kısıtlamalar yapmadan tebasının haklarını işler halde tutmasıdır.

3. Osmanlı Devleti'nde Laiklik

Cumhuriyet laikliğinin köklerini Osmanlı'da arama imkânına sahibiz ama önce Osmanlı sisteminin ne olup olmadığının bilinmesine ihtiyaç vardır. Osmanlı sisteminin teokratik, monarşik veya doğu despotizminin bir tipi olduğu öne sürülmüştür (Berkes,1973:28–34). Bazılarına göre yarı teokratiktir(yarı laiktir). Siyasi ve dini güçleri ayrı tutmuştur. Bir kısım müelliflere göre ise seküler yapıdadır (Altındal,1986:71–101). Bu bakış açılarının her birinin belirli bir ölçüde haklılık payları vardır. Ancak siyasi hükümranlığın yani sultanlık veya padişahlığın ancak İslam hukukunu uyguladığı takdirde meşru olması, rejimin kanununun bu olması, din ile devletin beraberliğini gösterir ki Osmanlı'da olan budur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun İslami yapısını Bernard Lewis (1993:87) şöyle özetlemiştir:

Kuruluşundan çöküşüne kadar, Osmanlı İmparatorluğu kendisini, İslam'ın gücünün ve inancının ilerlemesine ya da müdafaasına adayan bir devletti. Altı asırdır Osmanlılar, öncelikle İslami idareyi(İ'lay-ı Kelimetullah) Avrupa'nın büyük bir bölümüne hâkim kılmak, ikinci olarak da batının amansız karşı saldırısını durdurmak ya da geciktirmek

için müdafaa halinde, Hristiyan batı dünyasıyla hemen hemen sürekli savaş (cihat) halindeydiler. Kaynağını Türk İslam'ının köklerinden alan bu asırlarca süren uzun mücadelenin bütün Türk toplumu ve kurumları üzerinde etki bırakması kaçınılmazdı. Osmanlı için devlet, İslam'ın kendisiydi. Osmanlı vakayinamelerinde devletin toprakları "İslam toprakları", ordusu "İslam'ın askerleri", dini başkanı "Şeyh'ül İslam" olarak geçer. Osmanlı halkı ise kendini ilk ve en başta Müslüman olarak düşünmekteydi.

Devletin birinci görevi, İslam dinini kollamak ve yaşatmaktı. Fert ve toplum hukuku alanında İslam fıkhını temel alan devlet, müftülerin ve kadıların oluşturduğu dini bir bürokrasiyi de muhafaza etti (Dursun, 1992:82).

Devletin koruması ve desteğine sahip olan İslam dini, halk arasında derin kökler salmıştı. Sivil toplum kurumlarının lideri durumunda bulunan vakıflardan (özel bağış ve yardımlardan) faydalanan tarikatlar, Müslümanlardan da büyük bir ilgi gördü. Tarikatlar devletin büyük yardım ve himayesini elde etti (Jaschke, 1972:169). Bunların yanında vakıflar sadece tarikatları değil aynı zaman da camileri, ulemayı ve hayır işlerini finanse etmek suretiyle, din yolunda yardım yapmak isteyen kimseler için önemli bir kaynak oluşturmaktaydı.

Osmanlı devlet idaresinde özellikle 17. yüzyıldan sonra dini hukukun gittikçe hâkim olduğunu görüyoruz. Bunun sebebi medreselerin akli ilimlerden uzaklaşıp nakli ilimlere ağırlık vermesidir (Feyzioğlu, 1981:183). Devletin siyasi yapısının ve hukukun laikleşmesi, hayatın akışının ve değişen şartların kaçınılmaz sonucudur. Hristiyan âleminde de "droit cononique" denen bir kilise hukuku vardır. Zamanın akışı ve değişen şartlar, kilise hukuku ve devlet hukukunu birbiri ile bağdaşmaz şekilde ayırmıştır.

Bir grup yazar Osmanlı İmparatorluğu'nda dini toleransın hükümdarın kişiliğine bağlı olmaksızın kurumsallaşmasını yani farklı dini grupların iktisada, adalete, dine ve eğitime ilişkin konularda serbest bırakılmalarını laiklik olarak karşılamaktadır. Aynı zamanda Ömer Lütfi Barkan'ın başını çektiği bir grup ilim adamı ise, Osmanlı devlet ve toplum hayatındaki gerçek uygulamaya şeriatten ziyade dünyevi otorite tarafından ortaya konulan kuralların (örf-i sultani) hükmettiğini belirterek Osmanlı İmparatorluğu'nun dini bir devlet sayılamayacağını vurgulamaktadır (Küçükağa, 1999:27).

Osmanlıların, din topluluğunun kendi hukukunu uygulamasına izin verdiği doğrudur. Ayrıca, Tanzimat sonrasında, din dışı hukuk sisteminin varlığı da söz konusudur. Ancak bunlar, gelişen dünyasal gereksinimlere sağlıklı yanıtlar veremediği için böylesi koşullarda yeni düzenlemeler yapılması zorunluluğu kendiliğinden doğmuştur. Bünye gereğinden çok genişleyince giysi dar gelmiştir. Vücut o elbiseye sığmamıştır.

Zaman zaman din dışı arayışlara başvurmuşlarsa da devleti dinden soyutlayamadıkları için yenilikler, dinsel ilkelere göre ayarlanmıştır. Osmanlı Devleti İslam'dan başka dinlerin varlığını hatta denkliğini de kabul etmiştir. Ne var ki kendi teokratik yapısını aşamamıştır. Bu nedenle de laik sayılamaz (Özgen, 1994:61-62).

Osmanlı yönetim üçgeni, "din-ordu-devlet" kenarları ile çizilmiştir. Halifelik kavramına karşın, yönetime ne zaman "din-ordu" dayanışması egemen olmuşsa padişahın ayağı kaydırılabilmiştir. Devlet, bu ittifakın buyruğuna girmiştir. Dini temsil eden ulema her zaman ağırlıklı bir denetçi-yönetici olmuştur. Devleti simgeleyen "padişah-vüzera", yönetim gücünü elinde tutmayı amaçlamıştır. Silahlı gücü oluşturan "ordu" ise, savaş dönemlerinin dışında da bu üçlü gücün çok önemli sahibi olmuştur. Osmanlı tarihi bir bakıma bu üç güç arasındaki savaşın da tarihidir.

Bu yapılanma biçimi içinde inançlı bir İslam devleti ne denli laik olabilir ise, Osmanlı Devleti de o kadar laik olabilmiştir (Özgen, 1994:62-63).

19.yüzyılda artık Osmanlı Devleti'ni, içine sürüklendiği gerilik ve güçsüzlükten kurtarmak için köklü değişiklikler yapmak zorunluluğu iyice ortaya çıkmıştı. Tanzimat dönemi; devlet yapısına, hukuka ve eğitime pek çok değişiklik getirdi.

Tanzimat, bir yönü ile "keyfi" idareden "hukuk devleti"ne geçiş idi. 1839 tarihli Gülhane Hattı Hümayunu yüz elli yıldan beri Osmanlı Devleti'nin önceki devirlerindeki gücünün güçsüzlüğe, mamuriyetinin fakirliğe dönüştüğü gerçeğini tespit eden bir cümle ile başlıyordu. Kanunlara saygının kaybolmasını bu duruma sebep gösteren 1839 Hatt-ı Hümayunu'nda din ulemasının direnişine yol açmamak için çok dikkatli bir üslup kullanılmıştı. Osmanlı'da padişah, gücünü dinden ve ulema sınıfının desteğinden alıyordu. Bu sebeple kanunları ve kurumları aklın ve çağın gereklerine uydurmak zorunluluğu üstü kapalı şekilde kabul edildiği halde, bu fikir açıkça söylenemiyordu. Hatta dini hukuka daha bağlı ve daha saygılı olunması gerektiği ileri sürülüyordu. Yalnız

kanunlarda ve kurumlarda değil kafaların içinde de “ikilik” sürüp gidiyordu. Bu sebeple sırasıyla; 1850’de Ceza Kanunu, 1851’de Kanunu Cedit (Yeni Kanun / Ceza kanununda önemli değişiklikleri içerir.), 1858’de Arazi Kanunnamesi, 1869’da Mecelle çıkarıldı. Mecelle, dini hukukun(fıkhın) akitler, haksız fiiller, kişi hakları, hukuk davalarında yargılama usulleri gibi bölümlerini açık ve anlaşılır bir dille “kod” haline getiren, şer’i esasları sınırlı ölçüde çağdaşlaştırmaya çalışan büyük bir çabanın eseri idi.

Hukuku fetvalarla düzenlemek yerine, “fıkh”ın kanunlaştırma yoluna gidilmesi büyük bir yenilikti.

Bundan başka 1850’de Ticaret Kanunnamesi, 1858’de yeni bir Ceza Kanunnamesi çıkarıldı. 1860’ta Ticaret Mahkemeleri kuruldu. 1862’de Ticaret Mahkemeleri Usul Nizamnamesi, 1864’te Ticaret-i Bahriye(Deniz Ticareti) Kanunnamesi yayınlandı.

Şer’iye ve Nizamiye Mahkemeleri yan yana yaşıyor, bu da karışıklıklara sebep oluyordu. Devlet hiç değilse dış görüntü olarak teokratik yapısını koruyordu.

Bu arada padişahlık ve halifeliğin ayrılması, gerekirse halifeliğin kaldırılması konusunda bir takım düşünceler derinlerde de olsa filizlenmeye başlamıştı (Daver, 1955).

İkinci meşrutiyetle devleti laikleştirme yolundaki gelişmeler devam etti. Mahkemeler konusunda düzenlemeler yapıldı. Aile hukuku, takvimin “kameri” takvimden “gregoryen” takvimine çevrilmesi, I.Dünya Savaşı sırasında kadınlara hekim olabilme izni verilmesi, silahlı kuvvetlerde şapkaya benzeyen “enveriye” adlı serpuşun kullanılmaya başlanması gerçekleşti (Feyzioğlu, 1981:186).

Tanzimat Fermanı’nda devletin hüsn-i idaresi için “vaz’ ve tesisi” ne gerek olduğuna dikkat çekilen “Kavanin-i Cedide”nin çıkarılması klasik Osmanlı-İslam kanunlaştırma ve sorunu dinsel kurallara göre çözme geleneğini terk ederek batıdan iktibas edilmesi yolunu açıyordu (Dursun, 1992:34).

19. yüzyıldaki laikleşmenin meydana getirdiği devletin yönetim alanlarındaki ikili yapı toplum yapısına da yansımış ve burada da klasik Osmanlı toplum yapısında görülen ulema-kapıkulu çelişkisi, kapıkulunun devreden çekilmesi ve idarede giderek nüfuzu artan yeni toplumsal kesimlerle ulema-asker/sivil bürokrasi çatışması şekline dönüşmüştür. Önceki asırlarda önemli bir güç olan yeniçeri yoktu ama yerine şimdi

Ordu-yu Hümayun geçmişti; benzer şekilde devşirme kökenli kamu görevlilerinin yerini ise mekteplerden mezun ve bir kısmı Avrupa'ya gidip tahsil görmüş olan paşalar ve efendiler almıştı.

Osmanlı döneminde siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal alanlarda yapılan ıslahat ve yenilikler laiklik çerçevesinde değerlendirilecek nitelikte ise de hiçbir şekilde laiklik ilkesi gerekçe gösterilerek yapılmış değildir. Bu tür yenilikleri yönlendiren temel saik, toplumun içinde bulunduğu çeşitli sorunların aşılması ve saldırılara muhatap olan devletin sıkıntılardan kurtarılması idi (Dursun, 1992:36).

Osmanlı Devleti'nde laikliğin izleri ilk defa belirgin bir şekilde 1820'lerden itibaren Osmanlı Sultanları tarafından uygulamaya konan ve idari, askeri ve eğitim sahalarında kısmi bir ıslahat yapmayı amaçlayan Tanzimat reformlarında görülür (Karal,1973).

İttihat ve Terakki Fırkası resmiyette laiklik taraftarı değildi. Fırkanın genel politikası, sosyal ve ekonomik alanda modernleşmeyi amaçlamakta ve değişik birçok fikri cereyanı bu gayenin etrafında seferber etmeye çalışmaktaydı. Fırka kuruluşundan beri, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu Avrupai hayatın her yönüyle benimsenmesinde gören ve İslam'ı ve mevcut dini kültürü, bu kurtuluşun esas engelleri olarak kabul eden muhafazakâr ve laiklik taraftarı bir kanadı da içinde bulundurmaktaydı (Mardin, 1983).

Fırka aynı zamanda, fikirleri sadece "İslami" değil fakat yeni bir anlamda "İslamcı" olan belirgin bir dini kanada da sahipti. Bu kanadın İslamcılığı, çağdaş siyasi ve sosyal problemlere İslam'ın çözümler getirebileceğine olan inancın doğurduğu belli ölçüde siyasi ve sosyal bir aktivizmle, İslam ile modern ilimleri uzlaştırmayı ve dini düşünce ve yorumlarda akli metodları yaymayı amaçlayan "İslami bir modernizm" düşüncesini içermekteydi (Kara,1986; Tunaya,1962). Bu sentez "laiklik" kavramının din ve devlet işlerinin ayrılması gerektiğine dayanan mantığı ile özdeşleşmemektedir. Çünkü hem din, kültür ve vicdan değerleri egale edilmemeye hem de çağın getirdiği ilerlemelerin dışında kalınmamaya endeksli bir çıkış noktası vardır.

Duruma bir de "din" mefhumunun tarih akışında anayasamızda nasıl bir seyir gösterdiği yönünden bakmak gerekir. Zira; bu seyir ifrattan tefrite gidişin apaçık bir göstergesidir.

İlk “Kanunu Esasi”nin 1909’da geçirdiği geniş tadiller arasında bu kanunun diyanete mütedair hükümlerine dokunulmamış binaenaleyh “Kanunu Esasi” ile tesis olunan yarı dini ve laik sistem muhafaza edilmiştir (Başgil, 1985:183).

Büyük Millet Meclisi Hükümeti zamanına gelince, Ankara’da kurulan ilk Millet Meclisi tarafından 1921’de yapılan ilk “Teşkilatı Esasiye Kanunu”nda din ve şeriat kanun üstü bir kıymet olarak kabul edilmiştir. Cumhuriyet devrine ait bu ilk anayasanın yirminci maddesinde Büyük Millet Meclisinin vazifeleri arasında “Ahkam-ı Şer’iye’nin Tenzifi” yer almış ve Meclisin yapacağı kanun ve nizamlarda zamanın ihtiyaçlarına en uygun “Ahkam-ı Fıkhiye”nin esas tutulması lazım geldiği tasrih edilmiştir.

Laik düşünce akımı siyasi hakimiyeti ele geçirme imkanını ancak İstiklal Savaşı’ndan sonra yeni kurulan cumhuriyette Atatürk’ün önderliği ile kazandı. Atatürk 1923’te Halk Fırkası’nın idaresine dayalı bir hükümet kurdu. Yine Büyük Millet Meclisi Hükümeti zamanında 29 İlk teşrin 1923’te yapılan ve Cumhuriyeti resmileştiren 364 numaralı anayasada da resmen bir devlet dini kabul edilmiş ve ikinci maddesinde “ Türkiye Devleti’nin dini, din-i İslam’dır.” denilmiştir. Nihayet, 20 Nisan 1924 tarihli anayasamızın ikinci maddesinde “Türkiye Devleti’nin dini din-i İslamdır” hükmü tekrar edilmiş ve yirmi altıncı maddesinde, “Ahkam-ı Şer’iyenin tenfizi” vazifesi Büyük Millet Meclisinin umumi vazifeleri arasına konulmak suretiyle din ve devlet bağlılığı teyid olunmuştur (Başgil, 1985:184). Çarçabuk gözden geçirdiğimiz mevzuat ve vukuat gösteriyor ki, Türkiye’miz uzun yıllar “dine bağlı devlet” sisteminde yaşadıktan sonra, geçen asrın birinci yarısı ortalarından itibaren, bu sistemden sıyrılarak yarı dini bir sisteme girmiş ve her an biraz daha laik devlet sistemine yaklaşmıştır. Bir asra yakın bir süre bu tekâmülün yükseliş istikametinin saf laiklik olduğu aşikârdır. Evvela tam dini, sonra yarı dini, nihayet ladini yani laik devlet, din ve devlet münasebetlerindeki tekâmülün garp memleketlerinde de takip ettiği normal ve mantıki gidiştir. Bununla beraber, Türkiye’de iş böyle olmamış, tam ve saf laikliğe gelinecek yerde 1924’ten itibaren, eski “Dine Bağlı Devlet” sisteminin tam zıddı olan ve ifrattan tefrite gidişi andıran yine “Devlete Bağlı Din” sistemine gelinmiştir. Berikinde devlet, işlerinde ve faaliyetlerinde, dini düşüncelerden direktif alan ve din adamları devlet üzerinde sıkı bir vesait icra ederek devlete baş müşavirlik eder. (Devlete bağlı din) sisteminde ise, tamamıyla deminkinin aksine olarak, din kendi sahasındaki umurda bile politikadan

direktif alma mecburiyetindedir ve devlet adamları din üzerinde en üstün söz ve salahiyet sahibidir(Başgil,1985:185). Bu çalkalanmalar, anayasanın uygulanması kapsamında gerçekleşse de tarihin bir döneminde idare din zemini üzerine kurulmuş daha sonra dengeler eşitlenmeye çalışılmış, bu enteresan sürecin son merhalesinde de ifrata kaçılmış ve dini değerlerinden tamamen sıyrılmış bir devlet anlayışı getirilmeye çalışılmıştır. Aslında kamu vicdanında var olan düşünce, devletin ikbalinden de dinin gereken ölçüde yaşanmasından da ödün vermeden bir Türkiye yaşatabilmekti.

Şeyhülislamlık 1920'de "Şer'iye Vekâleti"nin ihdasıyla kaldırılmıştır. Bu ilk merhaledir. 4 Mayıs 1920'deki bu kanunun ilk maddesinde Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin ayrıldığı çalışma daireleri yani Vekâletlerden biri de "Şer'iye ve Evkaf Vekâleti" idi. Şu halde bu ilk merhalede din ile devlet ayrılmıyordu. Bu sistem 1924'e kadar böyle devam etti.

1938'e kadar Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı, İsmet İnönü'nün başbakanlığı idaresinde radikal bir laiklik programı yürürlüğe kondu. Dinin devlet üzerindeki etkisi azaltılarak, onun toplumsal bir rol oynaması büyük ölçüde engellenmiş oldu. İslam hukukuna göre karar veren dini mahkemelerin faaliyetlerine son verildi çok düşük ölçüde Diyanet İşleri Başkanlığı'na tahsis edilen bütçe hariç, dini kurumlara yapılan devlet yardımı kesildi. Din eğitimi tedricen azaltılarak sonunda askıya alındı, tarikatlar yasaklandı ve feshedilen dini kurumların bütün mallarına devletçe el kondu. Böylece Türk toplum hayatında ortaya çıkan boşluk, özellikle laik batı toplumu başta olmak üzere Avrupa'dan getirilen kurumlarla ve Harf inkılâbıyla ifade edilen Türk Milliyetçiliğinin devlet denetimindeki laik bir varyantıyla doldurulmaya çalışıldı.

Osmanlı Devleti'nin geçirdiği aşamalar devletin zirveden aşağı doğru inişi, sadece ülke sınırları içinde değil dünya siyasetinde fazlasıyla değişen dengeler, değişmekte olan dönem şartları ve gerek halk gerekse aydın kesimin meseleye yaklaşımı bugün de doğru bir değerlendirme yapılabilmesi açısından oldukça önemlidir. Ülkemizin yaklaşık son 150 yılda geçirdiği siyasi aşamalar ve zaman zaman araç, zaman zaman da amaç haline getirilen laiklik kavramının ilke haline gelişinin serencamesini bilmemiz önemli hale gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde sırasıyla Tanzimat, Meşrutiyet ve en olgun hali ile Cumhuriyet dönemlerinde yapılan laikleşme çabalarını irdelememiz önem arzetmektedir.

BÖLÜM 1 : ATATÜRK DÖNEMİ LAİKLİK POLİTİKASI (1923–1938)

Türk inkılâbının temel dinamiklerinden biri olan laiklik; Atatürkçü düşünce sistemi açısından da oldukça önemlidir. Atatürk cumhuriyetini en iyi karakterize edecek nitelik onun 'laik' karakteridir. Zira laiklik gerçekleşmez, devamlı ve titiz bir saygı görmezse Atatürkçü inkılâbın hedefi olan çağdaş, demokratik ve bağımsız Milli Cumhuriyetin varlığı tehlikeye düşeceği gibi, bir diğer hedef olan Türk toplumunu çağdaşlaştırma çabası da iflasa uğrar ve toplumumuz yeniden orta çağın karanlığına gömülür (Giritli,1980:89).

Osmanlı Devleti, diğer tüm Müslüman devletlerde olduğu gibi teokratik yapıya sahipti. Batılı devletler, Rönesans ve reform hareketleriyle; din ile dünya işlerini birbirinden ayırmaya başlamış, kilisenin baskısından kurtulmuş, skolâstik düşünceden sıyrılmaya başlamıştı. Düşünce ve bilim hayatını din kurallarının baskısından kurtarmış devlet yönetimine daha akılcı çözümler getirmeye başlamıştı. Bu değişimin etkisiyle batı toplumları, yeniçağda hızla gelişip güçlenirken, dönemin denge unsuru olan ihtişamlı Osmanlı Devleti, bu gelişmelere ayak uyduramadığı için her geçen gün geri kalmıştır.

17. ve 18. yüzyılda yapılan ıslahat çalışmaları Osmanlı Devleti'ni geri kalmaktan kurtaramamıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde ayakta kalabilmek için denge politikasını uygulamış, diğer devletlerin menfaatlerinden yararlanarak ayakta kalmaya çalışmıştır. Batıda aydınlanma çağı ile başlayan icat ve yeni gelişmeler ortaya çıkarken Osmanlı Devleti'nde yapılan yenilikler tartışılır olmuş en basit icatlar bile çıkarcı çevrelerce, "Din elden gidiyor." naralarıyla icatların önü tıkanmıştır. Avrupa'da Martin Luther'in modern matbaayı geliştirip 1450'lerde Avrupa'da kullandığı yıllarda Osmanlı Devleti'nde ancak 1827'de Lale devrinde matbaa kullanılmaya başlanmıştır.

Çağdaşlaşmanın vazgeçilmez şartı olan akılcı ve bilimci yaklaşım, donmuş ve katı dogmalara kayıtsız şartsız bağlılıkla bağdaşamaz (Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi II,1987:71). Atatürk'ün dediği gibi, "Biz ilhamlarımızı gökten ve gaipten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz. Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir de milletler tarihinin bin bir facia ve ızdırap

kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir" (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1959:405).

Atatürk'ün modernleşme yolunda kendisine ve Türk milletine ilham kaynağı kabul ettiği sebepler zihinlere aktarılmaya çalışılırken Millet Meclisi de laikleşmeyi farklı kulvarlarda yasalaştırıyordu. Bu icraatlar dönemin yazarlarınca farklı şekillerde yorumlanmıştır.

1924 Mart'ının ikinci günü, ikinci Büyük Millet Meclisi iki büyük kanun kabul etmiştir. Biri Şer'iye ve Evkaf Vekâletinin ilgası ile yerine Diyanet İşleri Reisliğini kuran 429 sayılı kanundur. Öbürü de o zamanki Türkiye'de muhtelif idarelere bağlı çalışan öğretim müesseselerini birleştirip bunları tek elden ve Maarif Vekâleti tarafından idaresini emreden, 430 sayılı "Tevhid-i Tedrisat" kanunudur.

Din işlerine gelince aynı kanun, bu işleri de sırf itikad ve ibadet ahkamiyle, cami, mescit, medrese gibi müesseselerin idaresinden ibaret kabul etmiş ve bu ahkâmın tedviri ile dini müesseselerin idaresi için, Başvekâlete bağlı olmak üzere (madde 4) devlet merkezinde bir Diyanet İşleri Reisliği kurulmuştur.

Görülüyor ki üzerinde durduğumuz kanun Türkiye'de din ile devlet işlerini birbirinden sarih ve kat'i surette ayırmıştır. Ve devleti dünya işlerinde, dini de itikat ve ibadet ahkâmıyla dini müesseselerin idaresinde salahiyetli kılmak suretiyle din ve devlet münasebetleri tarihimizin takip ettiği gidişin normal ve mantıki bir varış noktasını teşkil etmiştir. Bundan dolayı bu kanunu överiz. Fakat din ve devlet ayrılışında, bu kanun, devleti diyanete karşı re'sen karar salahiyetini haiz müstakil bir duruma koyduğu halde, diyanete de hiç olmazsa muhtar bir faaliyet sahası ayıracak yerde, laiklik umdesinin bu mantığını bir tarafa bırakarak diyaneti, bütün teşkilat ve personeliyle birlikte, hükümetin eli ve emri altına koymuş yani, netice itibarıyla sadece (Devlete bağlı din sistemi) kurmuştur (Başgil, 1985:187-188).

Bu oluşumlar Türkiye'de laikliğin dünyada neredeyse tamamen farklı bir seyir izlediğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Sıralayacağımız kanun maddeleri devletin bahsi geçen yıllarda ne denli tenakuz (zıtlık) yaşadığının resmi ispatıdır.

- Türkiye Devleti’nin dini vardır. (29/30 Birinci teşrin 1923 tarihli ve 364 sayılı kanun)
- Türkiye Devleti’nin dini yoktur. (3 Mart 1924 tarihli ve 429 sayılı kanun)
- Türkiye Devleti’nin dini vardır ve bu dinin ahkâmını (hükümlerini) tenfiz etmek devletin vazifesidir. (24 Nisan 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunun ilan edilmesi)

Bu tereddüt ve tenakuzu ortadan kaldırmaya yönelik olarak 10 Nisan 1928’de Teşkilat-Esasiye Kanunu’nun 2 ve 26. maddeleriyle diğer bazı maddelerindeki diyanete dair cümleler kaldırılmış, zıtlıklar bertaraf edilmiştir. Nihayet 1937 Şubat’ında Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda yapılan bir başka tadil ile bu kanunun ikinci maddesine giren altı prensip arasında “laiklik” tabiri de yer almıştır.

… Fakat bu kanunda “Türkiye Devleti Laiktir” denilmekle devlet hakikaten laik olmuş mudur? (Başgil, 1985:190–191).

Ord.Prof. Dr. Ali Fuad BAŞGİL, kitabında bu sorunun cevabını kendisi verirken; kendisi laikliğin oturtulmaya çalışıldığı dönemde Diyanet İşleri Teşkilatı’na üniversiteler kadar olsun muhtariyet tanınmadığını, İslami vakıfların tesis olunduğu maksat ve gayeye tahsis olunması ve yüksek din adamı ve alimi yetiştirecek dini öğretim müesseselerinin kurulmadığını ifade etmektedir (Başgil, 1985:191).

1.1. Atatürk’e Göre Din ve Laiklik

Türk inkılâbının temel dinamiklerinden biri olan laiklik; Atatürkçü düşünce sistemi açısından da oldukça önemlidir. Atatürk cumhuriyetini en iyi karakterize edecek nitelik onun ‘laik’ karakteridir. Zira laiklik gerçekleşmez, devamlı ve titiz bir saygı görmese Atatürkçü inkılâbın hedefi olan çağdaş, demokratik ve bağımsız Milli cumhuriyetin varlığı tehlikeye düşeceği gibi, bir diğer hedef olan Türk toplumunu çağdaşlaştırma çabası da iflasa uğrar ve toplumumuz yeniden orta çağın karanlığına gömülür (Giritli, 1980:89).

Osmanlı Devleti, diğer tüm Müslüman devletler de olduğu gibi teokratik yapıya sahipti. Batılı devletler, Rönesans ve reform hareketleriyle; din ile dünya işlerini birbirinden ayırmaya başlamış, kilisenin baskısından kurtulmuş, skolâstik düşünceden sıyrılmaya

başlamıştı. Düşünce ve bilim hayatını din kurallarının baskısından kurtarmış devlet yönetimini daha akılcı çözümler getirmeye başlamıştı. Bu değişimin etkisiyle batı toplumları, yeniçağda hızla gelişip güçlenirken, dönemin denge unsuru olan ihtişamlı Osmanlı Devleti, bu gelişmelere ayak uyduramadığı için her geçen gün geri kalmıştır.

17. ve 18.yy. da yapılan ıslahat çalışmaları Osmanlı Devleti'ni geri kalmaktan kurtaramamıştır. 19. yy. gelindiğinde ayakta kalabilmek için denge politikasını uygulamış, diğer devletlerin menfaatlerinden yararlanarak ayakta kalmaya çalışmıştır batıda aydınlanma çağı ile başlayan icat ve yeni gelişmeler ortaya çıkarken Osmanlı Devleti'nde yapılan yenilikler tartışılır olmuş en basit icatlar bile çıkarcı çevrelerce din elden gidiyor naralarıyla icatların önü tıkanmıştır. Avrupa da Martin Luther'in modern matbaayı geliştirip 1450'lerde Avrupa da kullanıldığı yıllarda Osmanlı devletinde ancak 1827'de lale devrinde kullanılmaya başlamıştır.

Çağdaşlaşmanın vaz geçilmez şartı olan akılcı ve bilimci yaklaşım, donmuş ve katı dogmalara kayıtsız şartsız bağlılıkla bağdaşamaz (Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II, 1987:71). Atatürk'ün dediği gibi, "biz ilhamlarımızı gökten ve gaipten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz. Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir de milletler tarihinin bin bir facia ve ızdırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir"(Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1959:405).

Avrupa'da aydınlama çağı, Fransız ihtilali ve getirmiş olduğu fikir akımları, sanayi inkılabı ve modernleşmenin hızla ilerlemesi Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya ayak uyduramaması, son dönemlerdeki savaşlarda alınan mağlubiyetler devlet adamlarını Avrupa ile entegre yoluna gidilmesini sağlamaya yönelik çalışmalar yaptığını ve bu amaçla lale devrinde Avrupa'ya elçi gönderildiği I. Mahmut'la Avrupa'dan subaylar getirtilmesi III. Selim döneminde sürekli elçiliklerin açılması, II. Mahmut devrinde Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi, Tanzimat fermanı ile batılılaşma yolunda adımların atılması, Meşrutiyet ile halkın yönetime katılması vb. yapılan bu faaliyetler Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetlerden ve çöküntüden kurtaramamıştır. "Müslümanların kendi öz miraslarını yapıcı olarak düşünmede, Hristiyanlığın bu mirasa yönelik hücumlarına cevap vermede psikolojik bakımdan zayıf bir duruma soktu. Çoğu aydınlar arasında şöyle bir intiba bıraktı. İslam kendi kendini yeniden kurma imkân ve kabiliyetini yitirmiş

durumdadır; eğer o kendini yeniden kurma yolunda bazı şeyler yapabilecekse, bunu ancak Batı'nın tesirleri ve orada aldıkları sayesinde yapabilir" (İslam, 1981:268).

Laikliği Türkiye'ye ilk getirenlerden birisi II. Mahmut'tur. Bu dönemde Avrupa'ya öğrenci gönderilmiş, bilim ve teknik yönden Avrupa örnek alınmış kılık ve kıyafette değişiklik yapılarak sarık kaldırılmış yerine fes getirilmiş, devlet memurlarına pantolon giyme şartı konmuş, mehter takımı kaldırılarak yerine Mızıkay-ı Hümayun kurulmuş, batı tarzı müzik benimsenmiştir. Avrupa tarzı okulların yanında ilk lisan okulu açılmış ve ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir. Toplumsal alandaki bu yeniliklerin yanında hukuksal alanda da epey değişiklikler yapılmış Avrupa tarzı mahkemeler kurulmuş Meclis-i Valay-ı Ahkâmı Adliye gibi yeni meclisler açılmıştır. Bu dönemdeki gelişmeler yeterli olmayıp 1850'den itibaren Avrupa'dan bazı kanunlar alınmaya başlanmıştır. İlk olarak "Ticaret Mahkemeleri Usulü" 1864'de "Ticaret Kanunu" alınmıştır. Osmanlı'da hukuk kitabı olan Ahmet Cevdet Paşa tarafından 1869'da "Mecelle" isimli kanunname hazırlandı. Mecelle de çözüm olmayınca 1876'da yine Avrupa'da ithal olan Kanun-i Esasi (İlk Anayasa) hazırlandı. Bu Anayasa 1921 yılına kadar devam etti.

1.1.1. Atatürk'ün Din Anlayışı

Osmanlı Devleti'ni kurtarmak için fikri mücadele eden Batıcılar, din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını problemlerin ilim ve akıl yolu ile çözüme kavuşturulmasını savunurlardı. Atatürk'ün de Batıcılar gibi düşündüğünü görmekteyiz.

Atatürk'ün dünya ile ahiret işlerini farklı değerlendirip, bize bazı tavsiyelerde bulunduğunu görmekteyiz. "Din lüzumlu bir müessesedir. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur. Yalnız şurası var ki, din, Allah ile kul arasında bağlılıktır," (Esenkaya, 1995:11) derken insanların vicdanlarına seslenmiş, ferdin inancına saygıyı ön görmüştür. Kendisine bir gün heykeltıraş ve ressam Münir Hayri Egeli takdim edilirken namaz kıldığı söylenmiş, bunun üzerine Mustafa Kemal; "Batmak üzere bir gemide bulunsanız, herhalde yetiş Gazi demezsiniz; Allah dersiniz. Bundan tabii ne olabilir?" diyerek Münir Hayri Bey'e dönmüş "Dünya işlerine zarar getirmemek şartıyla namazını kıl, heykel yap, resim yap" demiş (Gürtaş, 1982:36). Böylece kişinin ibadetlerini özgürce yapabileceğini vurgulamıştır.

Atatürk'ün doğa ve düşünce evrenini bir bütünlük içinde algılayan; evrendeki tüm varlıkları o düzen içinde yorumlayan bir tür "kozmik din" anlayışında olduğu gözlenmektedir. Atatürk bu anlayışı, insanlığın dine ilişkin duygu ve kavrayışını her türlü boş inançlardan kurtarıp, gerçek bilimlerin ve tekniklerin ışıklarıyla durulayıp, yetkinleştirilmesi özlemiyle dile getirmektedir. Ve bütün güçlerin tek kaynağı olarak "doğa"yı tanımaktadır (Özgen, 1994:67).

Atatürk'ün tek Tanrı'lı dinler, özellikle de İslamiyet konusunda derin bir bilgi birikimi olduğu gözlenmektedir. O, din olgusunu hem insanlığın tarihsel gelişimindeki yeri ile hem toplum-bilimsel yönü ile hem de kozmik boyutlar içinde ele almaktadır. Atatürk, dinin toplum ve birey yaşamındaki göreceli yeri ve yetkisini nesnel olarak değerlendirebilmektedir. İnsanlığın uygarlık gelişimi ile birlikte, nicel ve nitel değişimini ayrımlayabilmektedir (Ozankaya,1981:180).

Büyük bir devlet adamı ve inkılâpçı olan Atatürk insana ve insanın toplumsal ilişkilerine büyük değer vermektedir. Atatürk'e göre din bir vicdan meselesidir. Dine saygı, inanan kişinin haklarına saygının bir sonucudur. Atatürk'ün karşı olduğu taassuptur, gericiliktir, din ve devlet işlerinin birbirine karıştırılmasıdır (Eroğlu, 1982:429).

"Din bir vicdan meselesidir. Herkes vicdanının emrine uymakta serbesttir. Biz dine saygı gösteririz. Düşünüşe ve düşünceye muhalif değiliz. Biz sadece din işlerini, millet ve devlet işleriyle karıştırmamaya çalışıyor; kaste ve fiile dayanan taassupkar hareketlerden sakınıyoruz. Gericilere asla fırsat vermeyeceğiz"(Kocatürk,1969:62).

Atatürk dini siyasete alet edenlere her zaman karşı olmuş, bu tür kişilerden Türk milletinin zarar gördüğünü her fırsatta dile getirmiştir:

"Bizi yanlış yola sevk eden soysuzlar bilirsiniz ki, çok kere din perdesine bürünmüşler, saf ve temiz halkımızı hep din kuralları sözleriyle aldatagelmişlerdir. Tarihimizi okuyunuz, dinleyiniz… Görüyorsunuz ki milleti mahveden, esir eden harab eden fenalıklar hep din örtüsü altındaki küfür ve kötülüklerden gelmiştir"(Kocatürk, 1969:169). Buradan da anlaşılıyor ki Atatürk; dini siyasete alet edenlere ve dini insanlar üzerinde çıkar ve menfaatleri doğrultusunda kullananlara karşı Türk milletini uyarmakta ve uyanık olmaya çağırmaktadır. Özetle Atatürk; laikliği din aleyhine yorumlayanları,

din ve vicdan hürriyetlerini kısıtlayanları ve kontrol altına almak isteyenleri uyarmıştır. Atatürk ferdi dindarlığı, din hürriyetini savunmuş ve desteklemiştir.

1.1.2. Atatürk'ün Laiklik Anlayışı

Atatürk'e göre; "Laiklik; yalnız din ve dünya işlerinin ayrılması demek değildir; bütün yurttaşların vicdan, ibadet ve din hürriyetini tekeffül etmek demektir" (Armaner, 1983: 330).

Atatürk, akılcılığın dine yansımasının sonucunu laiklikte görmüştür. İnkılabın temelinde yatan akılcılık ilkesi laiklikle uygulama alanı bulmuştur (Mumcu, 1981:135).

Laik düşüncenin ışığında Atatürk inkılâbı dogmatik değerler sisteminin reddi ve akılcı, insancı bir temele dayanan yeni değerler sisteminin kabulü olarak görünmektedir. Bu yoruma göre Atatürk gelmiş geçmiş dehalar arasında en kudretlisi, eseri eserlerin en muazzamıdır (Eroğlu, 1982:433).

Özer Ozankaya'ya (1981:190) göre; Atatürk'ün laiklik anlayışı din olgusuna bakışının altında yatmaktadır. "Din artık toplumsal, siyasal, ekonomik, eğitsel, sanatsal kurum ve kuralları belirleyici bir konumda olamaz.

… Yoksullukla, sömürüyle, baskı ve haksızlıkla, yolsuzlukla mücadelede işbirliği yapmak laik ortamda varken, dinci ortamda kalkar. Çocuklara sevgi göstermede, bilimi geliştirmede, toplumsal adaleti gerçekleştirmede, laik ortamda işbirliği yapabilecek iken, dinci yaklaşım bu olanağı kaldırır" görüşünü dile getirmektedir.

Atatürk'ün kafasında yatan bu özgür düşünceye dayalı, bilimin önderliğini yaptığı, laik bir toplum yapısıdır. Toplumu ileriye, çağın çizgisine taşıyacak yapılanma biçimi budur. Çünkü yoksullukla, sömürüyle, baskı ve haksızlıkla savaşabilmek için toplumsal dayanışma ve işbirliği gerekmektedir. Bu da ancak laik bir ortamda söz konusu olabilmektedir. Neden laik bir ortamda da, dinsel bir ortamda değil? Çünkü bu tür toplumsal işbirliği ancak halkın istenci ve katılımıyla gerçekleşebilir. Sorunlara kafa tutmasıyla elde edilebilir. Yazgı deyip boynunu büküp, oturmasıyla değil (Özgen, 1994:69).

Ancak böylesi bir yaklaşımla halk kendi egemenliğinin bilincini yakalayıp onu sahiplenebilir. “Kul” olmaktan kurtulup “yurttaş”lığın tadını alabilir. Ve ondan sonra yoksulluğun, hastalığın, yolsuzluğun nedenlerini araştırabilir. Daha mutlu yaşayabilmek için demokrasinin yollarını açabilir. Daha da önemlisi, yine bu yola, yürürlükteki bu yasaların ve kurumların sorgulanması yapılabilir. Onların kalıcı olmak için değil, değiştirmek için yapıldığını; zaman içinde en yetkin yasaların da eskiyip, yıprandığını öğrenebilir. Başka bir deyişle tüm yasa ve kurumların gereksinmelerden doğduğunu yeni gelişme ve gereksinmelerin yeni yasa ve kurumlar getireceğinin bilincine ulaşır. Bunu doğal bir olgu olarak gözler. Böyle olunca da halkın, yaşama bakışı yeni bir anlam kazanır. Artık onlar dünün bu günden farklı olduğunun; yarının da bu günden farklı olacağının farkındadırlar. Bu diyalektiği doğal bulmaktadırlar. Bunun sonuncunda da; ne dünü ne de bu günü kutsallaştırıp, dokunulmaz yapmaktadırlar (Özgen, 1994:69).

Mustafa Kemal, Osmanlı Devleti’nin geriliğinden sorumlu olan yapıların başında dini, daha doğrusu İslamiyet’i görüyordu (Mardin,1992:97). Atatürk iyice anlamıştı ki, toplumdaki her türlü yeni düşünce ve kurumsal değişim gericilerin, dincilerin direnciyle karşılaşmıştı. Bu karşı gelişler yüzyıllar boyu süren mistik, dogmatik bir düşünce alışkanlığının sonucuydu.

Bireylerin kafasındaki bu dinsel görüş, yeni görüş ve fikirleri engellemekte yeni düzenin kurulmasını engellemekteydi. Toplumdaki her türlü atılım ve gelişim, Batı’ya yöneliş, hurafeci yobazların engeline takılmaktaydı. “Toplumu düzenleyen her kuralın İslami esaslara uygun olması istenmekte ve bu durum toplumun ilerlemesini önlemekteydi; öyleyse siyasal bir kuruluş olan devletin laik temele dayanması kaçınılmazdı” (Özek,1962: 77).

Devletin laik olmasının ön koşulu egemenliğin kayıtsız şartsız ulusa verilmesiydi. Bu nedenledir ki, Mustafa Kemal daha Anadolu’ya geçtiği gün “Ulusal Egemenliği Sağlama” ilkesini ileri sürmüştür. Amasya Tamimi, Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi ve 23 Nisan 1920’de TBMM’nin açılmasıyla laik devletin tabanını oluşturup temelini atmıştı.

Mustafa Kemal bu bağlamda din adamlarının laik devletin işini güçleştirmesini değil, kolaylaştırmasını istemekteydi. Bu konu açıldığında, şöyle söylemekteydi: “Bize

yurtsever din adamları gerekli. Şeriat uleması değil. 20. yüzyılda yaşadığını algılamış, Kur'an ahkâmını zamanımıza uygulayacak Türk Medeni Kanunu'nun ruhuna varmış ve kadın-erkek, eşit yurttaş haklarını ve camilerimizde savunacak din adamlarına, hocalara gereksinimimiz vardır (Özgen, 1994:71).

Mustafa Kemal'e göre yeni Cumhuriyetin temel taşı laiklik olacaktı. Ama bunu ilk dönemlerde açığa vurmuyordu. Hatta meclisin birinci döneminde çeşitli illerden seçtiği milletvekillerinin din adamlarından meydana gelmesini bile rıza göstermişti. İstiklal Harbinden çıkan Anadolu insanı, bu mücadelesini din adına, İslam adına, cihad adına yapmıştı. Böyle bir toplumda ilk düzenlemelerde laiklik fikirlerinin gündeme getirilmesi elbette yanlış olurdu (Küçükağa, 1999:35).

Kurtuluş savaşı yıllarında ülkemiz düşman işgali altında olduğu için öncelikli olarak Mustafa Kemal Ulusal Bağımsızlığa ve Milli Egemenliğe önem vermiştir. Yurdumuzun tamamı özgürlüğe kavuştuktan sonra sıra batılılaşma yolunda atılacak adımlara gelecekti. Laiklik yolunda atılacak adımların zamanı iyi ayarlanmalıydı. Milli mücadele döneminde halk, saltanat ve hilafetten medet ummaktaydı. Saltanat yanlıları küstürülmemeliydi. Mustafa Kemal'in henüz Cumhuriyet ilan edilmeden önce camilerde vaaz ettiğini görmekteyiz.

7 Şubat 1923 yılında Mustafa Kemal ilk kez Balıkesir Zağnos Paşa Camiinde bir konuşma yapıyordu. Bu camide hutbe okuyor, halka camiden sesleniyordu. Hem de konuşmasını, laikliğin kabul edilmesinden bir yıl önce yapıyordu (Küçükağa, 1999:35).

Mustafa Kemal'in camilerdeki bu seslenişini gelecekte yapılacak olan inkılâplara karşı çıkması düşünülen bağnaz ve yobazlara bir ön çalışma olduğunu söyleyebiliriz.

23 Nisan 1920'de TBMM açılmış, 1921'de Teşkilat-ı Esasiye ile Anayasada egemenliğin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğu belirtilmiştir. Din ve devlet ilişkileri açısından Mustafa Kemal'in önünde üç seçenek bulunmaktaydı:

a. Geçmişten gelen kuruluşlara ve kurumlara dokunmamak, eski yapıyı aynen sürdürmek

b. Dinde reform yapmak

c. Laikliği ilkeleştirmek (Özek, 1962:72).

Mustafa Kemal, laikliği ilkeleştirmek ve Anayasanın maddesi haline getirebilmek için çalışmalara başladı. Kısaca laiklik yönünde bazı adımlar attı:

- 1 Kasım 1922'de Saltanat kaldırıldı
- 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edildi.
- 3 Mart 1924'te Hilafet kaldırıldı, Şer'iye ve Evkaf Vekâleti kaldırıldı, medreseler kapatıldı, Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarıldı.
- 1924'te Anayasa'ya "Devletin dini İslam'dır." ibaresi girdi.
- Şer'iye Mahkemeleri kaldırıldı.
- 1926'da İsviçre Medeni Kanunu kabul edildi.
- 1928'de Anayasa'da yapılan değişiklikle 2. maddedeki "Türkiye Devleti'nin Dini, Din-i İslam'dır." cümlesi ile 26. maddede TBMM'nin görevleri arasında yer alan "Ahkâm-ı Şer'iyenin tenfizi" ibaresinin maddelerden çıkarılması
- Cumhurbaşkanı ve milletvekilleri yeminlerindeki "Vallahi" sözcüğünün "Namusum üzerine söz veriyorum" biçiminde değiştirilmesi, laiklik yolunda en büyük adımlar olmuştur.
- 1937'de laikleşme yolunda son aşama gerçekleşmiş, CHP programındaki laiklik ilkesinin Anayasada Cumhuriyetin nitelikleri arasına alınmasıdır (Kaboğlu, 1990:87; Tosun, 2005:149).

1.2. Türkiye'de Laikleşme Adına Atılan Adımlar

Atatürk, Türkiye'nin çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasının ancak "Batılılaşma" yoluyla olabileceğine inanmış ve batı modeli laik bir Cumhuriyet kurmuştu. Tanrı egemenliğine dayanan monarşik, daha sonraları meşruti-monarşik şeriat düzeninin yerine, halk egemenliğine dayanan laik cumhuriyet düzenini getirmişti (Ateş, 1990).

23 Nisan 1920 günü TBMM'nin kurulmasıyla başlayıp ilk çok partili seçimin yapıldığı 1946 yılına kadar süren dönem, Cumhuriyet rejiminin ve eğitim sistemimizin kuruluş ve

gelişme dönemidir. Bu dönemde eğitim alanında gerçekleşen gelişmeler, Cumhuriyet eğitiminin kuruluş mantığı, gerçekçiliktir; planlılıktır; kararlılıktır; devrimciliktir; özgür birey ve özgür toplum oluşturmaktır; çağdaş ve uygar bir ulus ve yurttaş yaratmaktır. Cumhuriyet eğitiminin temelleri de, bilimselliktir; laikliktir; halkçılıktır; ulusallıktır (Okçabol, 2005:16).

Mustafa Kemal Nutuk'ta, yeni kurulan Devleti ve Türk Cemiyetini modernleştirme gayesini şöyle ifade etmektedir:

"Kurtuluştan sonra pek mühim vazife-yi vataniye ve milliyemiz vardır. Ezcümle ahval-i dâhiliyemizi ıslah ve milleti mütemeddine (medeni) meyanında faal bir uzuv olabileceğimizi fiilen ispat etmek lazımdır. Bu gayede muvaffak olmak için siyasi mesaiden ziyade içtimai mesaiye ihtiyaç vardır (Afetinan, 1968:250).

Mustafa Kemal Atatürk, bu sözleri ile ilerde daha belirgin ifade edileceği üzere, Türk milletinin yeniden var oluşunu ve yapılacak inkılâpları müjdeliyordu. "Medeniyet yolunda yürümek ve muvaffak olmak şartı hayatidir" (Kocatürk, 1969:55). diyen Atatürk, Türk milletini çağdaş, batılı medeniyetler seviyesinin üstüne çıkaracak köklü değişiklikler ve inkılâpların olacağını müjdelemektedir.

1.2.1. Devletin ve Toplumun Laikleştirilmesi

Cumhuriyetin laikleşmesi, anayasaya giren "Egemenlik ulusundur." ifadesinin doğal sonucudur. Saltanatın, hilafetin, Şer'iye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması, Öğretim birliği yasası ve yurttaşlar yasasıyla birliğin temelleri atılmıştır. Hilafetin kaldırılmasıyla ilgili gerekçe, laik sistemin de gerekçesi gibidir. Bu gerekçenin bir bölümü şöyledir: İslam dininde Tanrı ile kul arasına girecek bir aracı yoktur. Bu, bir İslam gerçeğidir. Ne şeyh, ne mürid, ne müçtehit ve imam, ne de bilmem kim asla aracı olamaz. İslamiyet'te ruhaniyet kurumu yoktur (Okçabol, 2005:21).

Türkiye de din-devlet ilişkileri esas itibariyle iki ayrı eksen etrafında gelişme göstermiş olup bu gün, bu ilişkilerin almış olduğu şekil, söz konusu eksenlerdeki ileri ve geri oynamaların ortaya koymuş olduğu nihai resimden ibarettir. Bu eksenlerden biri 18 yy. sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nde başlatılan yenilik hareketleriyle gelişen dinin ve bunun toplumsal plandaki temsilcisi olan ulemanın devlet yönetimindeki ve toplumsal

yapıdaki nüfuzunun ve etkisinin gerileme sürecinin Cumhuriyet yönetimindeki radikal siyasal kararlarla devam ettirilmesi uygulamasıdır. Diğer eksen ise, bu sürece bağlı olarak dinin siyasal otorite tarafından reformasyona tabi tutularak devletin vesayeti ve denetimi altında bir Milli İslam'ın yaratılmasıdır (Dursun, 1995:74).

Atatürk ve arkadaşları biliyorlardı ki, Osmanlı yönetimi yarı teokratik devlet biçimi sergilemişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklaması, gerilemesi ve çökmesinde dinsel yapının ve onun yaşama geçirilmesindeki eksik, tıkanıklık ve olumsuzlukların payı bulunmaktaydı.

Yine Atatürk biliyordu ki, Meşrutiyet döneminden bu yana dinsel tutuculuğa karşı savaş verilmişti. Ancak bu savaşım ne özgür düşüncenin tabanda yer edilmesinde, ne de laisizmin doktriner anlamda yorumlanmasında etkin olabilmişti. Bu savaşı hızlandırıp mantıksal bir sonuca eriştirmek gerekiyordu. Devletin içinde kök salmış olan gerici güçleri temizlemek zorunluluğu vardı. Bunun yolu da köklü bu yapısal değişimdi. Başka bir değişle yeni bir devlet düzeni oluşturmaktı. Evrim değil devrim yapmaktı (Özgen, 1994:75).

Anadolu'da kurulan yeni Türk Devleti adım adım "laik" bir devlet olmaya yöneldi. Önce "egemenliğin temeli" laikleştirildi. Daha milli mücadelenin ilk günlerinde Amasya Tamimi'de yer alan "milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır." maddesi ile Millet iradesi ön plana çıkartılarak kurtuluşa ve egemenliğe dayanak noktası olmuştur.

Erzurum ve Sivas kongreleri "Milli iradeyi hâkim kılmak esastır" kararını almıştır. "Ümmet"in yerini "Millet", padişahın tartışılmaz kudretinin yerini "milli hâkimiyet" almıştı.

23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılması ile Türk tarihinde yeni bir dönem başlamıştı. 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile "hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" ilkesi kabul edilerek egemenliğin kaynağının laikleştirilmesi yolunda bir adım atılmıştı.

1.2.2. Siyasal Sistemin Laikleştirilmesi

Din, başta siyaset ve ticaret olmak üzere birçok alanda istismara açık bir kurumdur. Bu durum toplumsal açıdan önemli bir kurum olan dini ve dinsel değerleri zedelemektedir.

Politikacılar, dini ve dinsel kurumları, insanların dinsel duygularından yararlanarak kişisel çıkarlarına alet edebilmektedirler. İşte laiklik bunu önler.

Uygarlık tarihinde çeşitli dönemlerde çeşitli düşünce biçimleri toplumsal yaşamı belirlemiştir. Eski toplumlarda "gelenekler ve ruhban sınıflar" orta çağ boyunca yine "din ve din adamları" toplumsal yaşamı, devlet ve toplumsal kurul ve kuralları belirlemiştir. Çünkü o dönemlerde sorun çözücü kurumlar onlardı ve aydınlar da o kurumlardan çıkıyordu. Güvenlik ve hukuk sistemlerinin yeterince gelişmediği dönemlerde bu sistemlerin işlevlerini de din kurumu karşılamaktaydı. Günümüz toplumlarında belirleyici olan "bilim"dir. Bilim dogmatizme karşıdır ve ancak dogmatizmin olmadığı ortamlarda gelişebilir ve var olabilir. Devlet yöneticileri artık büyücülerden, din adamlarından değil, bilginlerden yararlanmak durumundadır(Çınar, 2005:366).

Aklın ve bilimin ön plana çıkabilmesi için önce siyasal alanda bazı değişikliklerin yapılanması gerekliydi.

Yeni Türk devletinde laikliğin tam anlamıyla toplum hayatına uygulanışı ancak devlet eliyle olabilirdi. Türk toplumu olarak yılladır her yeniliğe karşı çıktığımız için inkılâplar önce siyasi sistemden başlamalıydı. Yani önce devlet laikleşmeliydi.

Laiklik, ulus olmanın temelidir. Laiklik olmadan uluslaşma bilinci olmaz, ümmetleşmeye eğilim olur. Böylece milliyetçilik de olmaz, ümmetçilik olur. Ümmetçilik ise günümüz dünyasında sadece kültürel-nostaljik- bir değer olarak kalmıştır.

Laiklik ulusal egemenliğin temelidir. Yöneticiler gücünü ulustan alır ve ulusa karşı sorumludurlar. Laik bir düzende yöneticiler kutsal kavramların arkasına sığınmazlar.

Daha öncede belirttiğimiz gibi siyasal sistemin laikleşmesi ilk önce; 21 / 22 Haziran 1919'da Amasya, 21 Temmuz - 7 Ağustos Erzurum, 4 – 11 Eylül 1919'da Sivas'taki Kongrelerde dile getirilmiş. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla gerekli ortam oluşmuş, 1921 anayasası ile "Milli Egemenlik" ve "Milli İrade"nin temelleri atılmıştır.

Ancak bu kabullenme milletin top yekün bağımsızlık mücadelesinin verildiği zamanlar olduğu için Türk milleti top yekün kenetlenmişti. Yurdumuz düşman işgalinden kurtarıldıktan sonra meseleler başka bir yöne kaydığı için birliktelik bozulmuştu. Mustafa Kemal TBMM'de bile birlikteliğin sağlaması için uğraşmış ancak, "Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun yanında "Tesanüd Grubu, İstiklal Grubu, Halk Zümresi, İttihatçı Grup, Islahat Grubu, Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti" gibi değişik gruplar oluşmuştu. Mecliste konular görüşülmeye başlandığı zaman gerçek düşünceyi ortaya koyanlar,

amaçlar ve tartışmalar bir bir dökülmeye başlamıştı. Meclis'te Mustafa Kemal yanlısı ve karşıt gruplar oluşmaya başladı. Yeni Saltanat ve Hilafet taraftarları ortaya çıktı.

Yurdumuz düşman işgalinden temizlenmişti ancak bu sefer de ikili bir yönetme ve iki başlılık ortaya çıkmıştı. Bu yüzden Saltanatın kaldırılması gerekliydi.

1.2.2.1. Saltanatın Kaldırılması

Yeni Türk Devleti'nin siyasal yapısını sağlamlaştıracak ilk adım, Saltanatın kaldırılması olacaktı. Bu ilk adımın atılması kolay değildi. Türk Ulusu tarih boyunca, başında bir hükümdarın bulunmasına alışmıştı. Eski Türk anlayışına göre egemenlik kutsal bir kavramdı. Türkler, İslamcılığı kabul ettikten sonra egemenlik kavramı, dinsel kurallarla da desteklendi. Peygamber'in vekili sayılan halifeler, Türk hakanlarına ulusu yönetmek hakkını, dinsel kurallara dayanarak verdiler. Böylece eski Türk anlayışı, İslam ilkeleriyle bağdaşınca saltanatın önemi daha da arttı. 23 Nisan 1920'de TBMM egemenliğin ulusa ait olduğunu kabul edince, garip bir çelişki doğacaktı (Mumcu,1996:103).

Bir taraftan egemenliğin tek bir kişiye ait olduğu saltanatlık, diğer yanda halk iradesine dayalı "Milli Egemenlik" bulunmaktaydı.

Milletvekilleri bir yandan egemenliğin ulusa ait olduğunu belirtirken, bir yandan da padişaha bağlı olduklarını söylüyorlardı. Düşmanlarla işbirliği yapan bir hükümdarın, zaferi kazanan ve Türk Devleti'ne baş olması artık kabul değildi. Ancak ya başka bir "Osmanlı" prensi ya da Atatürk'ün kendisi "padişah" olmalı idi. Her iki çözüm yolunun da ulusal egemenlik ilkesi karşısında tutarlı yanı yoktu (Mumcu, 1996 :103). Mudanya Mütarekesi'nden hemen sonra barış konferansı için hazırlıklar başlayınca Osmanlı Hükümeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti yanında konferansa katılmak arzusunda olduğunu bildirdi. İtilaf devletlerinin hala İstanbul'da bir hükümet tanımak ve onu da Türkiye ile birlikte konferansa çağırmak istemeleri ve bu hükümetin de delegeleri beraberce seçmek için, TBMM'ye başvurmaya yeltenmesi, Mustafa Kemal Paşa'yı harekete geçirdi (Eroğlu, 1982: 268).

Lozan Konferansı arefesinde, İstanbul'daki padişah hükümetinin barış görüşmelerine çağırılması, Atatürk'e beklediği fırsatı verdi. Bütün aydınların düşüncesi adaletli bir barış yapılması üzerinde düğümlendiği sırada, Saltanat sorunu kestirme yoldan

çözümlenecekti. TBMM, 30 Ekim 1922 günü verdiği bir kararla "Osmanlı İmparatorluğu'nun hayatının sona erdiğini İstanbul'daki padişahın tarihe karıştığını" belirtti (Mumcu, 1996 :103).

Saltanatın kaldırılması sorun değildi. Ancak muhalefet "Hilafet Makamı"nın ne olacağını düşünüyordu. Bu yüzden sert tartışmalar yapılıyordu.

Tasarının ortak komisyonda görüşülmesi sırasında, işlerin yeniden çıkmaza girmek üzere olduğunu anlayan Atatürk, bir sıranın üzerine çıkarak şöyle konuştu: "Egemenlik ve saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye ilim gereğidir diye, görüşme ile tartışma ile verilmez. Egemenlik ve saltanat kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanoğulları zorla Türk Ulusunun egemenlik ve saltanatına el koymuşlardı. Bu durumu altı yüz yıldan beri sürdürmüşlerdi. Şimdi de Türk ulusu, bu saldırganlara hadlerini bildirecek ve egemenlik ile saltanatını, ayaklanarak kendi eline almış bulunuyor. Bu bir olup-bittidir. Bahis konusu olan Ulusa saltanatını, egemenliğini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız? meselesi değildir. Mesele zaten olup bitmiş bir gerçeğin ifadesinden ibarettir. Bu mutlaka olacaktır burada toplananlar, meclis ve herkes meseleyi tabii görürse fikrimce uygun olur. Aksi takdirde, yine gerçek usulüne uygun biçimde ifade olunacaktır. Fakat ihtimal bazı kafalar kesilecektir" demiştir (Mumcu, 1996 :104). Mesele daha sonra ortak komisyonca çözümlenmiştir. 1 / 2 Kasım 1922 gecesi verilen bir kararla İstanbul'un işgali tarihi olan 16 Mart 1920'den itibaren Saltanatın "ebediyen" kalkmış bulunduğu belirtildi. Yalnız halifelik sorunu henüz çözülememişti. Halifelik hakkı, Osmanlı ailesi için saklı tutuluyordu (Mumcu,1996:104).

Saltanatın kaldırılması ile ilgili kararın 1. maddesinde: Anayasayla egemenlik haklarının millete geçtiğini padişahlığın kaldırıldığını, 2. maddesinde ise: Halifeliğin Osmanlı hanedanına ait olduğu, TBMM'nin bu makama hanedandan en uygun kişisini seçeceği ifade edilmektedir (Uluğ,1975:221).

17 Kasım 1922'de halifelik unvanını henüz üstünde taşıyan Sultan Vahdettin, İngiliz işgal kuvvetleri komutanı General Harrington'a yazıyla başvurarak bir İngiliz savaş gemisine sığındı ve İstanbul'dan ayrıldı (Feyzioğlu, 1981:196).

Mustafa Kemal'in 1 Kasım 1922 günü Saltanatın kaldırılması kararı dolayısıyla yaptığı konuşma onun din anlayışını vermesi açısından da kayda değerdir. Mecliste şunları söylüyor:

> "…Tanrı birdir, büyüktür. İlahi tutumların belirişlerine bakarak diyebiliriz ki, insanlar iki sınıfta, iki dönemde düşünebilirler. İlk dönem, insanlığın çocukluk ve gençlik dönemidir. İkinci dönem, insanlığın ergenlik ve olgunluk dönemidir. İnsanlık, birinci dönemde tıpkı bir çocuk gibi, tıpkı bir genç gibi yakından ve maddi araçlarla kendisi ile ilgilenilmesini gerektirir. Allah kullarının gerekli yetkinlik noktasına ulaşıncaya değin, içlerinden araçlarla da kullarıyla ilgilenmeyi ilahi gerekliliklerden saymıştır. Onlar Hz. Âdem(A.S)'den başlayarak adı bilinen ve bilinmeyen sayısız denecek kadar çok haberciler, peygamberler ve elçiler göndermiştir. Ama Peygamberimiz(SAV) aracılığıyla en son din ve uygarlık gerçeklerini verdikten sonra, artık insanlıkla araç yoluyla, temasta bulunmaya gerek görmemiştir.
>
> İnsanlığın anlayış, aydınlanma ve yetkinlik ölçüsü her kulun doğrudan doğruya, ilahi esinlerle temas yeteneğine ulaştığını kabul buyurmuştur. Ve bu nedenledir ki Cenab-ı Peygamber habercilerin sonuncusu olmuştur ve kitabı tam kitaptır" (Ozankaya, 1981:151–152).

1.2.2.2. Cumhuriyetin İlan Edilmesi

Birinci Büyük Millet Meclisi seçimin yenilenmesine karar vererek dağıtıldıktan, Gazi Mustafa Kemal Paşa, yeni meclis toplanıncaya kadar yetiştirmek üzere bir kısım uzman arkadaşlarını yeni bir anayasaya hazırlamakla görevlendirmiştir (Eroğlu, 1982: 270).

Atatürk, devrimlerim yürütülmesi için TBMM'nin yenilenmesi gerektiğini düşünüyordu. İlk meclis Kurtuluş Savaşı'nı yönetmiş, ama tarihsel görevini de bitirmişti, yıpranmıştı. Atatürk'ün karşısında bulunanlar ilan edilmemişti. Yeni ve dinç bir meclisle işlerin yürütülmesi gerekiyordu. 1 Nisan 1923'te yeni seçimle girilmesi kararlaştırıldı. 8 Nisan'da Atatürk kuracağı partinin çalışma ilkelerini açıkladı. 9 Eylül 1923'te Halk Fırkası(Cumhuriyet Halk Partisi) kuruldu. Atatürk böylece, kadro sorununun çözülmesinde bir adım attı (Mumcu, 1996:108).

Seçimlerden sonra 11 Ağustos 1923'te toplanan ikinci TBMM içinde de Atatürk'e karşı muhalefet vardı; ancak cesaret edemiyorlardı.

23 Ekim 1923 günü meydana gelen bir kabine bunalımı büyük Millet Meclisinin çalışma güçlüğünü ortaya koyması bakımından ve başsız devletin olmayacağı gerçeğinin belirlenmesi sebebiyle, Cumhuriyetin ilanı sonucu doğurmuştu.Yabancı memleketlerde de devlet başkanı olmayan bir devlet diye, yeni Türkiye'den bahsedildiği dikkati çekmekte idi (Eroğlu, 1982: 271).

Mustafa Kemal, Teşkilat-ı Esasiye Kanununun devlet şekline ilişkin maddelerinin değiştiğini öngören 29 Ekim 1923'te önergeyi meclise sormuş, önergenin kabul edilmesiyle Cumhuriyet ilan edilmiştir (Nutuk, 1960:423).

29 Ekim'de TBMM tarihsel günlerinden birini yaşadı. Cumhuriyetin ilanı 1921 tarihli anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesine dair 364 nolu Kanunun kabulü ile olmuştur. Bu kanunla Anayasanın 1,2,4,10,11 ve 12. maddeleri esaslı suretle değiştirilmiştir (Eroğlu, 1982: 272).

1. Maddeye göre "Türkiye Devleti'nin yönetim şekli hükümet-i Cumhuriyettir." fıkrası eklenmiştir (Eroğlu, 1982: 272).

Cumhuriyet ilan edildikten sonra Atatürk oybirliği ile Cumhurbaşkanı seçildi. Cumhuriyetin ilanı aynı gece yurdun her yerine bildirildi. Her yandan yüz bir kez top atılarak, bu önemli gün kutlandı. Ertesi gün Atatürk, İsmet Paşa'yı başkanlıkla görevlendirdi. Böylece Türk Tarihinde bir kez daha yeni bir dönem açılıyordu (Mumcu, 1996:109).

1.2.2.3. Halifeliğin Kaldırılması

Saltanatın kaldırılmasından sonra, 17 Kasım 1922'de Sultan Vahdettin'in işgal kuvvetlerine ait bir İngiliz gemisiyle yurt dışına gitmesi üzerine halifelik makamı tartışılır olmuştur.

Tanin gazetesindeki köşe yazısında H. Cahit Yalçın Hilafetin kaldırılmasına karşı yazılar yazmıştı. Halifenin statüsü olarak yurt dışında hükümet üyelerine yazılan mektupların basında yer almaya başlaması hükümette bir huzursuzluk doğurmaya başlamıştır.

Hükümet açısından bardağı taşıran damla ise, İlmiye Mezhebinin Londra'da bulunan lideri Ağa Han ve Hintli Emir Ali'nin İsmet Paşa'ya gönderdikleri mektubun başında yer alması olmuştur. 5–6 Aralık 1923 günü mektubu Tanin, İkdam ve Tevhid-i Efkarlar'ın yayınlaması üzerine, 8 Aralık'ta İstanbul bölgesinde görev yapmak üzere bir istiklal mahkemesi kurulmuş ve 20 Ocak 1924'te beraat etmişlerdir (Kabacalı, 1987:111– 119).

Atatürk halifeliğin kaldırılması gerektiğini biliyor ve bunu planlıyordu. Şöyle diyordu: "Ben kişisel saltanatın kaldırılmasından sonra başka ünvanla aynı nitelikte bir makamdan ibaret olması gereken halifeliğin de ortadan kalkmış olduğunu kabul ediyorum. Bunun elverişli zaman ve fırsatta söylenilmesini doğal buluyordum." Atatürk her zamanki gibi olayların gelişmesini bekledi (Mumcu, 1996:111).

18 Kasım 1922'de Vahdettin'in hareketinin İslamiyet adına utanç verici olduğunu belirten Şer'iye Vekili Vehbi Efendi, "Vahdettin'in halifelikten hal'i (düşürülmesi) ile yerine yeni bir halife seçilmesi" gerektiğini TBMM'ye açıkladı, bu yolda bir fetva verdi.

O günkü toplantıyı yöneten TBMM ikinci başkanı Dr.Adnan Bey Vahdettin'in hal' edilmiş olduğunu ve yeni bir halife seçileceğini bildirdi. Bunun üzerine meclisten, Vahdettin'in halifelikten düşürülmesinin oya sunulmasını isteyen sesler yükseldi. Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya Bey, Şer'iye Vekili Vehbi Efendinin fetvasının milli iradeden yüksek olduğunu ileri sürerek: "Fetva-yı Şerif bizim reyimizden yüksektir. Mademki Vahdettin hakkında fetva verilmiştir. O kişi hal' edilmiştir. Kanunun meclisçe onaylanmasına ihtiyaç yoktur. Fetva onaylatılmaz." dedi. Bu görüşe M. Kemal karşı çıktı ve: "Yüce meclisin oyuna sunulmalıdır." dedi. Oylama yapıldı. TBMM'nin oyu ile halife hal' edildi (Feyzioğlu,1981:196).

3 Mart 1924 tarihli, hilafetin ilgasına ve Hanedan-ı Osmaniye'nin Türkiye cumhuriyeti memaliki hariciyesinde çıkarılmasına dair Kanunla Osmanlı monarşinin dayandığı dini müessesede ortadan kaldırılmış ve yeni Türkiye demokratik ve laik gelişme yanında son ve önemli bir adım daha atmıştır (Eroğlu, 1982: 274).

Uzun yıllar Fransız politika hayatına etkiler yapan Fransız Akademi üyesi, tarihçi, eski başkanlardan M. Edward Herriot, Ankara'ya gelişinde (1933) Çankaya'da Gazi Mustafa Kemalle konuşurken:

> “Paşa, size nasıl hayran olamayayım. Ben Fransa’da laik program güden, bir hükümet kurmuştum. Bu kabineyi, Papa’nın Paris’teki temsilcisinin yardımıyla papazlar devirdi. Siz ise bir halifeyi kovdunuz ve gerçek anlamıyla laik bir devlet kurdunuz. Siz, bu taassup havası içinde laikliği bu topluma nasıl kabul ettiniz? Dehanızın büyük eseri, laik bir Türkiye cumhuriyeti yaratmak olmuştur” (Eroğlu, 1982: 275).

Kemal H. Karpat’a göre; halifeliği kaldırma kararının görünüşteki siyasi gayesinden çok daha önemli kültürel ve tarihi manası vardır. 19. yüzyılın başlarından beri sürüp gelen mücadele laik-yenilikçi grubun dinci- muhafazakârlara karşı zaferini ifade ediyordu (Karpat, 1967:43).

3 Mart 1924 tarihinde Hilafetin kaldırıldığı gün Meclis’te Şer’iye ve Evlaf Vekâleti ve Erkan-ı Harbiye Vekâleti de kaldırılarak, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve öğretim birleştirilmiştir.

1.2.3. Hukuk Alanındaki Laikleşme Süreci

M.Kemal, 1924 yılında TBMM’nin ilk toplantı yılını açarken yaptığı konuşmada hukukun laikleşmesini şöyle açıklamaktadır:

> “Önemli olan nokta, adalet anlayışımızı, kanunlarımızı, adalet teşkilatımızı, şimdiye kadar bizi bilinçli bilinçsiz etki altında bulunduran ve yüzyılımızın gereklerine uymayan bağlardan bir an önce kurtarmaktır. Milletin istek ve ihtiyaçlarını göz önünde tutacak adalet alanında her türlü yetkilerden cesaretle silkinmekte ve hızla ilerlemekte asla tereddüt olunmamak gerekir. Medeni hukuk, aile hukuku alanlarında takip edeceğimiz yol ancak medeniyet yolu olacaktır. Hukukta “idare-i maslahat” ve halifelere bağlılık, milletleri uyanmaktan men eden en ağır bir kâbustur. Türk milleti, üzerinde kâbus bulunduramaz (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 1959: 329).

Atatürk “laiklik” ve hukukun çağdaş hale getirilmesi konusunda en önemli konuşmalarından birini, 5 Kasım 1925 günü Ankara Hukuk Fakültesi’nin açılış töreninde yaptı. Şöyle dedi:

> “Türk milletinin çağdaş medeniyetin sınıflarından ve feyizlerinden yararlanmak için en az üç yıldan beri harcadığı çabaları kadar elem ve ızdırap verici engeller

karşısında boşa gittiğini çok büyük bir acı duyarak ve geçmişten ders alarak söylüyorum."

"…Milletin ateşli inkılâp hamleleri esnasında sinmeğe mecbur kalan eski kanun hükümleri, eski hukukçular, gayret ve çalışma gösterenlerin etki ve ateşi yavaşlamaya başlar başlamaz derhal canlanarak inkılâp esaslarını ve onun samimi takipçilerini ve onların aziz ülkülerini mahkûm etmek için fırsat bekler.

…Büsbütün yeni kanunlar getirerek, eski hukuk esaslarını temelinden sökmek teşebbüsündeyiz… Bunu yaparken dayanağımız milletin istidat ve kabiliyeti ve kesin iradesidir."

Değerli öğrenciler,

Yeni Türk içtimai hayatının kurucu ve koruyucusu olmak iddiasıyla öğrenime başlayan sizler; Cumhuriyet döneminin gerçek hukuk bilginleri olacaksınız. Bir an önce yetişmenizi ve milletin isteklerini fiilen karşılamaya başlamanızı milletimiz sabırsızlıkla beklemektedir" (Feyzioğlu, 1981:200).

Hukuk alanında yapılan inkılâpları ve laiklik çalışmalarını şöyle sıralayabiliriz:

1869'dan beri kullanılan Mecelle'nin kaldırılması, Şer'iye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılması, Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Borçlar Kanunu ve Kadın haklarına dair kanunların kabul edilmesidir.

Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Kanunu İsviçre'den, Ceza Kanunu ise 1889 tarihli İtalyan Ceza Kanunundan alınarak, 1926 yılında her ikisi de yürürlüğe girmiştir. Bu kanunları 1927'de yürürlüğe giren İsviçre'nin Neuchatel Kantonundan alınan Hukuk Mahkemeleri Usulü Kanunu takip etmiş, 1929'da ise yürürlüğe giren Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu da Almanya'dan alınmıştır. Bu kanunların alınması resepsiyon yolu ile olmuş, maddeler aşağı yukarı az bir değişiklikle aynen tercüme edilerek alınmıştır (Eroğlu, 1982:303).

1932'de yürürlüğe giren İcra ve İflas Kanunu da büyük bir kısmı itibariyle İsviçre'den alınmıştır. Ticaret Kanunu ise muhtelif memleketlerin mevzuatından geniş ölçüde iktibas edilerek hazırlanmış "Kara ticareti" diye adlandırdığımız birinci kitap 1926'da, "Deniz ticareti" diye adlandırdığımız ikinci kitap, 1929'da yürürlüğe girmiştir. Batılılaşma amme hukuku sahasında da en belirli bir şekilde görülmüş, önce anayasa prensipleri ile

Türkiye Cumhuriyeti batılı bir devlet hüviyetini kazanmıştır. İdare Hukuku sahasında da Fransa örnek alınarak çeşitli kanunlar az çok değişikliklerle alınmıştır (Eroğlu, 1982:303).

1921 tarihli Teşkilat- ı Esasiye Kanunu, dini öne alan ve dinsel olana özen veren bir içeriğe sahip bulunuyordu. 20 Nisan 1924 tarihinde yeni Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edilmeden önce 3 Mart 1924'te çıkarılan bir kanunla, 429 sayılı Şer'iye Evkaf Vekâleti kaldırılmış; din işleri itikat, ibadet hükümleri ve bu işler için başkanlığa bağlı bir Diyanet İşleri Reisliği kurulmuştur. Böylece devletin ana öğüdünde, din ve siyaset ile uğraşan iki bakanlık "Şer'iye Vekaleti" ve "Evkaf Vekaleti" ortadan kaldırılmış yalnız yönetim görevleri ile uğraşmak üzere kurulan iki genel müdürlük, Başbakanlığa bağlanmış, böylece laikleşme yolunda önemli bir devre daha açılmıştır (Mumcu, 1996:129).

1.2.3.1. Eğitimin Birleştirilmesi (Tevhid-i Tedrisat Kanunu)

Eğitimin birleşme aşamalarını Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve öğretimin birleştirilmesi, medreselerin ve mahalli mekteplerin kapatılması, üniversitelerin kurulması, devlet tarafından din eğitiminin okula sokulması ve ilk İmam-Hatip mekteplerinin açılması olarak sıralayabiliriz. Mustafa Kemal 3 Ağustos 1925'te Kastamonu'da halka şöyle seslenmekteydi:

> "Efendiler Ey millet! İyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti, şeyhler, dervişler, müridler, meczuplar ülkesi olamaz. En doğru en gerçek tarikat, uygarlık tarikatıdır."demekteydi (Özgen, 1994:76).

Cumhuriyeti kuranlar, çağdaş uygarlığa ulaşmanın yolunun dinsel yapılanmadan geçmediğini anlamışlardı. Önlerinde iki seçenek bulunmaktaydı. Ya dinde reformu gerçekleştirmek ya da tümüyle laikliği ilke edinmek. Onların reformcu yola sapmaları çok nedenle olası değildir. Çünkü bunun çıkmaz bir sokak olduğunu biliyorlardı. Osmanlıların yazım biçimi bunu yeterince sergilemişti. Kaldı ki, cumhuriyetin dinde reform uygulamasını üstlenmesi, devletin dinsel bir nitelik kazanması ile aynı anlama gelecekti. Başka bir deyişle laik devlet anlayışından ödün vermeden, yurttaşların dinsel inançları konusunda yan tutmuş olmadan, dinde reform işini kolay kolay yürütemeyecekti (Özgen, 1994:76).

3 Mart 1924 günü çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Türkiye'de ilk kez öğretim kurumları birleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde özellikle dinsel eğitim yapan medreseler ayrı birer kuruluştular. Hepsinin bağlı olduğu yer farklı idi. Böylece eğitim sorununun çözümlenmesi çok zorlaşmıştır. Devlet denetiminin dinsel eğitim kurumlarına girmemesi sakıncalı idi. Öte yandan pek çok azınlık okulu da başına buyruk idi. Öğretimin birleştirilmesi ile bütün kuruluşlar Maarif Vekâletine(Milli Eğitim Bakanlığı) bağlanmıştır (Mumcu, 1996:129).

3 Mart 1924'teki kanunla medreseler kapatılınca binlerce medreseli öğrenci bundan hoşnut olmadı. 18 Eylül 1924'te Atatürk'e halktan bir grup geldi. Medreselerin tekrar açılmasını istedi. Atatürk: "Okul istemiyorsunuz hâlbuki ulus istiyor. Bırakınız artık bu zavallı ulus, bu ülke evladı yetişsin. Medreseler açılmayacaktır. Ulusa okul gerekir" (Mumcu, 1996:144).

2 Mart 1926'da "Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun" kabul edildi. Bu temel kanunla öğretimin birleştirilmesi adı altında eğitim işleri düzenlendi. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan ve millet mekteplerinden sonra sıra üniversite reformuna gelmişti. 1900 yılından beri faaliyet gösteren Darülfünun olan teknik üniversite beklenene cevap veremiyordu. 1933'te Üniversite Reformu Kanunu açıklandı. Darülfünun kaldırılarak "İstanbul Üniversitesi"ne dönüştürüldü (Mumcu, 1996:147).

1.2.4. Kültürün Laikleştirilmesi

Kültürün laikleştirilmesi yolunda atılan adımlar:

Türbelerin ziyarete kapatılması, Tekke ve Zaviyelerin kapatılması, ocakların kapatılması, şeyh, mürit, seyyit, mensup, dede sanlarının kaldırılması ve kullanılmasının yasaklanması, Harf inkılâbı, giyси devrimi, takvim ve ölçülerdeki düzenlemeler, resmi tatil ve bayram günlerinin düzenlenmesi, Dil(harf) devrimi, sanatın bütünleşmesi ve uluslararası ilişkilerin bütünleşmesi.

Yukarıda saydığımız kanunları kısaca şu şekilde tarihlendirebiliriz;

"Şapka ihtisası hakkında kanun"(1925), "Tekke ve zaviyelerle türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile bir takım unsurların men ve ilgasına dair Kanun"(1925), "Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun"(1928), "Türk harflerinin kabul ve tatbiki Hakkında Kanun"(1928), "Efendi, bey, paşa gibi lakap ve ünvanların kaldırıldığına dair

kanun"(1934), "Bazı kisvelerin giyilemeyeceğine dair kanun"(1934), "Soyadına dair kanun"(1934), "Ağırlık ve uzunluk ölçülerine dair kanun"(1931), "Kadınların belediye meclislerine üye olabilmelerine dair kanun"(1930), "Kadınların milletvekili olabilmelerine dair kanun" (1934) (Dursun, 1995:43).

1.2.5. Demokrasi Denemeleri (Çok Partili Hayata Geçiş Dönemi)

Milli Mücadele Dönemi bitip, Cumhuriyet kurulduktan sonra, Türkiye iki kısa dönem dışında, tek parti rejimi ile yönetilmiştir. 1914 yılında "Terakkiperver Cumhuriyeti Fırkası" kurulmuş ancak kısa bir süre sonra kaldırılmıştır. Yine 1930 yılında Mustafa Kemal'in de isteği üzere "Serbest Cumhuriyet Fırkası" kurulmuştur. Her iki partide devrim karşıtlarının ilgi alanı olduğu için kapatılmak zorunda kalmıştır.

1.2.5.1. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

Cumhuriyet kurulduktan sonra ülkede tek parti yönetimi, Cumhuriyet Halk Patisi iktidardaydı. Devrim bir bir ilan edilirken bu devrimleri isteyen, yersiz ve zamansız olduğu düşünenler M.Kemal'e karşı mecliste muhalefet oluşturmaya başladılar.

1924 yılının 26 Ekim tarihinde Kâzım Karabekir Paşa ve 30 Ekimde Ali Fuat Paşa ordudan ayrıldılar (Mumcu, 1996:119).

Daha sonra Refet Paşa da ordudan ayrıldı. Daha sonra onlara Rauf Bey ve Adnan Bey de katıldı. Böylece 17 Kasım 1924'te "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası"nı kurdular (Mumcu, 1996:119).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın programı şu esaslara dayanıyordu;

Partinin sistemi liberalizm ve halkın hâkimiyetidir. Genel olarak hürriyetlere taraftardır, din düşüncesine ve inançlara saygılıdır. İdari yönden, yerinden yönetimin de gerçekleşmesine çalışılacaktır. Cumhurbaşkanının, seçimden sonra milletvekilliği ile ilgisi kesilir (Eroğlu, 1982:286).

Ne var ki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, uzun ömürlü olmamıştır. Bazı devrim karşıtları partiye girerek dayanak noktası buldular. Doğuda büyük bir "Şeyh Sait ayaklanması" patlak verdi.

Şeyh Sait isyanı gerekçe gösterilerek kurulan istiklal mahkemeleri, partinin yerel şubelerini ayaklanmayı destekledikleri gerekçesi ile kapattı. 3 Haziran 1925'te parti tümüyle kapatıldı (Kongar, 1998:154).

Şeyh Sait Ayaklanması, devrimcilerin hiçbir zaman, gevşekliğe düşmemesi gerektiğini göstermiştir. Sıkı tedbirlerle devrimlerin halka indirgeneceği böylece anlaşılmıştır.

1.2.5.2. Serbest Cumhuriyet Fırkası

1929 yılında dünyada ekonomik bir bunalım vardı. Türkiye de bundan etkilendi. Bir taraftan ekonomik sıkıntı diğer taraftan tek parti yönetiminin uygulamaları halkı hoşnutsuz etmişti.

M. Kemal, toplumdaki hem iç huzursuzluğu gidermeyi hem de çok partili rejiminin yerleşmesini istemekteydi. Ali Fethi (Okyar) Bey'e: "Bir parti kur, başına geç ve düşüncelerini mecliste müdafaa et. Bu suretle particilikten beklenen faydayı da temin etmiş olursun."dedi.

Fethi(Okyar) Bey, 12 Ağustos 1930'da "Serbest Cumhuriyet Fırkası" adlı partisini kurunca, Mustafa Kemal "Laik Cumhuriyet" ilkelerine bağlı kaldıkça partinin hiçbir siyasal etkinliğinin engellenmeyeceğine dair güvence verdi (Kongar, 1998:154).

Yeni parti programında açıkça "cumhuriyet ve laiklik" ilkelerine bağlılığını bildiriyordu. Hatta bu ilkelerin daha yaygınlaşıp kökleşmesi için çalışılacaktı. Bunun dışında, ekonomi politikasının serbestleştirilmesi, devlet örgütünde düzeltmeler yapılmasını ön görüyordu (Mumcu, 1996:136).

Serbest Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın karşısında tam bir muhalefet partisi gibi yerini aldı. Ancak işler umulduğu gibi olmadı. Laiklik ilkesini hala benimsemeyen gerici ve tutucular bu partiye girmeye başladılar.

Fethi Bey'in halktan gördüğü ilgi ve alaka hükümeti kıskandıracak cinstendi. Halk partililer bu ilgiyi sadece kendi partilerini değil, rejimi de tehdit edecek bir tehlike olarak gördüler.

Hükümete göre Fethi Bey'in gördüğü ilgi gençlerden geliyordu. Bu gelişmeler Serbest Cumhuriyet Fırkası ile Halk Fırkası arasında geçimsizliğe neden oldu. M.Kemal'in de

Halk Fırkası'nı desteklemesi üzerine fırka idarecileri M.Kemal'le karşı karşıya gelmemek için Ali Fethi Bey 18 Aralık 1930'da partisini kapattı. (Tunaya,1958:633).

Birkaç gün sonra 23 Aralık 1930'da çıkan Menemen Olayı, Fethi Bey'in partiyi kapatmasındaki kaygıları doğrulamıştır (Mumcu, 1996:136).

1.2.5.3. Ahali Cumhuriyet Fırkası

29 Eylül 1930'da Adana'da kurulan "Ahali Cumhuriyet Fırkası" ise hiçbir varlık göstermemiştir. Birkaç ay sonra kapatılmıştır (Mumcu, 1996:136).

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın da başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, Türkiye'de 1945'e kadar başka siyasal parti kalmamıştır. Mustafa Kemal çok partili demokrasiyi istemesine rağmen devrimler henüz oturmadığı için geçişlere ve devrim karşıtlarına fırsat vermemek amacıyla çok partili sisteme geçilememişti.

Görüldüğü gibi M.Kemal, Osmanlı Devleti'nin fonksiyonunu yitirmesi üzerine yeni Türkiye Cumhuriyeti Devletini kurmuştur. Yeni Devletin standartlarını "Batılaşma ve Çağdaş devletler seviyesine yükselme" olarak belirlemiştir. Türkiye'nin, Gelişmesi ve batılılaşma yolunda her türlü radikal eylemden geri durmayıp, Türkiye'nin kaderini tayin etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ana programını "laiklik" olarak belirlemiş ve bu yolda atılması gereken ne kadar adım varsa atmıştır. Ancak devrimlerin tam oturmaması yüzünden sağlığında çok partili hayata geçilememiştir.

M.Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de ölümünden sonra, onun "batılılaşma ve laiklik politikası" İnönü Dönemi'nde de devam etmiştir.

BÖLÜM 2: TEK PARTİ YÖNETİMİ DÖNEMİNDE (1938 – 1946) TÜRK BASININDA LAİKLİK TARTIŞMALARI

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu büyük önder Atatürk, 10 Kasım 1938 Perşembe günü saat 09.05'te gözlerini hayata yumdu. 57 yaşında hayatını kaybeden büyük önder, kısa bir ömre böylesine büyük bir başarı sığdıran ender devlet adamlarından birisi olmuştur.

Atatürk'ten sonra, Türk devletini 12 yıl boyunca temsil eden İnönü'nün izlediği politikanın iki evrede incelenmesinde fayda vardır. Birinci evre, Atatürk'ün ölümünden, çok partili döneme kadar yani 1946 yılına kadar geçen süre, ikinci evre ise çok partili hayatın başladığı 1946 yılından Menderes dönemine kadar olan süredir.

İsmet İnönü, M. Kemal'in vefatından kısa bir süre önce başbakanlıktan ayrılmıştı. Bu dönem istisna tutulacak olursa. (21 Kasım 1924 – 2 Mart 1925 tarihleri arasında Fethi Okyar Hükümeti görev yapmıştır (Koçak, 1986:20). Atatürk döneminin vazgeçilmez başbakanı İnönü'dür. Atatürk'ten sonra inkılâpların yerli yerine oturmasında en büyük rolü İnönü ve arkadaşları oynamıştır. Bu yüzdendir ki, Cumhuriyet tarihine adını veren iki kahraman olarak "Tek Adam" ve "İkinci Adam" olarak Atatürk ve İnönü tarihe geçmiştir (Aydemir, 1985).

Anadolu ve Rumeli Müdafaa–i Hukuk Cemiyeti'nden, partiye dönüşen Halk Fırkası kuruluşundan sonra çeşitli aşamalar geçirmiştir. 1923–1945 yılları arasında bu parti ülke yönetimine tek başına hâkim olmuştur. Ve ülkedeki bütün siyasal etkinlikleri kapsayacak bir nitelik kazanmıştır. 22 yıllık bir dönemi kapsayan bu zaman diliminde özellikle 1924–1925'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası denemeleriyle iki defa kesilmiş olsa da, bu dönem ülkemizde "tek parti" yönetiminin uygulandığı bir dönemdir (Akandere, 1998:22).

Türkiye'de tek parti yönetimi, 10 Kasım 1938'e kadar Atatürk'ün başkanlığında geçmiş; onun vefatıyla 11 Kasım 1938'de İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı olmasından itibaren de 1938–1946 yılları arasındaki bir döneme kadar devam etmiştir. İnönü Dönemi, siyasi tarihimizde "Milli Şef Dönemi" olarak adlandırılmaktadır. 1945 yılında demokratikleşme çabaları başlamış ve bu çabalar 1946'da Demokrat Parti ve Millet Partilerinin kurulmasına kadar devam etmiştir.

Atatürk'ün ölümünden sonraki gün 11 Kasım 1938'de TBMM çalışmaları başlamış ve Genelkurmay başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın da desteğiyle İsmet İnönü, Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Bizim asıl konumuz siyasi olarak 11 Kasım 1938'den başlayıp, 14 Mayıs 1950'ye kadar geçen süredir. Kısaca İnönü Dönemi'ndeki laiklik adına siyasi ve sosyal gelişmelerdir.

11 Kasım 1938'de TBMM Genel Kurulunda yapılan seçimle, oylamaya katılan 348 mebusun ittifakla verdiği reylerle İnönü, Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanlığına seçilmiştir(Ulus Gazetesi,12.11.1938; Tan Gazetesi, 12.11.1938).

Yunus Nadi, Cumhuriyet gazetesinde: Atatürk prensiplerini en iyi bilen İsmet İnönü, Büyük Şef'in eserini olduğu gibi devam ettirebilecek en sakin devlet adamımızdır (NADİ,1938a) diyerek İnönü'nün bu iş için uygun olduğunu belirlemektedir.

Yine Yunus Nadi, İnönü için: İsmet İnönü ye ikinci Atatürk demekte tereddüt etmeyiz (NADİ, 1938b) diyerek İnönü'nün Milli Şef olacağının sinyallerini vermektedir.

İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı seçildikten kısa bir süre sonra kendisinin "Değişmez Genel Başkan ve Milli Şef " olacağı CHP 1.Olağanüstü Kurultayı'nı toplantıya çağırdı.

26 Aralık 1938'de Ankara'da toplanan CHP 1. Olağanüstü Kurultayı, CHP Genel Başkan Vekili ve Kurultay Başkanı, Başvekili Celal Bayar'ın açılış konuşmasıyla çalışmalarına başladı (Akandere, 1998:38).

CHP1.Olağanüstü Kurultayı, İsmet İnönü'yü "Değişmez Genel başkan" ve "Milli Şef" ilan etmiştir. İnönü bu vasfıyla Atatürk'te bile bulunmayan unvan, yetki ve otoriteye kavuşmuştur. Bundan sonraki devir hep "Milli Şef Dönemi" olarak adlandırılmıştır. Böylelikle milli şeflik müesseseleştirilmiştir.

Laikleşme ve demokratikleşme yolunda hızlı adımlar atılırken tek parti yönetiminin böyle bir uygulama başlatması halk nezdinde iticilik meydana getirmiştir. Atatürk'ten sonra böyle bir uygulamanın yapılması İkinci Adam'ın ancak "Birinci Adam" olma gayreti olarak değerlendirilebilir.

1938'de toplanan kurultay, Atatürk'ü "Ebedi Başkan" olarak kabul ederken İnönü'yü ise "Değişmez Genel Başkan" olarak kabul ve "Milli Şef" ilan etmiştir. 10 Mayıs 1946'da toplanan CHP, 2.Olağanüstü Büyük Kurultay'ında İnönü, "Değişmez Genel

Başkanlık" vasfının kaldırılmasını istemiş ve bu istek kurultay tarafından ittifakla kabul edilmiştir. 1946'da "Değişmez Genel Başkanlık" vasfı kaldırılmış olmakla birlikte İnönü'nün CHP Genel Başkanlığı 1972 yılına kadar devam etmiştir. Bu yıllar arasında yapılan büyük kurultaylarda hiç kimse onun karşısına rakip olarak çıkmamış ve çıkamamıştır. Genel Başkanlık için yapılan seçimler formaliteden öteye gitmemiş ve İnönü her zaman CHP Genel Başkanlığına seçilmiştir (Akandere, 1998:42).

Cemil Koçak(1986:67), İnönü'nün içteki müdahalelere karşı hem sistemin devamlılığını sağlamak hem de kendi düşüncelerini uygulamak için doğal olarak güce ihtiyacı olduğunu belirtmiş ve bu nedenle milli şefliği kabul ettiğini söyleyerek konuya açıklık kazandırmaya çalışmıştır.

Çankaya'yı erişilmeyen, sarp yalçın bir dağ, bir Kafdağı, Himalaya olarak gören Y.Kadri Karaosmanoğlu, İsmet Paşa'yı Himalaya tepesinde oturan bir "Dalalayma" ya benzetmektedir (Karaosmanoğlu, 1968:150).

Nimet Arzık(1966:8), İnönü'yü, yedi yüzyıllık Osmanlı bürokrasinin bir sembolü ve halkları birbirine kırdırarak hüküm süren son "padişah" olarak görmüştür.

İnönü'nün sahip olduğu güç ve otoritesinden dolayı Metin Toker(1960) de onu "diktatör" olacak nitelendirmiştir.

Üç ciltlik eseriyle İsmet İnönü'yü anlatan Şevket Süreyya Aydemir(1968) de İnönü'ye "İkinci Adam" ismini vermiştir.

Nadir Nadi, Milli Şef'i anlatırken şöyle demektedir:

> "Milli Şef bir dünya vatandaşıdır. O dünyanın içinde bulunduğu durumlar, büyük harp ve sulhu için teminattır. Onun tarafından söylenilen nutuklar dünya sulhu için ve dünya emniyeti uğruna birleşmiş kitleleri etkiler, onların ruhunda tatlı ve umut dolu bir rüzgâr olarak eser.
>
> Milli Şef İnönü, konuştuğun da sadece kuvvetli bir parti başkanı ve çelik iradeli bir devlet başkanı değil, aynı zamanda bütün bir millet konuşur. Çünkü şeyhin sesi Türk milletinin sesidir" (Nadi,1939).

Falih Rıfkı Atay(1943), İnönü için:

Milli Şef, kalplerin ve gönüllerin üstünde cumhuriyetin tahtını kurmuş ve bütün millet fertlerinin müşterek imanı, arzusu ve emeli olmuştur. Milli Şef İnönü, milletin göğsünde tek bir yürek halinde çapmaktadır.

Necmettin Sadak(1943), Şef için:

"Milli şef, vatanı kudretle yürütmekte ve yarınki; Türkiye'nin sağlam temellerini kurmaya çalışmaktadır. Bu nedenle Türk milleti; geleceğini güvenle Milli Şef in ellerine teslim etmekle, ona güvenmekle ve inanmaktadır" diyerek Türk milletinin Sayın İnönü'ye güvenmesi gerektiğini belirtmektedir.

İsmet İnönü'nün "değişmeyen başkan" ve "milli şef " ilan edilmesinin aynı yıllarda İtalya'da ve Almanya'da ortaya çıkan otoriter rejimlerden etkilendiği söylenmektedir. Bu yönüyle birçok aydın kesim tarafından da eleştirilmekte ve demokrasiye ters olduğu sorgulanmaktadır. Bu konu ile ilgili değerlendirme yapan Mete Tunçay(1990):

> "...1925'ten 1945 yılına kadar Türkiye, tek bir parti direktörlüğü altında yaşamıştır. Bu dönem, Atatürk'ün ve İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı dönemidir.
>
> …1925 – 1945 yıllar arasında kurulan, Türkiye'de tek parti otoritesidir. Bu bir diktatörlüktür."

diyerek Milli Şef döneminin otoriter yönünü belirtmektedir.

1938 – 1945 yılları arasında siyasi bir müessese olarak vücut bulan "milli şeflik" bu yıllar arasında Türk siyasi hayatındaki en önemli bir müessese olmuştur. Milli Şef ise üstün bir kişiliğe sahip olarak görülmüş ve varsayılmış, ülkenin ve milletin kaderini tek başına elinde tutan bir lider olmuştur. Düşünce olarak milli şeflik, Almanya ve İtalya'da uygulanan rejimlerin dayandığı teorilerden ilham alınarak ortaya atılmış, lider tipi olarak ise otoriter ve totaliter ortak özelliklere sahip olmuştur. Milli Şef ise göreve getirilişi, görevde kalış şekli ve uygulanması itibarı ile anti – demokratik bir özellik göstermektedir(Akandere, 1998:67).

2.1. Çok Partili Sisteme Kadar (1938 – 1946) İç Siyaset ve İnkılâplar

1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması Türkiye'yi içeride ve dışarıda çetin bir politika beklemekteydi. Türkiye, II. Dünya Savaşı'nda sulhu tercih etmiştir. Ama etrafı ateş çemberiyle örülüydü. İsmet İnönü, Atatürk'ün "yurtta barış, dünyada barış"

ilkesiyle hareket ettiği için başarılı olmuştur. Şaha kalkmamak için elinden geleni yapmış, savaşan devletlerle ayrı ayrı antlaşmalar yapmak zorunda kalmıştı.

Türkiye; İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939 da Ankara da karşılıklı yardım antlaşması, 18 Haziran 1941 de Almanya dostluk antlaşmasını imzaladı.

30 Ocak1943'te Adana'da İnönü - Churchill görüşmesi, 4 Aralık 1944 te Kahire'de İnönü – Roosevelt – Churchill görüşmeleri yapılmıştır. Savaşın bitmesine yakın tarihlerde (23 Şubat 1945) Almanya ve Japonya ya savaş açtığını ilan eden Türkiye, İngiltere ve ABD yanında savaşa katılmıştır (Akandere, 1998:67).

Türkiye, 1939'da savaşın başından itibaren Sovyetler Birliği'nin haksız isteklerine karşı koyabilmek amacı ile 1947 yılına kadar iki milyonluk büyük bir ordu, silâhaltında tutulmuştur. Bu ekonomik anlamda ülke bütçesini oldukça etkiledi. Bu nedenle "ikinci beş yıllık kalkınma planı" uygulanamadı. Tarımsal üretimle uğraşanlar askere alındıklarından, tarım hayatı da durgunlaştı, yatırım yapılamadı. Ekonomik bunalım başladı. Türk milletinin büyük bir bölümü, ekmek, tuz, şeker, gaz gibi temel gıda maddelerini bulamaz hale geldi.

1939 yılından itibaren savaşın getirdiği ekonomik sıkıntılar, enflasyonu körüklemiş, hükümetin popülerliğini sarsmıştır. Enflasyon 1939'dan 1943'e kadar beş kat artmıştır. Memur, köylü ve işçi gibi düşük gelir grupları enflasyon nedeniyle büyük zarar gördü. Hükümet kıtlık ve yokluğa önlem olarak, köylünün kendi ihtiyaçları ve tohumlar dışında kalan mahsulün tamamını devlete satmasını mecbur kıldı. Memurlar mahsulün dönümünü tarlada yapacak, ürün daha hasat edilmeden önce devlet alacağı miktarı bilecekti (Cumhuriyet Dönemi Türk Ekonomisi,1980:430).

Halkın ihtiyaç maddelerini tedarik etmek, tüketimi ve fiyatları düzenlemek amacıyla "karne sistemi" ne geçildi. Bu sistemi işleten bazı devlet görevlilerinin katı tutumu hükümete karşı halkta hoşnutsuzluk yarattı.

2.Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda her geçen gün ekonomik sıkıntı katlanarak artıyordu. Mal kıtlıkları olabildiğince genişlemişti. 13 Ocak 1942'de ekmek tüketimi sınırlandı ve vesikaya bağlandı(karne sistemi) (Çavdar, 1973).

1942’de alınan bu önlemlere rağmen hala ithalat ve karaborsacılıkta sağlanan haksız kazançlar söz konusu oldu. Bu haksız kazançları devlete döndürmek amacıyla 9 Kasım 1942 tarihinde 350 milletvekilinin oyuyla 4305 sayılı “varlık vergisi kanunu” kabul edildi.

Varlık vergisi, savaş yıllarında en çok parayı tüccar sınıfı kazandığı için işin büyük bir yükünü onlar çekmiştir. Bu verginin azınlıklara dair, söylentilerin çıkması azınlıkların genelde tüccar olmasıyla alakalıdır.

2.1.1. Toprak Reformu Meselesi

Türkiye Cumhuriyeti 29 Ekim 1923’te kurulduktan sonra birçok alanda inkılâplar yapıldı. Özellikle ekonomide özel müteşebbisler teşvik edildi. “Teşvik-i Sanayi Kanunu” çıkarıldı. Ancak özel teşebbüs ekonominin altında kalmadığı için “devletçilik” ilkesi benimsendi

Ziraat Bankasının yanında çiftçilere kredi vermek için “tarım ve kredi kooperatifleri” kuruldu. Devlet I. Beş yıllık kalkınma planını uyguladı. Tarımda makineleşme çalışmaları başlatıldı. Tohum ıslah edildi. Ancak tüm bu işler yapılmıştı ama köylülerin bir sorunu vardı. Bazı köylülerin toprakları yoktu. Toprak reformu topraksız köylülerin toprağa kavuşturulmasıydı.

İşleyecek bir toprağı olmayan köylü ya ağanın toprağında işçi olarak çalışır, ya da kente göç ederek, daha sanayileşme aşamasına gelememiş yaşam düzenini altüst ederdi (Mumcu, 1996:169).

1942 yılından itibaren bu konuda oldukça geniş araştırmalar yapılmış, kanun ancak 2 Mayıs 1945 tarihinde gerçekleşmiştir. Fakat 1945 yılından itibaren çok partili hayata geçmemiz nedeni ile bu kanun uygulanmamış, böylece son zamanlardaki yeni gelişmelere rağmen Türkiye’nin en önemli dertlerinden biri bu güne kadar çözülememiştir (Mumcu, 1996:169).

2.1.2. Eğitim Alanındaki Devrim ve Faaliyetler

Atatürk devrimlerini halka inandırmak ancak eğitim seferberliği ile mümkün olabilirdi. Harf inkılâbından sonra açılan “millet mektepleri” sayesinde kentlerdeki birçok kişiye ulaşılmış, okuma-yazma oranı arttırılmaya çalışılmıştı. Ancak sayıları 40 bine ulaşan

köylerimiz bu okuma seferberliğinden yoksundular. Nüfusun % 80'i köylerde oturmaktaydı.

Atatürk, köylüyü aydınlatmak ve eğitmek yoluyla ancak gericilik girdabından kurtulabileceğine inanıyordu. Bir aralık, ordudan terhis edilmiş açık göz onbaşı ve çavuşlardan yararlanılması gerekliliğini ortaya attı. Bu yolla 7 bin civarında eski onbaşı ve çavuş köylere eğitmen olarak gönderildi. Fakat sorunu daha geniş biçimde çözmek gerekiyordu. Gençlerin köyden çıkması ve Atatürkçü olarak yetişmesi sağlanmalıydı. Bu kişiler köy çocuklarına yalnız okuma-yazma öğretmekle kalmayıp, köy ekonomisinin gerektirdiği bütün bilgilerle donatılacaklardı. Özellikle tarım yöntemleri, el sanatları gibi köylüye yabancı pek çok bilgi onlara kendi içlerinden biri aracılığıyla verilecekti.

İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un hazırladığı planı, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel benimsedi. Böylece eğitim sorununun alt düzeyde toptan çözümü yolunda, Dünya'da ilk kez yeni bir yöntem bulundu. 17 Nisan 1940'ta kabul edilen kanunla "köy enstitüleri" kuruldu. Karma eğitime de başlayan enstitülerden çıkmış binlerce genç öğretmen köylere ışık tutmaya başladılar (Mumcu, 1996:168).

Eğitim ve öğretim alanında da iki büyük adım ise mesleki ve teknik öğretim kurumlarının açılmasıyla oluşmuştur.

Savaşın devam ettiği 1939 – 1945 yılları arasında da önemli atılımlar yapılmıştır. Devlet konservatuarı geliştirilmiş, Devlet operası ve tiyatrosu kurulmuş, ilk kez modern bir senfoni orkestrası oluşturulmuştu. Dünya edebiyatından yüzlerce kitap Türkçeye tercüme edilmiş ve basılmıştır. Bu gün "klasik" adıyla Batının ve doğunun edebiyatını ve düşünce sistemini öğrenmiş bulunmaktayız (Mumcu, 1996:168).

2.1.3. Tek Partinin Din ve Laikliğe Bakışı

Türkiye cumhuriyetinin kuruluşundan itibaren ülkenin kaderi tek bir parti üzerinde olmuştur. 28 Eylül 1923 de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin devamı olarak kurulan Cumhuriyet Halk Fırkası 1950 yılına kadar ülkenin kaderinde tek başına rol oynamıştır.

29 Ekim 1923'te devletin yönetim şekli "Cumhuriyet" olunca ilk cumhurbaşkanımız da Mustafa Kemal Atatürk oldu. Böylece hükümeti kurma görevi de İsmet İnönü'ye verildi.

Cumhuriyet kurulduktan sonra Atatürk'ün değişmez ilkesi olarak Laiklik, hükümetin, dolayısıyla da CHP'nin de ilkesi olmuştur. CHP, laiklik yolunda ilerlemek için radikal kararlar almaktan çekinmemiştir.

1931 yılında CHP kurultayında partinin doktrinal esaslarını teşkil eden altı ana amaç, CHP programında yer aldı. Bu prensipler; Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve İnkılâpçılıktır (Tunaya, 1958:583).

İnönü başbakanlığındaki CHP hükümetleri dini, devletin işi olmaktan çıkarmak ve dinin sosyal etkisini azaltmak için çok büyük çaba sarf ettiler. Öncelikle Osmanlı'dan kalma dini ya da yarı laik kurumları, mahkemeleri ve eğitim müesseselerini kökten kaldırdılar.

Bu doğrultuda; 1924 yılında Hilafet kaldırıldı, 1928 yılında Harf devrimi ilan edildi, yine aynı yıl "Devletin dini İslam"dır ibaresi kaldırıldı. 1934'de kadınlara seçme ve seçilme hakkı verildi. Medeni kanun kabul edildi, Şer'iye ve Evkaf Vekâleti kaldırıldı. Medreseler kapatıldı. Darülfünun, İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürüldü.

Cumhuriyetin ilk yıllarında tek parti yönetiminin uygulamalarına karşı içerde bir muhalefet oluşmuş, bir nebze de olsa demokrasileşme hareketleri ortaya çıkmıştır. Ancak hem CHP'nin tutucu zihniyeti hem de gericilik cereyanları yüzünden başarılı olunamamıştır.

CHP'nin tek parti olma mantığını Çetin Özek şöyle anlatmaktadır: Bu dönemlerde halkçılık, yalnızca bir ulus olma süreci anlamında kullanılmıyor, yalnızca tek bir partinin var oluşunu meşrulaştırıyordu. Zaten Atatürk ve yakın çevresi, toplumda sınıf çatışmalarını kışkırtacak toplum içinde gruplaşmalar doğuracak ve ulusun bütünlüğünü etkileyecekti. Bu görüşü destekleyen iki uygulama Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fıkrası faaliyetleri, 1925 ve 1930'da yaşanmıştı. Onlara göre, gerçek demokrasi, tek partili sistemde insanların dayanışmasıydı (Özek, 1962:41).

1931 yılında CHP'nin altı ilkesinden birisi olan "laiklik" 1937 yılında anayasanın vazgeçilmez bir maddesi olmuştur.

İşçileri Bakan Şükrü Kaya, 5 Şubat 1937'de CHP'nin altı ilkesinin anayasaya konulması vesilesiyle şunları söyledi. "Türkiye'nin maneviyatı için kendi temiz ahlakını geliştirmesi yeter, …laiklikle biz, dinin memleket işleri üzerinde nüfuz sahibi olmasını önlemek istiyoruz… Hiçbir din onu müdafaa için Türkler kadar güçlü ve fedakâr bir millete sahip olmamıştır. …Dinler vicdanlarda ve mabetlerde kalmalı, maddi hayatın ve dünyanın işlerine karışmamalıdır (Esenkaya, 1995:23).

10 Kasım 1938'de M. Kemal'in vefatıyla 11 Kasım 1938'de İsmet İnönü Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Bundan sonra İsmet İnönü "Değişmeyen Genel Başkan" ve "Milli Şef " olarak CHP'deki yönetim tarzını devam ettirmiştir. 1937'de zaten hükümet başkanı olan M. Celal Bayar, Refik Saydam Hükümeti'ne kadar başbakanlığı devam ettirmiştir (Bayrak, 1992:14).

İsmet İnönü, Atatürk döneminde uygulanan laiklik politikasını ve Atatürk inkılâplarını desteklemeye devam etmiştir.

11 Kasım 1938'de meclisin oy çokluğu ile cumhurbaşkanı seçtiği İsmet İnönü, ulusa şu demecini söylemişti:

> "Atatürk, tarihte uğradığımız en zalim ve haksız suçlanma gününde ortaya atılmış, Türk ulusunun masum ve haklı olduğunu öne sürmüş ve duyurmuştur. Öncelikle önemi kavranmamış olan gür sesi, asla yıpranmayan bir kuvvetle sonunda tüm dünyanın bilincine işlemiştir.
>
> Kötü görüş ve yönetim ile geri bırakılmış Türk toplumunu en kısa zamanda insanlığın en gelişmiş ve en temiz görüşleri ile donatılmış modern bir devlet durumuna getirmek, O'nun başlıca kaygısı olmuştur. Anayasamızda ve bugün hizmet başında bilim çevresinin de ve geniş halk içinde bulunan bütün vatandaşların inançlarında yerleşmiş olan laik, milliyetçi, halkçı, devrimci cumhuriyet bize bütün özellikleri ile Atatürk'ün en değerli emanetidir" (Kalkanlıoğlu,1991:129)

diyerek, M. Kemal'den sonra devrimlere ve laik anlayışa sahip çıkacağının sinyallerini vermiştir.

Atatürk ün son günlerinde ve vefatından sonra İnönü'ye karşı ilginç akımlar olmuştu. İzmir suikastıyla politikadan çekilmiş olan Kazım Karabekir, eski muhalif olarak hala

rejime karşı tavırlarını sürdürmekteydi. İnönü, anı defterine muhalifler ve devrimlerle ilgili bazı kısa notlar almıştı.

Metin Toker(1990:171) anlatıyor:

> "İnönü'nün kendisine yapılan "laikliği yumuşatma", "dini biraz okşama" öğütleri hakkında bana ve birçok kişiye yinelediği sözleri anımsıyorum:
>
> Bu öğütleri verenlere sürekli demişimdir ki: Ben bu işin mükemmelini bilirim. Ama bir kez böle bir yola saptım mı, ipin ucunu tutmak olanağı kalmaz. O zaman devrimlerin "d" sini bile bulamazsınız."

İnönü döneminde 1939–1945 yıllarına ait laiklik anlayışında, meclis konuşmalarında ve resmi açıklamalarda fazla bir bilgiye rastlayamadık. Sanırım 2. Dünya Savaşı'nın birinci gündem olması ve onun getirmiş olduğu ağır ekonomik şartlar ve dış politika, gündemin ana maddelerini oluşturmuştur.

Halk Partisi ve İsmet İnönü, demokratik idareyi kurma ve laik devrimlerle ilgili kararlarını yürürlüğe koyup sessiz ve derinden devam etmiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında durgunluk yaşansa da savaştan sonra laikleşme ve demokratik yönetimlere geçme kendini hızla göstermiştir.

M. Kemal'den sonra İnönü'nün başa gelmesiyle devrimlerin devamı sağlanmaya çalışılmıştır. Özellikle Latin alfabesinin kabulünden sonra, Türk dilini Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerden arıtmaya çalışılmıştır. İslam kültürü içinde yüzyıllar boyu kalan Türkçenin doğu dillerden arıtılması ancak kesin ve net çizgilerle olabilirdi. Yazı inkılâbına bağlı olarak gündeme gelen dil reformu, her alanda kendini hissettirdi.

İnönü döneminde, 10 Mayıs 1939 tarih ve 1090 sayılı kararla 1353 numaralı olan Arap harfleri ile yazılmış ve basılmış cetvel, defter, kitap, vs'nin bütün resmi müesseselerde kullanılmasına nihayet vermiş; daire ve kütüphanelerde bu tür vesika ve eserlerin gerektiğinde müracaat için bulundurulmasına mani olmamıştır. Bilhassa kanunun 9. maddesi "eski harflerle basılı kitaplarla tedrisat icrası memnuniyeti muhtevi olup, etüde ve müracaata şamil bulunmamaktadır" denilmektedir. Eski harflerle basılmış kitapların okul ve kültür kurumları kitabevlerine konulmaları, Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkındaki 1350 sayılı kanun hükümlerine aykırı düşmemektedir (Daver,1955:230). Böylece bu kanunla eski harfler de kullanılabilecekti.

İnönü döneminde laiklikle ilgili ilk ciddi mesele 1940 yılında gerçekleşti. Milli Eğitim Bakanlığı, 1939 yılında Avrupalı şarkiyatlardan kurulu bir ekip tarafından hazırlanmış ve Leiden'de yayınlanan büyük bir kollektif eser olan İslam Ansiklopedisi'nin (Encyclopedia of İslam) Türkçe baskısını yayınlamaya karar verdi. Türkçe baskısı, çevirin aynısından ibaret değildi. Yine aynı bilimsellik çerçevesinde bazı eklemeler yapılmaktaydı. Fakat bazı İslamcı yazarlar buna karşı çıktı. İslamcı yazarlara göre, tercüme edilen bu ansiklopedi, gerçekten bir İslam ansiklopedisi değil, İslam'a karşı bir ansiklopedi olduğu, kısmen misyonerlerin çabalarına yardımcı olmak, kısmen de İslam dininin temelini yıkmak amacını taşıyan Hristiyan misyonerlerin bir eseri olduğunu söylüyorlardı (Lewis, 1993:413).

Türk-İslam Ansiklopedisi Ekim 1940'tan itibaren çıkmaya başladı. Aldığı şiddetli tenkitler sayesinde ancak 70 fasikül çıkartılabildi 1948'de yayını kesmek zorunda kaldı.

Atatürk'le başlayan devrimlerin artık belli bir aşamaya geldiği düşünülerek ders alarak okutulması düşünülmekteydi. Bu kararı İsmet İnönü 1 Kasım 1941 tarihinde TBMM'nin açış konuşmasında şöyle dile getirmektedir:

> "Şimdi verilmek olan inkılâp derslerinin, bu kurumlarda 'İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi' adı altında esaslı bir ders şeklinde verilmesi ve bu mevzular etrafında ilmi incelemeler yapmak ve yaymak üzere, ayrıca bir de 'İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Enstitüsü' kurulması kararlaştırılmıştır" (İsmet İnönü'nün TBMM' deki Konuşmaları ,1993:28).

Atatürk döneminde laiklik doğrultusunda uygulanan bir başka mesele de Ezan ve Kamet'in Türkçe okunması idi. 1932 Şubatından itibaren Türkçe okunmaya başlanan Ezan ve Kamet için kanuni hüküm ve müeyyide konmamıştı.

2 Haziran 1941 tarihi ve 4055 sayılı kanuna göre "Ezan ve kamet'i Arapça okuyanların üç aya kadar hafif hapis veya on liradan iki yüz liraya kadar hafif para cezası ile cezalandırılmasını ön gören kanun, Arapça ezan yasağını müeyyide altına almıştır (Daver, 1955:171).

Tek parti yönetimi döneminde özellikle Müslümanların din ve vicdan hürriyeti hakkından istifade ettirildikleri söylenemez (Dursun,1995:65).

30 Kasım 1925 tarih ve 676 sayılı kanunla “şapka” giymek bir zorunluluk olmuştur.

> “Türk milleti’nin umumi serpuşu şapkadır ve hükümet, basına karşı olan geleneği men eder. Bundan sonra fes giyerlerse, halkı isyana teşvik ya da devlet kuvvetlerine karşı direnmekle suçlanmazlarsa kanun ve nizamlara göre yetkili makamlar tarafından verilmiş olan emre itaatsizlik suçundan bir aya kadar hapisle cezalandırılır” (Daver, 1955:176) hükmü konmuştur.

Bu tarihten itibaren İnkılâplara ve özellikle şapka aleyhine girişilen fiillerin neticesinde İstiklal mahkemeleri tarafından, inkılâplara muhalefet suçundan idam cezaları verilmeye başlanmıştır.

1941 yılında “Diyanet işleri Riyasetinin, memurları için açıklamış olduğu kıyafetin dışında kıyafet giyen şahıslar, üç aydan bir seneye kadar hapis cezası ile hükmolunur” hükmü konulmuştur. Böylece şapka kanununu ihlal edenlere cezalar arttırılmıştır (Daver, 1955:176).

Dini ve sosyal hayattaki gelişmelerin tamamen siyasal kontrol ve denetim altında tutulduğu bu dönemde dini yayın yapma imkânı da ortadan kaldırılmış ve vatandaşların dini yayın yapmaları engellenmiştir.

Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki’nin hazırlamış olduğu “Hz Muhammed(SAV)’in Hayatı” ile ilgili bir kitabın, 1943 yılında yayınlanmasının hemen ardından “…memleket dâhilinde dini neşriyat yapılarak dini bir atmosfer meydana getirilmesine” taraftar olunduğu gerekçesiyle kitap, İçişleri Bakanlığı tarafından toplattırılmıştır (Dursun, 1995:65).

Tek parti yönetimi, dine ve din hürriyetine yapmış olduğu bu müdahaleleri laiklik adı altında yapmıştır. Bu yönüyle Türkiye’deki laik tartışmaları hiç bitmemiştir. Avrupa’da bile böyle bir laiklik uygulamaları görülmemiştir. Türkiye’deki uygulamalara bakıldığında laiklikten çok, laisizmin varlığı dikkat çekmektedir (Dursun, 1995:65- 66).

Milli Şef İnönü, II.Dünya Savaşı yıllarında ticanilik akımının gelişmesi üzerine 19 Mayıs 1944 günü Ankara hipodromunda Türk gençliğine verdiği söyleşide “laiklik” konusuna şu şekilde değinmiştir:

> "… Cumhuriyetin laik olması bir rastlantı sonucu olmadığı gibi kolayca takılıvermiş bir nitelik de değildir. Devletimiz bu gün ve gelecekte aileleri bir kültür ve uygarlığa erişmesi için esaslı çarelerden biri olarak laikliği kabul etmiştir. Bütün vatandaşlara inanç özgürlüğünü temel hak olarak tanıyan devletimizin laik olması, yitirdiğimiz yüzyılların az zamanda yeniden kazanılması için esas koşullardandır" (Kalkanlıoğlu, 1991:132).

İsmet İnönü, M. Kemal Atatürk'ten devraldığı mirasa hem sahip çıkıyor hem yeni kanun ve nizamlarla daha da ileriye götürmeye çalışıyordu. Ancak II. Dünya Savaşı'nın olumsuz şartları darboğazda olan ülke ekonomisini ve halkı huzursuz ediyordu. Artık herkes demokratikleşme çabalarının gerçekleşmesi gerektiğine inanıyordu. TBMM'nin 7.dönem 3.yasama yılının açış konuşmasında Milli Şef İsmet İnönü, 1 Kasım 1945'te şunları söylemekteydi:

> "Devletin karakterinin, bu kadar büyük değişiklikleri meydana getirebilmek için devrimci olması zaruridir. Bunun yanında bir temel olarak Cumhuriyetin bir halk idaresi olarak kuruluşu, yani demokratik karakteri esas tutulmuştur. İlk devirlerinde fesin yerine şapkanın giyilmesini ve devletin 'laik' bir cumhuriyet olmasını, Latin harflerini ve bütün bunları açık ve uzun tartışma ile kabul ettirmemizi insaflı hiç kimse bekleyemezdi. Bütün bu devrimler yine bir diktatörlük, rejiminin eseri olarak meydana gelmemiş, hepsi Büyük Millet Meclisi'nin kanunlarıyla kurulmuş ve tepkileri Büyük Millet Meclisi'nin denetleri ve hesap sormaları önünde verilmiştir. Türkiye'de demokrasi usullerinin geçmişe ait hesapları yapılırken, bütün büyük devrimlerin 1923 ve 1939'a kadar meydana geldiği ve altı seneden beri de bir cihan harbi içinde bulunduğumuz unutulmamalıdır.
>
> Büyük Meclisin her deneti yanından milletin vergileri ve harcadıkları üzerindeki deneti, en ileri demokratik milletlerin hiç birinden eksik kalmayacak kadar kesin ve kavrayışlıdır. Bizim tek eksiğimiz, Hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İlk defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları şevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin de kurulması mümkün olacaktır" (İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları, 1993:60).

diyerek ülkenin çok partili hayata ihtiyaç duyduğunu açıkça dile getirmektedir. Bu doğrultuda yeni siyasi partilerin kurulması ve çalışmalara başlaması kaçınılmaz olacaktır.

Yine Milli Şef İnönü, 1945'lerde çok partili yaşama geçilirken, yeni kurulacak partilerden Atatürk ve devrimlere karşı duyarlı olmalarını ön koşul olarak istemişti. Yine böyle bir görüşmede, Demokrat Parti kurucu üyesi Celal Bayar'dan partisinin özellikle şu iki noktaya duyarlılık içerisinde olmasını istemişti:

1 – Dış politika

2 – Laiklik,

Bu iki konuya DP, 1950'ye kadar tam olarak uymuştu (Kalkanlıoğlu, 1991:132).

M. Kemal'in vefatından sonra, İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde (13.08.1939) Türkiye'yi ziyaret eden İngiliz mebus ve gazetecilerden Dr Smith, Dr Parker ve Dr Mayhew ile Ankara Radyosu bir röportaj yaptı.

"Türkiye, modern demokratik laik bir devlet olmuştur" diyen Dr Smith Türkiye ile ilgili düşüncelerini şöyle dile getirdi:

> "Evvelce çürük temeller üzerinde güçlükle tutunarak sırf şer'i kanun ve kaidelere göre idare edilmiş olan Türk milleti, on beş, on altı sene gibi şaşılacak derecede kısa bir müddet zarfında tam manasıyla modern, demokratik ve laik bir devlet seviyesine yükselmiştir."

diyerek Türkiye'nin ne kadar kısa bir zamanda laik devletler arasında yer aldığını söylemektedir (Ulus Gazetesi, 13 Ağustos 1939).

2.2. İnönü Dönemi'nde Basın ve Yayın Hareketleri

Yeni Türk Devleti'nin kurulmasından sora Türk basını, 1923'ten 1950'ye kadar geçen dönemde tek parti idaresince belirlenen sınır ve şartlarda hareket etmiştir. Tek parti iktidarını meşrulaştırmak ve yapılan devrimleri yaymak, basının birinci görevi olmuştur.

Tek parti döneminde basının tutumunu Mehmet Doğan(1993:79) şöyle dile getiriyor:

> "O devrin ünlü gazetecilerinden Ulus'un yazarı F.R.Atay, Türkiye'de basın mesleğinin haysiyeti olmadığını, çünkü sorumlu şahısların, başyazarların kendilerine verilen telefon emirlerinin dışına çıkmadıklarını, bir yazısında yakınma halinden yazar. Bu dönem boyunca sol basın organlarında zaman zaman müsaade edildiği halde İslamcı nitelik gösteren hiçbir yayına izin verilmemiş hatta bazı zamanlarda dini içerikli yazı ve haberlere yer vermek bile gençlik propagandası suçlamasıyla yasaklanmıştır."

Bu döneme ait belli başlı gazete ve dergileri şöyle sıralayabiliriz.

Bu dönemde yayınlanan gazetelerden bazıları: Cumhuriyet, Tasvir-i Efkar, Vatan, Tan, Vakit, Yeni Sabah, Son Posta, Son Saat, Son Telgraf, Zaman, Haber, Tanin, Hürriyet, Milliyet, Zafer, Akşam, İkdam, İstanbul, Ulus, Politika.

Dergiler ise; Sebilürreşad, Büyük Doğu, Müslüman Sesi, Ehl-i Sünnet, Serdengeçti, Selamet Mecmuası'dır.

Bazı gazete ve dergiler hakkında kısaca bilgi verelim.

1. Cumhuriyet

Cumhuriyet döneminin başlangıç yıllarında yayın hayatına başlayan gazete Yunus Nadi tarafından 1924'te kurulmuştur. Kurucuları arasında Zekeriya Sertel ve Nabızade Hamdi de vardır. Cumhuriyet dönemlerini ve dönemin fikri yapısını savunan Cumhuriyet'in önde gelen yazarları arasında; Ziya Gökalp, Ahmet Rasim, Cenap Şahabettin ve Peyami Sayfa'yı görmek mümkündür.

2.Vatan Gazetesi

Ahmet Emin (Yalman) tarafından kurulmuştur. Atatürk devrimleri ve Cumhuriyet rejiminin zorlamasıyla bazı zikzaklar çizmiştir. 1925'te Elazığ İstiklal mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Ahmet Emin Yalman, Mustafa Kemal tarafından gazetecilikten men edilmiş, bu yüzden gazetesini ancak Atatürk'ün ölümünden sonra 1940'dan itibaren çıkarabilmiştir (Doğan,1993:79).

3. Ulus Gazetesi

Milli mücadele döneminde Ankara hükümetinin resmi yayın organı olan Hâkimiyeti Milliye Gazetesi, dil devriminden sora "Ulus Gazetesi" olmuştur. Falih Rıfkı Atay,

Hüseyin Cahit Yalçın ve Nihat Erim bu gazetede yazılar yazmaya başlamışlardır. Ulus, 1971'de kapanıncaya kadar CHP'nin yayın organı olmaya devam etmiştir (Doğan,1993:79).

4. Tanin

1908 yılında basın hayatına atılan Tanin, ılımlı ve yansız tutumuyla, gazetecilik örneği sergilemeye devam etmiştir.

5.Akşam

Va- Nu, Şevket Rado, Refik Halit Karay gibi yararların öncülüğünde, ılımlı İslami motif sergileyen bir gazete olmuştur.

6. Zafer

1949 da yayın hayatına başlayıp, 1960'da kapatılmıştır.

Dergiler;

1. Sebilürreşad

İslami yayınlar içinde en uzun süre yaşamış bir mecmuadır. 1908 yılında Sırat-ı Müstakim adıyla kurulmuş olup, 1966 yılına kadar devam etmiştir. Yayıncısı Eşref Edip Fergan'dır. 2. Meşrutiyet döneminden itibaren yayınlanan Sebilürreşad da; Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, Mehmet Akif, Ahmet Hamdi Aksekili, Seydişehirli Mahmud Esat, İzmirli İsmail Hakkı ve Babanzade Ahmet Naim'in de bulunduğu birçok kişi yazılar yazmıştır. İlk zamanlar, gelenekçi ve modernist bir çizgi izleyen Sebilürreşad daha sonra gelenekçi fikirleri temsil etmiştir (Toprak,19??). Çok partili dönemde laiklik tartışmalarıyla gündeme gelen Sebilürreşad yazarlarından Eşref Edip, C.Rıfat Atilhan, Ömer Nasuhi Bilmen, M.Raif Ogan gibi yazarların görüşlerine sıkça yer vereceğiz.

2. Büyük Doğu

Necip Fazıl Kısakürek tarafından 1943'de yayın hayatına başladı. Gazeteci, şair ve yazar olan Necip Fazıl, İslamcıların en ünlü kalemlerinden birisiydi. Kendine has edebi ve siyasi fikirlerini söylemekten çekinmemiştir. Bu yüzden dergi, 1943'ten 1950 yılına kadar üç kez kesintiye uğramıştır.

Büyük Doğu'da, edebiyattan tıpa kadar birçok alanda yazılar neşredilmekteydi. Diğer yayın organlarına nispeten çok geniş yazar kadrosuna sahipti. Bunların arasında Hilmi Ziya Ülken, H.Cahit Tarancı, F.Hüsnü Dağlarca, Vecdi Bürün, Eşref Edip, Mümtaz Turhan, M.Şekip Tunç, Peyami Sefa, Ö.Rıza Doğrul, A.Fuat Başgil, O.Yüksel Serdengeçti, Mustafa Yazgan ve Osman Turan bunlardan bazılarıdır (Esenkaya, 1995:120).

3. Müslüman Sesi

Yayın hayatına 1947 yılında İzmir'de başladı. Editörü Mehmet L.Baydoğan'dır. Din adamlarından kurulu bir yazar kadrosu vardı. M.Rahmi Balaban, Tahir Harimi ve Esat ileri gibi.

4. Ehl-i Sünnet

1947 yılında hukukçu bir yazar, Abdurrahim Zapsu tarafından çıkarılmaya başlandı.

5. Serdengeçti

Osman Yüksel Serdengeçti tarafından 1947'den itibaren yayın hayatına başladı. CHP'ye sert çıkışlarıyla tanınan Serdengeçti, Sebilürreşad ve Büyük Doğu gibi İslamcıların kalemi oldu. Osman Yüksel'den başka İsmail Hami Danişment, Selim Zeki ve Eşref Edib gibi yazarlara da rastlamak mümkündür.

6. Selamet Mecmuası

Ömer Rıza Doğrul tarafından 1947'de neşir hayatına giren Selamet Mecmuası, 1948'de sona ermiştir. 1949'dan itibaren "Yeni Selamet" adıyla tekrar yayın hayatına başlamıştır. Dergide ilmi, edebi ve dini konular ve araştırmalar sıkça yer almaktaydı. Rıza Doğrul'dan başka, Ahmet Hamdi Akseki, Muhammet İkbal, Taha Hüseyin, John Kingley Birge gibi yazarların eserlerine de rastlamak mümkündü.

Demokrasi sürecinin başladığı 1946 ve 1950 seçimleri öncesi Türk basınında laiklik tartışmalarını şu şekilde özetleyebiliriz: CHP'nin din öğretimi hususundaki tutumu ve Türk büyüklerine ait türbelerin açılması ile ilgili ılımlı tutumları çevresinde basın ve politika çevrelerinde laik tartışmaları; din eğitimi ve öğretimi, 163. madde, laiklik ve kominizim, Türkçe ezan ve Türkçe ibadet gibi meseleler başında sıkça yer bulmuştur.

Ancak tek parti yönetimi iktidarlarını güçlendirmek ve en önemli muhalefeti bastırmak için bir takım önlemler aldı. Bu yüzdendir ki basının demokratikleşmeye ve laikliğe karşı susturulması konumuzu oldukça daraltmıştır.

2.2.1. Matbuat Kanunu ve Basına Getirilen Sansür

16 Temmuz 1909'daki matbuat kanunu değiştirilerek 25 Temmuz 1931'de yeni matbuat kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanun tek parti yönetiminin genel yapısına uygun olarak basın hâkimiyetine dayanan bir karakter taşımıştır (Akandere, 1998:211).

Tek parti yönetiminin başlıca kısıtlamalar getiren matbuat kanununun en önemli maddesi 50. maddeydi. Bu madde; "memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı icra vekilleri heyeti kararı ile gazeteler mecmualar muvakkaten tatil olunabilir… Bu suretle kapatılan bir gazetenin mesulleri tatil müddetince başka bir isim ile gazete çıkaramaz" demektedir (Akandere, 1998:211).

28 Haziran 1938'de matbuat kanununda yapılan değişiklikleri hükümete daha geniş yetkiler vermiştir. Yapılan değişikliklerle, gazete ve dergi çıkarmak için bildirimde bulunulmasını yeterli bulan eski uygulamaya son verilmiş. Artık gazete ve dergi çıkarmak için, o dergi ve gazetenin çıkardığı yerin en büyük mülki amirlerinden, yani valiliklerden ruhsatname alınması gerekiyordu. Yeni hükümet yeni bir yayına izin verip vermemekte tamamen serbest oluyordu. Ayrıca gazeteyi çıkarmak için, gazeteyi çıkacak olanların – yörenin nüfusuna göre – milli bir başkandan bin ile beş bin Türk lirası arasında bir garanti mektubu vermesi gerekiyordu (Uşaklıgil, 1946).

Hükümet, basın üzerindeki denetimi arttırmak ve basını tamamen tek parti yönetiminin güdümü altına almak için gazetecilerden müteşekkil "Matbuat Cemiyeti"ni tasfiye etmiş ve hükümete bağlı bir "basın birliği "kurmuştur (Yalman, 1946).

20 Kasım 1940'ta İstanbul başta olmak üzere altı vilayeti kapsayan sıkıyönetim ilan edilmişti. İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca devam eden sıkıyönetim uygulaması, basın üzerindeki sansürün, kısıtlamaların ve yasakların bu başka boyutuydu. 22 Mayıs 1940'da kabul edilen örfi idare kanununa göre sıkıyönetim uygulanan illerde; Gazete, kitap ve sair matbaaların tap ve nesrini veya hariçten ithalini men etmek ve matbaaları kapamak ve matbuat ve telgraf ve mektup üzerine sansür koyarak yapılan bu uygulama sıkıyönetim komutanlarının yetki dâhilinde idi (Koçak, 1986:511).

Ankara'da çıkan Ulus gazetesinin dışındaki gazetelerin tamamına yakını İstanbul'da çıkmaktaydı. Bu da bize baskı ve sansürün ne derece etkili olduğunu göstermektedir.

O yıllarda gazete sahipliği ve yazarlık yapan Ahmet Emin Yalman, Nadir Nadi, Sabiha ve Zekeriya Sertel, Abidin Nesibi, Cihat Bakan gibi kişilerin hatıralarında basının yıllar boyunca "ciddi bunalımlar geçirdiği", "tehdit ve güç şartlar altında görev yaptıkları", "yazı yazma hakkı ve hürriyetlerinin ellerinden alındığı" geniş anlatımlarla yer almıştır (Akandere,1998:215).

Milli Şef döneminde muhtelif gerekçe ve sebeplerle defalarca kapatılan gazeteler olmuştur. 1939–1945 yılları arasında gazetelere yönelik olan toplam kapatma cezalarının sayısı 44'tür. Gerek hükümetçe ve gerek sıkıyönetimce haklarında kapatma cezası verilen gazetelerin başında Vatan, Tan, Tasvir- i Efkâr ve Cumhuriyet gelmektedir. Bunun yanında Vakit, Yeni Sabah, Son Posta, Haber ve Akbaba gibi gazete ve mecmualar da ikiden az olmamak üzere kapatılmışlardır. Bunlardan Tan Gazetesi 12.8.1944'den Vatan ve Tasvir-i Efkâr ise 30.09.1944'ten ibaren suresiz kapatılmışlar. Ancak 1945'te demokratikleşme çabalarının başlamasıyla yönetim tarafından yeniden açılmalarına müsaade edilmiştir (Akandere,1998:216).

Pera Palas'taki infilak hadisesi hakkında tebligat hilafına fazla neşriyat yapmak suretiyle tahkikatı işkâl ettiklerinden dolayı hareketlerinin derecesine göre 13 Mart 1941 Perşembe gününden itibaren Yeni Sabah, Vatan, Hakikat ve Halk gazeteleri üçer gün, Vakit, Tan, Son Posta, Akşam, Politika ve Tasvir-i Efkâr gazetelerinin de ikişer gün kapatılmaları örf idare komutanlığının emri iktizasındadır (Kabacalı, 1987).

Yine aynı şekilde "sol görüşlere" sahip yayınlar ve dergilerde yönetimin takip ettiği dış politika seyrine göre kapatma cezaları almışlardır (Akandere,1998:217).

Mesela Türkçe yazar ve aydınların yayın organlarından "Türk Yurdu" dergisi 5.4.1943'de "Yurt ve Dünya" ile Mayıs 1944'de Yürüyüş, 1943 yılı Temmuzunda süresiz olarak kapatılmıştır. Diğer taraftan sağ ve sol eğilimli olmamasına rağmen Ahmet Hamdi Başar'ın hümanist eğilimli "Barış Dünyası" isimli dergisi de 23 Haziran 1944'te süresiz olarak kapatılmıştır (Cemil Koçak, 1986:355).

CHP yönetimine karşı olan, hükümetin ve partinin izlediği çizgi içerisinde yazı yazmayan basın ve mensupları, baskı şiddet ve güçlükle karşılaşmışlardır. Bunun yanı

sıra CHP’nin ve tek parti yönetiminin resmi yayın organı olan “Ulus”, “Ülke” gibi gazetelere ve bu gazetelerde yazı yazanlara ne bir ceza ne de bir kapatma uygulanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında suskun kalan basın, çok partili hayata geçişte ve demokratikleşme çabalarının başlamasıyla tek parti yönetimini, CHP’yi ve yöneticilerini eleştirerek muhalefetin başlamasında önemli rol oynamışlardır.

BÖLÜM 3: ÇOK PARTİLİ SİSTEM (1946–1950) DÖNEMİNDE BASINDA DİN VE LAİKLİK TARTIŞMALARI

3.1. Yeni Partilerin Kurulma Süreci ve Laiklik Anlayışı

Cumhuriyet'in ilanından itibaren ülkede hep tek parti hâkimiyeti ve yönetimi devam etmiştir. M. Kemal'in hayatta olduğu dönemde 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuşsa da istenileni veremedikler için kapatılmışlardır. Demokratikleşme çabası devrim karşıtları tarafından sabote edilmiştir. İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde özellikle 2. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği yıllarda ekonomik buhranlar ve sıkıntılar o yönde fazla gelişmeyi az çok engellemişti.

2. Dünya Savaşı'nın sonunda, 1945 yılında Türkiye'de iç politika gelişmeleri gözle görülür bir şekilde hızlanmış, yönetime karşı gerek basında gerekse CHP ve TBMM'de görülen muhalefet artmaya başlamıştı.

Tek parti yönetimi, kendine karşı başlayan bu muhalefet hareketlerini görmemezlikten gelemezdi. Çünkü uzun yıllar tek parti idaresinin sert ve disiplinli yönetimi altında bunalmış bulunun basın ve CHP içindeki bazı kişi ve hizipler, savaş sonrasında batılı devletlerin de baskısının sonucunda muhalefet, tek parti yönetimini eleştirmeye başlamışlardı. O günlerle ilgili olarak Nihat Erim: "Memleketteki muhalefet ihtiyacı, her türlü tahminin üzerine çıkmıştı. İktidar partisine ve hükümete karşı en kötümser yorumların bile akla getirmedikleri sert ve taşkın hücumlar, birden bire son haddini bulmuştu." Şeklinde bir yorum yapar (Akandere,1998:354).

F. Hüsrev Tökin de 2. Dünya Savaşından sonra totaliter sistemlerin yıkılması ve demokrasinin üstün gelmesinin Türkiye'de kuvvetli bir muhalefet havasının esmesine yol açtığını belirterek: "Bilhassa basında yapılan eleştiriler ve uyarıcı yazılar, muhalefeti elle tutulur bir hale getirmekteydi. CHP içinde de düşünce ve görüş ayrılıkları baş göstermeye başlamıştı. Artık politika ve düşünce hayatında demokrasi ilkeleri geniş ölçüde yayılıyordu" (Akandere,1998:354).

Döneminde söz sahibi olan bu isimler, Türkiye'nin içinde bulunduğu bu devreyi totaliter sistemin yıkılması üzerine muhalefetin olmazsa olmaz bir gereklilik olduğunu

vurgulayarak değerlendirmiştir. Zira muhalefet hükümetin icraatlarını en azami şekilde eleştirse de bu demokratik bir üslup ile gerçekleştirilecektir. Oysa hükümet-muhalefet dengesinin ve usulünün korunamaması devletin bekasını tehlikeye atacak taşkınlıklara zemin hazırlamaktadır.

Türkiye'de yeni bir dönemin başladığını gösteren gelişme, Milli Şef İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1945'te yaptığı bir konuşmadır:

> "Memleketimizin siyasi iradesi Cumhuriyetle kurulan halk iradesinin her istikamette ilerlemesi ve şartları ile devam edecektir. Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir.(…) Büyük Millet Meclisi'nin kudreti elinde olan millet iradesi, demokrasi yolundaki gelişmesine devam edecektir" (Toker,1990:8).

İsmet İnönü, bu konuşması ile Türkiye'nin demokratikleşme gerekliliğini farklı bir duruma daha bağlamıştır. Milli Şef millet iradesini savaş sonrası zaruret dönemi sonrasında önemli bir inkişaf sergileyeceğini ifade etmiştir. Bu, yeni dönemin nasıl bir yönden değerlendirdiklerini ortaya koyması bakımından önemli bir açıklamadır.

3.2. Siyasi Partilerin Din ve Laikliğe Bakışı

1945 yılı sonu ve 1946 yılı başlarında çok partili demokrasiye doğru süreç hızlandı. 1945 ile 1950 yılları arasında Türkiye'de 24 "Parti" ve "Kuruluş" ortaya çıkmıştır. (Tunaya, 1958:580) Bunların çoğu kısa bir dönem ayakta kalabildi. Bir kısmı devlet yetkilileri tarafından kapatılmış, bir kısmı da halk desteği alamayınca kendini feshetmiştir.

7 Ocak 1946'da Celal Bayar yönetiminde Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından "Demokrat Parti" kuruldu (Tunaya, 1958:662).

28 Şubat 1946 yılında kurulan "Sosyal Adalet Partisi", amacının Dünya Müslümanları Birliği'nin desteklenmesi olduğunu vurgularken, 24 Nisan 1946'da kurulan "Çiftçi ve Köylü Partisi", Türk'ün tarihi, adalet ve değeri ile ilgili bütün özellikleri tatbik etmek için İslami esaslara dayanılacağını belirtmiştir (Tunaya, 1958:693).

29 Haziran 1946'da kurulan "Arıtma Partisi", programında din hürriyeti ve dinin siyasete alet olmasına karşı çıkıyordu. 19 Temmuz 1946'da kurulan "İslam Koruma Partisi", İslam dininden olan veya sempati duyanların üyeliğini kabul edeceğini, İslam'ın yükselmesi ve kuvvet kazanması gerektiğini belirtmiştir (Tunaya, 1958:708).

8 Temmuz 1947'de C.Rıfat Atilhan tarafından "Türk Muhafazakâr Partisi" kuruldu. 20 Temmuz 1948'de Demokrat Parti'den ayrılan Mareşal Fevzi Çakmak, Yusuf Hikmet Bayur ve Osman Bölükbaşı'ların öncülüğünde "Millet Partisi" kuruldu. Parti programında; örf ve adetlere, din kurumuna ve milli geleneklere saygılı olduklarını belirtmiş, din işlerini devletten ayırmayı, cemaatlerin ve dini kurumların kurulabilmesini; ilk ve orta dereceli okullarda din derslerinin konulmasını, üniversitelerde de İlahiyat Fakülteleri'nin açılmasını savunmuşlardır. 30 Eylül 1949'da "Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi", 12 Eylül 1950'de "Çalışma Partisi" kurulmuştur (Tunaya, 1958:710-738).

Kurulan tüm yeni partilerin hepsinin ortak hareket noktası, farklı algılamalarla da olsa devre dışı bırakılmaya çalışılan "İslam" hayatını belli bir ölçüde tatbik etmek olmuştur.

Ancak kurulan bu partilerin içinde 1948 yılında kurulan "Millet Partisi" ve 1946'da kurulan "Demokrat Partisi" dışındakiler etkili olamamıştır. Böylece 1946–1950 devresinde, Türk Siyasal hayatı CHP, DP ve biraz da MP'nin egemenliği altında gelişmiştir (Mumcu, 1996:170).

21 Temmuz 1946'da, Türkiye'de ilk kez tek dereceli seçimler yapıldı. Seçim sistemi "Açık oy, gizli sayım" olduğu için bu seçimlerin gerçek sonucu vermediği ileri sürüldü. DP kazandığı 61 Milletvekili ile TBMM içinde ve dışında CHP'nin haksız olarak iktidarda bulunduğu konusunu sert biçimde işlemeye başladı. Her yandan CHP iktidarına yönelen güçlü eleştiriler bu partiyi iktidarda kalabilme kaygısının içine attı. Devrimlerden taviz verilecekti. Laik devlet ilkesi benimsemeyenler bir ölçüde hoşnut kalınırsa ileriki seçimlerde iktidarı sürdürme imkânı olabilirdi (Mumcu, 1996:171).

CHP iktidarı hem muhalefetin baskısı hem de seçim kaygısından dolayı laiklikten ödün vermek zorunda kaldı.

Farklı fikir yapılarına sahip görünen bu isimlerin değişik koşullar altında ancak neredeyse aynı noktadan hareketle İslami eğilimler içerisine girmesi üzerinde önemle

durulması gereken bir durumdur. İktidar, muhalefet söylemlerinin yoğunlaştığı dönemleri takip eden yıllarda Türk siyasi hayatının böylesine din eksenli şekillenişi, laikliğin ülkeye has biçilmesi gereken bir elbise olduğunu göstermektedir. Zira özelikle 1947 yılında yoğunlaşan din ve din öğretimi çalışmaları bunu kanıtlaması bakımından önemlidir. Bununla ilgili olarak basında haberler yayınlanmıştır: "Hükümet ihtiyari olmak, okul binaları dışında kalmak ve kontrol altında bulunmak sureti ile hususi mahiyette din öğretiminin düzenleneceğini, divana bildirdi.'' (Yeni Sabah, 28 Ocak 1947). Haberin devamında şu satırlara yer verilmiştir: Divan toplantılarında ve laikliğin uygulanması şekli konuşulmuştur. Konuşmalar arasında ilköğretim konusu incelenirken gizli öğretim ve ya Arap harfleri ile öğretim yapılmasına karşı uygulanan kanun yasağının bugün olduğu gibi kalması tabii görülerek Cumhuriyet rejiminin esaslarından olan laikliği en küçük ölçüde dahi bozacak her türlü anlayıştan uzak kalmak noktası üstünde tam bir görüş birliği olduğu tespit edilmiştir.

Bu açıklama hükümetin hem laikliğe mahsus konusundaki hassasiyetini hem de Türk Milletinin öz ve inançlarının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu haberden dört gün öncesinde de CHP'nin yaptığı kurul görüşmelerinin mevzularına yer verilmiş ve haber şöyle aktarılmıştır:

> "…Divanın bu konuşmaları arasında din işleri de gözden geçirilmiş, imam ve hatip yetiştirilmesi için bir okul açılması, laiklik prensibimizle telif edebilmek şartı ile Müslüman cemaatinin ne suretle ihya edilebileceği işi de uzun münakaşalara yol açmıştır. Bu mevzuun daha fazla incelenmesi için illerde uzmanlardan mürekkep bir komisyon teşkil edilerek çalışmaya başlanması muhtemeldir" (Yeni Sabah, 24 Ocak 1947).

Bu ve buna benzer çalışmalar laikliğin en ısrarlı savunucusu pozisyonundaki CHP'nin ülkedeki gelişmeler paralelinde gösterdiği strateji değişikliği yönüyle önemlidir. CHP bu yeni döneminde din öğretimi ve eğitimi alanında bulunduğu girişimlerde "Laiklik prensibimiz ile telif edilebilmek şartı ile." ibaresine mutlak surette yer vermeyi de ihmal etmemiştir.

Yaklaşık altı aylık süreçte laiklik esasları ve din öğretiminin gerekliliği üzerine yorumlar yapılmış temmuz ayında gazeteler bu çalışmaların haberlerine yer vermiştir: " Din bilgisi dershaneleri açılacak" (Son Posta, 3 Temmuz 1947).

> “Geçen ocak ayı içerisinde anayasanın hükümet gözetimi ve denetimi altında ve kanun çerçevesinde her türlü öğretime serbestlik tanıyan hükmüne dayanarak İslamlığın esaslarını çocuklarına öğretmek isteyen yurttaşların ihtiyaç ve dileklerini incelemiştir” (Son Posta, 3 Temmuz 1947).

diye başlayan haberde medeni haklara sahip yurttaşların 789 sayılı maarif teşkilatı kanununun dördüncü maddesi gereğince milli eğitim bakanlığından izin almak şartı ile din bilgisi dershanesi açılabileceği söylenmiştir.

Kararın ayrıntılarından bahsedilmekte olan yazıda özellikle dikkat çekilen hususlar şunlardır:

> “Dershane siyasi maksatların elde edilmesine alet olmayacak, tatbik edilecek programlar ile okutulacak kitaplar İslam dininin müşterek akidelerini tanıtıp telkin edecek mahiyette olacak, ders ve seminerler yurttaşlar arasında münaferet (ayrım, nefret uyandıracak hal) duyguları uyandırabilecek bir mahiyet taşımayacaktı” (Son Posta, 3 Temmuz 1947).

Din Öğretiminin devlet eli ile yapılması ve laikliği tehdit edecek noktaların özellikle kontrol ve uyarıya tabii tutulması içinde bulunulan dönem itibari ile önemli ve bir o kadar da gereklidir.

Son Posta’nın sonraki günlerde bir başka manşeti dikkat çekicidir.

> “Son günlerde Bayar’a yapılan bir teklif; şu hürriyet laflarını bırak diğer meselelerde anlaşmak kolaydır.
>
> Bayar bu teklifi şöyle cevaplandırdı;
>
> — Öteki meseleleri bırakalım hürriyeti kurtaralım. Demokrat Parti, demokrasinin gelişmesi için zaruri olan büyük maksatları küçük hediyelerle değişmeyecektir” (Son Posta, 31 Temmuz 1947).

Bayar’ın yaptığı açıklamalar partisinin dengeleri koruma yolunda göstermeyi hedeflediği kararlılığı yansıtmaktadır.

Aynı tarihli gazetede Ulus gazetesine bir atıfta bulunularak; “Ulus, Son Posta’nın neşriyatını zımnen teyit ediyor. Cumhuriyet Halk Partisi’nde ayrılık değil ayıklanma olur.” demektedir (Son Posta, 31 Temmuz 1947).

Haberin yorumunda anti-demokratik kanunlarda ısrarcılık yerine bunların tadil ve ıslahına çalışılacağı düşüncesinden bahsedilmiştir. Savunulan düşünceler, partilerin siyaset mekanizmasında demokratikleşme sürecine uyum gösterme ve bu yolla siyasi arenada kalabilme taktiklerini gözler önüne sermektedir.

Basında çıkan haberleri analiz ettiğimizde CHP ve Demokrat Partinin kendi düşüncelerinde dirayet göstermekle birlikte sürekli bir devinim iççinde olduğunu görmekteyiz. Bazen parti içindeki çekişmelerin sağduyu gösterisi namıyla ifşa edildiği, bazen kurultay sonucunda yapılan açıklamaların parti yapısına uygun olarak halka nakledildiği bir siyasi ortam söz konusudur. Dikkat çeken ortak öğe ise; sağ ya da sol eğilimli bu siyasi oluşumlar refleks ya da iradi olarak ortaya koydukları bir takım yapılanmalara halka arz etme ve açıklama mecburiyetini hissettikleridir.

İlerleyen aylarda basında dini unsurların tamamen olumsuz edildiği haberlerde yer alıyordu.

“İrtica Yılanı Uyanıyor.” Manşeti ile Tanin bir mektubu kaynak gösteriyordu.

“Varto’dan aldığımız bir mektup Şafii ve Nakşi aşiretlerin bölgelerindeki hocalar şimdiden takkelerle geziyor ve hususi hücrelerde vatan çocuklarını Arapça okutup Cumhuriyet aleyhinde zehirliyorlarmış” (Tanin, 6 Kasım 1947).

Gazetenin ve dolayısıyla bu tür düşünceleri destekleyen kişilerin Arapça okutulması ile Cumhuriyet aleyhinde olmayı aynı anlama gelecek şekilde telakki etmeleri ve yansıtmaları enteresandır. Gazetenin haberinde bu gelişmeler. “Atatürk’ün ölümü üzerine partilerde cevelanın başladığı, particilik ve demokratikleşme bahanesi ile fesat tohumlarının filizlendiği şeklinde yorumlanmıştır.

Bu haberler prensiplerinden ödün vermemek şartıyla Türk milletinin asli dini bağlarını görmezlikten gelemeyen CHP yanında diğer parti oluşumlarına da oldukça kesin bir ihtar özelliği taşımaktadır. Bu döneme dikkat edilirse görülecektir ki; Ülkede bir yandan demokratikleşme adına bazen iyi niyetli bazense çıkar eksenli gayretler göze çarpmaktadır. Hem de basında söz sahibi isimler ortaya konan gayretleri her halükarda laiklik esaslarından taviz vermek şeklinde yansıtmaktadır.

Bu haberden tam bir ay öncesinde İsmet Paşa hükümetine dair iddialı bir yorum vardı. Tanin'de "Atlattığımız Tehlike?" başlığı ile verilen haberde 5 Ekim 1947'de Vatan'da "Ahmet Emin Yalman'ın ifşaatı." Şeklinde verilen bir makalenin yorumuna yer verilmiştir.(Tanin Gazetesi, 6 Ekim 1947).

> "Ahmet Emin Yalman'ın ifşaatı şudur; Halk Partisinin içinde bir müfrit zümre vardır ki geri gitmek yok diye ve tahakküm ve tedhiş arzularını kesen İsmet İnönü de Demokrat Partisini de maksatlarına engel saymışlardır. İşte bu müfrit ve halisler cumhurbaşkanını Çankaya'ya kapanmış bir mahpus mevkiine sokmak ve Demokrat Partisini dağıtmak istiyorlardı."

Yazının devamında istiklal mahkemelerinin tüm yurdu zindana çevirmek, şahsiyet gösteren vatandaşları ve gazeteleri susturmak, milli hâkimiyet yerine her köşede bir derebeylik kurmak, gibi hedeflerin ciddi anlamda söz konusu olduğu ileri sürülüyordu. Yalman'ın bu iddialarını ele alan Yalçın, onun yaşlı başlı, tecrübeli bir muharrir olduğunu sözlerinin ve yazılarının kıymetini, manasını ve şümulünü takdir ettiğinde şüphe olunamayacağını, ömrü bir gün olacak sansasyonel haberlerle uğraşmayacak bir şahsiyet olduğunu belirterek sözlerini hodri meydan ve sağduyu çağrısı niteliğinde bitirir ve der ki;

> "Kendisinden bir vatandaş sıfatı ile ilk istediğimiz şey, ifşa ettiği bu komplo hakkında bildiklerini vakit kaybetmeden Cumhuriyet Savcılığına ihbar etmesi ve heyecan ve merak içinde kalan efkarı umumiyeyi aydınlatmak için bizlere biraz daha tafsilat vermesidir.
>
> Bu onun için bir vazifedir. İlk adımı atmış vazifesini yapmaya başlamıştır. Yarı yolda kalamaz ve yolundan dönemez. Namusu, şerefi ve mesleğinde istikbali angajedir." (Yalçın,1947, Tanin Gazetesi, 6 Ekim)

Bu haber parti içindeki hareketlenme ve ayrılıklar yönünden önemlidir.

Bu yazı üzerine basında önemli çalkalanmalar olmuştur.

"Ahmet Emin'e Açık Mektup.

Hürriyeti boğmaya matuf hareketlerin başındakiler için kullanılan müfrit tabirinin Hürriyeti ila uğrunda sabırsızlananlar hakkında da aynen kullanılması bir sehiv eseri değilse hakka taaddidir" (Karakoyunlu, 1947).

Karakoyunlu'ya göre Halk Partisinde iki zümre vardır. Biri mutediller, diğeri hürriyet ve demokrasi düşmanları olarak vasıflandırılmıştır. "Bu memlekete hakiki manası ile demokrasi(maskeli demokrasi değil) hangi taraftan ve kimden gelirse gelsin, biz kendimizi o cephenin müzahiri saymaktayız." diyen Karakoyunlu hürriyeti muhalefete has bir sistem saymadıklarını ifade etmiştir. Yazıda özellikle vurgulanan ise, hürriyet davasının seksen yıl önceye dayandığı ve halkın yirmi beş yıl daha beklemesi gerektiği şeklinde ikna edilmeye çalışıldığı düşüncesidir. Yazar bunun diktatörlüğe hizmet edecek bir durum olduğunu söylemiştir. Karakoyunlu her ne kadar; "hürriyeti kim getirirse biz onu destekleriz." dese de muhalefetin bu konuda tek alternatif olduğunu iddia eden bir fikre sahiptir.

Bu tür yorum ve atışmalar devam ederken 1947 aralık ayında basında Celal Bayar'ın bir konuşmasına yer verilmiştir: "Din, vatandaşların mukaddes hakkı ve hürriyetidir. Demokrasiyi geciktirme gibi bir yola gidilirse bütün engelleri yıkacağız"(Son Posta, 2 Aralık 1947).

Demokrat Parti başkanının bu açıklaması dönemin özellikleri ile uyuşmakta; Laiklikten ödün vermemekle birlikte din mefhumunu önemseyen bir izlenim vermektedir.

CHP dinsizlik suçlamalarına en kolay cevabı verdi: 1946'da CHP meclis grubu, ilkokullarda din dersleri konulmasını kabul etti. 1 Şubat 1949'da 70/5426 Sayılı Genelge ile Milli Eğitim Bakanlığı ile okullarda din dersleri okutulmasını bildirdi. (Cumhuriyet, 4 Ocak 1949)Gene aynı tarihlerde "İmam Hatip" okulları ve "İlahiyat Fakültesi" açıldı. Gizli Kur-an kurslarının etkinliğe geçmesine göz yumuldu. Böylece laik devletin en önemli ilkelerinden "eğitim birliği" zedelenmeye başlamış oldu(Mumcu,1996:171).

Yukarıda bahsettiğimiz mecburiyet havasının etkisiyle yapılan icraatlar, görüldüğü gibi yıllar sonrasında bir hukukçu tarafından eğitim birliği ilkesinin zedelenmeğe başlaması şeklinde yorumlanabilmektedir.

O dönemdeki siyasi partilerin arasında varlığını en çok sürdürebilmiş olmasıyla farklılık gösteren ve bir döneme damgasını vuran partinin bu şekilde ele alınması bugün hala taşların yerine yerleşmediği düşüncesini çağrıştırmaktadır.

3.3. Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde (1946–1950) Basında Din ve Laiklik Tartışmaları

Türkiye'de 1946 yılından itibaren yeni bir dönem başlamıştır. Birçok partinin kurulması, dinsel anlamda da hoşgörü sağlamış, pek çok parti programına dinsel temaları koymuştur. Bu dönemde İslamiyet ve din konularında çok farklı sesler yükselmeye başlamıştır.

Türkiye'de bu tartışmalara katılan grupları üçe ayırabiliriz:

1-Muhafazakârlar, 2- Ilımlılar, 3- Aşırı laik taraftarları. Muhafazakâr grup, dini zorunlu olarak görmekte, ahlaki ve kültürel temeli zayıflattığı için laikliğe karşı çıkmaktaydılar. Ilımlı grup ise, din özgürlüğünü insan haklarının bir parçası olarak görmekte ve devletin dini konulara karışmamasını istemekteydi. Aşırı Laikler ise, dine verilen her ödünü bir geri adım olarak görmekte, dine karışmamakla birlikte dogmatizmi reddetmekteydiler (Karpat, 1967:234).

Din birçok millet yapısında önemli bir etkendir. Türk milletinin günlük hayat profilinde sökülmesi zor bir yere sahip oluşu, laiklik ile bağdaşması mevzuu bir yana millet bünyesinde bazen bir avantaj bazen de bir dezavantaj olarak işlev görmüştür. Bernard Lewis bu konuda önemli bir tespitte bulunur.

Lewis, bu dönemdeki dini çalışmanın siyasi rolünün belirlenmesinin kolay olmadığını, fikir hürriyetlerinin tesisiyle, İslamiyet'in siyasal bir konu olduğunu, dini destek yönünü kaptırmak istemeyen partilerin bu avantajı çok iyi kullandığını söylemektedir (Lewis, 1993:417).

Bu dönemde basında, mecliste, parti programlarında laiklik sıkça tartışılır olmuştur.

Cumhuriyet Halk Partililer, dini sosyal hayatın diğer unsuru olarak kabul ettiler, dini soyutladılar. Ancak 1947'deki, yedinci kurultayda sert tartışmalardan sonra dine bakış açıları değişti. Bazı tavizkâr tavırlar içine girdiler.

Muhafazakârlar, tek parti yönetimine veryansın ettiler. CHP'nin tavrının gerçek laikliğe aykırı olduğunu söylediler, kısaca partiyi dinsizlikle suçladılar.

“Türkiye’deki laikliğin amacı, dini unutturmak olmuştur. Bu şekildeki bir anlayış ise ölmek üzeredir” (Tanrıöver, 1947).

H.Saruhan (1947), Halk Partisinin din konusundaki tutumunu tasvip etmediğini şu sözlerle dile getiriyor:

> “Laik misiniz, yoksa din düşmanı mı?
>
> Halk Partisi milletin vicdanından, dininden, imanından hala elini çekmiyor. Çocuklarımız Allah, Peygamber namına, din, iman namına bir şey bilmiyor. Ne kendileri okutturuyor, ne bize bırakıyorlar. Müthiş bir inat ve ısrar” .

Yazısının devamında Saruhan, iktidar partisine daha da yüklenmektedir:

> “Yahu, siz ne biçim adamsınız? Sizde hiç insaf, merhamet yok mu? Milletin vicdanını pençelerinize almışsınız, ezdikçe eziyorsunuz. Bırakınız bizi kendi halimize. Memleketimizde yaşayan Hıristiyanlar, Yahudiler kadar da hakkımız, hürriyetimiz yok mu? Karışmayın bizim dinimize, imanımıza. Allahu Ekber dediğimiz için ne hakla bizi zindanlara atıyorsunuz? Laik misiniz, yoksa din hasmı mı?” (Saruhan, 1947:286).

> “Laiklik gerçek anlamda din ve vicdan hürriyetini ifade etmektedir. CHP ise laikliği dinden tamamıyla el çekmek, dini konularla hiç meşgul olmamak şeklinde anlamıştır. Bu şekildeki bir teşkilat toplumda buhran ve hürriyetsizlik doğurmuştur (Sebilürreşad, 1948).

Muhafazakârların saldırılarına karşılık, CHP’liler de laiklik ile ilgili şunu söylüyorlar:

> “Laiklik yalnız din ile siyasetin arasında bir alaka kurulmaması değil, sosyal hayatın her yönü ile din arasında bir münasebet kurulmamasıdır. Binaenaleyh laiklik, sosyal hayatın her yönünü din ölçülerinden ayırmayı, sosyal hayatın her yönünü, zamanın, hayatın, müspet bilimin verilerine uydurmayı tazammun eder” (Forum).

Akşam gazetesi yazarlarından VA-NU, din ve laiklik mevzuunda değişiklikler isteyen Hamdullah Suphi Tanrıöver’i ziyaret ederek fikirlerini açıklamasını rica eder:

— Din meselesi etrafında Ankara'da ve kurultayda üç cereyana tesadüf etti. Birisi, meseleyi bugün olduğu gibi bırakmak taraftarıdır. Bunun etrafında yapılacak bir şey yoktur diyor ve bir şey yapılırsa onun memlekete maruz olacağına kanidir. İkinci bir cereyan var: Diyanet ve Evkaf işlerini hükümet teşkilatının ve bütçesinin haricinde bırakmak, onu cemaat işi addetmek. Üçüncü cereyan: Devlet teşkilatı dâhilinde din işleri ve evkaf işleri kalmak suretiyle müesseseleri kuvvetlendirmek, varidatlarını arttırmak ve dinin muhtaç olduğu tedris ve hizmet müesseselerini bu genişleyecek çerçeve içinde temin etmek.

— Siz bunlardan hangisine taraftarsınız?

Tanrıöver, din sahasında perişanlığımızın ölülerimizi kaldırırken bile göze çarptığını, laik devletlerde din müessesesi olarak nelerin ayakta olduğunu gözden geçirmemiz gerektiğini ifade eder. Fransa'da bir Katolik üniversite olduğunu vurgular. Alpaslan zamanında yani dokuz asır evvelinde başlayan külliyelerimizin saltanatın son devirlerine kadar mütemadiyen açılıp kapandığını esefle hatırlatır. Spiratüalist felsefenin eski Yunan'dan bugüne kadar ilim ile dini birlikte yorumladığını söyler. Memleketimizde beden terbiyesine verdiğimiz milyonlar gibi ruh terbiyesi için de layık olduğu masrafı ihtiyar etmenin zaruri olduğunu böylece köklerin ve gönüllerin boşanmışlığının telafi edilebileceğini vurgular.

Tanrıöver, cevabını şu cümle ile bitirir: "beşeri ölçüde kıymetleri gözden geçirirken dinin ehemmiyetini inkâr etmek kolay bir şey değildir" (VA-NU, 1947).

Falih Rıfkı Atay'ın Din ve Laiklikle ilgili mütalaası şöyledir:

"Siyasi hayat hürriyet içinde gelişmeye başladığı vakit maatteessüf politikacılar halk yığınlarının hatırında laik olmayan din meselesini ortaya atmışlardır" (Akşam, 1 Aralık 1947).

"Laiklik esaslarının bozulması ya tekrar eski vicdan baskısının iade edecek yahut mezhep ayrılıkları içinde bugünkü milli yoğruluş hamlesi zaafa uğratacaktır" (Akşam, 1 Aralık 1947).

Tedrisatın laikleştirilmesi ve şeriatçı hâkimiyetin kaldırılması bu ayrılığın tamamıyla uyuşmasını temin etmiştir.

Şimdi halka din terbiyesi vermek ve bununla komünizm tehlikesini önlemek şekli moda olmuştur. Halk Partisinde laisizmi müdafaa edenler şu esaslı noktaları ileri sürdüler:

1- Bu asırda iktisadi sebepler dışında komünizme karşı koyma tedbirleri aramak boş bir hayalden ibarettir. İspanya, en kuvvetli kilise ve din kalesi iken, en şiddetli komünizm hareketlerine sahne olmuştur.

2- Mademki camilerimiz açıktır, camilerde halk ile devamlı temas halinde bulunan, vaazlar veren imam ve hatipler vardır. Bunları yetiştirecek bir müessese kurula bilir. Çocuklarına din dersi vermek isteyenler mektepler dışında ve mecburi olmaksızın bu terbiyeyi verebilirler. Fakat ilmi halin mümessilleri Sünni olduğuna göre bunu adeta bir mezhep birliği bozulmasına sebep olabilir.

Malazgirt 1071'de Anadolu'ya ayak bastığımızdan beri hiçbir zaman bir millet bütünlüğü manzarası göstermeyen Anadolu'da Cumhuriyet devrindeki laisizm hürriyetinin ilk defa temin etmiş olduğu tek millet yoğruluşunu tehlikeye koymak doğru mudur?

Türkiye'de hiçbir zaman bir vicdan baskısı olmamıştır. Bilakis laisizm esaslarının bozulması ya tekrar eski vicdan baskısını iade edecek yahut mezhep ayrılıkları içinde bugünkü milli yoğruluş hamlesini za'fa uğratacaktır (Akşam, 1 Aralık 1947).

Milli Eğitim Bakanı R.Şemsettin Sirer, din terbiyesi ve laiklik hakkında CHP'deki iç cereyandan bahsediyor:

> "Din encümen toplantısında din ve laiklik mevzuu konuşulduğu için günün en mühim meselesi buydu. Muhtelif temayüldeki şahsiyetlerin fikirlerini topladım. Üç gruba ayrılan mütalaaları hülasa ediyorum: Ekseriyetin düşüncesi devletten ayrı bir Müslüman cemaati teşkilatı kurmaya doğru meylediyordu. Evkaf ve diyanet işleri; müstakil bir teşekkül halini alacak; Evkafın geniş gelirlerinden usulünce istifade edilecek, din tedris ve neşriyatı bu müstakil müessesenin idaresinde bulunacaktır. CHP'nin sağa kayan ikinci mütalaaları ise, din tedrisatına mekteplere avdetidir ki, propagandası hayli yıprattı. Sağ cereyanın mümessilleri evkafın şartı vâkıfa göre aynen devam etmesini istiyorlar. Üçüncü mütalaa şudur: Atatürk'ün çizdiği laiklik tipine daha fazla bağlılık gösteren CHP'li ekalliyet şimdiki durumda değişiklikler olmamasını, şu fikirlerle müdafaa etmektedirler: Diyorlar ki sağlar açık söylemiyorlar.

> Amma eski meşikatın ihyasına doğru bizi sürüklemek istiyorlar. Biz ise cemaat teşkilatına bile aleyhtarız. Fikrimce cemaat teşkilatı gittikçe siyasi hüviyet kesbeder, nüfuz kazanarak şu veya bu partiye müdahalesi mümkündür. Böylece dünya işlerine şeriatçı müdahalenin olacağı aşikârdır. Türkiye'de laiklik Müslümanlar arasındaki milli birliğin başlıca zeminini sağlamıştır. Alevi ailenin bir çocuğuna okullarda Sünni telkinler yapmaya kalkmak, ya vicdan hürriyetine karışmış olacağız yahut o alevi ailenin, bir aksi ameli ile karşılaşıp çocuğa alevi telkinler başladığını göreceğiz. Bugüne kadar kendi aralarında fark görmeyen Türk çocukların arasına nifak düşecek. Onun için cemaat teşkilatı dahi yapmaması halkın din temayüllerini CHP istismara kalkmamalı. Çünkü partiler arasında bu sahada bir yarış başlarsa nereye gideceğimiz belli değildir. Son din hareketinin parti rekabeti ile doğduğunu hesaba katmalıyız. Herhangi bir parti bunu rekabet mevzuu yapmamalıdır" (Akşam, 26 Kasım 1947).

Yine bu yıllarda tartışılan bir başka konu da okullarda okutulacak din derslerine dair yapılan tartışmalardır.

> "Din üzerindeki baskı daha ne kader devam edecek?
>
> Okullarda tedrisat zamanı gelip çatmış olmasına rağmen şimdiye kadar ne bir kitap hazırlanmış, ne program, ne de bir öğretmen tayin edilmiş olduğuna dair ortada hiçbir emare yoktur. Bu derslerin lâik olarak yetiştirilmiş öğretmenler tarafından yalan yanlış verdirilmesi düşünülüyorsa pek büyük bir hata islenmiş olur. Böyle bir karar, halkı aldatıp oyalamaktan ve halkın refahı, milletin istikbali için en önemli olan bu dinî ve ahlâkî kalkınmayı akamete uğratmaktan başka bir netice vermez" (Sebilürreşad, 1947b).

Son zamanlarda, her sahada elle tutulacak derecede göze çarpan ahlâk çöküntülerini göz önünde tutarak oyalama siyasetinden sarfı nazarla «zararın neresinden dönülürse kârdır»; darbımeseli gereğince dindar, güzel ahlâkı ve seciye sahibi bir nesil yetiştirmek için zayi edecek bir dakikalık bile zamanımız kalmadığını takdirle ona göre icraata geçmemiz lâzımdır (Sebilürreşad,1947b:33).

Uzun zamandan beri ihmal edilen bu dinî ve ahlâki terbiyenin noksanından husulü gelen çöküntüyü görüp anlamak İçin uzun boylu düşünmeğe hacet yoktur. Günlük gazetelerdeki vukuat ve ardı arası kesilmeyen suiistimallere sadece bir göz gezdirmek kâfidir (Sebilürreşad,1947a:75).

Uzun zamandan beri devam eden din ve vicdan baskısı altında halkın sabır ve tahammülünün son hadde vardığını hisseden Parti Grubu, yaktığı gizli toplantılarda, birçok tartışmalardan sonra ilkokulların son sınıflarında din ve ahlâk dersleri okutturulmasına ve imam, hatip yetiştirmek için de Milli Eğitim Bakanlığı emrinde kurslar açılmasına karar verildiğini ilân etti (Sebilürreşad,1947a:75).

"Din ve ahlak dersleri görünüşte din hürriyeti, din terbiyesi hakikatte din düşmanlığı mı?" (Sebilürreşad,1947a:75).

1949 yılı ise hükümetin değişik zemin ve zamanlarda halka bilinçlendirme çağrısı yaptığı bir yıldır.

Temmuz ayında ZAMAN'da "Başbakanın Beyanatı" başlıklı yazısında Dirimtekin, Günaltay'ın sözlerine yer vermiştir. Başbakan; sağlam demokrasinin pürüzsüz bir seçim ile tahakkuk edeceğini hakkındaki imanını belirttikten sonra bu gayeye varmak için yürüyen yolda ilim ve tecrübenin rehberliği ile vatandaşların kalbinde hiçbir şüpheye yer vermeyecek bir seçim kanunu hazırlandığını anlatmıştır (Dirimtekin, 1949).

Yukarıdaki yazı aslında kısa süre önce mecliste pürçeklenen bir toplantıya dairdir. Demokrat parti İstanbul milletvekilleri Fuat Köprülü, Komünizm her memleketin icaplarına ve psikolojilerine göre propaganda yollarlı bulunduğuna, komünistlerin İslam memleketlerinde ise bilhassa taassubun hâkim olduğu sahalarda başında koskoca, yeşil bir sarık olduğu halde girebildiğini söylemiştir. Bunun üzerine söz alan Başbakan Ş.Günaltay; "Arkadaşlar, demokrasi bu memlekette ancak, başka sahalarda türlü türlü düşünen fakat memleketin varlığına zıt hususlarda yaptığı inkılâpların korunmasına müttehit olan memleket çocuklarının gayretleriyle kurulacaktır" demiştir (Zaman – Sabah Postası, 10 Haziran 1949).

Meclisteki bu hareketlilik sürüp giderken Reisicumhur İsmet İnönü, bir nutuk yayınlar.

“İnönü, siyasi hayatımızda dönüm noktası teşkil edecek ehemmiyette bir nutuk söyledi. Reisicumhur, taşıdığı mesuliyeti çok vazıh olarak ifade etti”(Zaman, 6 Ağustos 1949).

İnönü nutukta kısaca, meclisin kanun diye ortaya koyduğu her hükmü sonuna kadar savunacağını ifade etmiştir. Gazete attığı manşet ile İnönü’nün düşünce yapısını devletin bekası için kaçınılmaz kurtuluş çaresi gördüğünü ortaya koymuştur.

Aynı yılın Kasım ayında Ege seyahatinde halka seslenen Günaltay, demokrasiyi izaha devam eder. “Aydın’da halka hitap eden Ş.Günaltay Demokrasi mücadelesini izah etti”(Zaman - Sabah Postası, 6 Kasım 1949).

Basında tartışılan ilginç gelişmelerden birisi de Büyük Doğu Mecmuası’nın duayeni N.Fazıl Kısakürek ile bazı basın organları arasında geçen tartışmadır.

Aynı gazetede sürmanşet verilen çağrı ise içinde bulunulduğu dönemin kargaşasını yansıtması bakımından önemlidir. “Hükümeti, Savcıyı, Gençliği vazifeye çağırıyoruz. Din simsarı şarlatan, inkılâba, Atatürk’e, mukaddesata saldırmakta devam ediyor. Bu salyalı ağzın hezeyanı ne kadar sürecek” (Zaman - Sabah Postası, 6 Kasım 1949).

Devlet büyüklerine iftira atmakla suçlanan N.Fazıl, kendine ait yayın kuruluşu B.Doğu’da kendisine yöneltilen suçlamalara cevap vermekteydi.

Gazetelerin N.Fazıl’a yüklenilmesi daha sonraki günlerde de devam etti. 7 Kasım’da yine manşetten “C.Bayar, Allah’ı ve peygamberi tanımıyor mu? Necip Fazıl isimli bedbaht şimdide demokrat parti başkanını dinsizlikle itham ediyor!” (Coşkun, 1949).

“Mutlak bir vicdan hürriyeti istiyoruz”(Sebilürreşad,1949a:11).

Hürriyet bağlamında laiklik tartışmaları her biri milletin ve devletin bekasını düşündüğünü iddia eden taraflarca sürdürülmüştür.

Hürriyet tanım ve tartışmalarının değişik sebeplerle ateşlendiği bu yıllarda partiler demokrasinin değişmez savunucusu olduklarını iddia etmektedir. Ancak aydın, tabaka ve idareciler üçgenindeki "hürriyet" algısı oldukça farklıdır.

İki gün sonrasında manşetlerde Başbakanın gençliğe hitabı yer alır; "Başbakanın İzmir'de Türk Gençliğine Hitabı -sizden beklediğimiz- Atatürk'ün açtığı yolun, yaratığı inkılâbın icabı olarak nefislerinizde inancımız olmasıdır" (Zaman - Sabah Postası, 9 Kasım 1949).

İdareciler ve dönemin söz sahibi gazete yazarları arasındaki bu hürriyet münakaşası bu tür ikaz ve çağrılar ile gündemin birinci sırasında olmaya devam etmiştir.

Tezatlar ülkesinde yaşıyoruz diyen Sayın Köseman, laiklik ve demokrasi adına bazı ilginç tespitlerde bulunuyor:

"1— Milliyetçi olduğumuzu söyleriz. Fakat millî mefahire, milli ananelere asla hürmet göstermeyiz. Belki hakaret ederiz.

2— Türbeleri kapatırız. Fakat bir taraftan "Anıt-Kabir" namıyla yeni türbeler yaparız.

3— Laik olduğumuzu söyleriz. Fakat vicdan hürriyetini müthiş bir baskı altında tutarız.

4— İbadet serbesttir, deriz. Fakat Allahu Ekber diyenleri üç ay zindanlara atarız.

5— Cumhuriyetçiyiz. Fakat tatbikte mutlakiyet esası olan şef sistemini yürütürüz.

6— Prensiplere tabi olduğumuzu iddia ederiz. Fakat diğer taraftan sımsıkı şahıslara bağlanırız.

7— Halkçı olduğumuzu söyleriz. Fakat halkı istihfaf ederiz.

8— Vicdan hürriyetinden dem vururuz. Fakat dinî mahiyette cemiyet teşkilini men ederiz.

9— Demokrasiden bahsederiz. Fakat en müthiş istibdat yolunda gideriz.

10—Din siyasete âlet edilmez, deriz. Fakat dini tahrip için siyaseti âlet yaparız.

Samimiyetsizliğimize bu kadar misal kâfi değil mi?" (Köseman,1947: 276).

3.3.1. CHP'nin 7. Kurultayı (12 Aralık 1947)

Türk siyasi hayatının çok partili döneme geçiş aşamasında CHP'nin önünde büyük bir açmaz belirdi. CHP laiklik politikasını yeniden gözden geçirmek zorunda kaldı. CHP'nin tek parti döneminde ki baskıcı uygulamaları artık bitmek üzeredir. 1923'ten 1945 yılına kadar ülkenin rakipsiz değişmeyen tek parti olması CHP'yi ister istemez popülist yapmıştır. CHP iç ve dış şartların zorlamasıyla başlayan çok partili hayata geçiş sürecinde siyasi rekabetin başlamasıyla hem durumu kurtarmak hem de halkın düşmanlığını kendi lehine çevirmek için dine karşı ödün vermeye başladılar.

CHP'lilerin din ve laikliğe karşı ödün vermelerindeki en büyük etkenlerden biriside seçim kaygısı, bir daha seçilememe durumunun ortaya çıkmasıdır.

CHP'nin 7. Büyük Kurultayında, parti içinde halkın vicdanına daha çok kulak verilmesini isteyenlerle, katı laikçiler arasında sert tartışmalar oldu.

Hamdullah Suphi Tanrıöver:

> "…Aramızda din rabıtası var, geniş imparatorluğumuzun üzerinde kalmış şimdi başkalarına tabi ekalliyetler var. Bunların din ihtiyaçları var. İmam Hatip mekteplerini açmazsak, üniversitelerimizde din öğretimi yapmazsak, bu zavallı ekalliyetler müdafaalarını yapmak için muhtaç oldukları adamların nereden tedarik edecekler?
>
> …Aziz arkadaşlar, muhterem arkadaşlarımızdan bazıları köylerin imama ihtiyacı olduğunu söylediler. Altı tane meclis hademesi yanımıza geldi ve şunları söyledi: Vallahi, billahi altı köyümüzde bir imam kaldı. Ölülere nöbet bekliyoruz oradan bu köye geliyor, devamlı köy değiştiriyor. Eğer bize imam vermezseniz ölülerimizi köpek leşi gibi toprağa gömeceğiz" (CHP 7. Büyük Kurultay Tutanağı, 1948: 450–457) dedi.

CHP'nin 7. Kurultayında laik ve ılımlı laikçiler tarafından alevlendi ve en sonunda ılımlıların etkisiyle dine karşı verilen tavizleri şöyle sıralayabiliriz.

1- Türk ve din büyüklerinin türbeleri halkın ziyaretine açılmalı,

2- Haftada birer saatlik seçmeli din dersleri, velilerin yazı müracaatıyla öğrencilere verilmek şartıyla ilk ve ortaokul müfredatına dâhil edilmeli,

3- CHP'nin din eğitimine önem verdiğini belirten bir madde parti programına konulmak,

4- Parti programı, CHP'nin ilkokullarda seçmeli din derslerinin başlatacağını ilan etmeli,

5- Milli Eğitim Bakanlığı programında seçmeli din derslerinin ilkokulların müfredatına konulacağını açıkça belirtmeli,

6- Din eğitimi veren yüksekokullar açılmalı,

7- İmam Hatip okulları yeniden açılmalı, (Bölükbaşı, 1995:21–22).

1947 Kurultayında oldukça sert tartışmalar yaşanmış olup bazı delegeler, din işlerinin devlet tarafından yürütülmesine karşı çıkmışlar Diyanet işlerinin özerkleştirilmesinin ve ilahiyat fakültelerinin açılmasını istemişlerdir.

Çorum delegesi Abdülkadir Güney, okullardaki ahlakın bozulmaya başladığını, bu yüzden ilkokullarda din dersinin konulmasını ve ilahiyat fakültelerinin açılmasını istedi (CHP 7. Büyük Kurultay Tutanağı, 1948:450).

Seyhan milletvekili Sinan Tekelioğlu da: "…Diyanet işleri reisinin eli ve kolunun bağlı olduğunu, Hıristiyan ve Yahudilerin kendileri için mektep açtığını köylülerimizin ölülerini gömecek adamlarının olmadığını, dinsiz milletlerin yaşayamayacağını" söylemiştir (CHP 7. Büyük Kurultay Tutanağı, 1948:450).

Parti içinde şu tartışmalar yaşanmıştır:

> "Partimizin devlet idaresinde bütün konuların nizamlara ve usullerin muasır medeniyete, ilim ve fenlerin temin ettiği esas ve şekillere ve dünya ihtiyaçlarına göre yapılmasını ve tatbik edilmesini din fikirlerinin devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutulmasını milletimizin her yönden ilerleyip yükselmesine başlıca muvaffakiyet amili görür, Din anlayışı vicdan işi olduğundan her türlü taarruzdan ve müdahaleden masumdur. Hiç bir vatandaşa kanunların men etmediği ibadet ve ayinlerden dolayı karışılamaz" (Ulus Gazetesi, 3 Aralık 1947).

> Yusuf Ziya Köseman : "…Laiklik yanlış tefsirlere yol açmayacak şekilde tarif edilmelidir. Yanlış tefsirler yüzünden memlekette bazı vaziyetler ve vatandaşlar yanında ızdıraplar husule gelmiştir. Esas olan dinin devletten ve siyasetten ayrılmış olması veya bulunması değildir. Esas olan fiili neticelerdir. Vatandaş endişeye düştü ve bu şekilde bir ihtilaf ile karşılaştı. Vatandaşlar ne istiyor bunu aramak lazımdır. Bugün vatandaşlar din öğretimini, din terbiyesini, ahlak terbiyesini istemektedirler. Memlekette bir din bilgisizliği meydana gelmiştir. Laiklik umdemize halel gelmesin diye bu mühim vazife ihmal edilmiştir" (CHP 7.Büyük Kurultay Tutanağı, 1948:454).

Bu fikirlere katılmayan Behçet Kemal Çağlar, "Örümcek Kafalı" ve "Geri Kafalı" diye hitap ettiği kesime karşı diğer delegeleri uyardı: "Türkiye'yi uygarlığın imkânları ve gerekliliklerinden, bunların gâvur icadı olduğu bahaneleriyle uzak tutan, yobazlığa olduğu kadar, kızıl emperyalizme de düşman" olduğunu söyledi. "Hepimiz iliklerimize kadar Kemalist Atatürk çocuklarıyız" (CHP 7. Büyük Kurultay Tutanağı, 1948:455).

CHP içindeki bu tartışmalar olumlu netice verdi. Tek parti yönetimi dine ve muhafazakârlara karşı taviz vermek zorunda kaldı. Basında din tedrisatı meselesi sıkça tartışılır oldu.

CHP'nin 7. Kurultayı'nda gelenekçi tezler benimsenmemekle birlikte yaklaşan seçimler nedeniyle CHP, yeni bir tutum sergilemişti. 1 Şubat 1949'da ilkokullarda din derslerinin konulması, 1948 yılında hacca gideceklere döviz verilmesi, İmam hatip kurslarının açılması, 1950 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na din adamlarını yönetmek hakkının verilmesi, 7 Ocak 1949'da İlahiyat Fakültesi'nin açılması, bu yeni siyasal tutumun ürünleridir. Oysa CHP'nin din-devlet ilişkileri konusundaki değişiklikle gelenekçilerin benimsediği Şemsettin Günaltay'ın bakanlığa getirilmesi bile, 1950 seçimlerini DP'nin kazanmasını engelleyememiştir (Kalkanlıoğlu,1991:136).

Adnan Menderes ve bir kısım demokratlar, CHP'nin böyle bir tutum içine girmesini ve laiklikten ödün vermesini gelecekteki seçimler için oy kaybetmeme politikasına bağlamaktadırlar.

3.3.2. Şemsettin Günaltay'ın Başbakan Olması

Çok partili döneme geçildikten sonra (1946–1950) 1946'daki ilk seçimlerin neticesinde tek parti iktidarının tahtı sallanmaya başladı. CHP, 1947–1950 arasında, egemen güçlere ödünler vermiştir. Partinin yönetiminde ağırlığı elinde bulunduran- radikaller yönetimden uzaklaştırılmışlardı -sermaye ve feodalik temsilcileri ile ılımlı bürokratlar DP'nin istediklerini yapar konuma gelmişlerdi. Atatürk döneminden beri CHP'de olan birçok kişi DP'ye geçmeye başlamıştı (Kalkanlıoğlu,1991:136).

CHP'deki en önemli değişimlerden bir tanesi Profesör Şemsettin Günaltay'ın başkanlığa getirilmesidir. Medreseden yetişmiş bir İslam bilgini olarak lanse edilen Günaltay'ın CHP'yi kurtaracağı düşünülmüştür.

İsmet İnönü bunu şöyle açıklamaktadır: "Bizi dinsizlikle suçluyorlar. Din işlerini yüz üstü bırakamayız. Din işlerini düzenlemek için halk içinden örgüt kurulmalıdır."

19 Ocak 1949'da hükümeti kuran Şemsettin Günaltay, kurduğu hükümetin programını şöyle açıklamaktadır: "…Bundan sonra da Türk devriminin ana ilkelerini titiz ve özenle savunacağız. İnanç özgürlüğü bizce kutsaldır. Çocukların din eğitimine özgürlük esasına dayanarak olanak vereceğiz. Ama bizim laiklik ilkesinden ayrılabileceğimiz sanılmamalıdır. Özellikle din perdesi altında bu usulü yüzyıllarca uyutan hurafelerin yeniden canlanmasına ve dinin politik ve kişisel amaçlar için kötüye kullanılmasına izin vermeyeceğiz," (Cumhuriyet, 23 Ocak 1949; Ulus, 23 Ocak 1949) diyordu.

Eşref Edib, Günaltay'ın başkanlığı için şunları söylüyor: "…Şemsettin Günaltay'ın başbakan olması ve din bir beşeri ihtiyaçtır. Dinsiz bir millet yaşayamaz. Dini tahkir alçaklıktır. Türk milletinin dini olan Müslümanlık, ilim ve fazilet dinidir. Bu güzel dini, hurafelerden ve taarruzlardan kurtararak safiyeti evveliyesine yükseltmek ve inkişafını sağlamak bütün münevverler için en mühim bir vazifedir" demesi neden laikliğe aykırı görülsün? Öyle ya, mademki laiklik dinsizlik demek değilmiş, o halde dindar adamların memlekette dini inkişafın husulünü candan isteyen imanlı zevatın re'si yönetime gelmesi, hükümet ve devlet reisi olması neden laikliğe aykırı olsun? Bilakis böyle zevatın millet işini deruhte etmesi, dindar ve Müslüman olan millet gibi hissetmek ve düşünmek itibarı ile demokrasi esaslarına daha uygundur. Programa gelince: Programdaki ifade serttir. Adeta müfritlerin diline benziyor, Şemsettin Günaltay gibi bir

ilim adamının, bir İlahiyat Fakültesi reisinin bu hususta daha temkinli, daha mutedil bir lisanla konuşması icap ederdi" (Edib, 1949a).

3.3.3. Basında 163. Madde Tartışmaları

Türk ceza kanunun 241 ve 242. maddeleri din adamlarının siyasi sahadaki faaliyetlerini kısıtlamaktaydı (Özek, 1962:500).

Türkiye'deki demokratikleşme hareketleri İslamcılara kendi fikir ve düşüncelerini daha rahat söyleme zemini hazırladı dini söylemler hem de DP için hem de millet partisi için parti programına dâhil edilince, İslami akımların çoğalması ve muhalefet partilerine rağbet artmaya başlayınca 163. madde ortaya çıktı (Bölükbaşı,1995:53).

Hükümet tarafından Türk Ceza Kanunu'nun 141, 142 ve 163. maddelerdeki değişiklikler görüşülmeye başlanmıştır.

Başbakan Şemsettin Günaltay, müzakerelerde şu açıklamayı yapıyor: "Biz memlekette ihtilaf ve irticaı yaşatmayacağız. Buna meydan vermemek için çalışıyoruz. Demokrat parti başkanı ile bu mesele hakkında birkaç defa konuştum. Demokrat parti başkanı daima irtica endişesini izhar etti. Bende kendisine irticaı önleyecek bir kanun tasarısı hazırlayacağımı söyledim kanun belki hiç tatbik edilmez. Fakat hükümetin elinde böyle bir kanun bulunması, memleket düşmanlarına ve fena düşenlere karşı hükümeti önleyici imkânlarla teçhiz edecektir" (TBMM Zabıt Ceridesi:596).

Günaltay'ın konuşmasından sonra İslamcılar, hükümet ile demokrat partinin kanun tasarısına ve görüşülen maddelere karşı birilikte hareket ettiğini söyleyerek halkı seçim için uyarmıştır.

Millet Partisi Osman Nuri Köni'de tasarının dine ve dindarlara karşı olduğunu söylemiştir:

Din propagandası yapılmayacak deniliyor fakat dinsizlik hakkında sukut; yani yapılacak demek istiyorlar. Bundan maksat nedir? Laiklik maskesi altında bir tahakküm vücuda getirmektir, halkı köle olarak yaşatmaktır. Buradaki laikliğin manası tahakkümü yaşatmak demektir. Ben böyle anlıyorum, dinsizlik hedef alınıyor, açık söylüyorum, beni ikna etsinler… Bu tasarı dine, bilhassa din-i İslam'a tecavüz mahiyetini taşıyan hükümleri ihtiva etmektedir (TBMM Zabıt Ceridesi:574).

Türk Ceza Kanunu'nun 163.maddesindeki düzenlemeyle Demokrat Partiler kendilerinin laik bir parti olduğunu savundular. Demokratların laikliği dini yaşayışa karşı değil, dini yönetime karşıdır.

163. maddeden dolayı yapılan ilk tahkikat Sebilürreşad'daki Eşref Edip'in yazısı için yapılmıştır. Sebilürreşad'ın Kasım 1950'deki sayısında Eşref Edip "Son 25 yıl zaman zarfında yapılan inkılâplar birer birer sayılarak dini yıkmak suretinde gösterilmesi", "Dini siyasete karıştırmak mahiyetinde görülmesi" üzerine 163. madde ile ilgili tahkikat yapılmıştır (Vatan, 28 Kasım 1950).

3.3.4. Basında Laiklik-Komünizm Tartışmaları

1947'den itibaren basında sık sık komünizm tartışmaları yer almıştır.

En önemli meselelerden biri döneminde söz sahibi yazarların Mareşal Fevzi Çakmak hakkında komünistlik iddiaları ve Mareşalin bu konudaki beyanatıdır.

Mareşalin beyanatı basında şöyle yer almıştır: "Eğer böyle isnad ve tehditlerle sineceğimi sanıyorlarsa yanılıyorlar. Tehdit benim ancak mücadele azmimi çoğaltır. Bu muannid durum karşışında meclisten çekilmek lüzumu üzerinde düşünüyorum. Çekilirsem yine kanunlara dayanarak bu memleketin hürriyet ve hakları için dışarıda da mücadeleme devam edeceğim" (Yeni Sabah, 6 Şubat 1947).

Mareşal, açıklamasında ya milletin hürriyetini görmeyi ya da ölmeyi yeğlediğini ifade ederek, komünizm suçlamaları karşışında dimdik ayakta durduğunu göstermiştir.

M.Zekeriya Sertel, 1947 Ocak ayında Yeni Sabah'ın sütunlarında Ş.Sökmensüer'e uzun bir cevap verir. Tan gazetesi başyazarının açıklamasını aktarmayı meslek vazifesi ve bir mertlik namıyla verdiğini açıklayan Yeni Sabah'ın haberinde Sertel, komünistliğine delil olarak ortaya atılan ve kendince vesika özelliği değil tefsire dayanan malzemeleri sıraladıktan sonra der ki: "Görülüyor ki, dahiliye vekilinin mecliste bana atfen söylediği sözler aleyhimde olmaktan ziyade millet nazarında beni yükselten delillerden ibarettir… Ortaya iddialarını ispat edecek ciddi vesikalar dökmesini beklemek hem benim hakkım hem de milletin hakkıdır" (Yeni Sabah, 31 Ocak 1947).

Yeni Sabah, ilerleyen günlerde Ulus'ta bir yazı yazan Nihat Erim'in Mareşalin istifa düşüncesine dair eleştirisine atıfta bulunur. Saraçoğlu'na ait yazıda; "durum gün gibi

açıktır ve demokratların hükümetten ve milletten gizlenmiş veya gizlenecek hiçbir şeyleri yoktur. Meclisi lüzum görürlerse terk etmek hakları eskiden de vardı şimdi de vardır." denilmektedir (Yeni Sabah, 4 Şubat 1947).

Yukarıdaki açıklamalar üzerine Celal Bayar bir tamim yayınlar. Oldukça önemli olan bu tamimde Şükrü Sökmensüer'in 19 Temmuz 1946'da seçimden iki gün önce Hatay'da yaptığı bir konuşmadan da bahsedilmektedir. Sökmensüer, burada demokratların kızıl faşist hürriyet yanlısı olduğu, ipin ucunu perde arkasındakilerin tuttuğu, demokratların kızıl bir sırtlan ve canavara benzediği gibi çirkin iddialarda bulunmuştur.

Sökmensüer'in sonraki günlerde ise meclis kürsüsünde Demokrat Partinin komünist telkinlere karşı dikkat ve uyanıklığı göstererek "intakı hak sayılabilecek hazin bir itiraf " yaptığını söyleyen Bayar, Demokrat Partinin başından beri hürriyet yolunda emin adımlar attığını ifade etmiştir. Bayar tamimde bir kıyas da yapar: "Bunlar muarızlarını zaman zaman oportünist(fırsatçı) politikanın oyalayıcı ve uyuşturucu tesiri altında bırakmayı bilmektedirler. Ona hulul edip fikir ve kanaatlerinden fedakârlık yaptırmaya imkân yoktur" (Yeni Sabah Gazetesi, 9 Şubat 1947).

Komünizm tartışılmaya, aklanılması gereken bir vasıf olmaya ve gündemi meşgul etmeye devam etti zira "hürriyet" partilerin tarafını açıkça ve sağlam bir şekilde belli etmesi gereken bir kavramdı ve komünizm ile bağdaşan herhangi bir yönü yoktu.

1947 Kasım ayında dönemin önemli gazetelerinden birinde bir haber göze çarptı: "Vali ve Belediye Reisi ifşa ediyor; Komünist tahrikâtı var" (Tanin, 7 Kasım 1947).

Gazetenin haberinde; "Fakir halkı barındırmak imkânlarını araştırırken bazı maddi menfaat ihtirasları veya komünizm propagandaları ile mücadele etmek zorunda kalıyoruz." diyen vali ve belediye reisi tartışmaları asla durulmayan bu konunun millet bünyesinin kılcal damarları olan en alt tabakalara kadar indiğinin göstergesidir.

H.Suphi Tanrıöver ile ilgili olarak da basında şu sözlere yer verilmiştir. "Kalplerimizle yurt dışındaki Türkler arasında hudut yoktur. Komünizm faaliyetlerinin vatan hıyaneti sayılması ve bir heyetin gençliğe telkin yapan hocalar ve yayınlar için karara varması istendi" (Son Posta, 2 Aralık 1979).

Bu dönem laiklik savunucuları ile İslam savunucularının komünistliği birbirlerini suçlama hususunda koz olarak kullandığı bir dönemdir. Laiklik tartışmaları, milliyetçilik ve devletçilik platformlarında da ele alınmaya başlamıştır. Zira 'altı ok'un fikir planında paralelliği milli vicdandan kabul görmeleri yönüyle önemlidir.

Yeni Sabah tam manşet ile bir iddia ve savunmada bulunur: "Mareşali yıpratmak için bütün kalemşorlar seferber. Nafile! Mareşal lekelenemez!.." (Yeni Sabah, 9 Şubat 1947).

Falih Rıfkı'nın Mareşal için mürai bir dil kullanarak komünizm iddiasında bulunduğu ve yazarın "kapı yoldaşı" diye tanınan H.Cahit Yalçın'ın "Mareşal ve malum tahrikçiler yan yana ve el ele!" cümlesi ile kesin tavrını belli ettiğini yazan haber, sonrasında tarafların basın aracılığı ile söz düellosuna girmesini sonuç verecektir.

Özellikle tanıdığımız bir kısım profesörlerin solcu fikirlerinden dolayı mahkeme tarafından yargılanması basının da ilgisinden kaçmamıştır.

Anakara Üniversitesi, Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi profesörlerinden Pertev Naili Boratav'la Doçent Niyazi Berkes ve Behice Boran hakkında derslerde komünizm propagandası suçlaması ile suç duyurusunda bulunulmuştur. Sanıklar mahkemece yapılan ithamları red ve inkâr etmişlerdir (Akşam Gazetesi, 16 Haziran 1948).

Mahkemenin kararına göre Prof. Pertev Naili Boratav, şu suçlarla mahkemeye gönderiliyor:

1- Türkçülük aleyhinde bulunmak,

2- Namık Kemal'i milliyetçi olduğu için kötülemek, milliyetçi bir talebenin Niyazi Berkes de şu suçlarla mahkemeye sevk ediliyordu:

1- Derslerinde diğer rejimleri kötüleyerek komünizmi methetmek(şimdiki komünizm hareketlerini bir ileri demokrasi hareketi olarak vasıflandırmak ve bunu talebeye telkin etmek)

2- Derslerde komünizm beyannamesini devamlı bir şekilde okutmak

3- İmralı Adası'ndaki ceza evine yapılan bir gezintiye sağcı talebeyi iştirak ettirmemek; buna mukabil henüz daha küçük sınıflardaki bir kısım talebeleri bu seyahate almak,

4- Milliyetçi talebeyi sınıfta bırakmak,

Sanıklardan Behice Boran'a atfedilen suçlar da şunlardır:

1- Sağcı talebeyi sınıfta bırakmak, şahsi bir kin yüzünden bir talebenin tezini okumamak;

2- Konferanslarda Sovyet rejimini methetmek, Sovyet âlimlerini diğer milletlerin âlimlerinden üstün görmek;

3- Seminerlerde komünizmi methetmek, en mütekâmil cemiyet şeklinin komünizm olduğunu iddia etmek,

4- İptidai cemiyetlerde mülkiyet hakkı olmaması yüzünden, bunların modern cemiyetlerden daha mütekâmil sayılması icap ettiğini ileri sürmek.

CHP hükümeti, aşırı ve solculuk hakkında bir komisyon seçti. Komisyon hazırlamış olduğu raporu meclis grubuna sundu. Raporda komünizm, prensip itibarı ile casusluk mahiyetinde görülmekte ve bu mefkûre peşinde koşanların casus addedilerek "Hıyanet-i Vataniye" suçu ile askeri mahkemelere verilmesi istenmektedir (Akşam, 22 Haziran 1948).

Komünistlik suçlaması, laiklerle İslamcıların birbirlerine suç isnad etmeleri açısından oldukça ilgi çekicidir. Laik yazarlar, İslamcılara Türkiye'de irticanın yüzünü açıkça gösterememesinden dolayı komünizm adı altında örgütlendiğini, (Yalman,1950) söylemektedirler.

İslamcı yazarlara göre ise CHP'nin dine karşı uygulamalarının komünist ülkelerde bile olmadığı söylenmekte olup, dinsizliğin komünistlik olduğunu savunmuşlardır (Sebilürreşad, Haziran 1950:71).

Muhafazakârlar, CHP'nin bazı uygulamalarını komünizm olarak vasıflandırmışlardır: "Komünizmin, bir memlekette yerleşebilmesi için bu memleketteki din ve milliyet duygularını öldürmek mecburiyetindedir" (Selamet, 1948:30).

“Türkiye’de masonlar ve komünistler 27 seneden beri milliyet ve din duygularını öldürmek için gayret sarf etmişler, komünizmin yurtta yerleşmesi için çalışmışlardır. Eğitim müesseselerine dahi komünizmi sokmuşlardır” (Selamet, 1948a:31).

Muhafazakârlar için komünizm konusu, onların CHP’ye karşı yöneltikleri eleştirilerde kullandıkları silahlardan biri olmuştu. CHP’nin, iktidar olduğu dönemde dine karşı takip ettiği politikalar, komünist ülkelerin uygulamalarıyla karşılaştırdıklarında büyük benzerlikler taşımaktaydılar. Muhafazakârlar, bu çerçevede, CHP’li meclis başkanı Recep Peker’in açık bir şekilde dinin bir zehir olduğu yolundaki sözlerini hatırlattılar. CHP ise bu konuda tamamen masum sayılamazdı. CHP’li başbakan Şükrü Saraçoğlu da aynı şekilde “Hz. Muhammed’in (komünizmi kastederek) kızıl tehlikeyi getirdiğini, dini tamamen bertaraf etmek için 30 yıl daha gerektiğini” söylemişti (Saruhan, 1948:142).

Falih Rıfkı Atay’dan mektup:

> “Türkiye’de hiçbir maarif vekili, hiçbir vekil komünist temayülü ile ve herhangi başka bir temayülle kendi başına, yani, Cumhurbaşkanlarını, başbakanları meclisi kafese koyarak hususi bir politika gütmemiştir, güdemezdi. Komünistler için kendilerinden sağa doğru herkesi nazi ve faşist, ırkçı ve şeraitçiler için; kendilerinden sola doğru herkesi Bolşevik saymak gibi, dar ve sekter ölçüler, hiç şüphe yok, bu memleketi ya kızıl, ya nazi dikdatöryasına sürüklerdi, gene de öyledir.
>
> Biz bugünde, sağ ve sol, kendi inkılâpçı ve laik milliyetçiliğimizle uyuşmayan hareketleri kanun hükümleri dışında yani ajanlık, tahrikçilik ve teşkilatçılık suçları dışında muhakeme edemeyiz. Her keyfe göre ölçülmenin tehlikesi ağırdır ben yani Rusya adı altında Rusya’ya dair basit bir röportaj eseri neşrettiğim vakit bazı sağ ve geri şahsiyetlerce komünist telakki edilmiştim. Fakat bu kitabı hemen her akşam davetlisi olduğum Atatürk’ün bizzat sahibi bulunduğu gazetede tefrika etmiştim” (Cumhuriyet Gazetesi, 13 Temmuz 1948).

Başbakan Şemsettin Günaltay, 1949’da Türk Ceza Kanunu’nun 141, 142 ve 163. maddelerinde değişiklik öngören tasarı Meclis’te görüşülürken komünizm ve irticaı aynı gördüğünü, “Memlekette gericilik yoktur, diyorlar ama gericilik komünizmle de gelebilir. Böyle yerler vardır,” sözleriyle ifade etmesine Yunus Muammer Alakant, bu

sözlere “Kanımca din için konan cezalar, komünizme verilmiş tavizdir.” Şeklinde karşılık vermiştir (Goloğlu, 1972:.261–269).

Nadir Nadi, Cumhuriyet Gazetesindeki makalesinde: “Ömrü boyunca Atatürk, en aşağı komünizme olduğu kadar irticaa karşı da milletimizi korumağa çalıştı ise bunu boşuna yapmadı. İyi bilmeliyiz ki, bir yaşayış nizamının ifadesi olan demokrasi, her şeyden önce vicdan ve fikir hürriyetine dayanır. Komünistler ve yobazlar, hürriyetin düşmanıdırlar. Bunlardan birinciler, batı medeniyetini yıkmak, ikinciler o medeniyete sırt çevirmek azmindedirler. Bu itibarla yobazlar memleketimizde komünistlerin en yakın dostları sayılır. Türkiye’yi demirperde arkasına çekmek hevesinde olanlar bugün irticadan başka neye güvenebilirler?

H.Saruhan, Sebilürreşad’daki yazısında komünizm akımına karşı şu önlemlerin yapılmasını istemektedir: “Komünizmin beşeriyet için ne gibi bir afet olduğu bilindiği halde buna niçin müdafaaya kıyam etmiyor da seyirci kalıyoruz? Tamamiyle yerleşmesine müsaade ediyoruz? Mevcut müdafaa teşkilatı ile komünistliği önlemek güçtür; Komünizme karşı ancak din durabilir ve bunun için her şey bir yana dini inkişafa kuvvet vermeli. Dini müesseseleri ihya etmeli din adamları yetiştirmeli, çocuklarımıza din terbiyesi vermeli, mekteplerde din derslerini derhal koymalıdır” (Saruhan, 1948:143).

3.3.5. 1950 Seçimleri Öncesinde Basında Laiklik Tartışmaları

1950 Seçimleri öncesinde tüm partiler oy kaygısıyla dini siyasete alet ettiler. Sonrada birbirlerini suçladılar.

Bunların en ilginci CHP tarafından bastırılıp dağıtıldığı iddia edilen bir kitapla ilgili olanıdır:

> “Şayan-ı hayret bir vesika. CHP dini siyasete alet etmektedir. Bugünkü Zafer Gazetesi, Halk Partisi’nin laikliği çiğnediğine, dini siyasete alet ettiğine dair şayan-ı hayret bir vesika neşretmiştir. Bu vesika Ulus matbaasında basılan Demokrat Parti’nin hüviyeti yahut Köyde Bir Muhakeme adlı kitaptır. Bu kitap, Halk Partisi müfettişi Niyazi Aksu tarafından Ordu Halk Partisi kongresinde dağıtılmıştır. Kitapta Demokrat Parti aleyhine akla gelmedik yazılar vardır. Asıl işin şayan-ı hayret tarafı,

> bu kitapta geniş ölçüde din propagandası yapılmaktadır. Kitabın 24. sayfasında şöyle denilmektedir: 31 Mart hadisesini çıkartanlarda bu vatanın evladı idiler. Fakat hırs ve istirkap onları fesada sevketti. Ve mukadder olan akıbeti buldular. "İnnallahe la yuslihu amel-el müfsidin" (Kuşkusuz ALLAH fesatçıların işlerini düzeltmez). Efendim! Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'de "mü'minler kardeştir" buyurmuştur. Bir hakikatin sübutu Allah'ın kelamından daha kat'i nas olamaz. Ve bunlar arasında ihtilaf düşerse (ıslah ediniz!) emri varit olmuştur. Demek ki husumet tefrika Allah'ın da istemediği bir şeydir.
>
> İşte o muhterem İnönü de günlerden beri Ege Bölgesi'nde Allah'ın bu emrini vatandaşlara telkin ile meşgul olmuştur. Çünkü memleketin yüksek menfaatleri de bunu amirdir. Ve bu mukaddes vatani vazifesini kasaba kasaba, köy köy dolaşarak ifa etmiştir.
>
> Ey vatandaşlar! Siz kardeşsiniz. Sakın birbirinize düşmanlık duyguları tutmayın! Sakın birbirinize düşman olmayın, demiş. Ve bu hareketi ile Allah yolunda çalışmıştır. Elbette ki Allah muini olur."
>
> İşte, 'altı ok'un da laiklik umdesini taşıyan ve kendisine inkılapçı süsü veren ve Atatürk inkılaplarının devam ettiğini bildiren Halk Partisi'nin, Halk Partisi kongrelerinde yaptığı propaganda!..
>
> "…Fakat biz, Allah'ın emrine ve büyük İnönü'nün nasihatlerine uyuyoruz."
>
> "Bu vesika, partili partisiz herkes tarafından hayret ve dehşetle karşılanmıştır. Bazı şahsiyetler, Halk Partisi günlük politikası için altı okundan birini mi feda ediyor? demişlerdir" (Vatan, 10 Ocak 1950).

"CHP'nin din propagandası yaptığı kitapta Atatürk'ten saygısız bir şekilde bahsediliyor" şeklinde verilen haberde İsmet İnönü'nün, Atatürk'ün içki masası başında verdiği emirleri ciddiye almadığı, bunun üzerine Atatürk'ün bundan dolayı çok hiddetlenerek İsmet Paşa'yı Başbakanlıktan Alarak zorunlu ikamete memur ettiğinden bahsedilmektedir (Vatan, 11 Ocak 1950).

Dini unsurların fikirlerde şekillenişi ve halka ifade edilişi yüksek mevkilerde de dengelerin değişmesine sebep olmuştur. Din adamlarının seçimlerde vatandaşlara oy

vermelerini telkin ettikleri iddiaları da örnek vermemiz gereken bir haber tipidir. Vatan Gazetesi'nin 7 Mayıs tarihli sayısında Isparta-Keçiborlu Müftüsü Bekir Sönmez'in Cuma vaazında:

> "Oylarınızı CHP'ye veriniz! Demokrat'lara oy verirseniz, kâfir olursunuz. Çünkü Halk Partisi'nin başı İnönü'dür" gibi, camiinin kudsiyetine yakışmayacak şekilde parti propagandasına çevirince haklı olarak cemaatin bazıları hocayı kürsüden indirmek istemişlerdir. Fakat Müftü Bekir Sönmez, konuşmasına devamda ısrar eylediğinden, zorla indirilerek camiden çıkarılmak mecburiyeti hâsıl olmuştur" (Vatan, 7 Mayıs 1950).

Bu olayların bir müddet öncesinde dini siyasete alet etme yaygaraları bu dönemde bu düşüncelerin sahipleri tarafından ifa edilmeye çalışılmış, yönlendirilen din adamları camiyi propaganda zemini yapmaya çalışmışlardır. Bu gelişmelerde İnönü'nün kendisine "partiler üstü bir konum" kazandırma çabaları etkilidir. Ancak 1950 seçimleri yaklaştığında İsmet İnönü'de bu taktiğini bırakarak seçim gezilerine başlamıştır (Vatan, 7 Mayıs 1950).

Vatan Gazetesi'nin 8 Mayıs tarihli sayısında ise CHP'nin Başbakan yardımcısı Nihat Erim'in İzmir'de yaptığı bir konuşmada Demokrat Parti'nin seçim propagandasında inkılâpları tehdit ettiğini söylediği kaydedilmektedir (Vatan, 8 Mayıs 1950).

12 Temmuz Beyannamesi ile kendisine partiler üstü bir konum kazandırmaya çalışan İsmet İnönü, kampanya döneminde bu rolünü terk ederek ilk defa seçim gezilerine çıkmıştır (Ulus, 23 Mart 1950).

DP'nin 1950 Mayıs'ındaki seçim kampanyasında ki beyannamesinde halka şöyle seslenmektedir.

> "…İktidara gelindiği takdirde, partimizin, millete mal olmuş inkılâplarımızı ve geçirmekte olduğumuz son demokratik inkılâbın elde edilmiş neticelerini mahfuz tutmayı ilk ve en mühim vazife sayması pek tabiidir. Bu maksatla anayasada vatandaş hak ve hürriyetlerini ve millet iradesine dayanan istikrarlı bir devlet nizamını teminat altında bulunduracak esaslı tadiller yapmak kararındayız. Çünkü bugünkü anayasamız millet hâkimiyetini kabul etmesine rağmen, kuvvetler birliği esasına dayandığı ve vatandaş hak ve hürriyetlerini kâfi teminat altında bulunduracak müeyyidelerden mahrum

> olduğu için millet hâkimiyeti yerine tek parti ve zümre hâkimiyetine mani olamamıştır” (Cumhuriyet, 9 Mayıs 1950; Zafer, 9 Mayıs 1950).

Gerek burada belirtildiği, gerekse Adnan Menderes’in ileride hükümet programında tekrar belirteceği üzere, Atatürk Devrimleri, millete mal olan-olmayan şeklinde iki bölüme ayrılmaktadır (Doğan,1957:14).

Partilerin adaylarının daha çok orta kesimden kişilerin oluşturduğu seçilerde CHP’nin aday listesinde 6, DP’nin aday listesinde 3 din adamına yer verilmiştir.

Seçim kampanyası sırasında, kırsal kesimin ekonomik problemleri, halkın dini taleplerine cevap verilmesi ve tek parti döneminin bütün hoşnutsuzluk ve huzursuzluklarını ortadan kaldıracağı konularını işleyen Demokratik Parti, 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde büyük bir zafer kazandı.Seçim sonuçlarına göre: DP., seçime iştirak eden 7.916.091 kişiden 4.242.831’inin oyunu (%53.59) alarak meclisin toplam 487 olan sandalyesinden 408’ini kazandı, CHP 3.165.096 oy alarak (%39.98) yalnızca 69 milletvekilliği aldı, Millet Partisi ise 240.209 oy ile (%3.03) sadece 1 milletvekili çıkarabilmiştir. Bağımsızlar ise 267.955 (%3,4) oy alarak 9 milletvekilliği kazanmışlardır. Bir kişinin birden fazla yerde milletvekili adayı olabilmesi sebebiyle 408 milletvekilliği kazanan DP’nin milletvekili sayısı 393 olmuştur (Cumhuriyet, 26 Mayıs 1950).

3.4. Din Tedrisatı Meselesi (Din Öğretimi Meselesi)

Cumhuriyet iradesinin dine negatif yaklaşan bir laiklik anlayışı benimsemesi üzerine bütün bu dini kurumlar zarar gördü. 1924 yılı, Şeyhülislamlık makamının, Şer’iye ve Evkaf Vekâletinin, dini mahkemelerin ve medreselerin feshedilme kararlarının alındığı bir yıl oldu. Ondan sonraki yıllarda ise, devlet okullarında okutulan din dersleri yavaş yavaş kayboldu, vakıfların hizmetleri de dinin dışındaki maksatlara doğru yönlendirildi. Şer’iye ve Evkaf Vekâleti yerine hükümet, başbakanlık makamına bağlı ve onun bir yan kuruluşu olan Diyanet İşleri Reisliğini kurdu. Bundan sonra Diyanet İşleri Reisliği, Türkiye’nin tek resmi dini kuruluşu statüsünü kazandı. Fakat öte yanda bu kurumun fonksiyonlarının kurulduğu ilk yıllarda çok sınırlı ve zayıf kalmıştı: Diyanet İşleri Reisliği, imam, vaiz ve müftü gibi din görevlilerinin tayin ve azil işleriyle meşgul olacaktı (Gürtaş, 1981:31).

Milli Eğitim içerisinde din görevlisi ve din eğitimcisi yetiştiren okulların kapatılması, programlarından din derslerinin çıkarılması gibi gelişmeler, halkı dini açıdan koyu bir cehalete sürüklemiştir. İsteyerek olmasa da salt maddi ve pozitif eğitim, çocukların ve gençlerin maneviyatsız olarak yetişmelerine sebep olmuştur. Özellikle müfredat kitaplarında gerçek dini naslara muhalif fikirlere sık sık rastlanılır olmuştur.

Bütün bu olumsuzluklar, devlete güveni olan sarsmanın yanında dinin elden gitmekte olduğunu göstermiştir. Dini canlandırmak adına farklı mahfillerde şekillenmeye başlayan oluşumlar ise devletin gerekli takibi yapamaması sonucu dindar–suistimalci ayırımının sağlıklı yapılmamasını netice vermiştir.

3.4.1. İlkokullarda Din Dersleri

1922 yılından itibaren mekteplerde din dersleri belli aralıklarla ve bazı düzenlemelerle sınırlandırılması birtakım dersler ise tamamen kaldırılmıştır (Parmaksızoğlu,1966:55)

1927–1928 öğretim yılı başında ilkokullar için yeni bir müfredat programına geçilmiştir. bu programa göre Din Dersleri 3.4.5. sınıflarda haftada birer saat olarak yer almıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra "din öğretimi" meselesi ilk defa 24 Aralık 1946'da TBMM'ye getirildi. Milletvekillerinden Muhittin Baha Pars ve Hamdullah Suphi Tanrıöver, bütçe görüşmeleri sırasında, din öğretiminin yeniden kabulünü teklif ettiler. Gerekçe olarak da en çok gençliğin ana-babalarına saygı duymadıklarını göstermişlerdi. Demokrat Parti milletvekillerinden M. Fuat Köprülü ve Adnan Menderes de onların düşüncelerine katıldılar (Jaschkle, 1972:83).

1947 Temmuz başında "Özel din Eğitimi Ana Hatları" kabul edildi ve Milli Eğitim Bakanı bir bildiriyle halka duyurdu (Jaschke, 1972:84-85).

Hamdullah Suphi Tanrıöver, günümüzde Türkiye'de İslam'ın durumu üzerinde heyecanlı konuşmalarla, din öğretiminin devlet tarafından yapılmasını savundu (Jaschke,1972:84–85).

Demokrasiye geçişle birlikte, o zamana kadar konuşulmayan birçok şey artık konuşulur, tartışılır oldu. Gazetelerde, dergilerde konularla ilgili yayınlar başladı. Tartışmalar devam ederken, 1947 yılında Anadolu Ajansı, Milli Eğitim Bakanlığının "din eğitiminin

serbestliğine" bir tebliğini yayınladı. Tebliğe göre: "Din bilgisi, dersleri ve dershanelerinin açılması serbest bırakılıyordu. Açılacak Din Bilgisi dershanelerinde görev yapabilecek elemanları yetiştirebilmek ve hem de imamlık ve hatiplik görevlerini ifa edebilecek elemanların hazırlanması maksadıyla seminerler düzenlene bilecekti. Seminerlere devam edebilmek içinde, en az ortaokul mezunu olmak gerekiyordu. Ortaokul mezunları beş yıl, lise mezunları ise iki yıl burada eğitim göreceklerdi. Seminerler Bakanlıkça hazırlanmış programlar uygulanacak ve konularda Bakanlığın tasdik ve tavsiyesinden geçen kitaplardan takip edilecekti (Akşam, 30 Nisan 1947).

Bütün bu gelişmelere ve hükümetin onayına rağmen Kursların filen uygulamaya geçirilemediği anlaşılmaktadır. Onun yerine İmam ve Hatip Yetiştirme Kursları açılmıştır. (Dinçer, 1974:55)

CHP hükümeti tarafından uygulamaya konan müfredat dışı seçmeli din dersleri çok geniş tenkitlere sebep olmuştu. Yusuf Ziya Yörükhan konuyla ilgili olarak Tasvir'de şöyle yazmıştı:

> "Ders zamanları dışında çocukların seçmeli dersler için mektepte toplanacaklarını kabul etmek, çocuk psikolojisine yer vermemek demektir. Din eğitimi mecbur tutulmaya bilir. Ancak bu, din dersi okumak istemeyenlerin serbest bırakılması biçiminde de uygulanabilir" (Yörükhan, 1948).

Yeni Sabah gazetesi de başka bir tenkitte bulunmuştu:

"Müslüman bir millettir, okullarında, evlatlarına din dersi okutmak için, ana-babaların onayını almak kadar garip bir kara düşünülemez. Dersi uygun olmayan şartlar altına koyarak Türk ahlak ve karakteri bakımından bu dersten fayda ummaya imkân yoktur" (Yeni Sabah, 16 Haziran 1948).

Basında ki bu tepkiler, zorlu dönemlerin ardından kabul edilen din derslerinin seçmeli oluşunun gecikmiş karara tepkiyi ne denli yoğunlaştırdığını da gösteriyordu

3.4.2. İmam-Hatiplerin Kurulması ve Gelişmesi

İmam Hatip okullarının serüveni 1924 yılında başladı. Laikliği yeni benimseme aşamasında olan bir toplumda din eğitiminin gerekliliğine inanan Mustafa Kemal

Atatürk, medreselerin yerine dört sınıflı 29 adet İmam Hatip okulu açtı. Bir yıl sonra İman Hatip sayısı 26'ya, iki yıl sonra 20'ye, üç yıl sonra da ikiye düştü. 1929–30 öğretim yılında ise son kalan İmam Hatip okulları da kapatıldı. Bu İmam-Hatip okulları program bakımından içinde, Müzik (Gina), Fizik, Kimya Edebiyat, Nebatat, Psikoloji vb. Gibi dersleriyle ıslah edilmiş medrese programı görünümünde idi.

Çok partili rejime geçilmesinin ardından partilerde başlayan oy kaygısıyla birlikte, dönemin politikacıları İslami kesime yarın durmak adına bu okulları açmaktan çekinmedi. 1946'da çok partili hayata geçilmesiyle birlikte partilerde oy kaygısı başladı. İslami kesime yakın durmak isteyen liderler, İmam Hatip Liseleri konusunda yumuşamaya başlarılar. 1948'de CHP, Diyanet İşleri Bakanlığı tarafından imam, hatip, vaiz ve yüksek din okulları açılmadı ancak 10 ay süreli İmam Hatip kursları açıldı. 1949 yılı başında dönemin iktidar partisi CHP Ankara ve İstanbul'da iki tane İmam Hatip kursu açtı. Bir süre sonra kurs sayısı sekize çıkartıldı. Din derslerinin eğitim-öğretim müfredatına konulması da bu döneme rastlar. Okulların dördüncü ve beşinci sınıflarında seçmeli olarak okutulmak üzere din eğitimi başladı. CHP'nin önerisi ile Ankara Üniversitesi bünyesinde ilk ilahiyat fakültesi açıldı.

Kuran Kursları ve İmam-Hatip okullarının 1949 yılındaki açılma tartışmaları arasında, o zamanki Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu TBMM'de "Medreseleri açmayacağız, açtırmayacağız" diye bağırırken, Sebilürreşad Dergisi de: "Tahsin Banguoğlu milletin istediğini yapacaksın! İmam-Hatip ve İlahiyat medreselerini açacaksın!" diye şiddetli yazılar yazıyordu. Nihat Erim ve Tahsin Banguoğlu, din eğitimindeki bu yapılanmayı "Yeniden kurulacak bu medreseler için yanlış bir temel seçmişiz" diye eleştiriyorlardı (Sebilürreşad, 1947b:233).

1950'de Demokrat Parti, iktidara gelmesinin ardından mevcut İmam Hatip kurslarının yetersiz olduğuna kanaat getirip İmam Hatip okullarının açılmasını kararlaştırdı. Adana, Ankara, Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya ve Kahramanmaraş'ta ilk İmam Hatip okulları açıldı. 1951 yılında İmam Hatip okullarının dört yıllık ortaokul ve üç yıllık lise bölümü olmak üzere yedi yıllık bir dönemi kapsaması kararlaştırıldı. Demokrat Parti lideri Adnan Menderes(1951–1959), 19 adet İmam Hatip okulu açtı (Ergün, 2005:119).

1949 yılının sonlarına gelinirken TBMM'de İmam-Hatip okullarının kapatılmasının doğruluğu ve yanlışlığı konuşuluyordu (Dinçer,1974:235–237).

Ancak genel kanaat tek parti yönetiminin diğer meslekleri dini mesleklerden üstün görerek teşvik ettiği yönündedir. 1945'ten itibaren çok partili hayata geçişle birlikte bunun daha net ifade edildiğini ve basında çok yankı bulduğunu görüyoruz.

Aynı zamanda, 10 Ocak 1945 tarih ve 4695 sayılı ek kanun ile Anayasanın 80.maddesi: "Hükümetin nezaret ve murakabesi altında ve kanunun dairesinde her türlü tedrisat serbesttir." hükmünü getirmişti. Yani hükümetin kontrolü altında olmak şartıyla dini eğitim ve öğretim de dâhil her tür eğitim–öğretim yapmak serbest olacaktır. 789 sayılı Maarif Teşkilatı kanununun 4. maddesi ise, bu denetlemenin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılacağını belirtmekteydi; "Türkiye'de hiçbir mektep Maarif vekâletinin ruhsat ve muvafakati olmaksızın açılamaz. Vekâletler, muayyen tahsil dereceleri haricinde kendi memur ve mensupları için muvakkat kurs ve talimgâhlar açabilir" deniliyordu (Selamet Mecmuası, 1948b:525).

21 Mayıs 1948 Cuma günü, Ulus Gazetesinde, CHP Meclis Grup Başkan Vekilinin bir tebliği yayınlanıyor ve tebliğin bir yerinde şöyle deniliyordu: "Dini öğretim konuları hakkındaki Parti Komisyonu Raporunun, İmam ve Hatip gibi din hizmetlerini ifa edebilecek elemanlar yetiştirilmesi lüzumuna taalluk eden ikinci maddesinin müzakeresine devam olundu" (Ulus, 21 Mayıs 1948).

20 Mayıs 1948'de ise gene CHP meclis kurulu, mevcut din görevlilerinin bilgi ve seviyelerinin geliştirilmesi ve modern anlayışa uygun bir hale getirilmesi amacıyla Milli Eğitim Bakanlığına sunduğu teklifte İmam-Hatip kurslarının açılmasını teklif etti (Müslüman Sesi,1950).

1949 yılını sonuna kadar çoğu eski imamlar olmak üzere, kurs mezunlarına sadece elli diploma verilmişti. Bu kurslardan edinilen tecrübe neticesinde, bir ortaokul mezunun on ay gibi kısa bir sürede imam olarak yetiştirilmesinin mümkün olmadığı anlaşılmıştı. On aylık bir eğitim öğrencileri imam olarak yetiştirmeye kâfi gelmediği için Hükümet, kursların süresini iki yıla çıkarmayı düşünmekteydi (Müslüman Sesi, 1950).

3.4.3. Kur'an Kurslarının Açılması

1945'te Türkiye'nin demokratik süreci başlatması, hükümetin Kur'an kurslarına karşı takındığı tavır üzerine de ani ve gözle görülür bir etki yaptı. Bundan sonra halk, eğer isterse, 1930'lu yılların aksine fahri Kur'an kursu açabilecekti.

Kur'an kursları günde dört saat olmak üzere (cumartesileri de dâhil) haftada 24 saat öğretim yapmaktaydı. Bu öğretim, iki bölümlük bir temel üzerine kurulmuştu. İlk bölüm, bir yıl sürmekte ve öğrenciye, tecvit kaidelerine uygun olarak Kur'an okutulmakta, manalarıyla beraber bazı ayetler ezberletilmekte ve İslam dini ile ilgili genel bilgiler öğretilmekteydi. İkinci bölüm ise üç yıl sürmekte olup, öğrencilere Kur-an'ı ezberletmeyi amaçlamaktaydı. Her bölümün imtihanını kazananlara Kur-an kursu mezuniyeti diploması, ikinci bölümü tamamlayanlara da hafızlık diploması verilmekteydi (Bilgin, 1985:59).

3.4.4. İlahiyat Fakültelerinin Kurulması

1946 seçimleriyle girilen demokratik hayatla birlikte din ve din eğitimi konusunda başlayan tartışmaların tansiyonu iki yıl içerisinde hızla artmış, sosyal, dini şartlar ve zorlamalar özellikle siyasi endişeler, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun esaslarına göre dinin yüksek öğrenim seviyesinde de ele alınmasını zorunlu kılmıştır (Bilgin, 1985:58).

14 Ocak 1948'de İbrahim Arvas, 2 Şubat 1948'de de Fatin Gökmen ve arkadaşları, İlahiyat Fakültesi açılması konusunu da ihtiva eden birer kanun teklifini Meclise sunmuşlardı (TBMM Tutanak Dergisi:22–23). Söz konusu fakültenin isminin "İslam İlahiyat Fakültesi" veya "Türk İslam İlahiyat Fakültesi" olması gibi değişik görüşler ileri sürülmüştür. Ancak sistemin laik olması gerekçesiyle, kurulacak fakülteye özel bir dinin isminin verilmesi kabul edilmemiş; İlahiyat Fakültesi fikri benimsenmiştir. Ankara Üniversitesi'ne bağlı "İlahiyat Fakültesi"nin tekrar kurulmasını teklif eden kanun tasarısı TBMM'ye getirildi (Bilgin, 1985:58).

Tasvir gazetesi İlahiyat Fakültesinin aydın din adamı yetiştireceğini ve halk arasında hurafelerin yayılmasını önleyeceğini iddia etti (Tasvir, 31 Ocak 1948).

Neticede Fakültenin Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak açılması kararlaştırıldı. Hükümet 3 Mayıs 1949'da TBMM'ye getirdiği kanun gerekçesinde Din meselelerinin sağlam ve ilmi esaslara göre incelenmesini mümkün kılmak, mesleki bilgisi kuvvetli ve düşüncesinde ihatalı din adamlarının yetişebilmesi için lüzumlu şartları sağlamak maksadıyla memleketimizde de garpta ki örneklerine benzer bir İlahiyat Fakültesi kurulması (Parmaksızoğlu, 1966:49) görüşü yer almıştır.

3.4.5.Türbelerin Yeniden Ziyarete Açılması

Tarikatçılığa karşı şiddetli davranışlarına rağmen Şemsettin Günaltay kabinesi, Türk büyüklerine ait Türbelerin açılması için iki yıl önce ileri sürülmüş olan isteği yerine getirdi: 1 Mart 1950 tarih ve 5566 sayılı kanun:

> "677 sayılı kanunun 1. maddesine ektir: Türk büyüklerine ait olan veya yüksek sanat değerine haiz bulunan türbeler, Milli Eğitim Bakanlığı'nın müsaadesiyle halkın ziyaretine açılabilir. Bunlara nezaret için gerekli memur ve müstahdemler tayin olunur. Açılacak olan türbelerin listesi Milli Eğitim Bakanlığınca tanzim ve Bakanlar Kurulunca tasdik olunur"(Jaschke, 1972:104).

İlk olarak yeniden ziyarete açılan türbeler:

Hacı Bayram Türbesi, Ankara / Ertuğrul Gazi Türbesi. Söğüt / Akşemsettin Türbesi. Göynük / Osman Gazi, Orhan Gazi, Çelebi Mehmet (Yeşil), Bursa / Gazi Süleyman Paşa, Bolayır / Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, İkinci Mahmut, Mutafa Reşit Paşa, Barbaros Hayrettin Paşa, Mimar Sinan, Gazi Osman Paşa, Eyüp Sultan Türbeleri, İstanbul / Aşık Paşa Türbesi, Kırşehir / Selçuklu Sultanları Türbeleri, Konya / Nasrettin Hoca Türbesi, Akşehir / Süleyman Şah Türbesi, Cebar Kalesi, Suriye (Jaschke, 1972:104)

Refik Halid Karay, Akşam Gazetesi'ndeki köşesinde şöyle diyor:

> "Türbe değil, Abidedir.
>
> Halk arasında asıl türbe ruhaniyetinden, manevi kuvvetinden bir takım maddi yardımlar beklenen, niyaz ve dua için gidilen ölülerin mezarıdır.
>
> Fatih Sultan Mehmed'i ahali böyle bir şey için mi ziyaret eder?
>
> Hayır.
>
> Zira Fatih'in mezarı başında efsane ve batıl itikatlara bağlanmış müphem kuvvetlere bel bağlamış değil, şu muazzam şehri ele geçirmiş bir dahi askerin hala gözle görülen ve elle tutulan şanlı fütuhatı karşısında tamamı ile realist bir hüviyete ermiş olurlar. Hayallerinde melekler, huriler, Kevserler ve gerçek cenneti yani İstanbul'u düşünmüşlerdir.

> Fatih'in türbesi ne padişah, ne evliya türbesidir; en şöhretli Türk askerliği dehasının mezarıdır. Bu mezarın kanuna eklenecek istisnai bir madde ile öbür türbelerden ayırt edilmesini, Milli bir abide sayılmasını bizden tarih istiyor. Zaten beş yüzüncü fetih yılına Fatih'in mezarını yasak bölge sayan bir kanunla girmemize kim razı olur" (Akşam, 6 Mayıs 1947).

Yine seçim öncesini takip eden günlerde CHP iktidarının, Türk Büyüklerinin türbelerinin açılmasına karar vermesi ile ilgili haberler basında yorumsuz olarak yer almaya başlamıştır. Türk Büyüklerinin türbelerinin açılması ile ilgili olarak 1 Mart 1950'de Meclisteki oturumda konuşulanlardan basına yansıyanlar, iktidarın laiklilikle ilgili taşıdığı endişeleri göstermesi açısından önemlidir.

Milli Eğitim Bakanı, türbelerin batıl itikadlara kaynak ve sahne olmasına müsaade edilmeyeceğini bildirdi. Fatih Sultan Mehmet türbesini çocuklarımız, Atatürk'ün türbesini ziyaret eder gibi ziyaret edeceklerdir. Eğer bugün bir Türk büyüğünün mezarında farz-ı muhal olarak bir hilafetçilik toplanması vaki olursa, hükümet orayı kapatabilecektir. Hulusi Oral, türbesi açılacak Türk büyüklerine ait listenin Tarih Kurumu tarafından hazırlanmasını istedi (Cumhuriyet, 2 Mart 1950).

Milli Eğitim Bakanı, kanun metnine "selâtin" lafzının eklenmesine "Barbaros da Türk büyüğüdür. Halk çocuğudur. Fakat bir sülaleye mensup olmak hiçbir rüçhan hakkı vermeyecektir" dedi İzahatı sırasında bunlara lalettayin türbedarlar konulmayacağını, mesela, Fatih'in Türbesinde oturacak gencin, Üniversite mezunu bir tarihçi olacağını söyledi (Cumhuriyet, 2 Mart 1950). Fatih'in (Cumhuriyet, 15 Nisan 1950), Kanuni'nin (Ulus, 20 Nisan 1950), Barbaros'un (Ulus, 19 Nisan 1950) türbeleri İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın da katıldığı törenlerle açılmıştır. Fahrettin Kerim Gökay, türbelerin açılışında türbede medfun bulunan tarihi şahsiyetler hakkında birer konuşma yapmıştır.

Fatih'in türbesinin açılışında Fahrettin Kerim Gökay, yaptığı konuşmada şunları söyledi:

> "Değerli hemşehrilerim! Türk geleneğinde seyehata çıkan bir adamın arkasında uğur ve hayır dileğinde bulunulur. Memleketin en sıkıntılı günlerinde Karadeniz'e açılan Atatürk, bu şehri terk ederken en büyük kuvveti ve duayı şüphesiz Fatih'in ruhundan almıştır. İslam tarihinde "Fethi Mübin" diye anılan,

> dünya tarihinde Ortaçağı kapayarak Yeniçağı açan Fatih, İstanbul'un kurtarılmasını bütün ruhuyla arzu etmiştir. Onun türbesi, Cumhuriyet tarihimizin inkılâplarının icabı olarak Büyük Millet Meclisi kararıyla bir müddettir kapalı bulunuyordu. Bu sebeple kapalı bulunan türbeyi milletin hükümranlık hukukunu temsil eden Cumhuriyet Hükümeti adına kadirbilir halkımıza açıyoruz" (Cumhuriyet, 11 Nisan 1950).

3.4.6. Basında Türkçe İbadet ve Türkçe Ezan Tartışmaları

"30 Ağustos gecesi Salihli Çarşı Cami önünde namaz vaktinde, bazı kimselerin çalınan davulların namaza saygı gereği durdurulması isteğine, DP İlçe Başkanı "Davulu çalın!" diyerek namaza saygısızlık etmiştir" (Sebilürreşad, 1948:224).

Demokrat Parti'nin din siyasetini ele alan, inceleyen Sebilürreşad'ın başmuharriri Eşref Edib, gelişmelerle ilgili DP başkanı Bayar'ın konuşmalarını beğenmez, Bayar'ın bu beyanlarından tatmin olmaz ve "görülüyor ki, evvelce olduğu gibi bu defada bu meseleyi kapalı geçmiş, umumi surette birkaç cümle ile iktifa etmiş" diyerek açıklamalarını yetersiz bulur. Sonra da, DP'nin din konusunda fikir ve düşüncelerini neden beyan etmediği ve neden gizli tuttuğuna dair mülahazalara girişir. Edib'in bu mülahazaları, DP'nin din davasındaki "ketumluğunu" analiz eder mahiyettedir (Edib, 1949b:27).

Eşref Edib'in , DP'nin din siyasetini sorguladığı, analiz ettiği makale, "Bizim de din meselesi üzerinde DP ile millet huzurunda konuşacaklarımız var. Fakat evvela liderlerin fikirlerini açıklamalarını bekliyoruz" şeklinde sona erer (Edib, 1949b:27).

Nisan 1949'da DP lideri Celâl Bayar'ın DP Bursa İl Kongresi'nde partisinin lâiklik ve vicdan hürriyetiyle ilgili görüşlerini açıklarken, "Türkiye'de şeriatı ve irticaı asla yaşatmayacağız"(Hürriyet-Vatan, 4 Nisan 1949), beyanıyla birlikte Sebilürreşad bütün oklarını DP'ye yöneltir. Bayar'ın bu beyanı Sebilürreşad'ın DP'ye bakışında uzun süre etkin olmuş, yazarlar DP'ye hep kuşku içinde bakmış, çoğu kez de mahut beyan yüzünden DP'yi "din ve vicdan hürriyeti açısından", CHP'den daha tehlikeli bir parti olarak telakki etmelerine sebebiyet vermiştir (Gün, 2001:186).

Demokrat Parti "din ve vicdan hürriyeti"ne dair olumlu mesajlar vermiştir.Türkiye'de laiklik kavramının batıdakinden farklı algılandığını iddia eden DP, Türkiye'de dini

hayatın çeşitli vesilelerle kısıtlandığını, yönetime geçtiklerinde buna müdahil olacaklarını söylemişti. İşte bu iddialı tavır karşısında düşüncelerine paralel bir beklenti içine giren Eşref Edib gibi yazarlar Bayar'ın bu tür açıklamaları karşısında tepki yazıları yayınlamışlardır.

4 Nisan 1949 Hürriyet Gazetesi:

"Celâl Bayar, Bursa'da:

— Ben sizin huzurunuzda bugüne kadar memleketin hayrına olarak kabul ettiğim her meseleyi açık bir lisanla konuşmayı itiyat edinmişimdir. Her şeyi burada serbestçe konuşacağız şeklinde halka bir konuşma yapmış (Hürriyet Gazetesi, 4 Nisan 1949).

Bunun üzerine;

Sebilürreşad Dergisi'nin yazarı M.Raif Ogan "Şeriatı yaşatmamak Celal Bayar'ın ne haddine" başlıklı bir makale yayınlamıştır. Makalenin bazı kısımları şöyledir:

> "Lâikliği prensip olarak kabul eden Türkiye Cumhuriyeti, din ve şeriatın müşevviki ve propagandacısı değildir. Ama iman hürriyetinin koruyucu ve kayırıcısıdır.
>
> Demek, Türkiye'de maneviyatı, imanı, şahsi ve cem'i kanaati yaşatmak ve yaşatmamak kadirliği Celal Bayar'ındır ve Halik-i Mutlak'ın bizzat kendinin sayn-i samedanisinde bulunduğunu tebliğ ve neşir buyurduğu din ve şeriatı; höt denilince sandalyesini bırakıp savuşmakta tabiatıyla istical gösteren bir zavallı aciz mahlûkun keyfine ve isteğine bağlıdır, öyle mi?
>
> Vicdan ve imana imparatorlar ve cihangirler bile hükmünü geçirememişler de, henüz iktidar makamını ele geçirebilmesi dahi müsteb'ad görünen bir ekalliyet partisinin liderlik hakkını kendi kendine tevliz eden lideri mi hâkim olacak?
>
> Bu iddia, akıl ve mantıkla muhakeme olunmaz, sadece gülünür ve ağzından çıkacak sözleri, dimağında istasyon yatırmadan, fırlatıveren lidere ancak acınır."
>
> Şeriatı yaşatmak ve yaşatmamak!" (Ogan, 1949a:217).

Raif Ogan, bu büyük serzenişiyle Bayar'ı hedef tahtası haline getirmiş ve bulunduğu makamı kendi uyarlamasıyla ayakta tutmaya çalışan bir insan olarak addettiği

siyasetçiyi düşüncelerini mantık süzgecinden geçirmeden ifadeye döken biri olarak suçlamıştır.

Eşref Edib bu konuyla ilgili makalesini bitirirken şöyle der:

> "Demek şimdiye kadar demokrat liderinin, din ve laiklik mevzuunda sakit kalması sımsıkı bir ketumiyet muhafaza etmesi boş yere değilmiş. Din ve şeriata karşı içinde beslediği husumeti izhar için Farmasonların yeniden sahneye çıkmalarını bekliyormuş. Anti demokratik kanunları ortadan kaldıracak, diye bağıranlar, şimdi vicdan hürriyetini din ve şeriatı boğacaklarını söylüyorlar. Ne oldu? Bu kadar cüretin kaynağı nedir? Din ve şeriata karşı böyle bir tecavüzde bulunmak için zemin ve zamanı müsait mi sandılar?"(Edib, 1949e:220–222).

Bu sözleriyle Edib, Batı'dan İslam dini aleyhine gelen saldırıların DP tarafından bir fırsat mütalaa edilmesi iddiasını gündeme taşımıştır.

> "Şunu hiçbir zaman hatırdan çıkarmamalılar ki, … Demokrat Parti erkânı lâiklik maskesi altında Halk Partisi müfritlerinin dine karşı aldığı tavır ve harekette Halk Partisi'yle yarışa çıkmaya kalkışırsa emin olsun ki bu hususta onunla başa çıkamaz. Çünkü onun bu yolda yirmi beş senelik bir mümaresesi vardır. Dinin iliğini, damarını kurutmaktaki mahareti elhak çok yüksektir. Demokrat Parti bu hususta onunla boy ölçüşmeye kalkışırsa daha ilk adımda yüzüne gözüne bulaştırır" (Edib, 1949f:331).

Eşref Edib'in ve paralelindeki yazarların DP'nin takındığı tavrı Halk Partisi ile boy ölçüşme seviyesine kadar çekilmiştir. Zira; Halk partisi laiklik kavramına baştan beri her anlamda sahip çıkmış, İslami düşünce ve hayatın laiklik çerçevesinde yeniden düzenlenebileceğini savunmuştu. Edib'in atıfta bulunduğu 25 yıllık mümarese, DP'nin yetişemeyeceği seviyedeydi ve gayretleri bu anlamda yetersizdi.

Dergide söz konusu beyanla ilgili yazılar devam eder. Bayar'a karşı en ağır muhtevalı yazıyı kaleme alan, hatta Bayar'ın şahsına hakaretamiz ifadeler serdeden M.Raif Organ, bu sefer de, "Bayar'ın Bursa nutkunda karanlık bırakılan lâiklik mevzuuna" değinir. CHP'nin 'Altı Ok'unun bir analizini yapar ve Demokrat Parti'ye; nasıl bir parti olması, hangi cihete gitmesi, hangi fikir ve düşünce girizgâhında yer alması gerektiğine ilişkin önerilerde bulunur (Ogan, Mayıs 1949c:341).

Ortalık yavaş yavaş durulurken, 163.maddenin gündeme gelmesi tekrar tarafları karşı karşıya getirir. Daha hafızalarda Bayar'ın; "Şeriatı yaşatmayacağız." beyanının izleri dururken, 163. maddenin gündeme gelmesi ve bu sırada Demokrat Parti'nin gösterdiği tavır ve davranış, İslâmcıların CHP'yi olduğu kadar, DP'yi de aynı potada değerlendirip tavır almasına zemin hazırlar (Gün, 2001:198).

Son dönem tarihimizde 163. madde önemli bir yer tutar. Kişilerin, partilerin, kitlelerin cephesi bu maddenin karşısında yada yanında oluşuyla belirlenir.Laikliğin uygulanabilmesi için uygun ortamın oluşturulması düşüncesiyle vücuda getirilen 163. madde , Fahrettin Gün'ün yorumuna göre halk nezdinde DP'nin CHP ile aynı kefede değerlendirilmesi için bardağı taşıran son damladır.

8–10 Haziran 1949'da yapılan görüşmeler Sebilürreşad tarafından, "Din ve vicdan hürriyetinin katli" olarak addedilip, "Ey demokrasi! Senin namına ne kanunlar yapılıyor"(Sebilürreşad, 1949a:360) başlığı altında 163. madde ile ilgili mecliste cereyan eden görüşmeler okuyucuya takdim edilir.

CHP'li Başbakan M. Şemseddin Günaltay ise, 163. maddeyi savunmak için kürsüde bulunduğu sırada, bazı DP'li milletvekillerinin tarizleri üzerine kızıp, "Sizin bizzat başkanınız bana, bu durumdan üç defa şikâyet etmiştir. Daima irtica endişesinden bahsetmiştir… Sizlere mi, başkanınıza mı, hangisine inanalım? Samimi olunuz efendiler!" itabında bulunmuştur (Sebilürreşad, 1949a:360).

Bu anekdot, akın cereyan eden hadisenin başka bir boyutunu göstermektedir. "Bayar'ın şahsındaki şeriat ve irtica düşüncesi ile DP'nin nezdindeki aynı düşüncenin farları nelerdir?" Günaltay'ın DP milletvekillerine yaptığı çıkış , Bayar ve parti arkadaşlarının bu hassas konuda mutabakata varamadığını göstergesiydi.

Müzakerenin ikinci günü Demokrat Parti adına söz olan Fuat Köprülü'nün, 163. maddeyi hararetli bir şekilde müdafaa etmesi, "adeta bu kanunu kendileri teklif etmiş gibi benimsemiş olduklarını" beyan etmesi, bundan dolayı Halk Partisi'ne mensup mebuslarca alkışlanması, Başbakan Günaltay'ın Fuat Köprülü'ye ve Demokrat Parti'ye bu destekten dolayı teşekkür etmesi, İslâmcıların kati bir biçimde Demokrat Parti'ye cephe almasına neden olmuştur. "Ey Demokrasi! Senin Namına Ne Kanunlar Yapılıyor!"

Müzakereler sırasında DP adına konuşan Fuat Köprülü'nün, konuşması esnasında "Demokrat Parti'nin lâiklik esasını öteden beri muhafaza ve müdafaa eylediğini, komünizmin Müslüman memleketlere, bilhassa müteassıf muhitlere yeşil sarık sararak girdiğini beyan etmesi"(Sebilürreşad, 1949a:360) yine İslami düşünceyi esas alanların şimşeklerini bu partinin üstüne çekmesine sebebiyet vermiştir.

"20–25 Haziran 1949 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen, Demokrat Parti İkinci Büyük Kongresi'nden din hürriyeti hakkında gönüllere ferahlık verecek neticeler bekleyen millet, inkisara uğramıştır" (Edib, 1949h:397) şeklinde bir vurguyla makalesine giriş yapan Edib, sözü geçen makalesinde çok açık ve sade bir üslupla Demokrat Parti'yi analiz etmiş, DP ve CHP birlikteliğine dikkat çekerek, 163. madde'nin sorgulamasını yapmış ve demokratların bu maddeyi nasıl savunabildiklerini; bunun, millete verdikleri taahhütleri ile uyuşmadığını dile getirmiştir (Edib, 1949h:397).

Edib, söz konusu makalede Demokrat Partiyi din hürriyetinin alakadar etmediğini beyanla: "Bugün tamamı ile tahakkuk eden bir nokta varsa Demokrat kongresi, din hürriyeti meselesi ile ciddi surette alakadar olmamıştır" şeklinde ortaya koymuştur (Edib, 1949h:398).

Eşref Edib, makalesinin devamında ayan beyan DP ile CHP'nin "aynı hamurdan" olduğunu şöyle vurgulamıştır:

> "Demek ki, Demokrat Parti de iktidara gelirse yapacağı bundan ibarettir. O halde dine karşı takip edilecek siyasette Halk Partisi ile Demokrat Parti tamamiyle müşterektir, tam mutabakat ve ittifak halindedir. Eğer Millet, Halk Partisi'nin dine karşı şimdiye kadar takip ettiği siyasetten memnun ise, Demokrat Parti de iktidara gelirse bunu aynen devam ettireceğinden mutmain olarak hiç üzülmesin. Eğer memnun değilse Demokrat Parti'den hiçbir şey beklemesin. O, şimdiden nokta-i nazarını tamamiyle açığa vurmuştur. Ha Halk Partisi, ha Demokrat Parti, bu hususta ikisi de aynı şeydir, aynı hamurdandır" (Edib, 1949h:397).

Eşref Edib, halkı uyarı niteliği taşıyan bu makalede DP ile Halk partisinin Laiklik eksenindeki tavrını eşit gördüğünü ifade etmiştir.

14 Mayıs 1950'de genel seçimler yapılır.(Milliyet, 14 Mayıs 1950) Yapılan seçimler, DP'nin zaferiyle sonuçlanır. Oyunu kullanmak için seçim kütüklerine kayıtlı 8.905.576 kişiden 7.910.091'i ya da başka bir deyimle, kayıtlı seçmenden % 88.88'i oyunu kullanır. Bu oylardan Meclis'te 408 milletvekili ile DP 4.242.831'ini ya da %53,59'unu, CHP 69 milletvekili ile 3.165.096'sını ya da %39.98'ini aldı. Millet Partisi ise, 1 milletvekili çıkararak oyların 240,209'unu ya da % 3.03'ünü, Bağımsızlar, 9 milletvekili ile 267.955'ini ya da %3,4'ünü kazanılır (Milliyet, 15 Mayıs 1950).

Böylece, yirmi yedi yıllık CHP iktidarı sona ermiş ve iktidar DP'ye devredilmiştir. "DP'yi iktidara getiren nedenler, çok partili rejime geçişi hazırlayan nedenlerle hemen hemen aynıdır" (Kili, 1976:105).

Suna Kili'nin bu tespiti oldukça dikkat çekicidir zamanının etkili yazarlarının hararetli uyarı yazıları bile halkın ezici bir çoğunlukla DP'yi iktidara getirmesini engelleyememiştir.Yirmi yedi yıl boyunca devam eden Halk partisi yönetiminden sonra millet , hayatına vereceği yönü belirleyecek yeni bir soluk arayışıyla DP'yi iktidara getirmişti.Milli şef ile başlayan ve mutlak kader gibi milletine yaşatılmaya çalışılan yazgının simaların değişmesi ile değişeceği umudu seçimlerden DP'yi önde çıkarmıştı.

Sebilürreşad'ın önde gelen muharrirlerinin, özellikle de Eşref Edib ve M. Raif Ogan'ın seçimlerdeki beklentileri boşa çıkmıştır. Onlara göre, "Millet Partisi'nin seçimleri kazanması millet için daha faydalıdır" görüşü gerçekleşmemiş, Millet Partisi'nin seçimde %3.03'lük bir oy oranında kalması ve ancak bir milletvekili çıkarması Sebilürreşad muharrirlerini düş kırıklığına uğratıp, beklentilerini boşa çıkarsa da Edib, yazısında uzun uzun CHP'nin devr-i sabıkta yaptığı zulümlerden bahseder. Sonra da sözü Demokrat Parti'ye getirir ve milletin DP'yi niçin tercih ettiğini, MP'ye ise, niçin iltifatkâr davranmadığını söyle izah eder:

"Millet senelerden beri çalışan bir DP'yi teşkilat itibariyle kuvvetli görüyordu. Millet Partisi'ne gelince, ideal itibari ile onu daha yüksek görüyorsa da teşkilatı henüz kurmaya başladığı ve birçok yerlerde ise hiç teşkilat bulunmaması itibarı ile zayıf görüyordu"(Edib, 1950a: 35–37).

Edib'in bu yorumu milletin istekleri hakkında MP'ye güveniyor olmasına rağmen teşkilat yetersizliği yönüyle DP'yi seçmeye eli mahkum olduğu sonucunu ortaya çıkarıyordu.

Fahrettin Gün,"Din- Siyaset ve Laiklik" adlı eserinde İnönü-Bayar yakınlaşmasını şu şekilde ortaya koymuştur:

Öncelikle Edib ve Ogan, tarafından dile getirilen görüşlerden de anlaşılacağı üzere, DP'ye duyulan büyük güvensizlik, İslamcıları bu partiye karşı menfi bir tutum izlemeye yöneltmiştir. Özellikle de DP Genel Başkanı Celâl Bayar'ın fikri temayülü, sözünü ettiğimiz güvensizlikte birinci derecede etkendir. Celâl Bayar, her ne kadar Milli Mücadele'de Galip Hoca kimliğine sahipse de, onun tek parti döneminde CHP içinde etkin bir şekilde siyasi faaliyetlerde yer alması, bu faaliyetlerin hep üst düzeyde olması, hatta 1937'de Mustafa Kemal tarafından Başbakanlıkla görevlendirilmesi, Mustafa Kemal'in ölümünden sonra hemen istifa edip görevi İsmet İnönü'ye bırakması, 1949 yılına değin Halk Partisi'nde milletvekilli olması, CHP'nin devri sabıkta yaptığı dini yasaklamalar ve din ve dindarlar üzerindeki zecri tedbirlerde Bayar'ın da pay sahibi olduğu düşüncesi, kanaati hâkim olmuştur. Dahası, DP'nin kurulması ve Bayar'ında bu partiye genel başkan olmasından sonra CHP'ye karşı pasif tutumu, Milli Şef İnönü'yle olan sıkı ilişkisi, yine İslâmcıların Demokrat Parti'ye karşı olumsuz tavır almasında bir başka etkendir (Gün, 2001:216-217).

Bu tespit, Bayar'a İslamcılar tarafından takınılan tavrın tarihi sebeplerini sıralaması yönüyle önemlidir.

DP lideri Bayar'ın Muhalefet Partisi Genel Başkanı olduğu yıllarda, "Şeriat" konusundaki olumsuz beyanları; İslâmcılar, "din ve vicdan hürriyetinin katli" olarak telakki ettikleri 163. maddenin Meclis'teki müzakereleri esnasında, sabık İslâmcı Başvekil M. Şemsettin Günaltay, tarafından mahut madde savunulurken, Demokrat Partili bazı milletvekillerinin muhalefet etmeleri üzerine, DP lideri Bayar'la olan gizli görüşmelerini açığa vurması, DP'ye ve onun liderine karşı, İslâmcıların, hasmane bir tavır takınmasında yine bir başka etkendir**.**

Diğer taraftan Demokrat Parti'nin 7 Ocak 1946'da kurulmasından başlayarak, 14 Mayıs 1950'de iktidara gelinceye kadar partinin geçirdiği aşamalar, İslâmcıların DP'ye karşı

yine güvensizliğinde bir başka amildir. Sözgelimi DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner'in istifasıyla başlayan, DP içindeki anlaşmazlıklarla ve ihraçlarla DP'nin Meclis'teki sayısının yarıya inmesiyle neticelenen iç karmaşalar ve partiden ihraç edilen milletvekillerinin çoğunun muhafazakâr fikri temayüle sahip olmaları tabii olarak İslâmcılar DP'ye karşı tavır almaya zorlamıştır.

DP liderlerinin CHP'ye karşı pasif ve edilgen tutumları özellik de İnönü-Bayar yakınlaşması ve diyaloğu, DP'ye karşı İslâmcıları güvensiz kılmıştır. Ayrıca, parti programlarında DP'nin laiklik anlayışının CHP den daha katı bir görünüm içermesi, yine DP'ye karşı İslamcıların olumsuz bakmasında bir başka nedendir.

Bütün bunların yanı sıra, DP içindeki ihraçlar sonucunda Millet Partisi'nin İnönü ve Partisine olduğu kadar Bayar ve DP'ye katı muhalefeti, MP'nin bu katı muhalefeti sonucunda Demokrat Parti'nin, Cumhuriyet Halk Partisi'ne yaklaşıp/yakınlaşıp iki partinin Millet Partisi'ne karşı ortak bir konsensüs oluşturmaları, İslâmcılar için Demokrat Parti hanesine yazılan bir başka olumsuzluktur (Gün, 2001:216-218).

İktidara gelen Demokrat Parti'nin nasıl bir din siyaseti izleyeceği bir muamma konusudur. Yedi başlı müşterek hasım olan din düşmanı müfrit CHP, seçimlerde yere serilmiştir; kuşkusuz bu bir iftihar vesilesidir. Peki, seçimi kazanan DP ne yapacak? Yoksa Hak yolunu mu tutacak? Onu, icraatlar gösterecek" şeklindeki sorular CHP-DP birlikteliğini gündeme getirir. DP, CHP'yle biteviye aynı potada değerlendirilip bir kıskaca alınmak istenmekte, DP'nin de bu kıskaçtan rahatsız olup kurtulması ve CHP'den farlı bir düzlemde yol alması beklenmektedir (Gün, 2001:219).

Eşref Edib, yeni seçilen DP milletvekilleriyle 24 Mayıs 1950'de Ankara'da görüştüğünü, bu görüşmeden dolayı içinin ferahladığını, ümitlerinin arttığını serdetmesi artık İslâmcıların hızlı bir süreçte DP'ye bakışında yeni bir döneme girdiğinin işaretidir ve habercisidir.

Eşref Edib, söz konusu görüşmesinde, milletvekillerinin halkın sinesinden çıktıklarını, halkın maddi ve manevi isteklerini yerine getirmeye kararlı olduklarını görmekten duyduğu memnuniyeti açıkça izhar eder. Akabinde, Demokrat Partili milletvekilleri beyanlarını alt alta sıralarken, aynı zamanda İslâmcıların Demokrat Parti'den beklentilerini de dillendirmiş olur.

Bu beyanlardan çalışmamızın konusu ile yakından ilgili olduğuna inandığımız aşağıdaki beş maddeyi aktarmak yerinde olacaktır kanaatindeyiz:

Madde 1) Laikliği din husumeti manasında anlayan ve tatbik eden zihniyete karşı bilaperva mücadele edeceğiz. Ve behemehal bu husumeti bertaraf edeceğiz.

Madde 2) Dine karşı hiçbir hareket ve istihfafa tahammülümüz yoktur. Dine hürmet zihniyetini kat'i surette tesis edeceğiz. Din bizce, siyaset, parti mülahazalarının, her şeyin üstündedir.

Madde 3) Din müessesesinin her türlü müdahale ve kayıtlardan azade ve tamamı ile serbest olarak müstakil bir halde çalışmasını, inkişaf ve teali etmesini temin edeceğiz.

Madde 4) Çocuklarımızın en mükemmel surette dini talim ve terbiye alması esaslarını sağlayacağız, müesseselerini kuracağız.

Madde 5) İşte bütün bunları yerine getirmek hususunda millet bizden söz almıştır. Bu hususta milletle ahd ve misakımız vardır. Bizden başka türlü hareket beklemeyiniz. Aramızdan ayrılacak icra kuvveti bunları böylece tatbik ve icra etmekle mükelleftir. Aksi hareket edince başkalarının muhalefetine hacet yoktur. Muhalefeti de bizzat biz demokratlar yapacağız (Edib,1950c).

Görüldüğü üzere bu beş madden sırasıyla laikliğin gerçek anlamı ve ifası ile dini yaşantı ve inancın engellemeden yaşatılması hususlarının DP'nin himayesinde olduğu vurgulanmıştır.

Edib, Sebilürreşad'ın sahibi ve başmuharriri olarak Demokrat Parti milletvekillerinden edindiği bu beyan ve izlenimlerden alabildiğine memnundur.

3.4.7. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması Tartışmaları

Türkiye'de laikliğin işletilmesi adına yapılan çalışmalardan biri de ezanın Türkçeleştirilmesiydi. Bu konu ile ilgili kanun maddesi şu şekildedir:

"Arapça ezan ve kamet okuyanlar, üç aya kadar hafif hapis veya on liradan iki yüz liraya kadar hafif para cezası ile cezalandırılırlar" (Türk Ceza Kanunu).

Türkiye'de uzun yıllar ezan Türkçe okundu. DP'nin iktidara gelmesi ile Türkçe ezan tartışmaları tekrar gündeme geldi.

Zafer Gazetesi başmuharriri Eşref Edib'in hükümet reisi Adnan Menderes'e hükümet programında ezan meselesinden bahis olunmadığını söyleyerek reisin verdiği cevabı şöyle aktarır:
"…Büyük Atatürk birtakım hazırlayıcı ön inkılâplara başlarken taassup zihniyeti ile mücadele etmek lüzumunu hissetmiştir" (Gün, 2001:228-229).

Menderes'in bu sözleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin inkılâpçı döneminin kapandığının ve bunun içinde o döneme ait olan düşünce ve metodların artık terk edilmekte olduğunun ima etmekteydi. Laiklik ve Arapça ezan arasında kurduğu ilişkiye değinirken de Menderes, yasağın sürdürülmesinin, devletin din işlerine müdahalesi demek olduğunu, bunun da laikliğin temel manasına tamamen aykırı olduğunu kast ediyordu." (Bölükbaşı, 1995:58)

"Ezanın Türkçe okunması mecburiyeti de böyle bir zaruretin neticesi olarak kabul edilmelidir. Zamanın da çok lüzumlu olan bu mecburiyet ve tedbir diğer tedbirlerle birlikte bugünün hür Türkiye'sine zemin hazırlamıştır… Şimdi meselenin laiklik ve vicdan hürriyeti bakımından halline sıra gelmiştir. Dini, siyasete karıştırmamak ve dini ibadetler amme nizamına ve umumi adaba aykırı olmamak şartıyla herkesin dini vecibe ve ibadetlerini serbestçe yerine getirebilmesi vicdan hürriyeti ve laiklik esası bu anlayışa göre tesbit edilmiştir" (Gün, 2001:228-229).

DP'ye güven ortamının oluşması İslami düşüncedeki yazarların ve halkın bu konuda da beklentiye girmesine zemin hazırladı.Bu konuyla ilgili makalede Edib'in fikri şudur:

Diğer inkılâplarımız gibi laiklik esasının da muhafazası bugün için ancak prensiplere bağlı kalmakla mümkündür. Hâlbuki umumi adaba ve amme nizamına hiçbir aykırılık göstermeyen ezan meselesinde memnuiyetin devamı laiklik prensibini menfi cihetten zedelemek manasına tazammun eder" (Edib, 1950b; Vatan, 5-6 Haziran 1950).

Edib'in bu beyanı yayınlaması üzerine farklı gazetelerdeki birkaç yazar ezanın tekrar Arapça okunmasına dair değişiklik fikrini şiddetle eleştirmiştir. Şimdi bunlardan örnekler sıralayalım. Eşref Edip'in diğer gazetelerden iktibasları:

Nusret Safa Coşkun, Zaman-Akşam Postası'ndaki bir yazısında:

> "Başbakanın beyanatı bizi dehşete düşürdü. Mareşalin (Fevzi Çakmak) cenaze töreninde azametini gördüğümüz tekbirci kitleyi, yurdun dört köşesindeki benzerlerini sevinçten çıldırtmak için bundan daha güzel bir vaid olamaz… İnkılâp prensipleri ile alakalı bir kararın değiştirilmesine asla taraftarlık edemeyiz… Arapça ezanın metninin vicdan hürriyeti ile bir alakası yoktur. "Tanrı uludur" nidasını beğenmeyen içinden dudakları arasından "Allahüekber" desin. Bazı zümreleri memnun etmek için bu mesele ortaya atılmıştır. Bu, ateşle oynamaktır" demiştir (Edib, 1950a).

Yavuz Abadan, Ulus gazetesindeki yazısında:

> "Arapça ezana dair bu beyanatı okuyunca içinden bir ürperme duyduğumuzu saklamayacağız. Demek ki Demokrat Parti icraata Arapça ezan okunmasına yeniden imkân vermekle başlayacaktır. Orta çağın dini hurafelerinden temizlenmiş laik bir zihniyete karşı gelmektir bu." ifadelerine yer vermiştir.

Ulus Gazetesi'nin bir başka yazarı Feridun Osman Menteşoğlu ise:

"İnkılâplarımız muasır medeni yapımızın kilit taşlarıdır. Onlardan herhangi birini çekip çıkarmanın tabiat kanunlarına uygun bir reaksiyonla diğerlerini de sarsa bileceği daima uykularımızı kaçıran bir ihtimaldir" demiştir (Edib, 1950b).

Milliyet Gazetesi'nden Ali Naci Karacan aynı fikirleri Atatürk'ün şahsiyetinden hareketle ele almış ve şöyle yazmıştır:

> "Mustafa Kemal, bazılarının çok yanlış olarak zannettiği gibi din düşmanı değildi, laikti. Din ıslahatçısı da değildi. Ezanın Türkçe okunmasını istemekle bir reform hareketine girişmiş değil idi. Ezan, ne karşısında istiğrak duyulan bir ayet-i kerime yahut herhangi bir içtimai akide telkin eden bir hadis-i şerif değildir. Türkçe okunursa cami daha kalabalık olur" (Edib, 1950b).

Son Telgraf Gazetesi'nden Ethem İzzet Benice bu beyanı içinde bulunulan döneme kadar bir bütünlük içinde gerçekleştirmeye çalışılan önemli bir kalkınmanın parçalanması şeklinde değerlendirmiştir:

> "Atatürk İnkılâpları bir bütündür. Bu bütünün bir halkası koparıldı mı ötekiler de birbirini koparır. Medrese, türbe, tekke, Arap harfi, Arapça

> tedrisat… gelir bir din dili kabul edilirse arkasından din dilini öğretmek ihtiyacı gelir Kur'an-ı Kerim okuyabilmek için Arap harfi ve Arapça'yı okuyup yazmak gerekmez mi?" (Edib, 1950b).

Vatan Gazetesinden Ahmet Emin Yalman, konuya farklı bir bakış açısı getirmiş. Arapça ezanın getirilmesini "din lisanı" tabiri ile kullanılmasının yanlış bir tutum olduğunun ileri sürmüştür:

> "Arapça ezanı yasak eden kanunun kalkmasını bekleriz yalnız 'din lisanı' tabiri kullanılmasına aklımız ermedi. Bunun bir sehiv olduğunu farz ediyoruz. Kanun kalktıktan sonra isteyen Arapça okuyacaktır. Fakat biz öyle sanıyoruz ki, bu serbestliğe rağmen kendi ana dilini kullanmayı tercih edenler çok olacaktır" (Edib, 1950b).

Yalman'ın bu düşüncesi temenni nitelikli olmakla birlikte halkın Arapça ezan yasağının kaldırılması sonrasındaki tutumunu yönlendirmesi bakımından dikkat çekicidir.

Son Saat ve Vatan Gazetelerinin Ankara muhabirleri de Ankara'daki Halk Partisi mahfillerinin ezan konusundaki fikirlerini şu suretle naklediyorlar:

> "Halk Partisi -Menderes'in- bu beyanatını 'İnkılâba ihanet' telakki etmektedir. Diyorlar ki: Atatürk İnkılâbı bir külldür. Bunda tadiller, tasfiyeler yapmaya kalkılamaz. Bu yapıldığı takdirde bunların nereye varacağı kestirilemez. Ezan hakkında bu karar, inkılâp iadesinin altından bir tuğla çekilmesine bütün mihrak temelinin sarsılmasına benzer" (Edib, 1950b).

Bütün bu tartışmalar sürüp giderken ezanın tekrar Arapça okunması gerektiğine dair kuvvetli düşünceleri olan M. Raif Ogan, "Kur'an Dili ile Ezan" başlıklı makalesi ile ezan tartışmalarına katılır. Kur'an dili ile ezan okumanın yasaklanmasının demokrasiye, laikliğe aykırı bir davranış olduğunu kaydettiği makalesinde Başbakan Menderese yapılan taarruzlara karşı çıkar ve makaleyi şu sözlerle bitirir:

> "Millet; hakkını ve hürriyetini iyice idrak ederek olgunlaşmıştır. Eğer böyle olmasaydı son seçimde Halk Partisinin Şef saltanatını yıkabilir miydi? Millet şimdi maddiyatı kadar maneviyatına da hâkim olmak şerefine erişmiştir. Din ve imanı üzerinde zümre baskısı istemiyor, burasını anlayamamak için şeflik postundan keramet (?) bekleyenlerden olmak lazım gelir" (Ogan, 1950a:82).

Başbakan Adnan Menderes'in 4 Haziran 1950'deki ezanla ilgili beyanı uzun tartışmalara neden olur. Oysa Başbakanın söz konusu beyanından birkaç gün önce 31.05.1950 günü DP Tokat milletvekili Ahmet Gürkan tarafından, "Arapça Ezanı ve Kameti yasaklayan Türk Ceza Kanununun 526. maddesinin 2.fıkrasının değiştirilmesi için" TBMM Başkanlığına bir kanun teklifi verilmiştir. Gürkan'ın bu teklifini, Başbakanın zikredilen bu beyanı izler bunu da DP Kayseri milletvekili İsmail Berkok ve on bir arkadaşının yine 526. maddenin 2.fıkrası ile ilgili TBMM'ye verdikleri kanun değişikliği takip eder. Nihayet, 1932 yılında uygulamaya konmuşsa da hiçbir kanuni müeyyidesi olmayan Arapça ezan ve kamet hakkında ancak 1939 yılında "4055sayılı Ceza Kanununun 526. maddesine eklenen 2. fıkrasıyla yasaklanan Arapça ezan ve kametle" ilgili olarak Başbakan Adnan Menderes tarafından hükümet adına TBMM'ye şu kanun teklifi sunulur:

> "Türk Ceza Kanununun 526. maddesinin değiştirilmesi hakkında Adalet Bakanlığınca hazırlanan ve bakanlar kurulunun 14.06.1950 tarihli toplantısında yüksek meclise sunulması kararlaştırılan kanun tasarısının gerekçesi ile birlikte sunulmuş olduğunu saygılarımla arz ederim"(15.06.1950).

"Hükümetin bu teklifi Osman Talad İltekin(Ankara Milletvekili) başkanlığındaki Adalet Komisyonunda ivedilikle kabul edilmiş, mecliste 16.06.1950 tarihinde (5665) kanun sıra numarasıyla aynen benimsenmiş ve 17.06.1950 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir" (Sebilürreşad, 1950:100–103).

Fahrettin Gün, Arapça ezan yasağının kaldırılmasının, bu yasağın ortaya konulmasından daha yapıcı ve hür düşünceye daha saygılı olduğunu ifade eder ve konuya şöyle bir yorum getirir: " Bu noktada bir hususun altını çizmekte yarar var: Sözü edilen fıkranın değiştirilmesinde, "Arapça Ezan ve Kamet Yasağı"(Milliyet, 14 Haziran 1950) kaldırılırken Türkçe ezan ve kamet konusunda herhangi bir hüküm vaz edilmemiştir. DP hükümeti tarafından kanunun gerekçesi incelendiğinde görüleceği gibi Arapça ezan ve kamet üzerindeki yasak kaldırılmış ama buna karşın Arapça ezan ve kamet mecburi kılınmamış tercih millete bırakılmıştır (Gün, 2001).

Bu noktada ezanın Türkçe ya da Arapça istenildiği gibi okunabilecek olması demokratik bir adım olara değerlendirilmiştir.

CHP içinde Arapça ezan yasağının kaldırılması teklifinde bir arbede yaşanmış; Cevdet Kerim, Hasan Reşid, Yusuf Ziya Ortaç gibi bazı zevatın 'Allahuekber' diyenleri zindanlara atmak cezasının kaldırılmasının inkılâplara ihanet olduğu irticanın avdeti için bunun ilk adım teşkil edeceği iddia olunmuştur. Bazı CHP'lilerin müstenkif(çekimser) kalma teklifine karşı Hasan Reşit buna da razı olmamış, şayet müstenkif kalınırsa "altı ok"un zedeleneceğini ve inkılâpçılığın mahvolacağını söylemiştir (Gün, 2001:235).

Eşref Edib, Kasım 1947'deki "Ezan Meselesi" başlıklı makalede laikliği sorgulayarak son kısımda şöyle demiştir: "Hükümet bir taraftan laik olduğunu iddia ediyor, diğer taraftan da din işlerine karışıyor. Mesela işte bu ezan meselesindeki müdahalesi o kadar yersizdir ki dünyanın hiçbir yerinde hiçbir hukukçu yoktur ki bunu havsalasına sığdırabilsin. Laik bir hükümet, tamamiyle bir din işi olan milletin ezan okumasına ne karışır? Allahüekber demeyeceksin, tanrı uludur diyeceksin; La ilahe illallah demeyeceksin , Tanrıdan başka yoktur tapacak diyeceksin; eğer minarede yahut camide namaza başlarken "Allahü ekber, Lailahe illallah" diyecek olursan hapishaneyi boylayacaksın. Laiklik böyle mi olur? Vicdan hürriyeti bu mudur? Demokrasi buna mı derler? Adliye vekili (Zonguldak Mebusu Şinasi Devrim) buna cevap verebilir mi?

Demokrat Parti, değiştirilmesi lazım gelen anti demokratik kanunlardan diğer hürriyetler üzerindeki baskılardan bahsederken, vicdan hürriyeti üzerindeki baskıdan, bu kanundan niçin hiç bahsetmiyor? Korkuyor mu? Yoksa o da bu kanunu Halk Partisi gibi anti demokratik addetmiyor mu?

Görülüyor ki birçok meselelerde dine karşı bitaraf bir vaziyet yoktur. Dinin inkişafına müteallik bir meseleden bahsedecek olsam hemen "dini siyasete alet ediyorsun" diye muhatap oluyor. Ama dine karşı en pervasız tecavüzlerde bulunanlara karşı, "dinsizliği siyasete alet ediyorsun" denilmiyor. Vicdan hürriyeti, laiklik, demokrasi bu mu?" (Edib, 1947:8–10).

Edib, bu yorumu ile laiklik savunucularının kendilerinden farklı düşünenlere alternatif tanımadığı düşüncesini ortaya koymuştur.Bu tartışmalar gazete ve dergi sayfalarında sürüp giderken F.Rıfkı gibi lakilik taraftarları Kur'an'ın Türkçe okunabileceğini ileri sürmüşlerdir.

Falih Rıfkı Atay(1949), 8 Şubat 1949 tarihli "Beyhudedir" başlıklı makalesinde şöyle demiştir:

"… Atatürk sağ kalsaydı çoktan Kur'an da Türkçe okunacaktı. Bu işi dil çalışmalarının bitmemiş olması geciktirmiştir. Tarihi doğru öğrenmek isteyenler için hakikat budur."

Falih Rıfkı Atay'ın İmamı Azam'ın her dilde Kur'an ve ezan okuma ve namaz kılmanın caiz olduğunu söylediğinin aktarıldığı bir makalesi vardır. Eşref Edib'in Şubat 1949 tarihli "Dinsizliği Siyasete Alet Yapanlar" başlıklı makalesinde yine milletin vicdanının yükseldiğine olan büyük bir inançla şöyle son verilmektedir:

Milletin dinini yıkmak isteyenler, batıl davaları yürütmek için hep onu ileri sürüyorlar. Bu hakikatleri gizlemeye, kimseye duyurmamaya uğraşıyorlar fakat hiçbir şeyin hiçbir yalanın, hiçbir düzenin, hiçbir suikastin ehemmiyeti yoktur. Bu din sahipsiz değildir. Kâfirlerin namına Allah bu dini yükseltecektir. Bin küsur seneden beri nasıl Kur'an'ın bir kelimesine hatta bir harfine kimse tecavüz edemediyse, dünyalar durdukça yine öyle kimsecikler taarruz edemeyecektir, o yine yaşayacaktır. Millet onu O, milleti yaşatacaktır (Edib, 1949c:82–84).

M. Raif Ogan'ın 2 Mart 1949 tarihli "Türkçe Kur-an'ı Kerim" başlıklı yazısında tartışmanın ilmi yönünü ortaya koyarak şöyle demiştir:

"Araplar cahiliyet devrinde güzel söz söylemekte çok yüksek bir dereceye ulaşmışlardı fakat fahri kâinat efendimize Kur-an nazil olunca Kur-an'daki ilahi fesahat ve belagat karşısında… sözleri de söndü gitti.

İşte Kur-an'ın Arapça oluşuyla böyle bir edebi mucize tahakkuk etmiş oldu…

Tercümede aynı kudreti göstermek elbette imkân dışındadır… Allah'ın kelamının karşılığını tayin ve takrirde cinsi beşerde hiçbir ferdin irade ve nüfusuna iktiba olunması da kabul olunamaz…

Değil başka dile tercüme hatta bir mananın Arap lisanında muhtelif lafızlarla edası bakımından Kur'an lafızlarında değişiklik yapılarak başka lafızlarla Arapça'dan Arapça'ya nakil suretinde vücuda getirilebilecek eser dahi metni münzel makamında tilavet olunamaz. Biri bir aciz mahlûkun işi, Kur'an ise Kadiri Mutlak Hakk'ın kelamıdır. Bir diğerine nasıl eşit olabilir? (Ogan, 1949d).

Buna karşın Ulus Gazetesinin gündelik fıkra yazıcısı Nureddin Artam, “Kur-an Tercümesinin Kur-an yerine koyulabileceğine İslam âlimlerince fetva verildiğini” söylemektedir. Ogan’ın bu iddiaya da cevabı gecikmez. Hâlbuki İslam fütuhatı Arapça bir kelime dahi söyleyemeyen halkların ülkelerine kadar uzanmıştı. Bu mecburiyet karşısında belli şartlar dâhilinde Kur’an’ın tercümesi cihetine gidilmişti. Yoksa Kur’an’ın zaruret ve mecburiyet bulunmadıkça başka lisana nakli ile tercümenin aslı yerine ikamesine hiçbir İslam âlemi cevaz vermiş değildir (Ogan, 1949d).

Mehmet Nureddin Artam, 25 Şubat 1949 tarihli “Yerinde Kullanılmayan Bir Silah” başlıklı yazısında Dr. Ahmet Selgil’in 23 Şubat 1949’da Büyük Mecliste “sade yıllanmış değil asırlanmış bir meseleyi bugünkü münevver Müslümanların bir arzusu olarak tekrarladı” diyerek şu soruyu aktarmıştır.

—Neden Kur’an-ı Kerim’i ana dilimizle okuyup yüreğimizi bütün samimiyeti ile hitap etmiyoruz?(Artam, 1949).

Ayrıca yirmi yıl öncesine gidildiğinde 19 Mart 1926’da Göztepe Cami İmamı Mehmet Cemaleddin Efendi’nin Cuma hutbesini Türkçe okuması, namazı Kur’an’ın Türkçesi ile kıldırmış olduğu o döneme dair aktarılabilecekler içindedir (Cündioğlu,1999:340).

Dr. Selgil’in yukarıda bahsedilen temennisine muhafazakâr bir milletvekili: “Müslümanlık akidelerine taarruz ediyor” diyerek tepki göstermiştir.

Cündioğlu bu bilgiyi aktarırken İbrahim Arvas’ın hatıratı adlı kitaptan şu tartışmayı nakleder:

> “Şemsettin Günaltay’ın Başbakanlık zamanında, bir gün Diyanet işleri bütçesi konuşulurken kürsüye gelen Afyon Karahisar Mebusu Dr. Ahmet Selgil dedi ki, “Diyanet İşlerinden rica ediyorum, Kur-an’ı Kerimi Türkçeleştirsin ve namaz surelerini ve dualarını da Türkçe’ye çevirsin; bu suretle biz ibadetimizi Türkçe olarak yapalım” bu beyan üzerine ben kendisine çıkıştım, “İn aşağı sen dinden bihaber bir adamsın ve beş yüz milyon insanın diniyle oynamak salahiyetinde değilsin” dedim bunun üzerine müthiş gürültü koptu. Reis inzibatı temin edemedi. Ve binnetice celseyi tatil etti ” (Cündioğlu,1999:341).

Görüldüğü gibi söz konusu dönemde din ve ibadet konusundaki tercihler, “aydın” olmanın bir gereği gibi değerlendirilmiştir.

Göztepe Cami İmamının yukarıda anlatılan icraatı üzerine 23 yıl sonra Diyanet İşleri Reisi Rıfat Börekçi tarafından İstanbul Müftülüğüne bir karar gönderilmiştir. Bu karar namazda surelerin Türkçe okunamayacağına dairdir (Edib, 1949d:143).

Kur’an’ın Türkçe okunması Müslümanların ibadet etme hakkının bir gereğiymiş gibi yazılara hız veriyordu:

Besim Atalay, 18 Mart 1949’da Ulus gazetesindeki “Kur’an Türkçe’ye çevrilemez mi?” yazısında ;

> “İrtica hortlamaz, bu memlekette bir daha irtica olmaz” diyenler, olaylardan ibret alıyorlar mı? Mecliste kulaklarının dibinde okunan Arapça Ezan da mı onları daldıkları uykudan uyaramıyor? İrtica karanlıkta çalışan köstebeğe benzer; bir gün hiç umulmayan yerden tepip çıkabilir. O, karanlıkta çalıştığı için, onun hareketleri her zaman insanı şaşırtabilir.”

diyor ve makaleyi şöyle bitiriyordu :

Makale şöyle biter:

> “Aklı başında olan hiçbir kimse, (Türk kendi dili ile Tanrı’sına yalvarmasın, kendi dili ile Allah’ına ibadet etmesin!) diyemez. Böyle diyenler, bugünkü kör ve imansız durumun devamını arzu etmiş olurlar.
>
> Türk, anlayarak ibadet etse, ibadetleri daha vecdli ve çekici olur; ibadetler bu günkü kuru şekilden çıkar. Türk kendi dili ile Tanrı Kitabı’nı okursa, bugün yaşayan hurafeler çekilir gider; hakikatler meydana çıkar. Bu işte korkulacak bir şey yoktur!
>
> Fehmetmeye, sen de himmet eyle!” (Atalay, 1949a)

M. Raif Ogan, 22 Mart 1949’da, Yeni Sabah Gazetesi’ndeki “Türkçe Kur’an Yine Gündemde” yazısı ile Besim Atalay için bir değerlendirme yapar:

“Gündelik yazarlardan sonra, Besim Atalay’ın da Ulus’ta bir yazısı çıktı. Aynı iddiayı müdafaa eylemektedir. Yazısının esası, salahiyetli İslam Âlimlerinin kararlarına uymamaktadır. Muasır ilim adamlarınca dahi kabul olunmuştur. Besim Atalay, “Kur’an Türkçe’ye Çevrilir” hükmünü verdikten sonra, kendince akli ve mantıki delillerini sıralıyor, neticede mesele oldubittiye dayanıyor; hiç de böyle değildir. Oldubittiyi yalnız imanen değil, ilmen de kabul eden yoktur (Ogan, 1949b).

Besim Atalay da, 22 Mart 1949’da Yeni Sabah gazetesindeki “Türkçe Kur-an” meselesi yazısında Raif Ogan’a şöyle cevap verir:

“Bu konu üzerine 18 Mart 1949 tarihli Ulus’ta çıkan bir yazıma, Bay Raif Ogan birtakım itirazlarda bulunuyor(Ogan, 1949b) ve bir sürü tekfirlere amaç tutulacağımı biliyordum.

Ben Bay Ogan’ın tutumunu beğenmedim; meydana atılırken pek sert atıldı. Umarım ki bundan sonra daha ağır başlı hareket ederler. Nitekim Tanrı Kitabı’nda da “Onlarla En güzel Bir Yolda Savaşasın” buyurulmuyor mu? (Atalay,1949).

Şimdi gelelim asıl işimize: Ben Ulus’ta çıkan o yazımda iki şeyi öne sürmüştüm. Birincisi, Kur’an’ın Türkçe’ye Çevrilmesi, ikincisi Türkçe’ye çevrilmiş olan kısımların namazda okunabilmesi.

Tekrar ediyorum: İnandığım kitabı anlamak ve kendi dilimde Allah’ıma İbadet etmek hakkımdır. Kimse bu hakkı benden alamaz. Filan imam kabul etmiş, filan imam kabul etmemiş gibi sözlerin zamanı çoktan geçti. Artık akla ve kıyasa kıymet vermek zamanı gelmiştir” (Atalay, 1949b).

Raif Ogan, Yeni Sabah gazetesinde “Kur’an Tercümesi Kur’an değildir” yazısı ile Besim Atalay’a cevap olarak şöyle der:

Kur’an’a Türkçe tercümesinin, münzel ve mütevatir Kur’an yerine Kur’an olarak okunabileceği ve onunla namaz kılınabileceği hakkında ileri geri fakat hepsi de indi fikrini açıklayanlardan sonra, Besim Atalay bu bid’atin ‘caiz olduğunu’, Toplu İğne Nurettin Artam’ın çok kuvvetli bulduğu, benim ise baştan sonuna kadar gayet kuvvetsiz gördüğüm yazısıyla iddiaya koyuldu.

Besim Atalay, benim kendine tecavüz ettiğimi sanarak kendisinin aynı yolu tutmayacağını ve tartışmayı tatlı devam ettireceğini müjdeliyor, amma sonunda yine saldırıştan geri kalmıyor. Bir kere, bence tecavüz diye bir şey yoktur. İslam camiası içinde en aciz bir fert dahi olsam, dinimin kitabına saldıranlar kim olursa olsun ve nerede bulunursa bulunsun, aynı saldırışla saldırmayı farz-ı kifaye saymaktayım. Tatlıya tatlılıkla, tecavüze tecavüzle mukabeleden ne yılar, ne de bıkarım. Bu sebeple önce sayın zatın ilmi konuşmasına ilmi biçimde cevap verecek, sonunda onun yaptığı tarizat ve taarruzatı tıpkı o çeşitte karşılayacağım (Ogan, 1949e).

Atalay'ın bu ısrarlı yazılarına Ö.Rıza Doğrul da katılarak Atalay'ın bu iddialarına Kur'an ayetlerini delil göstererek haram olduğunu dile getirmeye çalışmıştır.

Ömer Rıza Doğrul 20 Nisan 1949'daki "Namazlarda Kur'an Tercümesi Okunamaz" yazısı ile şöyle der:

"Türk milletinin asırlarca önce vermiş olduğu ve daima saygı gösterdiği bu karar her itirazdan üstündür.

Türk halkı, şu kadar asırdır ibadette Kur'an-ı Kerim'i asıl dili ile okuyor. Acaba bu hareket, sırf bir görenekten ibaret mi? Yoksa milli vicdanı tatmin eden şuurlu bir istek ve irade eseri mi?

Türk, şu kadar asırdır Kur'an-ı Kerim'i aslından okumayı öğrenmek için çalışıyor, öğreniyor ve kendi dini vicdanını, dini imanını tatmin için her rahmeti ve her fedakârlığı göze alıyor.

Acaba neden?

Bunun ilk sebebi, Kur'an'ın bütün mevsukiyetini muhafaza eden biricik semavi ve mukaddes kitap olmasıdır" (Doğrul, 1949).

Ahmed Hamdi Akseki, "Namaz ve Kur'an" yazısında şöyle der:

Hülasa:

1- Kur'an'ı Kerimi ister Arabî, ister gayr-ı Arabî herhangi bir lügatle tercüme edip de o tercümeyi Kur'an diye yazmak ve onu gerek namazda gerek namazın haricinde okumak haramdır. Herhangi bir lügatle yapılan tercümeler,

mütercimlerin anlayışlarına göre bir tefsirden başka mahiyeti haiz olmadığından bunlarla namaz caiz değildir. Bu kitap, sünnet ve icma ile sabit ve şehadet-i akıl ile müeyyeddir. Bunda ulemanın ittifakı vardır.

2- Kitabullahı tamamen ve harfiyen tercüme etmenin imkanı mevcut olduğu cihetle herhangi bir lisana nakledilen meani-i Kur'an-ı Kerim'in tam bir tercümesi değil, bazı meaniyi ihtiva eden bir tefsirdir. Binaenaleyh bunlar hakkında Kur'an hükmü cari değildir. Bunlara Kur'an demek caiz olmadığı gibi, Kur'an tercümesi ünvanı verilmekte sahih olamaz. Onlara Kur'an'ın tefsiri Kur'an'ın meali denir.

3- Kitap, sünnet ve icma ile sabit olan şu kat'i hakikat, muhakkiklerin sözleri ve aklın şehadeti ile müeyyeddir. Binaenaleyh mealen yapılan herhangi bir tercümeye Kur'an namı vermekte ve bunlar hakkında Kur'an hükmü cari olmak iddiasında bulunmak, hususa karşı gelmektir, Kelamullahın Kelam-ı nas ile tebdil etmektir. Şüphe yok ki kendi elleriyle yazdıkları şeylere Kur'an namı vermek, kendi sözlerini Allah Kelamı makamına ikame kadar büyük bir iftira olmaz. Buna cesaret edenlere, yalnız şu ayet-i kerime meallerini tazammun eylediği şiddetli vaidi hatırlatmakla iktifa edeceğiz:

> "Vay o adamların haline ki kitabı elleriyle yazarlar da mukabilinde birkaç para almak için bu Allah tarafından gelmiştir diyorlar. Ellerinin yazdığı yalanlar yüzünden vay onların haline! Kazandıkları haramdan dolayı vay onların haline!(Bakara 79) Sakın ha bir gün işittik diyenlerden olmayın"(Enfal 21) (Cündioğlu, 1999:387).

SONUÇ

Bu çalışmada 1938–1950 döneminin laiklik politikası incelenmiş, gelişmeler kronolojik sıraya göre verilmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyete ve Atatürk'ün Cumhuriyetinden İnönü'ye devredilen laikleşme mirasının nasıl değerlendirildiği ve bu sürecin basın tarafından nasıl şekillendirildiği ortaya konulmaya gayret edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinden devralınan yapısı, Cumhuriyet döneminde tamamen "laiklik" ve "milliyetçilik" yönüne çevrilmiştir. Laikleşme çabaları Tanzimat ile kurumlaşmaya başlamış, eski ve yeni usul düzenlemeler yan yana uygulanmıştır. Hukuk ve eğitim başta olmak üzere sosyal alanın bütün alanlarında laikleşme yönünde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Seküler tarzda meydana gelen bu gelişmeler, meşrutiyet döneminde şeriat sahasının oldukça daralmasını netice vermiştir. Köklü değişiklikler din oluşumu içinde aktarılmaya çalışılmış devlette bazı yapılanmalar yenilense de genellikle eskiye dokunulmamıştır. Osmanlıda ise Atatürk'ün tasarladığı ve icra ettiği anlamda bir laikleşme hareketi söz konusu olmamıştır. Bu düalist yapılanma, girişimlerin bireysel kalması ve toplumsal yapıdaki olumsuzluklar , ülkeyi geliştirme yolunu o dönemlik kapatmıştır.

Milli Mücadele yıllarında vatanın düşman işgalinden kurtarılması en önemli maksat olduğundan idareye ve geleneklere aykırı bir yol izlenmemiştir.

Cumhuriyetin kurulması milli devletin yapılanmasını sağlamış ardından uygulanması esnasında önceki ve sonraki dönemlere dair icraatların kesin kararlılık göstermesi gayesi ile radikal laik inkılâplara adım atılmıştır.

1928'e kadar inkılâpların topluma hazmettirilmesi yoluna gidilmiş bu yıldan sonra da en önemlilerinden birini Türkçe ibadetin oluşturduğu milli politikalar gündeme gelmiştir.

Laiklik, dilde Osmanlıca harflerden Latin harflerine geçişle milli dil, idari mekanizmada ümmetçilikten ırk ortaklığına geçişle milli tarih politikasına yönelerek kendini göstermiştir.

Bu dönemde basında Türkçe ibadet, milli dil ve tarih politikasına dair farklı versiyonlar ortaya konulmuştur.

Atatürk bütün bu icraatları ile her şeyi ile laik bir devlet miras bırakmayı hedeflemiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında basın iktidarın çizdiği sınırlar içerisinde kamuoyunu yönlendirme, inkılâpları yayma ve yerleştirme rolü üstlenmiştir. Bu dönem gazetecilerinin ortak özelliği, Atatürk'ün tasarladığı ve yerleştirmeye çalıştığı laikliğin savunucusu olmalarıdır.

Bir vesayet partisi olan CHP ile yine CHP'li olan gazetecilerin çok yakın olan ilişkileri demokrasinin de vesayetçi bir anlayış ile yorumlanmasını ve ele alınması sonucunu vermiştir.

İnönü Dönemi'nde Ulus, Vatan, Cumhuriyet gibi gazeteler mutlak laikliği; Kudret, Millet, Sebilürreşad, Büyük Doğu gibi yayınlar ise laikliğin dini hayata müdahale eden ve zarar veren bir yapısı olduğunu savunmuştur.

1950 seçimleri öncesi ve sonrası Türk basınında laiklik tartışmalarının en yoğun olduğu dönemlerdendir. Seçimler öncesi CHP'nin dinsel alandaki politikalarında meydana gelen değişimler, Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenaze törenindeki olaylar Demokrat Partinin gittikçe büyüyen tabanının beklentileri gibi gündemi teşkil eden gelişmeler laikliğin çevresinde yoğunlaşmıştır.

Laikliği savunan yazarlar; "Korkunç olan din değil, taassuptur" demişler. Dini inançların siyasete alet edilmesi, inançların sömürülmesi ve bu yolla Cumhuriyet ve Atatürk düşmanlığı yapılmasına karşı çıktıklarını ifade etmişlerdir.

CHP'nin 1947 yılındaki 7. Kurultayında laiklik için şöyle bir tanım yapılmıştır: Laiklik, yalnız din ile siyasetin arasında bir alaka kurulmaması değil, sosyal hayatın her yönü ile din arasında bir münasebet kurulmamasıdır. Binaenaleyh laiklik, sosyal hayatın her yönünü din ölçülerinden ayırmayı, zamanın, hayatın, müspet ilimin verilerine uydurmayı tazammun eder.

Muhafazakâr ve İslamcılara göre ise: Laiklik devletin din işlerine karışmamasıdır. Laikliğin din ve vicdan hürriyetini teminat altına alması gerekmesine rağmen Türkiye'de 'devlete bağlı din sistemi' vücuda getirilmiştir. 'Laiklik dinsizlik değildir.' Buna rağmen CHP iktidarı laikliği dine sırt dönmek şeklinde anlamaktadır.

Komünistlik ve komünizmle işbirliği bu dönemde iki kesiminde birbirine yönelttiği bir suçlama olmuştur. Laik yazarlar, "nikaplı komünizm" ifadesini yazılarında sık sık

kullanmışlardır. Laik ve inkılâpçı kesime karşı ise İslamcı ve muhafazakâr yazarlar, laiklik uygulamalarının Rusya'nın yaptıklarından bir fark göstermediği şeklinde ifade etmişlerdir.

Bütün bunlardan hareketle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin savunduğu ve ilk dönemlerden bu yana millet ve idare bünyesinde oturtmaya çalıştığı laiklik şu şekillerde maddelenebilir:

Laiklik, devletin temel niteliklerinden biridir. Laiklik, devletin her türlü inanç karşısın da yansız ve eşit davranması, bir dini temsil etmemesidir. Laiklik, dinsizlik ya da din düşmanlığı değildir.

Laiklik, başta Cumhuriyet olmak üzere Atatürk devrim ve ilkelerinin temeli, özü ve can damarıdır.Laiklik; yönetimin, siyaseti, eğitimin, kültürün, devlet ve sosyal yaşamın dinsel kurallarla düzenlenmemesi ilkesidir.Laiklik, bilime dayanan ve aklı ön planda tutan düşünce sistemidir. Laiklik, demokrasinin ön koşuludur.

Basın, bütün bu tanımlardan ve Türkiye'nin içinde bulunduğu durumdan hareket ederek Türkiye'de birinci güç olmaya çalışmış, zaman zaman ülke siyaseti ile ilgili olumlu ya da olumsuz yorumlar yaparak ülke gündemini şekillenmiştir. Özellikle 1938–1950 yılları arasındaki İnönü döneminde, radikal, oluşumcu ve farklı uygulamalarla ülke gündemine damgasını vurmaya çalışmıştır.

Türkiye'de basın, özellikle din dersleri konusu, İmam hatip okullarının açılması, irtica, komünizm, İlahiyat Fakültelerinin açılması, Arapça ezan mevzuu ve Türkçe ibadet gibi konularda oldukça sert tartışmalara sahne olmuştur. Böylece laiklik tartışmaları hiçbir zaman bitmemiştir. Matbuat kanunu ile basın, biraz geri adım atmış olsa da 1945 yılından itibaren ekonomik ve siyasi bunalımların neticesinde çok partili hayata geçişte önemli bir rol oynamıştır.

Siyasi mekanizma ve muhalefet, basın sayesinde seslerini duyurma imkânı bulmuştur. Elindeki gücü iyi değerlendiren basın organları, çıkardıkları tartışmalarla ülkenin hep gündeminde kalmayı başarmışlardır.

KAYNAKÇA

ADEM, Mahmut(2005) “Laik Eğitim”, *Din Öğretimi Kurultayı*, Malatya.

Adnan Menderes'in Konuşmaları(1957), Derleyen: DOĞAN, Mustafa, c.1, S.14, İstanbul.

AFETİNAN,A. (1968), *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara.

AKANDERE, Osman (1998), *Milli Şef Dönemi*, İz Yayıncılık, İst.

AKÇABOL,Rıfat(2005),“Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Kuruluş Mantığı ve Temelleri” *Din Öğretimi Kurultayı*, Malatya.

AKGÜN, Seçil(1982), *Halifeliğin Kaldırılması ve Laiklik*, Ankara.

Akşam Gazetesi, 30 Nisan 1947.

Akşam Gazetesi, 6 Mayıs 1947.

Akşam Gazetesi, 26 Kasım 1947.

Akşam Gazetesi, 1 Aralık 1947.

Akşam Gazetesi, 16 Haziran 1948.

Akşam Gazetesi, 22 Haziran 1948.

AKŞİN, Sina(1987), *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul.

AKYOL, Avni(1990), *Laiklik ve Din Öğretimi*, Ankara.

ALBAYRAK, Sadık(1984), *Türkiye'de Din Kavgası*, İst.

ALBAYRAK, Sadık(1990), *Türkiye'de İslamcılık- Batıcılık Mücadelesi*, Risale Yay.İst.

ALTINDAL, Aytunç(1986), *Laiklik*, İstanbul.

ARMANER, Neda(1983), “Atatürk Din ve Laiklik”, *Atatürkçülük*, c.2 Ankara. ARSAL, Sadri Maksudi(1940),“Teokratik Devlet ve Laik Devlet”, *Tanzimat*, c.1,İstanbul

ARSEL, İlhan(1955), *Demokrasi*, Güven Matbaası, Ankara.

ARSEL, İlhan(1975),*Teokratik Devlet Anlayışından Demokratik Devlet Anlayışına, Şeriat Devletinden Laik Cumhuriyet'e*, Ankara.

ARTAM, Nurettin Mehmet(1949), "Yerinde Kullanılmayan Bir Silah", *Ulus Gazetesi*, 25 Şubat.

ARZIK, Nimet(1966), *Bitmeyen Kavga: İsmet İnönü*, Ankara.

ATALAY, Besim(1960), *Türk Dili İle İbadet*, İstanbul.

ATALAY, Besim(1949a), "Kur'an Türkçe'ye Çevrilemez mi", *Ulus Gazetesi*, 18 Mart.

ATALAY, Besim(1949b), "Türkçe Kuran", *Yeni Sabah*, 22 Mart.

ATALAY, Besim(1949c), "Türkçe Kur'an Meselesi: Raif Ogan'a Cevap, "Günün Meseleleri", *Yeni Sabah*, 12 Nisan.

*Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi II. (1987),*Yüksek Öğretim Kurulu Yayınları, Ankara.

Atatürk Yolu(1981), Otomarsan Kültür Yayını, İstanbul.

ATATÜRK, Mustafa Kemal(1960), *Nutuk*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay. İst.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri(1959), c.I Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri(1989), c.I-III Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

ATAY, Falih Rıfkı(1943),"Yeni Meclis Çalışmaya Başlarken", *Ulus Gazetesi,*10 Mart

ATAY, Falih Rıfkı(1949), "Beyhudedir", *Ulus Gazetesi*, 8 Şubat.

ATAY, Falih Rıfkı(1982), *Çankaya*, İst.

ATEŞ, Toktamış(1990), *Dünya'da ve Türkiye'de Laiklik*, Ümit yayıncılık, İstanbul.

ATİLHAN, Cevat Rıfat(1955), *İslam'ı Saran Tehlike ve Siyonizm.*

AYDEMİR, Şevket Süreyya(1968), *İkinci Adam*, İst.

AYDEMİR, Şevket Süreyya(1992), *Tek Adam*, c.III, 5.baskı,İst.

BAŞGİL, Ali Fuat(1954), *Din Nedir? Din Hürriyeti ve Laiklik Ne Demektir?* Fakülteler Matbaası, İst.

BAŞGİL, Ali Fuat(1985), *Din ve Laiklik*, Yağmur Matbaası, İst.

BAYRAK, M. Orhan(1992), *Türkiye'yi Kimler Yönetti* (1920–1992), İstanbul.

BERKES, Niyazi(1982), *Atatürk ve Devrimler*, Adam yay., İst.

BERKES, Niyazi(1984), *Teokrasi ve Laiklik*, İst.

BERKES, Niyazi(1978),*Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yay., İst.

BERKES, Niyazi(1973),*Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul.

BİLGİN, Beyza(1985),*Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*, Ankara,

BORAK, Sadi(1985), *Atatürk ve Din*, İst.

BÖLÜKBAŞI, Şaban Sitem(1995),*Türkiye'de İslam'ın Yeniden İnkişafı(1950-1960)*, İstanbul.

BURÇAK, Rıfkı S.(1979),*Türkiye'de Demokrasiye Geçiş* (1940-1950), Ankara.

Büyük Doğu(1943–1950)

CEBESOY, Ali Fuat(1955), *Moskova Hartaları*, İstanbul.

CHP Yedinci Büyük Kurultay Tutanağı(1948), Ankara.

COŞKUN, Nusret Safa(1949), *Zaman-Sabah Postası*, 7 Kasım.

Cumhuriyet Dönemi Türk Ekonomisi (1923–1978),(1980), Akbank yay., İstanbul.

Cumhuriyet Gazetesi, 13 Temmuz 1948.

Cumhuriyet, 23 Ocak 1949.

Cumhuriyet, 2 Mart 1950.

Cumhuriyet, 11 Nisan 1950.

Cumhuriyet, 15 Nisan 1950.

Cumhuriyet, 9 Mayıs 1950.

Cumhuriyet, 26 Mayıs 1950.

Cumhuriyet, 14 Şubat 2005.

CÜNDİOĞLU, Dücane(1999), *Bir Siyasi Proje Olarak Türkçe İbadet I*, Kitapevi Yay., İst.

ÇAĞATAY, Neşet(1955), *Laiklik Nedir? Şeriat Nedir? TTK.*, Ankara.

ÇAĞATAY, Neşet(1968), *Türkiye'de Gerici Eylemler,* Ankara.

ÇAVDAR, Tevfik(1973), *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi(1839–1950),* İst.

ÇINAR, İkram(2005), "Eğitimde Laiklik, Kalkınma ve Siyaset", *Din Öğretimi Kurultayı,* Malatya.

DAVER, Bülent(1955), *Türkiye Cumhuriyeti'nde Laiklik,* Ankara.

DİNÇER, Nahit(1974), *1913'ten Bugüne İmam-Hatip Okulları Meselesi*, İst.

DİRİMTEKİN, Feridun(1949), *Zaman Gazetesi*, 24 Temmuz.

DOĞAN, Mehmet(1973),İletişim veya Dehşet Çağı, İstanbul.

DOĞRUL, Ömer Rıza(1949), "Namazlarda Kur'an Tercümesi Okunamaz", *Yeni Selamet,* 10 Nisan.

DURSUN, Davut(1995), *Laiklik-Değişim ve Siyaset,* İnsan Yay., İst.

DURSUN, Davut(1992), *Osmanlı Devleti'nde Siyaset ve Din,* İstanbul.

Dünya'da ve Türkiye'de Laiklik Sempozyumu(1993), 21 Aralık, Ankara.

EDİB, Eşref(1947), "Ezan Meselesi", *İslam-Türk Ansiklopedisi Mecmuası,* c.2, S.86, Kasım.

EDİB, Eşref (1949a), "Günaltay'ın Başkanlığı ve Akisleri", *Sebilürreşad,* S.29.

EDİB, Eşref(1949b), "Demokrat Partinin Din Siyaseti", *SR,* Ocak.

EDİB, Eşref(1949c), "Dinsizliği Siyasete Alet Yapanlar", *SR*, Şubat.

EDİB, Eşref(1949d), "Aydın İmam Değil Müslümanlar Arasında Fitne Çıkaran İmam", *SR*, Mart.

EDİB, Eşref(1949e), "Celal Bayar Glodiston'dan mı ilham aldı?", *SR*, Nisan.

EDİB, Eşref (1949f), "Din Her Şeyden Üstündür", *SR*. Mayıs.

EDİB, Eşref(1949h), "Dine Karşı Takip Edilecek Siyaset", *SR*. Haziran.

EDİB, Eşref(1950a), "Hakka Arka Çevirenlerin Akıbeti", *SR*. Mayıs.

EDİB, Eşref(1950b),"Hükümetin Programı ve Ezan Meselesi", *SR*. Haziran.

EDİB, Eşref(1950c), "Yeni Gelen Milletvekilleriyle Mülakat", *SR*. Mayıs.

EROĞLU, Hamza(1982), *Türk İnkılâp Tarihi*, İstanbul.

ESENKAYA, Ahmet(1995), *İnönü Dönemi Laiklik Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üni., Ankara.

FEYZİOĞLU, Turhan(1982), "Türk İnkılâbının Temel Taşı Laiklik", *Atatürk Yolu*, İstanbul.

"Laikliği Noksan Anlama", *FORUM*, c.4, S.44.

GENÇ, Reşat(1998), *Türkiye'yi Laikleştiren Yasalar*, Ankara.

GERGER, Mehmet Emin(1989), *Din, Siyaset, Laiklik*, İst.

GİRİTLİ, İsmet(1980), *Kemalist Devrim İdeolojisi*, İ.Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul

GOLOĞLU, Mahmut(1972), *Devrimler ve Tepkileri(1924–1930)*, Ankara.

GÖKAÇTI, Mehmet Ali(2005),*Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam Hatipler*, İletişim Yay.İst.

GÜN, Fahrettin(2001), *Din-Siyaset ve Laiklik*, Beyan Yay. İst.

GÜNEŞ, İhsan(1997), *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı*, Ankara.

GÜRTAŞ, Ahmet(1981), "Türkiyede Din Eğitiminin Hukuki Dayanakları", *Milli Eğitim ve Din Eğitimi*, İstanbul.

GÜRTAŞ, Ahmet(1982), *Atatürk ve Din Eğitimi,* Ankara.

Hürriyet Gazetesi, 4 Nisan 1949.

İnönü'nün Söylev ve Demeçleri(1946), Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Ankara.

İslam Ansiklopedisi

İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları(1920–1973),(1993),TBMM Kültür, Sanat ve Yay. Kurulu Yay., Ankara.

JASCHKE, Gothard(1972), *Yeni Türkiye'de İslamlık*, Ankara.

KABACALI, Altan(1987), "Milli Şef Döneminin Örtülü Sansürü" *Tarih ve Toplum*, S.38, Ocak.

KABOĞLU, İbrahim Ö.(derleyen),(1990), *Laiklik ve Demokrasi*, İmge Kitapevi, İst.

KALKANLIOĞLU, Semih(1991), *İsmet İnönü: Din ve Laiklik*, Tekin Yayınevi.

KARA, İsmail(1986), *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi*, İstanbul.

KARAL,Enver Ziya(1973), "Tanzimat'tan Evvel Garplılaşma Hareketleri", *Tanzimat,* c.1, İstanbul.

KARAL, Enver Ziya(1981) *Atatürk'ten Düşünceler,* İst.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri(1968), *Politikada 45 Yıl,* Ankara.

KARAKOYUNLU, Fikret(1947), "Ahmet Emin'e Açık Mektup", *Yeni Sabah*, 15 Ekim.

KARATEPE, Şükrü(1943), *Tek Parti Yönetimi,* İst.

KARPAT, Kemal H.(1967), *Türk Demokrasi Tari*hi, İst.

KİLİ, Suna(1976), *1960-1975 Döneminde CHP'de Gelişmeler*, İst.

KİLİ, Suna(1981), *Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli,* Ankara.

KİLİ, Suna(1980), *Türk Devrimi Tarihi,* Ankara.

KOCATÜRK, Utkan(1969), *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri,* Ankara.

KOÇAK, Cemil(1986), *Türkiye'de Milli Şef Dönemi(1938-1945),* Ankara.

KONGAR, Emre(1998), *Demokrasi ve Laiklik,* Remzi Kitabevi, İst.

KÜÇÜKAĞA, Ahmet(1999), *Türkiye'de Laiklik Serüveni,* Emre Yay. İstanbul.

LEWİS, Bernard(1993), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*; Ankara.

MARDİN, Şerif(1983), *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri(1885-1908)*, İstanbul.

MARDİN, Şerif(1992), *Türkiye'de Din ve Siyaset,* İstanbul.

MEHMET,Yalçın(2005), "Toplumsal Bir Kurum ve Öğretim Yöntemi Olarak laiklik", *Din Öğretimi Kurultayı*, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Meydan Larousse

Milliyet Gazetesi, 15 Mayıs 1950.

Milliyet Gazetesi, 14 Haziran 1950.

MUMCU, Ahmet(1981), *Atatürkçülükte Temel İlkeler*, İstanbul.

MUMCU, Ahmet(1996), *Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi,* İstanbul.

Müslüman Sesi, 27 Nisan 1950.

NADİ, Yunus(1938a), "Atatürk ve İsmet İnönü", *Cumhuriyet,* 12 Kasım.

NADİ, Yunus(1938b), "Cumhurreisimiz İsmet İnönü", *Cumhuriyet,* 13 Kasım.

NADİ, Nadir(1939), "Onu Dinlerken", *Cumhuriyet,* 30 Mayıs.

OGAN, Raif(1949a), "Şeriatı Yaşatmamak Celal Bayar'ın Ne Haddine", *SR*, Nisan.

OGAN, Raif(1949b), "Türkçe Kur'an Yine Gündemde", *Yeni Sabah,* 22 Mart.

OGAN, Raif(1949c), “Bayar’ın Bursa Nutkunda Bırakılan Karanlık Mevzuu”, *SR*. Mayıs.

OGAN, Raif(1949d), “Türkçe Kur’an-ı Kerim”, *Yeni Sabah,* 2 Mart.

OGAN, Raif(1949e), “ Kur’an Tercümesi Kur’an Değildir”, *Yeni Sabah,* Nisan.

OGAN, Raif(1950a), “Kur’an Diliyle Ezan”, *SR*. Haziran.

OKÇABOL,Rıfat(2005), “Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Kuruluş Mantığı ve Temelleri”, *Din Öğretimi Kurultayı*, Malatya,s.16.

ORDULU, M. Akif(2001), *Türkçe Sözlük*, İstanbul.

OZANKAYA, Özer(1981), *Atatürk ve Laiklik,* Ankara.

OZANKAYA, Özer(1990), *Türkiye’de Laiklik*, Cem Yay. İst.

ÖZEK, Çetin(1962), *Türkiye’de Laiklik,* İstanbul.

ÖZGEN, Bekir(1994), *Düşünce Özgürlüğü ve Laiklik*, Çınar Araştırma Yay.,İst.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet(1966), *Türkiye’de Din Eğitimi*, Ankara 1966

SABUNCU, Yavuz(2003), *Anayasaya Giriş,* Ankara.

SADAK, Necmettin(1943), “Milli Şefin Nutku”, Akseki, 9 Haziran.

SAFA, Peyami; (1938), *Türk İnkılâbına Bakışlar,* İstanbul.

SARUHAN, Hüseyin(1948), “Komünizme Karşı Duracak Ancak İslamiyet Kalesidir”, *SR*, c.1, S.9, Temmuz.

Sebilürreşad(1947a), c.1, S.5.

Sebilürreşad(1947b), c.1, S.15.

Sebilürreşad(1948), “Tarikatçı Hurafeci İlmihaller”, S.6, Haziran.

Sebilürreşad(1949), c.3, S.51.

Sebilürreşad (1950), “Ezan Hakkında Kanun Teklifleri”, Haziran.

Selamet Mecmuası(1948a), “Komunistlerle Mücadele”, Ocak.

Selamet Mecmuası(1948b), c.2, S.45, 26 Mart.

Serdengeçti

Son Posta Gazetesi, 3 Temmuz 1947.

So*n Posta Gazetesi,* 31 Temmuz 1947.

Son Posta Gazetesi, 2 Aralık 1947.

Son Posta Gazetesi, 2 Aralık 1949.

Son Saat Gazetesi

Son Telgraf Gazetesi

ŞAYLAN, Gencay(2000), *Türkiye'de Laiklik,* Yeni Yüzyıl Kitaplığı.

Tanin Gazetesi, 6 Ekim 1947.

Tanin Gazetesi, 6 Kasım 1947.

Tanin Gazetesi, 7 Kasım 1947.

TANRIÖVER, H.Suphi(1947), "Türkiye'de Din Meselesi", *Selamet,* 5 Aralık.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi.

TAPLAMACIOĞLU, Mehmet(1963); "Laiklik İlkesi ve Türkiye'deki Durumu", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara.

Tarih ve Toplum Dergisi.

Tan Gazetesi, 12 Kasım 1938.

Tasvir, 31 Ocak 1948.

TBMM Zabıt Ceridesi, c.20, Dönem VIII.

TBMM Tutanak Dergisi, c.IX.

TOKER, Metin(1960), "Bugünkü Mevkimiz", *Akis*.

TOKER, Metin(1990) *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları(1944–1973),* Ankara.

TOKER, Metin(1990), *Tek Partiden Çok Partiye*, Ankara.

TOPRAK,Zafer(19??), "İkinci Meşrutiyette Fikir Dergileri", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c.1

TOSUN,Cemal(2005),"Türkiye Cumhuriyeti'nin Laiklik ve Din Öğretimi Tecrübesi", *Din Öğretimi Kurultayı*, Malatya.

TUNAYA, T.Zafer(1962), *İslamcılık Cereyanı*, İstanbul.

TUNAYA, T.Zafer(1958), *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859–1952)*, İstanbul.

TUNCAY, Mete(1990), "Cumhuriyet Dönemi Düşünce Özgürlüğü", *İslami Araştırmalar*, c.4, S.2, s.17.

TURHAN, Mümtaz(1987), *Kültür Değişmeleri*, İstanbul.

Türk İslam Ansiklopedisi

Türk Ceza Kanunu, (526/2).

ULUĞ, Hakkı(1975), *Halifeliğin Sonu*, İst.

Ulus Gazetesi, 12 Kasım 1938.

Ulus Gazetesi, 13 Ağustos 1939.

Ulus Gazetesi, 3 Aralık 1947.

Ulus Gazetesi, 21 Mayıs 1948.

Ulus Gazetesi, 23 Ocak 1949.

Ulus Gazetesi, 23 Mart 1950.

Ulus Gazetesi, 19 Nisan 1950.

Ulus Gazetesi, 20 Nisan 1950.

UŞAKLIGİL, Ekrem(1946), "Matbuat Kanununda Yapılan Tadilat", *Son Posta Gazetesi*.

Vakit Gazetesi

VA-NU(1947), *Akşam Gazetesi*, 3 Kasım.

VAROL, Muharrem(1993), *Dünya'da ve Türkiye'de Laiklik*, Ankara.

Vatan Gazetesi, 10 Ocak 1950.

Vatan Gazetesi, 11 Ocak 1950.

Vatan Gazetesi, 7 Mayıs 1950.

Vatan Gazetesi, 8 Mayıs 1950.

Vatan Gazetesi, 5 Haziran 1950.

Vatan Gazetesi, 28 Kasım 1950.

YALMAN, Ahmet Emin(1946), "Basın Med ve Cezirlerinden Kurtulmalıyız", *Vatan Gazetesi*.

YALMAN, Ahmet Emin(1950), *Vatan Gazetesi*, 14 Nisan.

YALÇIN, Hüseyin Cahit(1947), *Tanin Gazetesi*, 6 Ekim.

YALÇIN, Mehmet(2005), "Toplusal Bir Kurum ve Öğretim Yöntemi Olarak Laiklik", *Din Öğretimi Kurultayı*, Malatya.

Yeni Sabah Gazetesi, 24 Ocak 1947.

Yeni Sabah Gazetesi, 28 Ocak 1947.

Yeni Sabah Gazetesi, 31 Ocak 1947.

Yeni Sabah Gazetesi, 4 Şubat 1947.

Yeni Sabah Gazetesi, 6 Şubat 1947.

Yeni Sabah Gazetesi, 9 Şubat 1947.

Yeni Sabah Gazetesi (1947), "Celal Bayar'ın Mühim Tamimi", 9 Şubat.

Yeni Sabah Gazetesi, 16 Haziran 1948.

Yeni Selamet Gazetesi,

YÖRÜKHAN, Yusuf Ziya(1948), “Din Eğitimi ve Din Öğretimi”, *Tasvir*, 20 Mart.

Zafer Gazetesi, 9 Mayıs 1950.

Zaman Gazetesi, 6 Ağustos 1949.

Zaman-Sabah Postası, 10 Haziran 1949.

Zaman-Sabah Postası, 6 Kasım 1949.

Zaman-Sabah Postası, 9 Kasım 1949.

EKLER

EK 1: **TÜRKİYE'Yİ YÖNETENLERİN LİSTESİ (1920–1950 Kronolojik**)

1. CUMHURBAŞKANLARI (DEVLET BAŞKANLARI) :

1. M.Kemal Atatürk………..29.10.1923-10.11.1938
2. M.İsmet İnönü…………...11.11.1938-22.05.1950
3. M.Celal Bayar…………...22.05.1950-27.05.1960

2. MİLLET MECLİSİ BAŞKANLARI

1. M.Kemal Atatürk…………24.04.1920-01.11.1923
2. A.Fethi Okyar…………....01.11.1923-21.11.1924
3. Kazım Özalp……….......26.11.1924-01.03.1935
4. Abdülhalik Renda………..01.03.1935-05.08.1946
5. Kazım Karabekir………....05.08.1946-26.01.1948
6. Ali Fuat Cebesoy………....30.01.1948-22.05.1950
7. Şükrü Saraçoğlu……..…....01.11.1948-22.05.1950
8. Refik Koraltan…………....22.05.1950-27.05.1960

Meclis 27.05.1960–09.01.1961 arası kapalı kalmıştır.

3. BAŞKANLAR

1. M.Kemal Atatürk………...25.04.1920-24.01.1921
2. M.Fevzi Çakmak………....24.01.1921-09.07.1922
3. H.Rauf Orbay…….…......12.07.1922-04.08.1923
4. A.Fethi Okyar……….……a)14.08.1923-27.10.1923
   b)22.11.1924–03.03.1925
5. M.İsmet İnönü……....…...a)30.10.1923-22.11.1923
   b)20.11.1961–13.02.1965
6. M.Celal Bayar..…………..01.11.1937-25.01.1939
7. Refik Saydam……….......25.01.1939-08.07.1942
8. Şükrü Saraçoğlu…….......09.07.1942-05.08.1946
9. Recep Peker……………..07.08.1946-09.09.1947
10. Hasan Saka…….……....10.09.1947-14.01.1949
11. Şemsettin Günaltay...…..16.01.1949-22.05.1950
12. Adnan Menderes…........22.05.1950-27.05.1960

KAYNAK:

BAYRAK, M. Orhan(1992), Türkiye'yi Kimler Yönetti (1920–1992), İstanbul.

EK 2: ULUS, 30 MAYIS 1939

BÜYÜK KURULTAY TOPLANIRKEN

Ankara'da sevinçli bayram manzarası

YAZAN

Cemal KUTAY

Ankara, büyük bayramlar yaşamıya alışmış bir şehirdir. Başşehrimizin, Türkiye'nin kalbi olduğu hakikatini şahsi bir görüş sanmayınız: Millî kurtuluş, bütün dâvalarını bu yayla atmosferi üzerinde konuşmuştur. Coğrafya isimleri tarihle başbaşa gittikleri zaman şöhret buluyor ve ebedileşiyor. Dumlupınar, Atatürk'ten, İnönü İsmet İnönün'den önce sayısı yüzleri geçen birer türk kasabacığının adları idi.

Fakat ne olursa olsun, Ankara'nın da bayramlarını millî heyecan, neşe, ümit ve memleket ölçüsü miyarlarına vurarak onlara kıymet biçebilirsiniz. Bu değer mefhumu bakımından 29 mayıs 938 sayılı günlerimizin başında gelebilir: Dün Ankara, kelimenin tam ve kâmil mânasiyle *vatan için* konuşmuş, yaşamış, söylemiş ve dinlemiştir.

Bütün parti kurultaylarının da hususiyetleri budur: Bu kurultayların zabıtlarını, bir dört sene için memleketin ihtiyaçlarını, dertlerini, arzularını, isteklerini doğrudan doğruya halkın ağzından anlatan birer millet dili olarak okuyabilirsiniz. Dördüncü kurultaydan beşinci kurultaya kadar geçen dört sene içinde başardıklarımızın hemen hepsi dördüncü kurultayda söylenmiş ve istenmiş olan şeylerdir.

İşte bu hakikat, dün Millî Şef konuşurken bütün ankaralıları radyoların başına toplamıştı. Meydanlara konulmuş olan hoparlörlerin altı insan kaynıyordu. Sabah daha saat dokuzda, Büyük Millet Meclisi binasının önünde inzibat tedbirleri alınmıştı. Millî Şefin kurultaya geleceğini haber alan halk, büyük bir sabır ve sükûnla caddenin iki tarafında yer alıyor, Millî Şefimizi görmek ve alkışlamıya hazırlanıyordu.

İki gündenberi Ankara'nın misafiri olan delegeler grup grup Ka- [illegible] Memleketin dört köşesinden gelmiş olan bu seçkin vatandaşlar arasında Ankara'yı henüz ilk defa görenler vardı. Bulunduğu muhitte yaşıyan binlerce vatandaşın kendi muhitleri meseleleri ve bütün memleket meselelerini konuşmak, görüşmek, öğrenmek ve nihayet neticelendirmek için hassas bir dikkatle seçerek gönderdikleri bu vatandaşın Ankara için görüş ve duyuşları, bütün bir beldenin *başşehir telâkkisi*'ni anlatacak kadar entresandı.

Dün, Kurultaydan sonra Partinin önünde uzak bir kasabadan ilk defa Ankara'ya gelen böyle bir türkle konuştuk.

"— İsmimi ve nereli olduğumu bir tarafa bırakınız. Benimle, Ankara'yı hiç görmemiş, Millî Şefi henüz görmek saadetine ermemiş, yaşı henüz otuzu doldurmuş, bir taşralı olarak konuşunuz.

Size başka bir âlem içindeyim dersem inanınız ki duyduklarımı ancak bir cümleye sığdırmış olabileceğim. Bu âlem benim rüyamdı. İnsan daima iyi, güzel, hoş, örnek şeyleri arar. Bu, onun tabiatında yaşıyan bir umumî histir değil mi? Ben, büyük şehir olarak .... yı gördüm. Tabiî Ankara ile orayı mukayese edemezsiniz. Fakat içimde benim, böyle bir şehrin sakini olmak, hattâ böyle bir şehrin de değil, daha büyük, fakat daha konforlu, daha rahat bir şehrin sakini olmak arzusu vardır. Neden? Belki kaynağı medeniyetlerin kaynağını yaratmış bir milletin çocuğuyum da ondan; belki de betona, elektriğe, radyoya, asfalta, sahneye, hakkım olduğuna inanmış bir Kemalist olarak.... Fakat nihayet, bütün türk vatandaşları için bir yeni zamanlar adamı olarak yaşamıya içimde hasret var.

Büyük şehirlerden çıkmıyanlar, bu hasretin on yedi milyonda yaşadığını belki bilmezler. Artık ne motor homurtusunu, ne radyo sesini, ne beton inşayı, köylü, bir garibeyi seyreder gibi bakmıyor. Parti kurultaylarının Ankara'da toplanışının bu bakımdan da ayrı bir mânası vardır: Bizim, Türkiye için en önce isteğimiz onun kırk bin köyünde evelâ birer Ankaracık yaratmak olacaktır. Çünkü bu şehir, tamamiyle bir cümhuriyet eseridir. Yeni Ankara, eski devirden hiç bir şey almamıştır. Ben bu Ankara hakikatini ilk defa gördüğüm başşehirde, kolay kolay unutamıyacağım bir kuvetle duymaktayım. Yarın kazama döndüğüm zaman kurutulması lâzım gelen bataklık, ağaç istiyen kıraç toprak, mektepsiz köy, bakımsız yol ve kerpiç evin yerlerini güzele, iyiye, yeniye, vermek için her şeyden evel bir Ankara heyecanına lüzum olduğunu anlamış olarak döneceğim. Bu öyle bir ateş ki, yenilmez gibi görünen şekilleri birer birer yok etmiye kâfi gelebilecek....

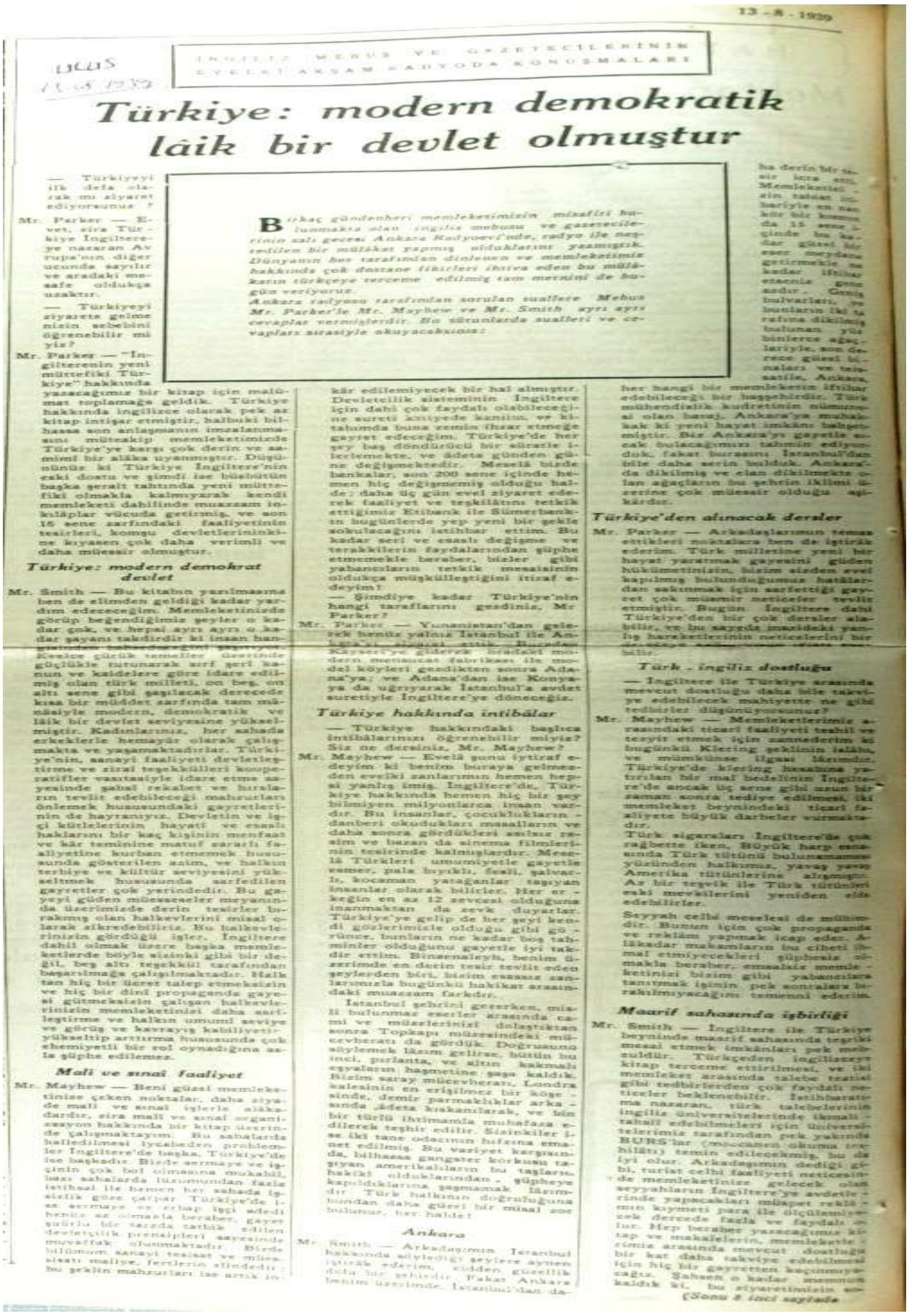
Kurultaya gelen delegeler arasında, Millî Şefin sesini ilk defa bu kadar yakından duyanlar da vardır. Onlar, Türkiye'nin bütün dâvalarını, iktidarın bizzat kaynakları birer birer sayıp dökerek konuşmasının hayranıdırlar. Şu ikinci hakikat de, dudaklardan kelime halinde dökülmese bile, herkesin yüzünde okunuyor: Yapacağımız işleri bilmek ve plânlaştırmak bizim için zafer yolunun yarısıdır!

Bu dakikada encümenler; hayat şartları, iklim, tabiî imkânlar itibariyle küçültülmüş bir cihan olan Atatürk Türkiye'sinin daha müreffeh, daha mesut ve daha huzurlu olması için tedbirler aramaktadırlar. Türkiyenin dört tarafından gelen bu yurt çocuklarının, vatanlarının arzuları ve ihtiyaçları için çareler bulan bu çalışması, tarihe asırlarca insan yığınlarının bir hasret halinde peşinde koştukları bir iki hakikati dikte ettiriyor: Türkiye, Cümhuriyet, milletin devlet oluşudur...

Bu Türkiye kulağını kalbi Ankara'ya yaklaştırabilir: Bu kalp, bilhassa şu kurultay günlerinde onun bir zafer bayrağı gibi daima yükseklerde ve daima örnek olan taliine yeni müjdeler için çarpmaktadır.

EK 3: ULUS, 13 EYLÜL 1939

13 - 9 - 1939

İNGİLİZ MEBUS VE GAZETECİLERİNİN EVELKİ AKŞAM RADYODA KONUŞMALARI

Türkiye: modern demokratik lâik bir devlet olmuştur

Birkaç gündenberi memleketimizin misafiri bulunmakta olan ingiliz mebusu ve gazetecilerinin salı gecesi Ankara Radyoevi'nde, radyo ile neşredilen bir mülâkat yapmış olduklarını yazmıştık. Dünyanın her tarafından dinlenen ve memleketimiz hakkında çok dostane fikirleri ihtiva eden bu mülâkatın türkçeye tercüme edilmiş tam metnini de bugün veriyoruz.

Ankara radyosu tarafından sorulan suallere Mebus Mr. Parker'le Mr. Mayhew ve Mr. Smith ayrı ayrı cevaplar vermişlerdir. Bu sütunlarda sualleri ve cevapları sırasiyle okuyacaksınız:

— Türkiyeyi ilk defa olarak mı ziyaret ediyorsunuz?

Mr. Parker — Evet, zira Türkiye İngiltere'ye nazaran Avrupa'nın diğer ucunda sayılır ve aradaki mesafe oldukça uzaktır.

— Türkiyeyi ziyarete gelmenizin sebebini öğrenebilir miyiz?

Mr. Parker — "İngilterenin yeni müttefiki Türkiye" hakkında yazacağımız bir kitap için malûmat toplamağa geldik. Türkiye hakkında ingilizce olarak pek az kitap intişar etmiştir, halbuki bilhassa son anlaşmanın imzalanmasını müteakip memleketimizde Türkiye'ye karşı çok derin ve samimî bir alâka uyanmıştır. ...

Türkiye: modern demokrat devlet

Mali ve sınai faaliyet

Türkiye hakkında intibâlar

Ankara

Türkiye'den alınacak dersler

Türk - ingiliz dostluğu

Maarif sahasında işbirliği

(Sonu 8 inci sayfada)

EK 4: ULUS, 2 TEMMUZ 1946

2 TEMMUZ 1946

Şimdilik

Bu memlekette ne pahasına olursa olsun demokrasi kurulacaktır

Muhalif gazetelerin bütün yaygaralarına rağmen şunu itiraf etmek lâzımdır ki Cumhuriyet Halk Partisi büyük Millet Meclisinde karşısında kuvvetli bir muhalif partiler bloku görmek arzusunu samimiyetle besliyor.

Bunun en büyük isbatı, muhalif partilerin sözcülüğünü yapan gazetelerin her türlü isnat, iftira ve hattâ hakaretlerine rağmen partinin soğukkanlılığını muhafaza etmesi ve bunları müsamaha ile karşılamasıdır.

Başta Demokrat Parti olmak üzere hemen hemen bütün partiler aylardanberi durmadan propagandalar yaptıkları, beyannameler neşrettikleri, mülâkatlar, beyanatlar yayınladıkları, nümayişler tertip ettikleri halde Cumhuriyet Halk Partisi bunları yalnız seyretmekle iktifa ediyor ve hâlâ geniş mikyasta propagandalara başlamıyor.

Halkevleri, Cumhuriyet Halk Partisinin hususî müesseseleridir. Memleketin hemen her tarafında bugün yüzlerce Halkevi ve Halkodası var. Milyonlarca vatandaş seve seve bu kültür müesseselerine devam etmişler, faydalı konferanslar ve konserler dinlemişler, piyesler seyretmişlerdir.

Cumhuriyet Halk Partisi bu seçim mücadelesinde Halkevlerinden ve Halkodalarından azamî şekilde faydalanabileceği halde bunu bile yapmamış ve şimdiye kadar sadece kendisine tevcih edilen aşırı derecede çirkin iftiralardan bazılarını yalanlamakla iktifa etmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisinin bu ağırbaşlılığı ve müsamahalı hareketi, ne yapıp yapıp memlekette tam bir demokrat rejim yaratmak istemesinin delilidir. Tek partili rejimlerde hükûmet ne kadar iyi niyet sahibi olursa olsun yine birçok hatalara düşmekten kendini kurtaramaz. Bir mecliste hükûmeti sıkı surette murakabe edecek kuvvetli bir muhalefet bloku olmadıkça işler muhakkak surette iyi işliyemez.

Tek partili iken meclis, parti toplantılarında zaman zaman çok şiddetli münakaşalar cereyan etmiş, hükûmetin birçok icraatı tenkit edilmiş, hükûmetten hesap sorulmuş, tahkikatlar açılmış ve intaç edilmiştir.

Fakat bunlar parti toplantıları olduğundan matbuata aksetmemiş, halk kendi milletvekillerinin çalışmalarını ve mücadelelerini duyamamış ve öğrenememiştir. Onun için büyük bir halk kütlesi milletvekillerinin bir iş yapmadıklarını sanıyor ve bu yanlış fikre saplanmış bulunuyor.

İşte şimdi mecliste birçok partilere mensup milletvekilleri göreceğiz. Bunlar millet önünde açık bir şekilde tartışmalar yapacaklar ve neticede memleket bundan çok faydalanacaktır.

Cumhuriyet Halk Partisi, karşısındaki muhalefet ne kadar kuvvetli olursa o kadar iyi çalışabilecek ve bu memlekete yirmi beş yıldanberi yaptığı hizmetlere daha murakabeli bir şekilde devam edebilecektir. Bunu bildiği için her ne pahasına olursa olsun memlekette tam demokrasiyi kurabilmek için elinden gelen gayreti esirgemiyor.

Bazı muhalifler Cumhuriyet Halk Partisinin seçimleri kaybetmekten korktuğunu ileri sürüyorlar. Hakikaten Demokrat olan hiç bir parti böyle bir korku hissedemez. Sandalya ve mevki hırsı küçük insanların işidir. Cumhuriyet Halk Partisi idealist adamlar tarafından kurulmuştur. Eğer bunlar mevki hırsı besleselerdi, ne meclisi yenileme kararını verirler, ne anayasayı tâdil ederler, ne de memlekette muhalif partilerin kurulmasına izin verirlerdi.

Halbuki itiraf etmek lâzımdır ki, Halk Partisi her şeye, bütün menfî propagandalara, bütün iftira ve yaygaralara rağmen memlekette zorla demokrasiyi kökleştirmeğe çalışmaktadır. Ve bu işi de yapacaktır.

Murad SERTOĞLU

EK 5: TANİN, 4 TEMMUZ 1946

MİLLÎ ŞEFİN SEÇİM NUTKU

— Baş tarafı 1 incide —

çimde bize karşı bir propaganda konusu olmasına meydan vermemeyi bilirdik.

Senede 120 milyon lira tutan Toprak Mahsulleri Vergisini büsbütün kaldıracak yerde, 40 milyonunu alakoyarak, köy okullarına karşılık tutabilirdik. Bunu yapmadık. Bu usul, âşârın daha az nisbette de olsa devam etmesi demekti. Asırlar süren âşâr veya mahsul vergisi, köylünün ekonomik ve sosyal hayatının gelişmesine esaslı olarak mâni olmuştur; ve bugün 30 milyon değerinde tahmin olunan senelik okul yapılarını, köylü yardımı usulü olmaksızın 50 milyon liraya bile çıkaramayız. Yahut, senede iki bin okul yapmıya çalışacak yerde, iki yüz okul yaparak, on senede bitireceğimiz işi yüz sene sürüklemeliyiz. Hülâsa, bulunan usulün ihtiyacımıza uygun olduğunu sanıyoruz. Yer yer güçlükler için, köylümüze, cinsine göre yardımları, devamlı olarak takibedeceğiz. Bu suretle müspet neticeyi elde edeceğimize inanıyoruz.

Köylerde ilk öğretim dâvasından vazgeçemeyiz. Bu dâvayı geciktirip sürüklendiremeyiz. Köylünün meslek bilgisinde, sanat hayatında ve ordu hizmetinde veriminin hiç olmazsa iki misli artması, ilk öğretime bağlıdır.

Toprak Kanunu, bugün, bize karşı olan muhalefetin başlıca sebeplerindendir. Esasen gerek geniş, gerek dar topraklı bölgelerde arazi topulaştırılırken, sahibine yeter miktarda arazi bırakılacağı gibi, mahallî imkân ve şartlara göre gerekli tesisler ve donatımı bulunan arazi de kanunca gözönünde tutulmuştur. Vatandaşları, çiftliklerinde ortakçı ve yarıcı olarak çalıştıragelen bazı politikacılarımız, çiftliklerinin ortakçı ve yarıcılara dağıtılması ihtimalini, bize affetmemişlerdir. Memleketin büyük dâvasını düşünmeyip de, yalnız iktidar mevkiinde kalmayı emel edinseydik, büyük toprak sahibi, Mecliste ve memlekette, her yerde nüfuzlu vatandaşları, bize karşı ayaklandırmazdık. Biz, dâvanın, milletimiz için selâmet çaresi olduğunu biliyoruz ve büyük arazi sahibi birçok vatandaşlarımızın sağduyusuna ve milletseverliğine güveniyoruz.

Eskişehir'de bir yerli köy bilirim ki, ne vakit, kurulduğunu köy içinde bilen yoktur ve bütün köy bir çiftlik sahibinin mülküdür. Yine Eskişehir'de bir muhacir köyü bilirim ki, kurulalı yetmiş sene olmuştur ve bugüne kadar bir dönüm toprakları yoktur. Bu misalleri, bir çok illerimizde sayabilirim. Hem memlekette esaslı islahat dâvasısı olmak, hem de Türk vatandaşlarının köle hayatı sürmelerine göz yummak, Partimiz için imkânı olmıyan şeylerdir. Türk köylüsünü serf halinden kurtaracağız. Bu, bizim ana dâvamızdır. Bu uğurda uğrıyacağımız târizlere şerefle göğüs gereceğiz.

Orman dâvası da seçim esnasında bize karşı kullanılmaktadır. Bu memleket, gittikçe ağaçsız kalmanın tehlikelerini doksan senedenberi görmüştür. Günlük siyaset propagandacılarının tesirinden ürkerek, doksan senedenberi çaresine el sürememiş ve uğradığı zararlar her tasavvuru aşmıştır.

Yalnız Cumhuriyet devrinde, Partimizdir ki, orman meselesini her medeni memlekette olan usul ile halletmeyi gözüne alabilmiştir. Memleket, yarım asır içinde kâmilen çıplak ve iskân olunmaz bir hale gelmek tehlikesi karşısındadır. Biz, bu dâvayı ihmâl edemezdik. Onunla on senedir uğraşıyoruz. İlk senelerde, vatandaşlarımızın çektikleri sıkıntı pek büyüktü. Bütün memleketi kaplıyan yüz kadar işletme kurulduktan sonra, şikâyetler çok azalmıştır. Bugünkü dertler, hem mahdut yerlerdedir, hem, az zamanda, sıkıntı çeken vatandaşların geçimlerini temin etmek mümkündür. Tatbikatın, bu geçici sıkıntıları hallolununca, vatandaşlar elde edilen neticelerden memnun olacaklardır.

Okul, toprak, orman işleri, bizlere hususi hiçbir menfaat vermiyen, aksine bize karşı siyasi propaganda için zengin ve verimli olan o konulardır ki, Partimiz bunları program olarak yalnız Türk milletinin büyük menfaatleri ve sağlam geleceği için göze almaktadır. Vatandaşlarım, bu işlerin esasındaki ehemmiyeti ve iyi niyeti düşünürlerse, her biri uzun senelerin emeği olan dâvaları yarıda bırakmak vebalini üzerlerine alamazlar.

Hayat pahalılığı da, Cumhuriyet Halk Partisi Hükûmetlerine karşı başlıca târizlerdendir. İçinde bulunduğumuz ekonomik durumun temel sebebi, İkinci Cihan Harbi ve daimî seferberliktir. Teferrüata ait tartışmalar ne kadar dallandırılsa, harbin başlıca tesiri gözden düşürülemez. Herkes, aldığı malın fiyat yüksekliğinden ve sattığı malın fiyat düşüklüğünden şikâyetçidir. Bu hal, dünyada bir barış kurulup, malların fiyatı kararlı oluncaya kadar devam edecektir. Hayat pahalılığı, cemiyetlerin daimî derdidir. 1936 ve 1937 deki hayat pahalılığı derecesini bugün bir düşünsek, ona, erişilmez bir cennet hayali gibi, hasret çekeriz.

Halbuki, ben 1937 de Hükûmetten çekildiğim vakit, başlıca kusur olarak, hayat pahalılığı ile tenkidedilmiştim. Bu mülâhazalarla beraber, hayat pahalılığından, maaşlı ve dar gelirli olan vatandaşların geçim seviyelerinin düştüğü acı bir hakikattir. Harp seneleri esnasında, bu vatandaşlar, en büyük fedakârlığı yapmışlardır. Cemiyetimizin, önümüzdeki senelerde ilk vazifesi, bu vatandaşların sıkıntılarını azaltmak olacaktır.

Cumhuriyet Halk Partisi Hükûmetlerinin bir dikkatlerini de, insaf ile göz önüne almak icabeder. O da, milletin büyük kütlesini teşkil eden çiftçi vatandaşları korumasıdır. Memleketin her tarafındaki görüşlerimizi bir araya getirerek diyebiliriz ki, köylerimiz bugün, 1939 durumundan daha düşkün seviyede değildirler. Zaten, türlü ihtimaller ve vazifeler karşısında, memleketin kuvvetli, dayanıklı bir halde bulunabilmesi, köylü vatandaşlarımızın, maaşlı vatandaşlarımız kadar ıstırap içine düşmemiş olmalarıdır. Bu neticeyi memleket ölçüsünde göz önüne alınca, Cumhuriyet Halk Partisi Hükûmetlerinin köylü vatandaşları ne kadar korumuş olduğu anlaşılır. Zaten, köylümüzün kalkınması, yükselmesi ve geçiminin artması, benim siyasi hayatımın başlıca bir dâvasıdır. İlk öğretim toprak sahibi yapmak ve köylü mahsulünü değerlendirmek, ilk tedbirlerimizdir. Orman ve keçi yüzünden geçim sıkıntılarının yerine yeni çareler bulunması, acele işimiz; köy gruplarının da, şehirler gibi, daimî doktorları olması, teknik öğretimin ve atelyelerin köy gruplarına yanaştırılması, yakın işlerimiz olacaktır.

Vatandaşlarım bilmelidirler ki, bu memleket, Cihan Harbinden evvel, bütçesinin yüzde kırkını, ve Cihan Harbi esnasında bazan yüzde altmışını aşan bir miktarını ordusuna veriyordu. Dünyanın siyasi vaziyetine ve vatanın emniyetine bağlı olan bu durum içinde, memleketin selâmete ermiş ve birçok imar işleri yapabilmiş olması, Cumhuriyet Hükûmetleri için, anılmaya değer bir hizmet sayılmalıdır.

Vatandaşlarıma bir nokta daha söyliyeceğim. Ekonomik hayatımızın umumî gidişinde, memleketin millî gelirinin artmış olduğu, Cumhuriyet Halk Partisi programlarının doğruluğuna bir işarettir. Hattâ, bugünkü millî gelirimizin bile, 1939 a göre artmış olduğunu söyliyebiliriz. Bize karşı ileri sürülen tenkidlerin ana hatlarını söylemiş oluyorum. Teferrüat sayılabilecek ve hiçbir zaman tam cevabı bulunamıyacak propaganda konularına girmekte fayda görmüyorum.

Birçok suiistimallerden bahsolunması, bu aradadır. Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet Hükûmetleri, her çeşit suiistimali titizlikle takibetmişlerdir. Cumhuriyet Halk Partisi Hükûmetleri, kendi içinde meydana çıkan şüpheli bir işi hiçbir zaman yarıda bırakmamış, hepsini milletin gözü önünde adalete teslim etmiştir. İlerde de, Partimizin hareket yolu bu olacaktır. Cesaretle söyliyebilirim ki, İkinci Cihan Harbinde Türk idaresi büyük bir temizlik imtihanı vermiştir. Milyarlar sarfettiği ordusu içinden, göze görünür bir zengin yetişmedi. Geçimleri çok düşmüş olan valilerimizden, çiftlik sahipleri türemedi. Eğer idare temiz olmasaydı, harp yıllarında Devlet fabrikaları elinde bulunanların ve her nevi ticareti kontrol edenlerin çok şeyler yapabilmeleri icabederdi. Bize karşı her şeyin söylendiği zamanlarda, alnı açık ve temiz olarak millet karşısında bulunuyoruz.

Memlekette ihtikâr, vurgunculuk, karaborsacılık olmuştur ve hükûmetler bunlarla canla başla uğraşmışlardır. Soyulan vatandaşlar şikâyetçidir. Takibettiğimiz vurguncular, daha çok şikâyetçidirler. Bunlar, harp buhranının tabiî hastalıkları ve siyasi muhaliflerimizin zengin propaganda konularıdır. Hakikat şudur ki, vazifeler, namuslu bir vatandaş duygusu ile, ciddî olarak takibedilmiştir.

Aziz vatandaşlarım!

Memleketin kaderi sizin elinizdedir. Her meseleyi olduğu gibi bilmenizi isterim. Şimdi, size, günlük seçim konuları üstündeki büyük politika meselelerini anlatacağım. Cumhurbaşkanı olduğumdanberi bir dış politika takibediyoruz. Bu politikanın Cihan Harbi esnasındaki yürüyüşünü tekrar hikâye etmiyeceğim. Bu devrin muhakemesini tarihe bırakıyorum. Fakat, harp sonrasındaki durumun, bütün dünya için ve hususiyle vatanımız için ehemmiyetli ve nazik olduğu noktası üzerinde duracağım. Bugün, memleketimiz, 1918 de olduğu kadar ehemmiyet kesbetmesi ihtimali olan meseleler karşısındadır. Boğazların ve dolayısiyle İstanbul ve etrafının emniyeti meselesinin masa üstüne getirilmesi ihtimali vardır. Şark vilâyetlerimiz için dünyanın dört köşesindeki komitalar harekettedirler. Bu meseleler, bütün milletçe varlığımız ve bağımsızlığımızla ilgilidir. Bugün, harp zamanında olduğu kadar, silâh altında asker tutuyoruz. Memlekette mal olduğu bütün sıkıntılara rağmen, askerlerimizi henüz azaltamıyoruz. Dünyada çabuk ve esaslı olarak her millet için barış kurulması, yürekten dileğimizdir. Bu, kurulacak mı, kurulmıyacak mı? Bunu kestiremiyoruz.

Barış kurulursa veya kurulmazsa, biz ne ihtimaller ve ne fedakârlıklar göğüslemeğe mecbur olacağımızı da, henüz ufukta açık olarak göremiyoruz. Barışsever, hiç kimsenin malında gözü olmıyan, kendi haklarından ve toprağından hiçbir fedakârlık yapmamak kararında bulunan Türk Milletinin dâvasını selâmete götürmek ödevindeyiz. Bu ödevin şerefli heyecanı bütün varlığımıza hâkimdir. Bugünkü dış politikamızın ana hatlarının, bizi selâmete götüreceğine inanıyoruz. Milletimizin, bizi takibettiğimiz dış politikamızda desteklemeğe devam edeceğinden eminiz.

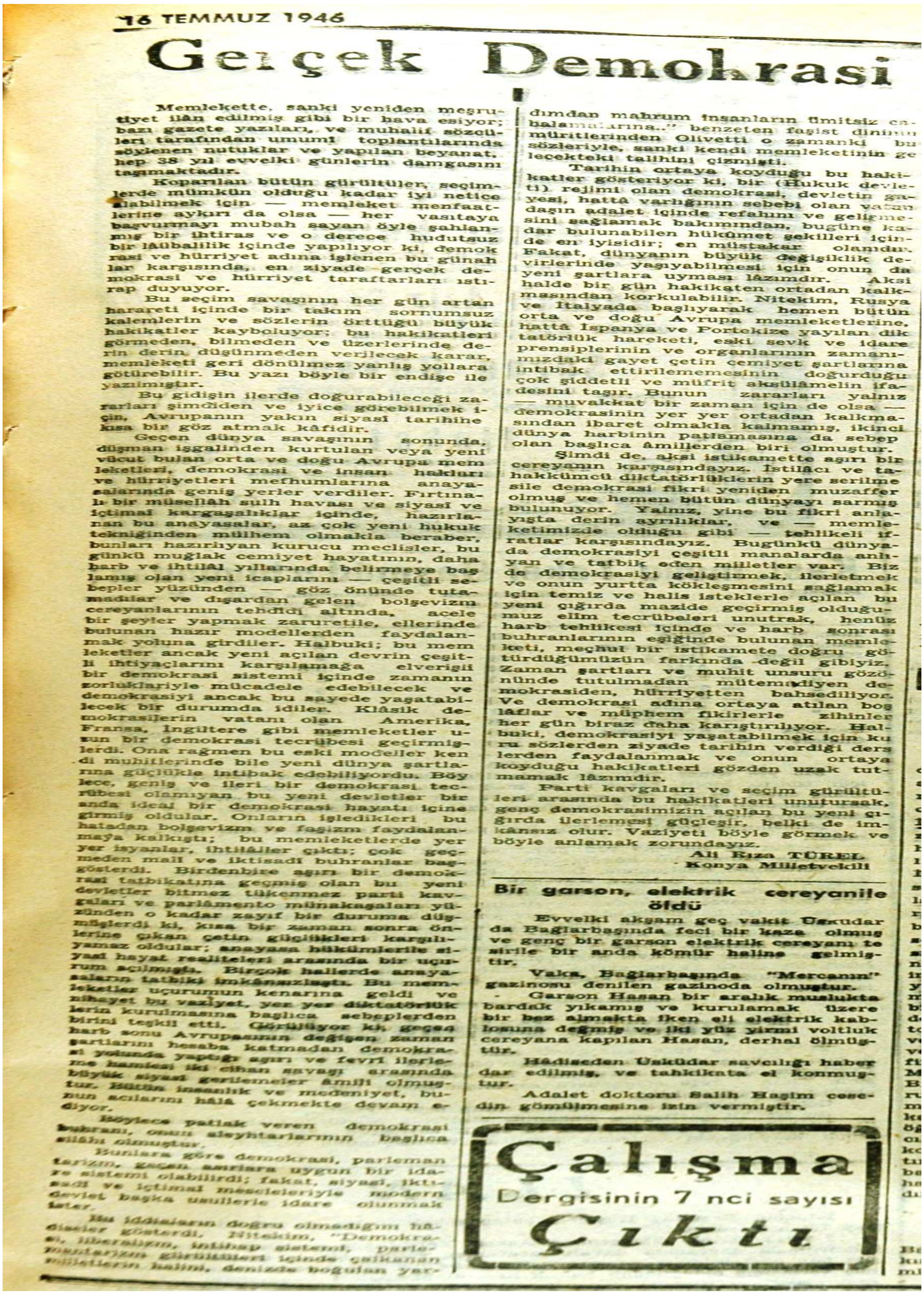
Memleketin dışarıya karşı emniyet politikasını, seçim propagandası için temel tutmıyacağım. Milletin büyük hakları ve aziz toprakları ve canından kıymetli olan istiklâl dâvası, benim gibi, her vatandaşım için, en başta düşünülecek bir değerde olduğunu bilirim. Vatandaşlarım, sorumlarını bilerek ve üzerlerine aldıkları vebali tartarak kararlarını vereceklerdir. Bu sözlerimi, vatandaşlarım, meselelerin ehemmiyetini belirtmek için söylenmiş telâkki etsinler; bana veya Cumhuriyet Halk Partisine oy vermeleri için bir baskı tesiri aradığıma hükmetmesinler. Memleketin dış politikasında selâmetli yolun, ancak bizim hamiyet ve maharetimizle bulunabileceği iddiasında asla değilim. Yalnız, bizi beğenmemekte mübalâğaya düşülerek ve memleketimiz için açık sözlü bir politika yerine, herkesin yüzüne gülen bir politika güdülmesinden sakınırım. Bilirim ki, eski Şarkta pek revaçta olan "İdarei maslahat,, yolu, Garpta hiçbir devleti, hususiyle büyük devletlerden hiçbirini oyalayıp aldatamaz. Dâvalarımızı açık bilmek, cesaretle görüp söylemek, tek selâmet yoludur.

Şimdi, iç politikaya geçiyorum. Uzun emeklerle vardığımız bugünkü iç politika hayatımızı, ayaklanmalara ve sarsıntılara mahal vermeden yerleştirmek hedefimizdir. Seçim devrinin, şahsımıza ve Partimize karşı reva görülen taşkınlıklarından ve tertiplerinden hiçbir kırgınlık duymıyacağım. Seçim bittikten sonra sinirlerin yatışacağına, fırtınalı suların durularak, halk idaresinin verimli çalışmasına büyük bir hız geleceğine kuvvetli ümidim vardır. Yeni hayatımızda hükûmetin ilk ele alacağı ve mütemadiyen uğraşacağı işlerden biri, umumiyetle, memurların geçim seviyelerini düzeltmeğe çalışmak olacaktır. Bu, tabiî, hazinenin ve memleketin gücüne bağlı ve devamlı bir iştir. Ancak, adalet mekanizmasının ehemmiyeti, yeni siyasi hayatımızda en öne çıkmış olduğunu görüyorum. Hürriyet ve demokrasi hayatında vatandaş şerefinin masun kalması ve Devlet kanunlarının şaşmadan ve aksamadan işlemesi, yargıçlarımızın dirayet ve adaletine kalmıştır. Bundan dolayı, adalet mekanizmasının kolay işler bir hale gelmesi için alınacak tedbirler en önde gelecektir. Yargıtayı hesapsız teferrüattan kurtaracak İstinaf Mahkemelerinin hemen kurulması, yargıçlarımızın daha esaslı bir surette yetiştirilmeleri ve onların geçimlerinde ve emekli haklarında hususi hükümler düşünülmesi, yerinde olacaktır. Vatandaşlar arasında türlü siyasi kanaatlerin, düşmanlıklara ve karışıklıklara mahal vermiyecek salim bir yolda yürüyebilmesi, tekrar ederim ki, yargıçlara ve iyi kanunlara bağlıdır. Seçimin sinirli devrinden geçip, huzura ve feyizli çalışmaya kavuşmamız, millî iradenin tecellisi ile temin olunacaktır. Bu iradenin hakikî ve temiz bir surette meydana çıkması, hepimizin müşterek muvaffakiyetimiz, kanunî vazifemiz ve şahsî şerefimiz olacaktır. Seçimi idare edecek memurlarımız kanunların hükümlerini her vatandaş ve her parti hakkında, gözlerini kırpmadan tatbik için, cesur ve kendilerine güvenir olacaklardır. Hür vatandaşların serbest oylarının meydana çıkması, kanunî ve vicdanî borcumuzdur. Milletin rızasiyle tayin olunmıyan iktidar mevkiinin hiç bir kıymeti ve hiçbir meşru tarafı yoktur. Bunun gibi, milletin rızası meydana çıktıktan sonra, bunu kıymetten düşürmek için yapılacak propagandanın ve gösterilecek maddî veya mânevî mukavemetin de hiçbir ehemmiyeti olmıyacaktır. Göstermeğe çalışıyorum ve yorulmadan tekrar ediyorum ki, dâvanın esası seçimde milletin serbest iradesinin meydana çıktığına milletin kendisinin inanmasıdır.

Kadın ve erkek vatandaşlarım!

Bana ve başkanlık ettiğim şerefli Partiye oy vermenizi istemek için kendimde cesaret buluyorum. Bize oy verirseniz, memleketin iç ve dış politikasında doğru yolları bulabileceğimize ve memleketin ilerlemesinde ve yükselmesinde sizi memnun edecek başarılar elde edeceğimize güveniyoruz. Karar sizindir.

EK 6: ULUS, 16 TEMMUZ 1946

16 TEMMUZ 1946

Gerçek Demokrasi

Memlekette, sanki yeniden meşrutiyet ilân edilmiş gibi bir hava esiyor; bazı gazete yazıları, ve muhalif sözcüleri tarafından umumî toplantılarında söylenen nutuklar ve yapılan beyanat, hep 38 yıl evvelki günlerin damgasını taşımaktadır.

Koparılan bütün gürültüler, seçimlerde mümkün olduğu kadar iyi netice alabilmek için — memleket menfaatlerine aykırı da olsa — her vasıtaya başvurmayı mubah sayan öyle şahlanmış bir ihtiras ve o derece hudutsuz bir lâübalilik içinde yapılıyor ki, demokrasi ve hürriyet adına işlenen bu günahlar karşısında, en ziyade gerçek demokrasi ve hürriyet taraftarları ıstırap duyuyor.

Bu seçim savaşının her gün artan harareti içinde bir takım sorumsuz kalemlerin ve sözlerin örttüğü büyük hakikatler kayboluyor; bu hakikatleri görmeden, bilmeden ve üzerlerinde derin derin düşünmeden verilecek karar, memleketi geri dönülmez yanlış yollara götürebilir. Bu yazı böyle bir endişe ile yazılmıştır.

Bu gidişin ilerde doğurabileceği zararları şimdiden ve iyice görebilmek için, Avrupanın yakın siyasî tarihine kısa bir göz atmak kâfidir.

Geçen dünya savaşının sonunda, düşman işgalinden kurtulan veya yeni vücut bulan orta ve doğu Avrupa memleketleri, demokrasi ve insan hakları ve hürriyetleri mefhumlarına anayasalarında geniş yerler verdiler. Fırtınalı bir müsellâh sulh havası ve siyasî ve içtimaî kargaşalıklar içinde, hazırlanan bu anayasalar, az çok yeni hukuk tekniğinden mülhem olmakla beraber, bunları hazırlıyan kurucu meclisler, bugünkü muğlak cemiyet hayatının, daha harb ve ihtilâl yıllarında belirmeye başlamış olan yeni icaplarını — çeşitli sebepler yüzünden — göz önünde tutamadılar ve dışardan gelen bolşevizm cereyanlarının tehdidi altında, acele bir şeyler yapmak zaruretile, ellerinde bulunan hazır modellerden faydalanmak yoluna girdiler. Halbuki; bu memleketler ancak yeni açılan devrin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamağa elverişli bir demokrasi sistemi içinde zamanın zorluklariyle mücadele edebilecek ve demokrasiyi ancak bu sayede yaşatabilecek bir durumda idiler. Klâsik demokrasilerin vatanı olan Amerika, Fransa, İngiltere gibi memleketler uzun bir demokrasi tecrübesi geçirmişlerdi. Ona rağmen bu eski modeller kendi muhitlerinde bile yeni dünya şartlarına güçlükle intibak edebiliyordu. Böylece, geniş ve ileri bir demokrasi tecrübesi olamıyan bu yeni devletler bir anda ideal bir demokrasi hayatı içine girmiş oldular. Onların işledikleri bu hatadan bolşevizm ve faşizm faydalanmaya kalkıştı; bu memleketlerde yer yer isyanlar, ihtilâller çıktı; çok geçmeden malî ve iktisadî buhranlar baş gösterdi. Birdenbire aşırı bir demokrasi tatbikatına geçmiş olan bu yeni devletler bitmez tükenmez parti kavgaları ve parlâmento münakaşaları yüzünden o kadar zayıf bir duruma düşmüşlerdi ki, kısa bir zaman sonra önlerine çıkan çetin güçlükleri karşılıyamaz oldular; anayasa hükümlerile siyasî hayat realiteleri arasında bir uçurum açılmıştı. Birçok hallerde anayasaların tatbiki imkânsızlaştı. Bu memleketler uçurumun kenarına geldi ve nihayet bu vaziyet, yer yer diktatörlüklerin kurulmasına başlıca sebeplerden birini teşkil etti. Görülüyor ki, geçen harb sonu Avrupasının değişen zaman şartlarını hesaba katmadan demokrasi yolunda yaptığı aşırı ve fevrî ilerleme hamlesi iki cihan savaşı arasında büyük siyasî gerilemeler âmili olmuştur. Bütün insanlık ve medeniyet, bunun acılarını hâlâ çekmekte devam ediyor.

Böylece patlak veren demokrasi buhranı, onun aleyhtarlarının başlıca silâhı olmuştur.

Bunlara göre demokrasi, parlemantarizm, geçen asırlara uygun bir idare sistemi olabilirdi; fakat, siyasî, iktisadî ve içtimaî meseleleriyle modern devlet başka usullerle idare olunmak ister.

Bu iddiaların doğru olmadığını hâdiseler gösterdi. Nitekim, "Demokrasi, liberalizm, intihap sistemi, parlemantarizm gürültüleri içinde çalkanan milletlerin halini, denizde boğulan yardımdan mahrum insanların ümitsiz çabalamalarına.." benzeten faşist dininin müritlerinden Olivetti o zamanki bu sözleriyle, sanki kendi memleketinin gelecekteki talihini çizmişti.

Tarihin ortaya koyduğu bu hakikatler gösteriyor ki, bir (Hukuk devleti) rejimi olan demokrasi, devletin gayesi, hattâ varlığının sebebi olan vatandaşın adalet içinde refahını ve gelişmesini sağlamak bakımından, bugüne kadar bulunabilen hükûmet şekilleri içinde en iyisidir; en müstakar olanıdır. Fakat, dünyanın büyük değişiklik devirlerinde yaşıyabilmesi için onun da yeni şartlara uyması lâzımdır. Aksi halde bir gün hakikaten ortadan kalkmasından korkulabilir. Nitekim, Rusya ve İtalyada başlıyarak hemen bütün orta ve doğu Avrupa memleketlerine, hattâ İspanya ve Portekize yayılan diktatörlük hareketi, eski sevk ve idare prensiplerinin ve organlarının zamanımızdaki gayet çetin cemiyet şartlarına intibak ettirilememesinin doğurduğu çok şiddetli ve müfrit aksülâmelin ifadesini taşır. Bunun zararları yalnız — muvakkat bir zaman için de olsa — demokrasinin yer yer ortadan kalkmasından ibaret olmakla kalmamış, ikinci dünya harbinin patlamasına da sebep olan başlıca âmillerden biri olmuştur.

Şimdi de, aksi istikamette aşırı bir cereyanın karşısındayız. İstilâcı ve tahakkümcü diktatörlüklerin yere serilmesile demokrasi fikri yeniden muzaffer olmuş ve hemen bütün dünyayı sarmış bulunuyor. Yalnız, yine bu fikri anlayışta derin ayrılıklar, ve — memleketimizde olduğu gibi — tehlikeli ifratlar karşısındayız. Bugünkü dünyada demokrasiyi çeşitli manalarda anlıyan ve tatbik eden milletler var. Biz de demokrasiyi geliştirmek, ilerletmek ve onun yurtta kökleşmesini sağlamak için temiz ve halis isteklerle açılan bu yeni çığırda mazide geçirmiş olduğumuz elim tecrübeleri unutarak, henüz harb tehlikesi içinde ve harb sonrası buhranlarının eşiğinde bulunan memleketi, meçhul bir istikamete doğru götürdüğümüzün farkında değil gibiyiz. Zaman şartları ve muhit unsuru gözönünde tutulmadan mütemadiyen demokrasiden, hürriyetten bahsediliyor. Ve demokrasi adına ortaya atılan boş lâflar ve müphem fikirlerle zihinler her gün biraz daha karıştırılıyor. Halbuki, demokrasiyi yaşatabilmek için kuru sözlerden ziyade tarihin verdiği derslerden faydalanmak ve onun ortaya koyduğu hakikatleri gözden uzak tutmamak lâzımdır.

Parti kavgaları ve seçim gürültüleri arasında bu hakikatleri unutursak, genç demokrasimizin açılan bu yeni çığırda ilerlemesi güçleşir, belki de imkânsız olur. Vaziyeti böyle görmek ve böyle anlamak zorundayız.

Ali Rıza TÜREL
Konya Milletvekili

Bir garson, elektrik cereyanile öldü

Evvelki akşam geç vakit Üsküdarda Bağlarbaşında feci bir kaza olmuş ve genç bir garson elektrik cereyanı tesirile bir anda kömür haline gelmiştir.

Vaka, Bağlarbaşında "Mercanın" gazinosu denilen gazinoda olmuştur.

Garson Hasan bir aralık muslukta bardak yıkamış ve kurulamak üzere bir bez almakta iken eli elektrik kablosuna değmiş ve iki yüz yirmi voltluk cereyana kapılan Hasan, derhal ölmüştür.

Hâdiseden Üsküdar savcılığı haberdar edilmiş, ve tahkikata el konmuştur.

Adalet doktoru Salih Haşim cesedin gömülmesine izin vermiştir.

EK 7: TANİN, 27 TEMMUZ 1946

Tanin

KONUŞUYOR

Eski bir Boğaziçili tarafından yazılan bu kitap bütün bir tarihtir. Güzel fıkralar ve hatıralarla dolu olan bu eserde çocukluğunuzun Boğaziçini hatırlayacak ve onun [illegible] taraflarını öğreneceksiniz. Kütüphanenizi bu eserden mahrum etmeyiniz.

[illegible] kuruş.

22477 ● CUMARTESİ 27 TEMMUZ 1946 ● Sene: 38 — Sayı: 4454 — 1047 Her yerde fiyatı (10) kuruştur.

Ankarada siyasî faaliyet

Şükrü Saracoğlunun yeniden Başbakanlığa getirilmesi muhtemel. Yapılacak tadilât

Yeni hükûmetin programının esaslı noktaları neler olacak ?

Demokrat Partinin kendi Milletvekilleri vasıtasiyle Mecliste müfrit ve kuvvetli bir muhalefet yaparak iktidar partisinin alacağı kararlarda âmil olmağa çalışacağı bildiriliyor

Ankara, 26 (Tanin) — Büyük Millet Meclisinin sekizinci devresi 5 Ağustos pazartesi günü saat 15 de toplanacaktır. O gün yeni Milletvekilleri and içecek, daha sonra Cumhurbaşkanı Meclis Başkanlık divanı seçimi yapılacaktır. C. H. P. sinin Cumhurreisliğine İsmet İnönü Demokrat Partinin ise Fevzi Çakmağı aday göstereceklerı bildirilmektedir. Büyük ekseriyet C. H. Partisinde olduğu için Cumhurreisliğine İnönü seçilecektir. Meclis Başkanlığına C. H. Partisi Abdülhalik Rendayı Demokrat Parti ise Fevzi Çakmağı namzet gösterecektir. C. H. P. mensupları içinde dahi Mareşalın Meclis Başkanlığına getirilmesinin muvafık olacağını söyliyenler varsa da parti disiplinine uyarak hepsinin oylarını Rendaya vermeleri beklenmektedir.

Ayni gün Saracoğlu kabinesi istifa edecek ve kuvvetle tahmin olunduğuna göre Cumhurbaşkanı yeni Kabineyi teşkile yine Saraçoğlunu memur edecektir. Yeni kurulacak kabinede mühim bazı değişikliklere intizar edilmekle beraber bu değişikliğin hangi Bakanlıklarda yapılacağı hakkında sarih bir malûmat yoktur. Yapılan her türlü neşriyat tahminlerden ibarettir. Yeni kabine Ağustosun yedinci çarşamba günü meclis huzuruna çıkacak, Başbakan yeni kabinenin programını okuyacaktır. Programda yer alacak başlıca mevzuların İnönü seçim nutkunda temas ettiği mevzular olacağı bildirilmekte, Toprak tevzi işlerinin süratleştirilmesi, Köy okulları inşasında zorluk çeken fakir, küçük köylere yapılacak yardımın esasları, memur dâvasının topyekûn halli için alınacak tedbirler, Yargıç ve savcıların terfilerinin yeni esaslara göre tanzimi, istinaf mahkemeleri kurulması hayat şartlarının hafifletilmesi için alınacak kararlar Sınai sahadaki kalkınmamızı sağlıyacak tesislerin kurulması Bayındırlık işleri programın ana hatlarını teşkil edecektir.

Yeni Kabinenin teşkili meselesinde ön plânda rol alacakları bildirilen Başbakan Şükrü Saracoğlu, İçişleri Bakanı Hilmi Uran ve Recep Peker

DEMOKRAT PARTİNİN FAALİYETİ

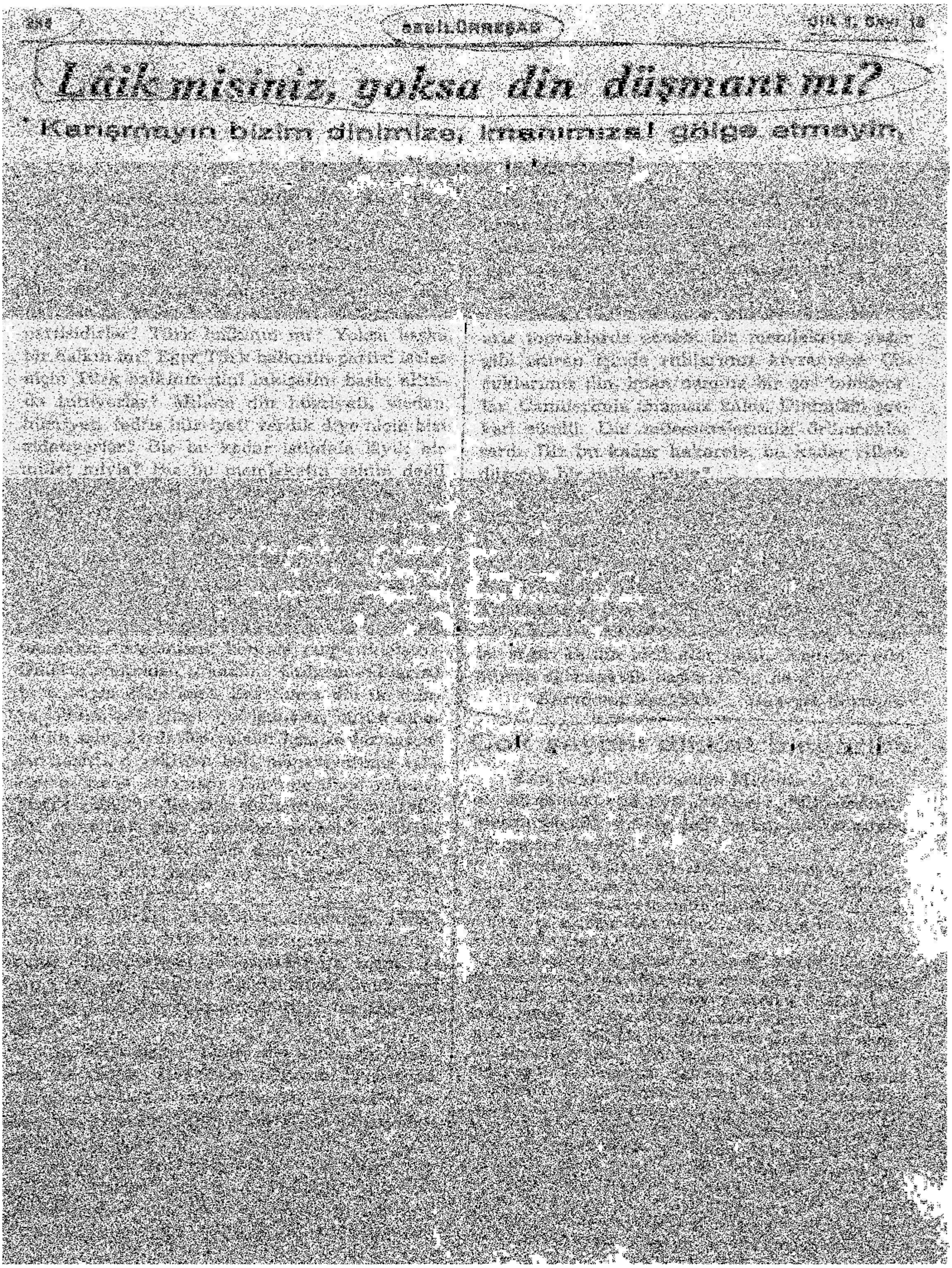
Demokrat Partinin son faaliyetine gelince merkez idare heyeti hemen her gün öğleden sonraları toplanmakta gece yarılarına kadar müzakerelerine devam etmektedir. Söylendiğine göre müzakereye mevzu olan en mühim mesele seçimlerin yenilenmesi için ne gibi hareketlerde bulunulacağına dair olan meselelerdir. Demokrat Parti yapılan seçimleri protesto etmek, bu seçimi bir olup bitti olarak kabul etmemek için tedbirler aramaktadır. Bazı D. P. Milletvekillerinin kafalarında toptan istifa fikri yer bulmuşsa da böyle bir hareketin müsbet bir netice temin edemiyeceği hakkındaki mütalea onları bu hareketlerinden vazgeçirmiş gibidir. Mecliste büyük ekseriyetin Cumhuriyet Halk Partisinde olmasına kanunların kabul veya reddinde rey verme bakımından bir rol oynamaya Demokrat Parti tarafından imkân olmadığına göre kuvvetli ve müfrit bir muhalefetle

(Sonu Sa: 4 Sü: 4 de)

İstanbulun yeni millet vekilleri

Vilâyet tarafından hazırlanan mazbatalar dün tevzi edildi

EK 8: SEBİLÜRREŞAD, CİLT I, SAYI 18, 1947

SEBİLÜRREŞAD

Lâik misiniz, yoksa din düşmanı mı?

Karışmayın bizim dinimize, imanımıza! gölge etmeyin,

EK 9: SON SAAT, 8 OCAK 1947

Son Saat

GÜNLÜK MEMLEKETÇİ, MÜSTAKİL, SİYASİ AKŞAM GAZETESİ

ÇARŞAMBA 1947 8 OCAK

Fiatı 10 kr.

Fransada Cumhur Başkanı namzetleri

Ankarada hürriyet havası esiyor

Demokrat Parti kongresi tam bir demokratik hava içinde devam ediyor

Bayarın nutku

Kongreye yapılan bir teklif

7 Ocakta toplanan kongre, şahıs idaresini kaldırmak tecebbür zihniyetini yıkmak kararını almıştır

Ürdün kralı Majeste Abdullah Ankarada

Kralı Istasyonda Reisicumhur karşıladı

KRALIN BEYANATI

Her iki kardeş memleket arasında ciddi, metin ve esaslı bir muhabbet kurmak emelile geliyorum

Bu sabah Ankaraya şereflenen Majeste Abdullah

Cinayet dalgası

Yalnız dün 9 kişi öldürüldü

YENİ Romanımız

Muhallebi çocuğu

Meşrutiyet devrinde Demokrasi - muhalefet

Amerika Dışbakanı Byrnes istifa etti

Trumanın Çindeki şahsî mümessili general Marshall dış bakanı oldu

Bu ani degişiklik hayret uyandırdı, dış siyasetin degişmiyecegi temin ediliyor

izmitte dedikodu uyandıran hâdise

İşin aslının basit bir hırsızlıktan ibaret olduğu anlaşıldı

Amerikanın yeni Dış Bakanı General Marshall

Saatbaşı

Eski harfleri öğretme lüzumu

YELKOVAN

EK 10: YENİ SABAH, 24 OCAK 1947

YENİ SABAH

Son Haberler

...tali'i mühim beyanatı

(Baştarafı 1 incide)

...etle, biri diğerinin iç politika...ine karışmak teşebbüsünde bu...uya, yanyana yaşamak imkâ...mevcut olduğuna inanıyor mu...z?

...alin — Böyle bir imkân yalnız ...cut değil, ayni zamanda ma...ve gerçekleşme çerçevesi için...r. Harbin en kızgın zamanla...a hükûmetler arasındaki fark ...milletlerimizin birleşerek düş...larımızı mağlûp etmelerine mâ...olmamıştır. Bu münasebetlere ... zamanında da devam etmek ...nkündür.

...inci sual — Birleşmiş Milletler ...kilâtının muvaffakiyeti. Sovyet Birliği İngiltere ve Birleşik A...rika arasında esas politikalar ...hedefler üzerinde bir anlaşmaya ...ı bulunduğuna inanıyor musu...?

...alin — Evet, inanıyorum. Bir ... bakımlardan, teşkilât olarak ...eşmiş Milletlerin âkibeti bu üç ...let arasında husule gelecek â...gin derecesine bağlıdır.

...çüncü sual — Memleketlerimiz ...sında işlenmiş ve iptidai madde...n mübadelesi için geniş ölçüde ...iktisadi anlaşma yapıldığı tak...de bunun dünya sulhüne doğru ...nim bir adım teşkil edeceğine ...nıyor musunuz?

...talin — Evet, dünya ticaretinin ...işlemesi bir çok bakımlardan ...nleketlerimiz arasında iyi mü...ebetlerin gelişmesine yardım e...ektir.

...ördüncü sual — Silâhlı bir har... sulhü tehdit ettiği, her hangi ... yerde derhal müdahalede bu...nmak üzere bütün Birleşmiş Mil...erin iştirâk edecekleri beynel...el bir polis kuvvetinin derhal ...nılmasına Sovyetler Birliği taraf... mıdır?

...talin — Tabii.

...eşinci sual — Halen dünya sul...ü tehdit eden bütün milletler...sı meseleleri müzakere etmek ü...e üç büyükler arasında yeni bir ...lantı yapıldığı takdirde, bunun ...dalı olacağını sanıyor musu...z?

...talin — Bu mahiyette bir değil, ... kaç toplantı yapılması doğru ...cağını zannediyorum.

...ltıncı sual — Başka memleket...de mevcut bir çok siyasi ve iç...al meseleleri tetkik etmekte ol...ğunuzu biliyorum.

...eçen kasım ayında Birleşik A...rikada seçimler yapıldı. Bu se...ler sizce, Amerika halkının Rus...in siyasetine karşı inancında ... gerileme ve onun siyasi düş...nlarınca takip edilen infirat si...etine doğru bir yaklaşma mev... olduğunu göstermiş midir?

...talin — Birleşik Amerikanın iç ...atına taallûk eden meselelere ...e vâkıf değilim. Fakat bu se...lerin, şimdiki hükûmetin müte...a Ruzvelt tarafından ihdas e...n manevi ve siyasi sermayeyi ...f ettiğini gösterdiğini zannedi... hükûmet böyle yapmakla

tom enerjisini araştırmalarını ve imhâlâtını kontrol etmeleri lüzumuna da kani bulunuyor musunuz?

Stalin — Rusyanın da, herhangi başka bir millet gibi aynı teftiş kanunlarına tâbi olması zaruridir.

Cidden hazin Manzara

(Başmakaleden devam)

yasamıza aykırı olanlar hakkında üstün ve yüksek bir mahkeme kurulmadan evvel de bugünkü mevzuat ile mahkemelere baş vurmak ve Anayasaya aykırı kanunların tatbik edilmemesini istemeğe hak ve salâhiyetten dem vuruyordu.

Profesörün inancına göre, bizde de, Rumanyada veyahut Amerikada olduğu gibi, bir kanunun Anayasaya aykırı olup olmadığı hakkında adliye cihazımız bugünkü mevzuat ile de, karar verecek ve binaenaleyh temel yasaya aykırı bulduğu kanunları yürürlükten ve tatbikten alıkoyacak kudret ve salâhiyettedir.

Bu nokta sırf şahsi bir düşüncedir. Ve mahkemelerimizin hattâ Temyizin böyle bir salâhiyeti olduğu hiç de belli değildir ve hiç kimse tarafından mahkemelere kanunlardan şikâyet yolunda bir müracaat vâki olmamıştır. Anayasa ile teminat altına alınmış bir çok haklara faraza mülkiyet hakkına, açıktan açığa aykırı kanunların neşir ve tatbik olunmuş ve bu yüzden bir çok vatandaşlar çok amma çok zararlar görmüşler fakat böyle kanunlara karşı baş vuracak bir makam bulamamışlardır. Ulus başyazarına göre bu imkân yürürlükte olan kanunlarla bile mevcuttur. İşte Anayasaya aykırı kanunlar hakkında şahsen, bu kadar geniş ve müsamahalı düşünen ve bu düşüncelerini şahsına hasretmeyip gazete sütunlarında açıklamakta mahzur görmiyen, başyazar dün birdenbire yine bir ricat yapıyor ve Hürriyet Misakına dahil antidemokratik ve Anayasaya aykırı kanunların tadili Meclisten istenecek olursa böyle bir teklifin dinlenmiyeceğini ve daha konuşmalara başlamadan evvel reddolunacağını söylüyor.

Her hangi bir yazarın bu kadar tezada düşmeğe ve sağdan sola, soldan sağa yapa yapmağa hakkı yoktur. Hele bu muharrir partinin organlığı vazifesini yapan bir müessesede ise...

Şu halde; memleketimizde demokrasiye aykırı, Anayasaya uymaz kanunların varlığını kabul edeceğiz fakat, bunları kaldırın ki demokrasinin alfabesine başlamış olalım diyemiyeceğiz. Böyle bir tek ... kabul edilmezse Meclisi

C. H. P. dün de toplandı

(Baştarafı 1 incide)

C. H. P. Divanının bugünkü toplantısı da tam bir anlayış havası içinde yapılmıştır. Divanda görüşülen meseleler hakkında bir arkadaşımıza Divan üyelerinden biri şunları söylemiştir:

«— C. H. P. içinde sağcı veya solcu bir hizbin teşekkül edeceği hakkında çıkan haberler tamamen yanlış olup C. H. P. içinde tek parti zamanında olduğundan daha çok bir anlayış vardır. Söz alan Divan üyelerinin hepsi partinin kuruluşundanberi her türlü tecrübe ve prensipler etrafında açılan münakaşalara tam bir anlayış içinde devam etmektedirler. Bu sebepten parti içinde bir çatlayış beklemek âbestir. Diğer konulara gelince: Diyebilirim ki bugünkü toplantılardan sonra hiç bir karar alınması mümkün değildir. Gelecek Divan toplantılarından sonra çıkarılacak tebliğden vaziyet anlaşılacaktır.

KONUŞULAN MEVZULAR

Ankara: 25 (Telefonla) — C. H. P. Parti Divanı bugün saat 15 de başkan vekili Şükrü Saracoğlunun başkanlığında yeniden toplanmıştır. Divan âzalarından yedi kişi konuşmuştur. Anlaşıldığına göre, şimdiye kadar Divan üyelerinden 20 zat söz almış, noktai nazarlarını izah etmişlerdir. Bunlar arasında Başbakan, Maliye, İktisat, Ticaret, Tarım Bakanları da vardır. Mevzu, Halk Partisinin bundan sonra memleket işleri üzerinde ne gibi esaslar dairesinde çalışması lâzımdır gibi, umumi mevzular olduğundan söz alan hatipler dairei intihabiyeleri ile temaslarında yaptıkları incelemelere dayanarak ahlâk işleri, parti teşkilâtı, partinin takip etmesi lâzım gelen devletçilik ve bunun hudutları, memleketin iktisaden kalkınması, ticaretin inkişafı, vergi sistemimiz ve bunun gibi daha bir çok mevzulara temas edilmektedir. Bu mütalealar üzerine alınacak prensip kararları yetkililerce incelenerek mayısta toplanacak Kurultaya arzolunacaktır. Divanın bu konuşmaları arasında, din işleri de gözden geçirilmiş, imam ve hatip yetiştirilmesi için bir okul açılması, lâiklik prensibimizle telif edilebilmek şartile müslüman cemaatinin ne suretle ihya edilebileceği işi de uzun münakaşalara yol açmıştır. Bu mevzuun daha faz'a incelenmesi için ilerde uzmanlardan mürekkep bir komisyonun teşkil edilerek çalışmağa başlaması muhtemeldir.

A.azi vergisi bir misli artıyor

(Baştarafı 1 incide)

rî sermaye payı adile ayrılmakta olan yüzde üç, yüzde bir buçuğa ve 1454 sayılı kanunun 13 üncü maddesi mucibince tefrik olunan yüzde altı, Zi...

EK 11: YENİ SABAH 24 OCAK 1947

Yeni Sabah

HAKKIN VE DEMOKRASİNİN MÜDAFİİ HALK GAZETESİ

CUMA 24 OCAK 1947

ARAZİ VERGİSİ Bir misli artırılıyor

Tasarıyı nihai tetkik için tali bir komisyon kuruluyor

Bu husustaki projeyi aynen veriyoruz

C.H.P. Divanı dün de toplandı

Konuşulan Yurt dâvaları

Ahlâk ve din işleri, Partide ıslâhat, Devletçilik ve hudutları, vergi sistemi, ticaretin inkişafı, iktısadî kalkınma

Müslüman cemaatinin nasıl ihya edileceği de görüşülüyor

Bu hususun incelenmesi için illerde uzmanlardan mürekkep bir komisyonun teşkili de muhtemel

İDARECİLER KONGRESİ KOMİSYONU ÇALIŞMALARI

Nahiyelerde Nahiye Birlikleri kurulacak

Nahiye müdürlerine de bazı müstacel hususlarda kazaî salâhiyet verilecek!..

Meclisin kış tatili başlıyor

Tatilden evvel

Stalin'in mühim beyanatı

«DÜNYA İÇİN YENİ BİR HARP TEHLİKESİ MEVCUT DEĞİLDİR»

Cidden hazin manzara

Hürriyetin ilk kurşununu atan

ATIFI KAYBETTİK

TAKVİMDEN BIR YAPRAK

Az verme hırsız olur

ULUNAY

Kartaldaki hâdisenin dâvası

KAYMAKAMI DÖVDÜĞÜ İDDİA EDİLEN JANDARMA KOMUTANI

Sabah Fasl: Hah şöyle!..

Barbarosun Aşkı!.

Şimdiye kadar okuduğunuz eserlerin en güzeli

Yazan: REFİ' CEVAD ULUNAY

PAZAR GÜNÜ BAŞLIYORUZ ...

EK 12:YENİ SABAH, 28 OCAK 1947

C.H.P. DİVANI

Çalışmalarını dün bitirdi

Hükûmet, ihtiyarî olmak, okul binaları dışında kalmak ve kontrol altında bulunmak suretile hususî mahiyette din öğretiminin düzenleneceğini, divana bildirdi

Ankara: 27 (Telefonla) — C. H. P. Genel Başkan Vekilliğinden:

C. H. P. Divanı Genel Başkan Vekili Şükrü Saracoğlunun başkanlığında, Genel Sekreterlik binasında 16.1.1947 perşembe günü başladığı toplantılarına 18.1.947 cumartesi, 21 salı, 23 perşembe, 24 cuma ve 27 pazartesi günleri devam ederek, bugün 27.1.947 günü saat 18.30 da çalışmalarına son vermiştir.

C. H. P. Divanının bu toplantılarında kurultayın incelenmesine ve tasvibine sunulacak program ve tüzük konuları ön plâna alınmış ve bunlar üzerinde yapılan görüşmelerde üyelerce ileri sürülen düşünceler tesbit edilmiştir. Bunların parti programında ve tüzüğünde alacağı yerlerin tayini için Genel Sekreterliğe verilmiş ve büyük kurultayın tasvibine arzedilmek üzere parti programında ve tüzüğünde hazırlanacak değişikliklerin önceden Divanın tesbitine sunulması kararlaştırılmıştır. Divan toplantılarında C.H.P. teşkilâtının kuruluş ve işleyiş tarzları üzerinde etraflıca durulduğu gibi Basın Yayın işleri, tüzük,, sosyal teşekküller ve hizmetler, kültür ve gençlik hareketleri, ekonomi tedbirleri ve lâikliğin uygulanması şekli konuşulmuştur.

Bu konuların her birinin parti program ve tüzüğüne temas eden noktaları, Divan çalışmaları sisteminin esası olmuştur.

Konuşmalar arasında ilk öğretim konusu incelenirken gizli öğretim veya Arap harflerile öğretim yapılmasına karşı uygulanan kanun yasağının bugün olduğu gibi kalması tabiî görülerek Cumhuriyet rejiminin esaslarından olan lâikliği en küçük ölçüde dahi bozacak her türlü anlayıştan uzak kalmak noktası üstünde tam bir görüş birliği olduğu tesbit edilmiştir.

Ihtiyari olmak okul binaları dışında kalarak her bakımdan hükûmetin kontrolü altında bulunmak ana şartları içinde her nevi

(Devamı Sa., 3; Sü., 4 de)

Seçimi

ndeki kazalarda Mayıs
ılacağı söyleniyor

ülm yoluna gidilmiyecek olursa, ekseriyetle kazanacağız.» diyor

Muhtar seçimi için vilâyetçe hazırlıklara başlanmıştır. Vilâyet dün siyasi partilere seçimin yapılacağını bildirmiş, iştirâk edip etmiye-

Sabah Faslı :

Aman ucuzlatmayın!

Valimiz Lûtfi Kırdar, son Ankara seyahatinden dönüşün-

EK 13:YENİ SABAH, 31 OCAK 1947

Yeni Sabah 31 ocak 1947 SAYFA:

Suriyelilere Mantık Dersi

(Baştarafı 1 incide)

kulmuş ve aylar var ki en kötü seslerle vızlamağa başlamıştır.

Nüfusu bir buçuk milyonu ve askerlik bakımından bu bir buçuk milyon da bir buçuk taburu bulmıyan bu sivrisinek sıklet âlır zaman pehlivanı, Türkün müşfik müsamahasını ve granit sabrını suiistimal etmek için şeytanın aklına gelmiyen vasıtalara baş vurmakta elhak kabiliyet göstermektedir.

Sinek küçüktür, fakat tam mânasile mide bulandırmağa başlamıştır.

Bütün tarih boyunca cihangir ordulara köprübaşılığı vazifesi görmüş olan ve istilâlara kanıksayan Suriye, göğsünü bir saat bile siper edemediği vatan topraklarına son istilâ kuvveti olan ve bütün mevcudü bir tümeni geçmiyen general Guro kıtalarına Şamın kapılarını kan değil bir damla ter bile dökmeden açmış ve on sekiz sene süren Fransız mandasının kucağına bile bile, seve seve kendini atmıştı.

Sömürgeci Fransız yüce komiserinin adı Suriye matbuatının dilinde düne kadar fehametlû idi, silâhendaz bir Fransız çavuşuna saadetlûden aşağı unvan yakıştırılamazdı.

Harb sonu dünya hâdiselerinin sevk ve icbarile Fransanın Suriyeden çekilmesinde, komşu ve kardeş demekte hâlâ devam ettiğimiz bu çelimsiz memleketin istiklâle kavuşmasında bile Suriye tarihini süsliyebilecek bir kahramanlık vakasına rastlanamaz.

İstiklâline kavuşur kavuşmaz, bu istiklâli maddi manevi olanca kuvvetile destekliyen Türk vatan ve milletine karşı ilk şükran borcunu Suriye, Türkün mukaddesatına saldırmakla ödemek garabetini göstermiştir.

İşt bu Suriyedir ki, tam on sekiz sene süren emsalsiz bir vatan daüssılasının müthiş hicran ve ezasını çeken Hatay isimli yekpare Türk ülkesinin Araplığını bahane ederek sönmez bir Türk düşmanlığını umde haline getirmek için bütün kültür müesseselerini ve basın teşekküllerini seferber etmiştir.

Bugün Suriye de «Hatay» için ayrı ayrı tam on bir fitne cemiyeti teşekkül etmiş bulunuyor.

Hatayı hâlâ «Sancak İskenderune» diye eski ve mânasız ismile anmakta şiddetle ısrar eden ve sasırtıcı bir muğalata ile bu Türk yurdunun Arap olduğuna bütün Arap âlemile beraber dünya milletlerini de inandırmağa çalışan Suriye zimamdarları, Türk anavatanından bir daha koparılıp ayrılmasına en küçük bir imkân tasavvur edilemiyen bu dilber Türk ülkesinin güya Fransızlar tarafından Türkiyeye iade edildiğini ve kendilerinin bunu tanımadıklarını ve tanımıyacaklarını iddiaya kalkışıyorlar.

Âşık âlemi sersem ve etrafı duvar zannedermiş. Suriye de Hatayın daha on bir sene evvel geçirdiği büyük ve şerefli imtihanını unutmuş gibi görünüyor.

12 Birincikânun 936 tarihinde Milletler Cemiyeti tarafından gönderilen bitaraf müşahitler heyeti huzurunda yapılan meşhur ve tarihi plebisit'te olanca hızı ve hıncile Hatay Türkünün üzerine cul-

«Ben Komünist değilim»

(Baştarafı 1 incide)

Millet Meclisinde komünist faaliyetinin tarihçesi ve bugünkü vaziyeti hakkında vâki olan beyanatı sırasında şahsıma da temas ederek, hakkımda hakikate uymayan bazı beyanlarda bulunması hasebile aşağıdaki cevabın gazetenizde neşrine delâletinizi rica ederim:

«Geçen sene aleyhimde açılan dâvalar münasebetile mahkemede müdafaamı yaparken komünist olduğum veya komünist neşriyatı yaptığım hakkında hükûmetin elinde bir vesika varsa, bunu neşretmelerini ve hakkımda yapılan isnatları isbat etmelerini istemiştim. Bu defa Dahiliye Vekilinin beyanatından anlaşıldığına göre; hükûmet bütün devlet mekanizmasının her türlü vasıta ve salâhiyetlerini kullanarak sarfettiği gayret ve yaptığı tetkik ve araştırma sonunda nihayet bula bula şu üç vesikayı değil; tefsire dayanan kendince şu üç delili bulabilmiştir:

— Biri Tan gazetesi malûm şekilde kapanmadan evvelki aylarda bu gazetede hürriyet ve demokrasi mücadelesi etrafında yaptığımız neşriyat;

— Görüşler mecmuasına Adnan Menderes; Fuat Köprülü ve Tevfik Rüştü Arasın yardımlarını temin ettiğimizi isbat eden mektuplar;

— Ve nihayet seçimlerden sonra sayın Mareşale gönderdiğimiz mektup.

1 — Tan gazetesinde bahsedilen tarihlerde memlekette demokrasi dâvasını tahakkuk ettirmek için yaptığımız mücadele ve neşrettiğimiz fikir ve yazılara bugün dahi iftiharla imza koymaya hazırım. Çünkü bu yazılar Türkiye demokrasi tarihinde göğsümüzü iftiharla kabartacak hizmet vesikalarıdır. Biz daha o zaman bugün Demokrat Parti kongresinin hürriyet misakı adı altında topladığı hürriyetler için mücadele etmiş; Ana yasaya aykırı antidemokratik kanunların kaldırılması; tek parti sistemine son verilmesi ve demokrasi inkılâbına bir an evvel geçilmesi lüzumunu müdafaa etmiştik. O vakit iktidar partisinin ve tek parti taraftarlarının bir bozgunculuk saydığı fikirlerin şimdi herkes tarafından benimsenmiş olması o vakitki dâvamızda ne kadar haklı olduğumuzu isbat etmiştir. Bu neticeyi görmek ise birçok sıkıntılar pahasına da olsa bizim için en büyük tesellidir.

2 — Tevfik Rüştü ile aramızda cereyan eden muhaberenin meydana çıkardığı hakikat ise o vakit Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Tevfik Rüştünün Görüşler mecmuasına yazı yardımında bulunmayı vaadettikleridir. Biz o vakit hürriyet ve demokrasi dâvasında bu dâvayı benimsemiş olan bütün aydınların kalem yardımlarını temine çalışmış; yukarıda ismi geçenlerden maada Rauf Orbay; Halide Edip Adıvar; Adnan Adıvar; Celâl Bayar; Mehmet Ali Aybar gibi birçok zatlara da müracaat etmiştik. Bunlardan bir kısmı derhal; bir kısmı daha sonraları yazı vermek vâadinde bulundular. Bu itibarla Tevfik Rüştünün mektupları Görüşler mecmuasının tamamen demokrasi dâvasını müdafaa için çıktığını ve bütün demokratlarla iş birliği yapmak istediğini gösterir. Dahiliye Vekiline bu hakikatin aydınlanmasına imkân verdiğinden dolayı müteşekkirim.

3 — Sayın Mareşale gönderdiğimiz mektuba gelince: Bütün demokrat memleketlerde vatandaşların dilek ve düşüncelerini kendi milletvekillerine bildirmeleri teamül halindedir. Biz de o günkü vaziyete göre düşündüklerimizi milletvekilimiz olan sayın Mareşale bildirmek lüzumunu duymuşuz demektir. Bu mektupta ileri sürdüğümüz fikirler o vakit bütün milletin benimsediği ve iştirâk ettiği düşüncenin bir makesi olmaktan başka bir şey değildir. O vakit İstanbulda ve Ege vilâyetlerinde Mareşal hakkında yapılan nümayişler esnasında halkın hep bir ağızdan tekrar ettiği: «Mareşal bizi sen kurtaracaksın» feryadı aynı duygu ve düşüncenin bir başka şekilde millet tarafından ifadesi değil midir? Yoksa Mareşalin etrafında toplanıp bu feryadı koparan yüz binlerce insan hep bozguncu ve komünist midirler?

Görülüyor ki Dahiliye Vekilinin Mecliste bana atfen söylediği sözler aleyhimde olmaktan ziyade millet nazarında beni yükselten delillerden ibarettir. Bütün gayretlere rağmen bulunan vesikalar bundan ibaret olduğuna göre; Dahiliye Vekiline düşen vazife Meclis kürsüsünden yaptığı yanlış ve efkârı şaşırtıcı mahiyetteki beyanatından dolayı özür dilemektir. Çünkü vatandaşın hakkı; haysiyeti ve şerefi herkesten evvel Dahiliye Vekili tarafından korunmak lâzım gelir. Bunu yapamıyacağına göre ortaya iddialarını isbat edecek ciddi vesikalar dökmesini beklemek hem benim hakkım, hem de milletin hakkıdır.»

M. Zekeriya Sertel

"D" Cetveline Tâbi Olan Memurlar

(Baştarafı 1 incide)

55 (95) : 60 (100) : 65 (105) : 70 (110) : 75 (115) : 80 (125) : 85 (130) : 87 (132) : 87,5 (132,5) : 90 (135) : 92.5 (137,5) : 95 (140) : 97,5 (142,5) : 100 (150) : 102,5 (152.5) : 105 (155) : 107,5 (157,5) :

İçişleri Bakanının Mareşale cevabı

(Baştarafı 1 incide)

istediği noktalar hakkında söyliyecekleriniz var mıdır?

C. — Soruya Büyük Millet Meclisi kürsüsünden cevap verdim. Eğer açıklamalarımda müphem noktalar var idiyse Mareşal adı geçmesi do-

EK 14: YENİ SABAH, 4 ŞUBAT 1947

Aman «Ulus» biraz yavaş!..

★ ★ ★

Durum gün gibi açıktır ve demokratların hükûmetten veya milletten gizlenmiş veya gizlenecek hiç bir şeyleri yoktur. Meclisi, lüzum görürlerse terketmek hakları eskiden de vardı şimdi de vardır.

Ulus gazetesi, İçişleri Bakanının Büyük Millet Meclisi kürsüsünde okuduğu ve vesika adı verdiği verakparelere ve namelere ait bahsi tekrarlıya tekrarlıya kendisi de bu belgelere ehemmiyet vermeğe başlamış olacak ki başmakalelerinde Nihat Erim imzasile hep bu esasa rücû ediyor. Mareşal Fevzi Çakmak'a Meclisi terketmesinin tavsiye edilmesini «memlekette yürürlükte olan kanunlara aykırı» bir hareket gibi vasıflandırıyor. Böyle bir tertip hazırlandığından haberdar olan her hangi bir vatandaş hükûmeti ikaz etmeli değil midir? sözlerini ekliyor. Böylece Mareşal Meclisi terketmesi yolundaki teklifi derhal hükûmete bildirmek ve cürmü ihbar etmekle mükellef tutuluyor.

Nihat Erim, ayni makalenin sonlarına doğru, garip bir tezada düştüğünü farketmiyerek diyor ki: «Biz hiç kimseyi şu, veya bu hareketle itham etmek niyetinde değiliz. Ele geçen vesikaları okuyan her aklı başında insan gibi biz de zihnimize takılan noktalar üzerinde durmaktayız. Ümit ederiz ki düşünce hürriyetinin tabii icaplarından olan bu görüşümüz yanlış anlaşılıp hatır ve hayalimizden geçmiyen mânalara yorulmasın!»

Hiç kimse şu veya bu hareketle itham edilmiyorsa, bu, bir bardak suda koparılmak istenilen fırtına nedir? Herkes istediği gibi düşünmekte hür olduğuna göre bazı milletvekillerinin de lüzum görürlerse Büyük Millet Meclisinden çekilmek hususunda bir karar almaları da bu hürriyetin icaplarından olmaz mı? Böyle bir çekilme için bütün bir parti erkânı fikir teatisinde bulunurlarsa bu da bir kabahat ve cürüm müdür ki «Biz belki Meclisi terketmeyi düşünüyoruz, bunun üzerinde konuşuyoruz, aman hükûmetin bundan haberi olsun» diye, İçişleri Bakanına rapor göndermek zorunda mıdırlar, hattâ Nihat Erim etrafına bir bakarsa görür ki kendisinin gizli, kapaklı bir cürüm etmiş gibi hikâye ve tasvir etmek istediği fiil ve teşebbüse Demokrat kongresi, Ankaradaki büyük toplantısında, açıkça ve alenî oturumda karar vermiş ve Demokrat Parti İdare Kuruluna lüzum görürse Büyük Millet Meclisinden toplu olarak çekilme kararını almıya salâhiyetli kılmıştır.

İşte İçişleri Bakanı da, Başbakan da, «Ulus» da, bütün memleket de bu karardan haberdardır. Bugün için bir cürüm olmıyan bu hareket acaba Eylül ayında yapılsa idi bir cürüm mü olurdu, memlekete bir ihanet mi sayılırdı?

Ulus başyazarı: «bu karışık ve o nisbette üzücü mesele hakkında fırsat buldukça tekrar mütalea yürüteceğiz» diyor. Bu meselenin yukarıda izah olunan şeklinde bir karışıklık ve üzücülük yoktur. Durum gün gibi açıktır ve Demokratların hükûmetten veya milletten gizlenmiş veya gizlenecek hiç bir şeyleri yoktur. Meclisi, lüzum görürlerse terketmek hakları eskiden de vardı şimdi de vardır.

Maamafih biz bu sütunlarda karilerimiz hatırlarlarsa Demokratların Meclisi ufak bahanelerle terketmelerinin lehinde bulunmadık. Bilâkis muhalefetin vazifesi Mecliste çarpışmak ve boğuşmaktır dedik. Maamafih düşüncemize aykırı bir kararı bir parti alabilir ve pek âlâ tatbik edebilir. Bunda sakız gibi ağıza alınıp gevelenecek ve esrarlı bir hâdise gibi üzerinde durulacak ve üzülecek bir şey göremiyoruz.

A. Cemaleddin Saraçoğlu

C. H. P. kongresine dün saat 10.30 da Parti Merkez binasında Emin Âli Durusoyun riyasetinde devam edilmiştir.

Celse açıldıktan sonra hesap ve bütçe encümeninin raporu okunmuş ve bu raporda partiye ait gayri menkullerin satılarak, yerine varidat getirecek başka gayri menkuller alınması teklif edilmiştir.

Neticede yeni intihap edilecek idare kurulunun bu işle alâkadar olması kabul edilmiştir.

Bundan sonra İl İdare Kurulunun bir yıllık faaliyet raporu hak

(Devamı Sa., 3; Sü., 6 da)

Bu ne b

Hamulelerin limanda bek

" Eksecutor ,, şilebi takdirde, hamulesil

HABER aldığımıza göre hamulelerini boşaltmak üzere limanımızda bulunan ecnebi şilep süvarileri tahliye işlerinin yavaş yapılmasından son derecede müştekidirler.

VON PAPEN'DEN

Ankara elçiliği esnasında Türkiyedeki faaliyetlerine ait malûmat isteniyor

Papen muhakemesi esnasında ağladı!

Londra, 3 (Radyo) — Nazilerden temizleme Alman mahkemesi huzurunda yargılanmakta olan Papen mahkemenin bugünkü celsesi esnasında sinirleri bozulmuş ve ağlamıştır. Bu esnada mahkeme reisi celseyi tatil etmiştir.

Papenin müdafaa şahidi Kurt von Lersner Papenin Viyana ve Ankara elçiliklerini Berlinde kabul etmek istemediğini, fakat Hitlerin ısrarı ve memleketin kendisine muhtaç olduğunu söylemesi üzerine razı olduğunu bildirmiştir.

Papen mahkemeye kendisinin 1938 yılındanberi harbe son vermek için çalıştığını hattâ 1942 yılında Büyükadada bir takım Amerikalılar ve Türk tabiiyetine geçmiş iki Almanla müzakerelere girişip harbe son vermek te

(Devamı Sa., 2; Sü., 5 de)

Franz Von Papen

EK:15, SON SAAT, 7 ŞUBAT 1947

Son Saat

CUMA 1947 7 ŞUBAT Fiatı 10 kr.

Milli Piyangoda Kazanan Numaralar

GÜNLÜK MEMLEKETÇİ MÜSTAKİL SİYASİ AKŞAM GAZETESİ

Maraşal sislerini dağıtmıştır

C. Halk Partisi Vilâyet kongresinin gizli celsesinde konuşulanları

İFŞA EDİYORUZ

Gizli celsede üzerinde durulan mesele şudur:

Parti inhilâle doğru gidiyor, bunu önlemek için bugünkü zihniyeti değiştirmek halka inmek lâzımdır

Dinî tedrisat

MERAKLI BİR DAVA

Bir çocuğun hakikî babası nasıl belli olur

Dün Mahkemede Adalet Doktoru bu işin ilmi izahını yaptı

Bir türlü gelemiyen tayyare

Churchill'in hatıratını satın almak istiyorlar

Bir İngiliz mecmuası bunun için bizim paramızla 2 milyon 750 bin lira veriyor

Senirkentteki işkence suçluları

Sanıklardan 6 sı savcılıkça tevkif edildi

AŞK MEKTUBU ÇALAN ADAM

Saatbaşı

İllallah dedikodudan!

TAŞ GEDİĞİNE

Söyletene bak!

Asarak idama ve teşhire hakkımız var mı?

Ercümend Ekrem Talu diyor ki:

"İdam cezasını tatbik eden cemiyet, o cezayı hak eden cani kadar, indimde bedbahttır."

Avukat Şeref Adoran, idam cezasının lüzumuna kani bulunduğunu ve en kolay infaz yolunun ipe çekmek, olduğunu söylüyor.

EK 16: YENİ SABAH, 9 ŞUBAT 1947

... ordusuna mensup 100 bin asker | yor. ... toplanmış bulunu-

CELÂL BAYARIN MÜHİM TAMİMİ

Yeni Sabah 9 Şubat 47

(Baştarafı 1 incide)

sendika teşkilâtının temelini atmış, Moskovaya giderek orada kurulan Türkiye Komünist Partisi harici bürosunda memleketimizdeki komünist faaliyetini tanzim ve idare eden bir merci olmuş, (v. s. v. s.).

Resmi bir lisanla kendisinden bu suretle bahseden Şefik Hüsnüye 1919 senesindenberi devam ve takasına rağmen son günlerde Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi namı altında bir parti kurup çalışmağa ve bunun etrafında sendikalar kurulmasına izin ve imkân verildiğinin yine Içişleri Bakanının sözlerinden hayretle öğrenmiş bulunuyoruz.

Kendi partilerinden başkasının teşkilâtlanmasına şiddetle engel olmak istiyen bu kimselerin Komünistlere karşı bu siyasi semahatlerinin sebebini anlamak ve anlatmak için müşkilât içinde olduğumuzu itiraf ederiz.

2 — Bu kısım 1945 senesi sonlarında Istanbulda bazı kimselerin çıkarmak istedikleri bir mecmuaya arkadaşımız Profesör Fuad Köprülü ve Adnan Menderes ile benden yazı istenilmesi hikâyesini ihtiva etmektedir. Güya mühim bir mesele imiş gibi bunun etrafında başkaları tarafından makale verildi, verilecek gibi yazılan mektupları vesika mahiyetinde göstermeğe hususi bir dikkat atfedilmiştir. Halbuki daha o zaman, yani Demokrat Parti kurulmazdan evvel keyfiyet olduğu gibi umumi efkâra arzedilmiş ve herkesçe bunun mahiyetinin hiçliği anlaşılmıştı. İlgililerden birisinin geçen gün İstanbul gazetelerinde çıkan bir izah yazısında sağ ve sol cereyanlarla alâkası olmıyan maruf bazı zevata da müracaatla mecmuaları için yazı istendiği açıklanıyordu. Bir mâna ifade etmiyen böyle bir mevzuun tekrarlanması ve Büyük Millet Meclisi kürsüsüne kadar getirilip ifade edilmesi okuyanlar üzerinde şüpheli bir tesir yaratmak istenilmesinden başka suretle tefsir olunamaz.

3 — Bu bahis Istanbul milletvekili Mareşal Fevzi Çakmak'a gönderilen Cami Baykut ve Zekeriya Sertel imzalarını taşıyan mektup ve onun etrafındaki mütalealarla doludur. Bu mektupta Mareşali Meclisten çekilmeğe dâvet ediyorlar.

Mareşal gazetecilerin buna ait suallerine verdiği cevapta, Büyük Millet Meclisinde ve vazife başında oluşunun mektup münderecatını kabul etmediğinin fii'i delili olduğunu söylemiş ve bu yolda matbuata müteaddit beyanatta bulunmuştur. Biz burada kendi hesabımıza ufak bir istidratta bulunarak, bir hakikati ifade etmek istiyoruz. Şükrü Sökmensüer Halk Partisinin propagandacısı sıfatile Hatayda bulunurken seçimden iki gün evvel 19 temmuz 1946 günü halka hitap ederek:

«— Iyi biliniz ki bunların yani Demokratların istedikleri hürriyet Kemalist hürriyeti değildir. Kızıl Faşist hürriyettir! Ayni hakiki esarettir! Bu zavallılar iş başına geçerlerse, asıl o zaman bu memleketi onların kulağına üfliyenler bu temiz ve aslan yürekli vatan çocuklarını köle gibi kullanmak istiyenlerdir! Bunlar birer kukladır, ipin ucu başkalarının ve perde arkasında oynıyanların elindedir. Bunlara aldanan ve onların kötü maksat ve gayelerine âlet olan vatan çocuklarına acırım. Kızıl faşist esaret ve kölelik zincirini halkın boynuna geçirmek, onların baş sıfatıdır! Kızıl faşistlerin bir gün maskelerini yüzlerinden düşürdünüz mü, karşınıza Kıpkızıl bir sırtlan dikilir ve sizi canavarlar gibi yemek ister» tarzında çirkin iftiralarda bulunmuştu. Bu defa da Millet Meclisi kürsüsünden Içişleri Bakanı sıfatile «Demokrat Partiyi idare edenlerin komünistlerin aldatıcı telkinlerine âlet olmamak için gösterdikleri dikkat ve uyanıklığı memleket adına memnunlukla ve şükran ile karşılıyoruz» sözlerini uzun beyanatına ilâve etmiştir ki bu bir intakı hak sayılabilecek hazin bir itirafdır.

Biz de buna ilâve edebiliriz ki Demokrat Parti tâ kuruluşundanberi kendisine tevcih edilen açık, kapalı, resmi ve gayrı resmi ve yarı resmi her isnat ve iftira karşısında irkilmeden hak ve hakikat bildiği yolda yürümüş, bütün harekâtında aziz milletimizin menfaatini hedef tutmuştur. Dünün ağır külfetlerine olduğu gibi, bugünün de böyle takdirlerine karşı partimiz kendisini dudak bükerek yüksek ve müstağni bir mevkide görmektedir. Biz 21 temmuz 1946 tarihindeki seçimleri ne gibi şartlar içinde neticelendiğini herkesten iyi biliyoruz. Şikâyet edilen bütün ahval memleketin gözü önünde cereyan ettiği için milletin de her hakikati bildiğine inanıyoruz. Bu vadide yeniden izahata girişmeğe ihtiyaç da görmüyoruz. Demokrat milletvekili olarak Ankaraya gelen arkadaşlarımızla beraber seçim akabindeki durumumuzu müzakere mevzuu yaptık; gözden geçirdik ve nihayet uğradığımız haksızlıkları müdafaa etmek için Büyük Millet Meclisine iltihaka karar verdik. Keyfiyeti bir beyanname ile umumi efkâra arzeyledik.

Bu suretle hareketimizden şimdiye kadar menfaatine müspet denilebilecek esaslı bir sonuç elde edildiğini iddia etmek, maalesef mümkün değildir. Bugün en kötü bir surette tatbik edilen ve esasında kötülüğe müsait bir şekilde tanzim edilmiş bulunan seçim kanununun bile tadiline doğru karşımızdakilerde bir temayül görmemekteyiz. Bundan sonrası için dahi milli iradenin emniyetle tecellisini sağlıyacak [illegible] ra rağmen azim ve ümidimiz devam etmektedir. Ve şimdiki halde Mecliste bulunmakta ve çalışmaktayız. Karar ve vaziyetimizin yarın ne olacağını yine yarının hâdiseleri tayin edecektir.

Halk Partisini temsil edenlerden bazı zevat şahısları namına politika yapmağa alışık olduklarından zaman zaman komünistleri ve ırkçıları tutup okşadıkları gibi, bazan da bunlardan birini ele alıp diğerini yere vurmak istedikleri hakikatlerdendir. Bunlar muarızlarını zaman zaman oportünist politikanın oyalayıcı ve uyuşturucu tesiri altında bırakmayı bilmektedirler. Demokrat Partiye gelince, maksadı ve rengi değişmiyen bir partidir. Ona hulûl edip fikir ve kanaatlerinden fedakârlık yaptırmıya imkân yoktur.

İç İşleri Bakanının Mecliste Komünist tahrikâtına ait bir demecte bulunacağı, bir aydan fazla bir zamandanberi kulaktan kulağa fısıldanıyordu. Parti divanında ve grup toplantısında görüşülüp beyanata kat'i şekil verildiği de sonradan öğrenilmişti. İç İşleri Bakanının Mecliste beyanat yaptığı gün, 29 Ocak 1947, Halk Partisi Genel Sekreteri Hilmi Uranın da havayı büsbütün bulandırmak için teşkilâtına bir tamim gönderdiğini elbet te gazetelerde okumuşsunuzdur. Genel Sekreterin evvelce de demokrat bir milletvekilinin seçim mazbatasının Büyük Millet Meclisinde müzakere edileceğinden, müzakere safhasının takip olunmasını tavsiye eden gizli bir tamimini gene gazetelerde açıklamışlardı. Bununla Millet Meclisinde Demokrat milletvekilleri aleyhinde yaratacakları havayı, taraftarlarına evvelden haber veriyordu. Demek ki, bu zevat her fırsatla Demokrat Parti aleyhinde bulunmak için hususi ve gizli tedbir almayı âdet edinmişlerdir. Genel sekreterin bu defaki tamimi, ve tamimde hâkim olan ruhu, kendi tâbi-

EK 17: YENİ SABAH, 9 ŞUBAT 1947

PAZAR 9 ŞUBAT 1947

No. 3034

İdare: Nuruosmaniye No. 17

Tel adresi: «Yeni Sabah»

İSTANBUL

ABONE BEDELİ

SAYISI HER YERDE 10 KURUŞ

Yeni Sabah

HAKKIN VE DEMOKRASİNİN MÜDAFİİ HALK GAZETESİ

Pek beğendiğimin sözler,

Ey müftehiri devleti yekruzei dünya,
Dünya, sana mahsusu'ü müsellem mi sanırsın?..
Hali ne zaman kaldı cihan ehli tama'dan
Sen zatini bu âleme, elzem mi sanırsın?..

Ziya Paşa

Mareşali yıpratmak için bütün kalemşorlar seferber

Nafile: Mareşal lekelenemez!...

Falih Rıfkı makalesinde: "Mareşali kimse komünistlik temayülü ile suçlandırmamışken...„ diye mürâi bir dil kullanırken kapı yoldaşı Bay Yalçın: " Mareşal ve malûm tahrikçiler yanyana ve elele! „ cümlesile Mareşale karşı saygısızlığın ve küfranın en bayağı manzarasını yaratıyor..

(Devamı 5 incide)

Şimdi sıra bizde sayın Bay Yalçın

İFŞAATA BAŞLIYORUZ!.

Zekeriya Sertelden bir mektup almış olmasını sebep göstererek Mareşali kızıllıkla itham eden Yalçın, nasıl olur da 3 - 4 yıl evvel "Tan„ a yazı yazmayı kabul eder!.

"Tan - Tanin„ cambazlığının iç yüzü!..

Ahırı ömründe C. H. P. sinin 2 sayılı kalemşoru mevkiine düşen «Tanin» başyazarı Bay Yalçın

(Devamı Sa. 5; Sü. 6 da)

Demokrat Parti Başkanı

Celâl Bayar'ın mühim tamimi

Başkan, İç Bakanının Meclisteki malûm sözlerini cevaplandırıyor

«Şükrü Sökmensüerin Hataydaki ithamları ile Meclisteki sözleri arasında hazin bir tezat vardır»

"Silâh mübayaasına gidip hesabını vermiyen iki kişi...„

Saffet Arıkan!..

"Mareşalin kasdettiği iki kişiden biri benim, fakat daha o zaman benim mes'uliyetsizliğin sabit olmuştur„ diyor

O Vekil Ben miyim

Hasan Âli Yücel, Mareşalin beyanatındaki bir cümleyi kendi üstüne alıyor..

(Devamı 5 incide)

TAKVİMDEN BİR YAPRAK

EK 18: SON SAAT, 22 ŞUBAT 1947

Son Saat – En Son Haberler

22 Şubat 47

Mareşalın millete mektubu

Demokrasi gayesinin husulü ve tahakkuku uğrunda vatandaşlarımla birlikte uhdeme terettüb eden vazifeden bir an bile rücu etmiyeceğim

Ankara 22 (SON SAAT) — Son hâdiseler dolayısıyle memleketin dört bucağından kendisine gönderilen binlerce saygı, sevgi ve bağlılık telgraf ve mektuplarına karşı sayın Mareşal Fevzi Çakmak aşağıdaki mektupla teşekkür etmektedir:

«— Haftalardanberi aziz milletimden, hakkımda beslediği candan duyguların en temiz ve beliğ ifadesi olan telgraf ve mektuplar almaktayım. Bana, bu telgrafları ve mektupları yazanların ve beni ziyaretlerile mütehassis edenlerin çoğu, hayatımı hayatlarına bağlayarak vatanın kara günlerinde ateş hattında beraber döğüştüğüm bu yılmaz kahraman yiğitlerin bugün, her biri memleketin bir bucağında şerefli vazifeler gören çocuklarıdır.

Bana karşı milletin lâyık gördüğü muhabbet tezahürlerine nasıl mukabelede bulunabileceğimi bilmiyorum. Onların, akliselimden doğan, vicdanlarının kelimeler haline inkılâp etmiş birer ma'kesi olan bu alâka; beni, gene milletimin emrinde, yılmadan mesut günlere kavuşturmak için mücadeleye sevkediyor.

Bu mücadelenin ana gayesi, dünya milletlerinin mütenazım olduğu insan haklarının ve demokratik hürriyetlerin memleketimde kökleşip gelişmesine çalışmaktır.

Bu asil gayenin husulü ve tahakkuku uğrunda vatandaşlarımla birlikte uhdeme terettüp eden vazifeden biran bile rücu etmiyeceğim.

Tarihinin birçok sayfalarında akla gelmez bâdireleri yıkıp aşmakta gösterdiği celâdet ve feragatla dünyaya ölmez varlığını kabul ettiren milletime; naçiz şahsıma gösterdiği derin alâkadan dolayı, sütunlarınızda teşekkürü bir vicdan borcu bilirim.

FEVZİ ÇAKMAK

Başbakan geldi

Recep Peker ayni trenle gelen Ticaret Bakanile beraber Istanbulda iki gün kalacak

Bu sabah saat 10,10 da gelen hususî bir trenle, meclis tatilini şehrimizde geçirmek üzere Başbakan Recep Peker, Ticaret Bakanı Atıf İnan, Demokrat ve bazı parti milletvekilleri gelmişlerdir.

10,10 treni, meclis tatili dolayısiyle hususî surette ihdas edilmiş bulunmakta idi. Onu on treniyle gelen Başbakan Recep Pekeri Genelkurmay başkanı Orgeneral Salih Omur[illegible] motörle Istanbula geçmişlerdir. Garda kendisiyle konuşan bir muharririmize Başbakan demiştir ki:

«— Meclis tatilinden istifade ederek Istanbula geldim. Biliyorsunuz bu seferki mesaimiz çok yüklü geçti. Şimdilik bir şey söylemiyeceğim Çünkü bir Martta bütün gazetecilerle bir toplantı yapacak ve şimdiye kadar yapmış olduğumuz çalışmalarımız hakkında [illegible] dıktan sonra, pazartesi günü Ankaraya döneceğim.

Diş kıran çene söken tayfa

Aşık bir genç rakibinin ağzını burnunu dağıttı

Marakaz vapuru tayfalarından Şabanla arkadaşı Cahit aynı kadını sevmek yüzünden birbirlerini düşman bellemişlerdir.

Dün gece Galatada karşılaşan iki arkadaş eski meseleyi tazeliyerek kavgaya tutuşmuşlardır. Kavga sırasında Cahit, kafasiyle Şabanın üç dişini ve çene kemiğini kırmıştır.

Şaban, Liman hastanesine kaldırılmış, suçlu hakkında kanunî takibata başlanmıştır.

Kaçak kaput bezleri

İki fabrika idrofil yapmak üzere verilen pamukları dokumuşlar

Beşiktaşta Ihlamur meydanında Nuri Dileke ait baskı fabrikasiyle, Kurtuluşta Pamuklu mensucat ve idrofil pamuk fabrikasında tevzie tâbi tutulan kaput bezlerini evsafını değiştirmek suretiyle pazen haline getirilerek kara borsaya sürüldüğü tesbit edilmiştir.

Emniyet ikinci şube kaçakçılık masası memurlarının her iki fabrikada yaptığı aramada 125 top tevzie tâbi kaputbezi bulunmuş, tahkikata başlanmıştır.

Dünyadan Haberler

Hindiçinide Fransızlar yeniden taarruza geçti

Paris 22 (A.P.) — Hanoydan dün gece bildirildiğine göre bir Fransız kuvveti Lile[illegible]

Filmde okuduğu şarkıyı bozduğu iddiasile 250 lira [illegible] ödemeğe mahkûm olan Cahide Sonku

Cahide Sonku mahkûm [illegible]

Mahkeme, Cahidenin, Sade[illegible] bir şarkısını filmde yanlış okud[illegible] vardı, 250 lira tazminat ödemesi[illegible]

Bestekâr Sadettin Kaynak, «Yayla Kartalı» filminde «Artık bu bahçede ötmesin bülbül» şarkısını usule uygun şekilde okumadığından dolayı Şehir tiyatrosu artistlerinden Cahide Sonku ve Halk Film Şirketi aleyhine bir tazminat davası açmıştı.

[illegible] inci hukuk mahkemesinde [illegible] vam eden bu duruşma [illegible] na ermiştir.

Mahkeme, Sadettin Kaynak[illegible]

EK 19: SON SAAT, 24 ŞUBAT 1947

Bu memleketin dertleri

Demokrasi gemisi yürüyor

Yazan: **Fikret Karakoyunlu**

Diyorlar ki, bu memlekette her kesin siyasi fikir ve kanaati olduğu gibi açıklamasına imkân yoktur. Kısa bir zaman içinde tahdid kanunlarının kaldırılması mümkün görülse bile dahabir müddet için zihniyet ve genel durum buna fırsat vermiyecektir. Bu memlekette memur siyasî kanaatini izhar edemez. Memleket elit sınıfın mühim bir kısmını teşkil eden bu geniş kitlenin siyasî sahadaki fikir ve kanaatinden istifade imkânına malik değildir. Kanunlar, ve kanun yolu ile gelebilecek manevî tazyikler memurun susmasını amirdir. Hatta memur gizli intihaplarda da serbest değildir. Bir çok yerlerde bir kısım memurların seçim zamanlarında kontrol altına alınarak adeta göz altında sandık başına yollandığı görülmüştür. Amele ve işçi de serbestçe siyasî kanaatini izhar edememektedir. Çünkü amelenin mühim bir kısmı devlet sermayesinin iş gördüğü veya müessir bulunduğu geniş fabrikalarda veya iş yerlerinde çalışır. Bu fabrikaları idare edenler ekseriya iktidarın itimadını kazanmış kimselerdir. Bu mecburiye amele üzerinde müessir olurlar. Amele ekmeğini rahatça yiyebilmek için susmak zorundadır.

Silâh altında bulunan geniş sınıf ise tabiî şekilde siyasî faaliyetten memnudur. Köylüye gelince: bu sınıfın fıtrî aklı selimi görüş kabiliyeti iyi ile fenayı pekâlâ temize müsait olmakla beraber iktisadî ve malî durumu düşündükleri ni serbestçe izhara manidir. Çünkü, borçludur tahsildardan çekinir, fakirdir köyün nafiz kimselerine dayanmak zorundadır, tohumu yoktur, ziraat memuruna yalvarır. Hükûmet baytarına, hükûmet hekimine muhtaçtır. Nüfus memurundan tapu memurundan çekinir. Günde sekiz defa sudan sebeplerle karakola çağırılıp saatlerce alikonsa ve işinden, kârından edilse derdini söyliyemez, söylese dinletemez. Hülâsa derin bir ıstırab içersinde ve bütün bu tesirlerin altında kalarak hükûmet mefhumuna itaatı zarurî bulur. Hükûmet ise tatbikat hayatında iktidarın elindedir. Devlet bir defa elindeki teşkilâtı her hangi bir gaye uğruna seferber ettimi buna hiç kimse mukavemet edemez. Bütün bakanlıklar kademe kademe kendi teşkilâtına şu iş böyle olacaktır emrini veyahut emir mahiyetindeki ihsaslarını gönderdi mi, bunun karşısında hiç kimse mukavemet edemez.

Tüccarda serbest konuşamaz, sıkı devletçi ve merkeziyetçi bir devlette tüccar daimi bir tazyik altındadır. Merkez veya teşkilât istediği zaman en büyük bir tüccar üzerinde bile kendi sahasında müessir olur. Ticaret hayatı devlet hayatı ile yakından ilgilidir.

Fikrini serbest söyliyecek bir tüccar teşkilâttan derhal soğuk muamele görebilir bu ise, tüccarı ürkütür.

Gençlik de konuşamaz : Bir kısmı üniversitede, bir kısmı lisede bir kısmı memuriyette yahut buna benzer işlerdedir ve geçim ıstırabiyle mustariptir. Gençlik fikirlerini bir formül halinde izhar edebilecek herhangi bir vasıtadan ve imkândan mahrumdur. v. s.

Insan bütün bunları derin derin düşününce cidden ürküyor. O halde vaziyeti böyle olan bir memlekette muhalefetin veya murakabenin gelişmesi daha asırlarca bir hayal olarak göze çarpacak. Bu sahada şimdiye kadar yapılmak istenen hamleler, ümidsiz bocalamalardan başka bir şey değildir. Binaenaleyh, her şeyi oluruna bırakmalı, ve dört sene sonrayı beklemek üzere, her çeşit fikir münakaşasından vazgeçerek, tek parti sistemi nin icabettirdiği (tek irade) esasına dönülmelidir.

Bu fikrin neticesi şu olur: Belediye ve muhtar seçimleri ne de nihayet vermeli ve hükûmet memurları kademelere göre il, ilçe belediyeleri için birer belediye başkanı, köyler için de birer muhtar intihap etmelidir.

Bu fikirleri olduğu gibi kabul ettiğimiz gün hakikaten her ümid söner ve her şey biter. Bu dünya gazete başmuharrirlerinin ve mesul müdürlerinin bile iktidar tarafından memur statüsüne göre tayin edildiğine şahid olmuş amma tazyik usullerinini muammer olduğunu görmemiştir. Saniyen iç durum bir çoklarının zan ve tahmin ettiği gibi tamamen böyle değildir. Yukarıdaki tabloyu aynen kabul edenler Türkiyeyi 18 milyonluk bir esir pazarına benzetmektedirler. Halbuki, durum ne bu gün için böyledir ne de tarih boyunca böyle olmuştur. Bu memlekette konuşamıyan, siyasî fikirlerini izhardan çekinen bir zümre var. Fakat bu; şu demek değildir ki Türkiyede hiç kimse siyasi akidesini izhar edemiyor. Biz, kayıtlı ve şartlı da olsa istediğimiz gibi konuşuyor ve yazıyoruz. Binaenaleyh, durumu bu kadar karanlık gösterib ateşli insanların ve genç neslin cesaretini körletmiye mahal yoktur. Bu memlekette geniş demokrasi hamleleri kademe kademe muvaffak olmakta ve her şeyin yine kanun ve mantık yolu ile düzeleceği kanaatini vermektedir. Günlük tezahürlere bakıp, demokrasi gemisinin yol almadığı yerinde saydığı zehabında bulunanlar gözlüklerinin camını iyice silmelidirler. Iktidar seçimleri, fakat muhalefet milletin gönlünü kazanmaktadır.

BUGÜNKÜ GAZETELER

TASVİR:

«Bir Dakika» sütununda D. N. «Dört sene garanti» başlığı altında şöyle yazıyor:

Gazetede okudunuz mu? Meclis tatil olunca, milletvekillerini, dikkat edin, Istanbula taşıyabilmek için, bir ilâve katar harekete getirilmiş.

Bereketine maşallah!.

Geçen Haziran ve Temmuz aylarında aynı milletvekilleri nefes nefese Anadoluyu geziyorlar, sözüm yabana, halkın dertlerini dinliyorlardı:

[illegible] teşkil eden 7 Eylûl kararlarının mutlaka bir eksiğini bulmak ve işaret etmek lâzımgelirse, bu da, kontrol sisteminden ümidi kesmek olmuştur.

Sadece kontrolün, bütün iktisadî davaları halleden yegâne tılsım olduğuna kani değiliz. Dünyanın her tarafında, kontrolün büyük bir unsur olmadığı tecrübe edilmiştir. Fakat, bu demek, kontrolün faydası yoktur, kontrolden vazgeçmek doğrudur, demek değildir.

[illegible] kat ve gürültü» başlıklı makalesinde diyor ki:

Muhalifler hiçbir memlekette eksik olmıyacak bir takım kusurlara dört elle sarılıyorlar. Bunların üzerinde ısrarla, mübalâğa ile feryat edip duruyorlar. Tabiidir ki bu tarzdaki tenkit ve muahezeler derhal ölçüyü kaybeder, hakikatten uzaklaşır ve binaenaleyh temelsiz kalır. Bunlar realitenin bir nefesiyle dağılmağa mahkûmdur.

[illegible] kü yaşıyan bir uzviyet her zaman yeni meseleler ,yeni ihtiyaçlar ve vazifelerle karşılaşır. Lâzım olan şey, bunları görerek, anlayarak tedbirlerini düşünmek ve tatbik etmektir. Bizi idare eden hükûmette bu kabiliyetin vücudunu fiilî eserleriyle müşahede etmek umum vatandaşlar için bir memnuniyet ve itimat kaynağı olmaktadır.

SONPOSTA

EK 20: AKŞAM, 30 NİSAN 1947

Din tedrisatı için hazırlanan tasarı

Bakanlar kuruluna verilecek olan tasarının bu çalışma devresinde meclisten çıkması muhtemeldir

Ankara 29 — Büyük Millet Meclisinde ve C. H. P. grupunda yurdumuzda din tedrisatı serbestliği etrafında münakaşalar yapıldığı hatırlardadır. Millî Eğitim Bakanlığı o günlerdenberi bu mevzu üzerinde incelemeler yapmakta ve bir kanun tasarısı hazırlamakta idi.

Millî Eğitim Bakanlığı din tedrisatı hakkında bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Tasarının son retuşları yapıldıktan sonra yakında Bakanlar Kuruluna verilecektir.

Tasarının Büyük Millet Meclisinin bu çalışma devresine yetişmesi kuvvetle muhtemeldir.

Hazırlanan tasarıda okulların kuruluş ve çalışma tarzları okul öğretmenlerinin yetiştirilmesi şekli tesbit edilmiştir. Tasarıda din tedrisatı üç safhada düşünülmüştür. Brincisi ilkokul çağındaki küçük çocuklara, ikincisi orta ve lise tahsili görmüş gençlere hocalık yapacak elemanların yetiştirilmesi ve bu çağdaki gençlerin ders alacakları okulların kurulması, üçüncüsü de yüksek derecede din bilgileri ve vâizları yetiştirecek müesseselerin kurulmasıdır.

Hazırlanan tasarı kanunlaştığı takdirde bu müesseselerin kurulmasını ve çalışmasını temin edecek eleman bugün için vardır. İlk hamlede eski İmam Hatip mektebi ve İlâhiyat fakültesi mezunlarile diğer elemanlardan faydalanılacaktır. Kurulacak bu özel okulların Darüşşefakanın kuruluş ve inkişafında olduğu gibi ya özel cemiyetler tarafından idare edilmesi, yahut Evkafın veya Diyanet işleri reisinin bu mevzu ile alâkalanması düşünülmektedir.

Bütün ileri ve lâik memleketlerdeki din tedrisatı mevzuu tetkik edilmiş, bu husustaki kanunların, programların ve okulların hususiyetleri üzerinde durulmuştur.

EK 21: AKŞAM, 6 MAYIS 1947

Günler Geçerken:

Akşam - 6 Mayıs 1947

Türbe değil, âbidedir

Softalar devrinde ve hiç bir zaman din propagandasını politikaya karıştırmamış olduğuma işaret ettikten sonra açıkça yazayım: Fatih türbesinin öbür türbeler gibi kapalı durması doğru mudur? Her ziyaretçi kafileleri misillû Amerikalı misafirlerimizin de fevc fevc koşuştukları o yere zaten türbe demek yanlıştır. Türbe, Arapçada birinin gömülü bulunduğu toprak mânasına iken biz bunu mezar üzerine kurulmuş bina demesine kullanmışız ve daha ziyade evliya mezarlarına yakıştırmışız. Sahihi «merkad» dır. Evet, halk arasında asıl türbe ruhaniyetinden, mânevî kuvvetinden bir takım maddî yardımlar beklenen, niyaz ve dua için gidilen ölülerin mezarıdır.

Fatih Sultan Mehmed'i ahali böyle bir şey için mi ziyaret eder? Hayır. Ahali ona daima bir fâtih, bir cihangir, büyük bir kumandan gözile bakmıştır; bakmaktadır. Kimsenin Fatih türbesine başvurarak — Evliya mezarlarında olduğu gibi — ruhaniyetinden istimdat ettiği, adaklar adayıp kurbanlar kestiği, parmaklıklarına bez bağladığı görülmemiştir. Ziyaretçiler bu ulu askere karşı duydukları hayranlığın, hürmetin tesiri altında kalanlardır. Orada uhrevî olmaktan fazla dünyevî hislere kapılırlar: dünya şevket ve saltanatını düşünürler; yaşama, yaşatma, yüksek işler görme, vatana bağlanma, tarihimizle övünme dersi alırlar; türbeden bir dünya, bir hakikat adamı zihniyetile çıkarlar. Zira Fatihin mezarı başında efsane ve bâtıl itikatlara bağlanmış, müphem kuvvetlere bel bağlamış değil, şu muazzam şehri ele geçirmiş bir dâhî askerin hâlâ gözle görülen ve elle tutulan şanlı fütuhatı karşısında tamamile realist bir hüviyete ermiş olurlar. Hayallerinde melekler, huriler, kevserler ve köşkler değil, ordular, çadırlar, süngüler canlanmıştır ve gerçek Cenneti yani İstanbulu düşünmüşlerdir.

Fatih'in türbesi ne padişah, ne evliya türbesidir; en şöhretli Türk askerliği dehâsının mezarıdır. Bu mezarın kanuna eklenecek istisnaî bir madde ile öbür türbelerden ayırt edilmesini, millî bir âbide sayılmasını bizden tarih istiyor. Zaten beş yüzüncü fetih yılına Fatih'in mezarını yasak bölge sayan bir kanunla girmemize kim razı olur?

Refik Halid KARAY

EK 22: SON POSTA, 7 MAYIS 1947

Amerika Meclisinde yardım işi görüşülüyor

Marshall İtalya barış andlaşmasının tasdikini istiyor

Avusturyada açlık nümayişi yapıldı

Dost Amerika filosu bugün gidiyor

C. H. P. Grupunda dünkü görüşmeler

Bir Amerikan diplomatı diyor ki

Ankarada dün yağmur yağdı

Bazı bölgelere de az yağdığı bildiriliyor

Rize çay fa rikası tecrübe çalışmalarına başladı

Kesserling de kurşuna dizilecek

Amerika firmaları kolaylık istiyor

Vis Amiral Biery'nin beyanatı

Xenophobie

HERGÜN

Hükûmet değil, parti değil sadece memleket işi...

Milletlerarası şarapçılık kongresi

İki Rus casusu idam edilecek

Sovyet Rusyada nasıl bir hayat sürülüyor?

İhracına müsaade edilen kumaşlar

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünden

Midhat Cemal KUNTAY

Ekrem UŞAKLIGİL

EK 23: SON POSTA, 3 TEMMUZ 1947

Din bilgisi dershaneleri açılacak

(Baştarafı 1 inci Sayfada)

çen Ocak ayı içinde, anayasanın hükümet gözetimi ve denetl altında ve kanun çerçevesinde her türlü öğretime serbestlik tanıyan hükmüne dayanarak İslâmlığın esaslarını çocuklarına öğretmek istiyen yurttaşların ihtiyaç ve dileklerini incelemiştir. Divan bu dileklerin Türk devriminin ve Türkiye cumhuriyeti rejiminin vicdan hürriyeti ve lâiklik prensiplerinin zaruri kıldığı şekil ve şartlar altında yerine getirilebileceğini, bu şekil ve şartları tayin etmenin de hükûmet yetkileri arasında bulunduğunu tesbit etmiştir. Hükûmetin vazifeye başladığı 1946 ağustosundan beri bu konuda yaptığı incelemeler de sonuçlanmıştır. Özel din öğretiminde ittiba edilmek üzere tesbit edilen ve Cumhuriyet Halk Partisi divanınca da onaylanan esaslar şunlardır:

Medeni haklara sahip yurttaşlar 789 sayılı maarif teşkilâtı kanununun 4 üncü maddesi gereğince Millî Eğitim Bakanlığından izin almak şartile, İslâm dininin akidelerini ve ibadetinin esaslarını öğrenmek istiyen çocuklara bunları öğretmek maksadile din bilgileri dershaneleri açabileceklerdir.

Din bilgileri dershanesi açmak istiyenler, Millî Eğitim Bakanlığından izin alınmak üzere, dershane il merkezlerinde veya merkez ilçesinin bucak ve köylerinde açılacaksa valilere, ilçe merkezlerile bunlara bağlı bucak ve köylerde açılacaksa kaymakamlara başvuracaklardır.

Din bilgileri dershanelerinde öğretmenlik etmek istiyenlerden öğretmenlik için esas olan medenî ahlâkî vasıflarla sağlık şartlarından başka tahsil ve menşe bakımından devlet okullarında öğretmenlik edebilme sıfat ve yetkisini kazanmış bulunmak, yahut üniversite ve yüksek okullarla liselerden veya bunlara denk sayılan diğer okul ve öğretim kurumlarından veyahut mülga imam ve hatip okullarından mezun olmak vasfı aranacaktır.

Dersiâm pâyesini veya vaiz yetkisini hâiz olanlarla köy imamlığı etmiş veya etmekte bulunanlardan bu dershanelerde öğretim için yeterliği valiliklerce onanmış bulunanlara da öğretmenlik izni verilebilecektir.

Din bilgileri dershaneleri yurdun ancak ilkokulu bulunan yerlerinde açılabilecek ve bu dershanelere devam edecek çocuklarda ilkokulu bitirmiş olmak şartı aranacaktır. Bu dershanelere yazılmak, devam etmek tamamile yurttaşların kendi arzu ve isteklerine bırakılmıştır.

Din bilgileri dershanelerinde ancak hükûmetçe onaylanmış program tatbik olunacak, bu program dışında öğretim yapılmıyacak ve Türkçeden gayri bir dil öğretilmiyecektir. Bu dershanelerde hükûmetçe incelenmiş ve kabul olunmuş kitaplar okutulacak, bunların dışında her hangi bir kitap ve Türk harflerinden başka harflerle yazılmış kitaplar okutulmıyacaktır. Öğrencilere belletilecek kuran suretlerile dualar Türk harflerile yazılmış bulunacaktır.

Din bilgileri dershanelerinde tatbik edilecek programlarla okutulacak kitapların İslâm dininin mezhep ve tarikatler üstünde müşterek olan akidelerini tanıtıp telkin eder mahiyette olmasına dikkat olunacaktır.

Dershane, siyasi maksatların elde edilmesi için âlet olarak kullanılmak istendiği veya öğretimde İslâm dininin akidelerini ve ibadetin usul ve şekillerini öğretmek amacı dışında her hangi bir faaliyete sapıldığı takdirde derhal kapatılacak ve sorumluları hakkında kanun kovuşturması yapılacaktır.

Din bilgileri dershanelerine öğretmen yetiştirmek ve imam ve hatiplik hizmetleri için eleman hazırlamak maksadile yurttaşlar din seminerleri dahi açabilirler.

Seminerler orta okul öğretimine dayanacak ve orta okul mezunlarına 5, lise mezunlarına ise 2 yıllık öğretim verecektir. Din bilgileri dershanelerinde olduğu gibi seminerlerde de millî eğitim bakanlığınca onanmış programlar uygulanacak ve bu Bakanlıkça onananlardan başka kitap okutulmıyacaktır.

Din dershanelerinde olduğu gibi seminerlerde de öğrenimin millî bütünlüğü bozucu mezhep görüşlerine dayanan ve vatandaşlar arasında münaferet duyguları uyandırabilecek bir mahiyet taşımamasına son derece dikkat edilecektir.

Önümüzdeki ders yılından başlıyarak yürürlüğe konmak üzere Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yukarıdaki maddelerde yazılı esasları kapsıyan bir yönetmelik düzenlenecektir. Bakanlık ayrıca din bilgileri dershaneleri için program ve kitap hazırlıyacaktır.

EK 24: CUMHURİYET, 3 TEMMUZ 1947

Cumhuriyet

KURUCUSU: YUNUS NADİ

2[illegible] üncü yıl Sayı: 8220

Perşembe 3 Temmuz 1947

FOTOĞRAFLA ATATÜRK

Mevzuda çok azalan bu kıymetli eserin Fiatı 125 Kuruştur.

Umumî Satış Yeri: CUMHURIYET Matbaası

Yurdda din öğretiminin serbest olması kararlaştı

Hükûmet hususî din bilgi[illegible]i dersaneleri açılmasına izin v[illegible]

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından neşredilen te[illegible]de tedrisatın yalnız türkçe olarak yapılacağı bild[illegible]yor

Ayrıca seminerler de açılacak, dini siyasete alet eden dersaneler kontrol neticesinde derhal kapatılacak

Ankara 3 (a.a.) — Millî Eğitim Bakanlığından tebliğ edilmiştir: [illegible]

[illegible]ara verilen [illegible] mukabele

[illegible] i tek parti zihniyetinden [illegible]iyor ve yapılan vaidlerin [illegible]üpheli görüyor

[illegible]utku karşısında (C.H.P.) li iki [illegible]örüş farkına da işaret ediyor

Macari[illegible]da söz hü[illegible]eti kalk[illegible]

Macar Meclisinde gürültüler oldu

Hürriyet Partisi lideri, aleyhinde konuşuyor tehdidlere maruz ka[illegible]

Budapeşte 3 (a.a.) — [illegible]

EK 25: AKŞAM, 3 TEMMUZ 1947

AKŞAM 3 Temmuz 1947

Din öğretimi serbes

Hükûmet hususî din bilgi dershaneleri açılmasına izin verdi

Ankara 2 (AA) — Millî Eğitim Bakanlığından tebliğ edilmiştir:

Cumhuriyet Halk Partisi divanı, geçen ocak ayı içinde, Anayasanın hükûmet gözetimi ve deneti altında ve kanun çerçevesinde her türlü öğretime serbeslik tanıyan hükmüne dayanarak, islâmlığın esaslarını çocuklarına öğretmek istiyen yurttaşların ihtiyaç ve dileklerini incelemiştir. Divan bu dileklerin Türk devriminin ve Türkiye Cumhuriyeti rejimin'n vicdan hürriyeti ve lâiklik prensiplerinin zarurî kıldığı şekil ve şartlar altında yerine getirilebileceğini, bu şekil ve şartları tâyin etmenin de hükûmet yetkileri arasında bulunduğunu tesbit etmiştir. Hükûmetin vazifeye başladığı 1946 ağustosundanberi bu konuda yaptığı incelemeler de sonuçlanmıştır. Özel din öğretiminde ittiba edilmek üzere tesbit edilen ve Cumhuriyet Halk Partisi divanınca da onaylanan esaslar şunlardır:

Medenî haklara sahip yurttaşlar 789 sayılı Maarif teşkilâtı kanununun 4 üncü maddesi gereğince Millî Eğitim Bakanlığından izin almak şartiyle, İslâm dininin akidelerini ve ibadetinin esaslarını öğrenmek istiyen çocuklara bunları öğretmek maksadiyle din bilgileri dershaneleri açabileceklerdir.

Din bilgileri dershanesi açmak istiyenler, Millî Eğitim Bakanlığından izin alınmak üzere, dershane il merkezlerinde veya merkez ilçesinin bucak ve köylerinde açılacaksa valilere, ilçe merkezleriyle bunlara bağlı bucak ve köylerde açılacaksa kaymakamlara başvuracaklardır.

Din bilgileri dersahnelerinde öğretmenlik etmek istiyenlerden öğretmenlik için esas olan medenî, ahlâkî vasıflarla sağlık şartlarından başka tahsil ve menşe bakımından devlet okullarında öğretmenlik edebilme sıfat ve yetkisini kazanmış bulunmak, yahut üniversite ve yüksek okullarla liselerden veya bunlara denk sayılan diğer okul ve öğretim kurumlarından ve yahut mülga İmam ve Hatip okullarından mezun olmak vasfı aranacaktır.

Dersiâm payesini veya vâiz yetkisini haiz olanlarla köy imamlığı etmiş veya etmekte bulunanlardan bu dershanelerde öğretim için yeterliği valiliklerce onanmış bulunanlara da öğretmenlik izni verilebilecektir.

Din bilgileri dershaneleri yurdun ancak ilkokulu bulunan yerlerinde açılabilecek ve bu deshanelere devam edecek çocuklarda ilkokulu bitirmiş olmak şartı aranacaktır. Bu dershanelere yazılmak, devam etmek tamamiyle yurttaşların kendi arzu ve isteklerine bırakılmıştır.

Din bilgileri dershanelerinde ancak hükûmetçe onaylanmış program tatbik olunacak, bu program dışında öğretim yapılmıyacak ve Türkçeden gayrı bir dil öğretilmiyecektir. Bu dershanelerde hükûmetçe incelenmiş ve kabul olunmuş kitaplar okutulacak, bunların dışında her hangi bir kitap ve Türk harflerinden başka harflerle yazılmış kitaplar okutulmıyacaktır. Öğrencilere belletilecek Kuran sureleriyle dualar Türk harfleriyle yazılmış bulunacaktır.

Din bilgileri dershanelerinde tatbik edilecek programlarla okutulacak kitapların İslâm dininin mezhep ve ta rikatler üstünde müşterek olan akîdelerini anlatıp telkin eder mahiyette olmasına dikkat olunacaktır.

Dershane, siyasî maksatların elde edilmesi için âlet olarak kullanılmak istendiği veya öğretimde İslâm dininin akidelerini ve ibadetin usul ve şekillerini öğretmek amacı dışında her hangi bir faaliyete sapıldığı takdirde derhal kapatılacak ve sorumluları hakkında kanun kovuşturması yapılacaktır.

Din bilgileri dershanelerine öğretmen yetiştirmek ve imam ve hatiplik hizmetleri için eleman hazırlamak maksadiyle yurttaşlar din seminerleri dahi açabilirler.

Seminerler ortaokul öğrenimine dayanacak ve ortaokul mezunlarına 5. lise mezunlarına ise 2 yıllık öğretim verecektir. Din bilgileri dershanelerinde olduğu gibi, seminerlerde de Millî Eğitim Bakanlığınca onanmış programlar uygulanacak ve bu Bakanlıkça onananlardan başka kitap okutulmıyacaktır.

Din dershanelerinde olduğu gibi, seminerlerde de öğrenimin millî bütünlüğü bozucu mezhep görüşlerine dayanan ve vatandaşlar arasında münaferet duyguları uyandırabilecek bir mahiyet taşımamasına son derece dikkat edilecektir.

Önümüzdeki ders yılından başlıyarak yürürlüğe konmak üzere Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yukarıdaki maddelerde yazılı esasları kaplıyan bir yönetmelik düzenlenecektir. Bakanlık ayrıca din bilgileri dershaneleri için program ve kitap hazırlatacaktır.

EK 26: CUMHURİYET, 4 EKİM 1947

Cumhuriyet

24 üncü yıl Sayı: 8311

KURUCUSU: YUNUS NADİ

Telgraf ve mektub adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta kutusu: İstanbul No. [illegible]
Telefonları: Umumi Santral Numarası: [illegible] Yazı İşleri: [illegible] Matbaa: [illegible]

Cumartesi 4 Ekim 1947

et Rusyanın bize rdiği son nota

jansı, Avrupa kamplarındaki vatandaşlarının Türkiyeye ı protesto edildiğini bildiriyor

kalı mahfillerinde verilen izahat: "Mesele yeni âzım gelen cevab icab eden yere verilmiştir,,

Dış İşleri Bakanımız Necmeddin Sadak dün Sovyet maslahatgüzarını kabul etti

Amerikan diplomatının iddiası

«İngiltere, ölüme mahkûmdur»

Amerikanın Londra Büyük Elçisi, İngiliz milletinin yorgun olduğunu söylüyor ve yardım istiyor

Özel Din dershaneleri için program hazırlandı

İlkokul mezunlarının devam edeceği bu dershanelerde okutulacak kitabın müfredatı tesbit edildi

Millî Eğitim Bakanlığında toplanan İstişare Heyeti, kitabın mezheb görüşlerinin üstünde İslâm dininin şamil ve küllî esaslarını belirten bir mahiyet taşımasına karar verdi.

Amerikan heyeti azaları Ankarada Başbakanımızla birlikte

Ankara, 3 (Telefonla) — Özel din bilgileri dershanelerinin programlarile bu programlara göre okutulacak kitabların vasıf ve şartlarının tesbiti için Millî Eğitim Bakanlığında bir danışma heyeti toplanmış ve bazı kararlar almıştır. Danışma heyeti, ilkokul mezunlarının devam edebileceği özel din dershanelerinde okutulacak muhtasar bir kitabın müfredatını tesbit etmiştir. Bu kitabın, çocuğun seviyesi gözönün-

— Arkası Sa. 3, Sü. 1 de —

Churchill parasız kaldı

Amerikan heyeti dün Atinaya gitti

EK 27: CUMHURİYET, 24 KASIM 1947

CAHİT UÇUK

KÜÇÜK EV

(Küçük Ev) sadeliğin; samimiyetin; güzelliğin; ıztırabların, heyecanların, aşkın bütün canlılığile hayatın hakiki bir aynasıdır. Herkes bu romanda kendi hayatından bir parça bulacaktır.

İNKILÂP KİTABEVİ

Cumhuriyet

24 üncü yıl Sayı: 8359

KURUCUSU: YUNUS NADİ

Telgraf ve mektub adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta kutusu: İstanbul No. 246
Telefonları Umumi Santral Numarası: 24298. Yazı İşleri: 24299. Matbaa: 24290.

Pazartesi 24 Kasım 1947

İnkılâb ve rejim aleyhinde yapılan son neşriyat

İç, Dış ve Adalet Bakanları Seyhan milletvekilinin sözlü sorusuna bugün Mecliste cevab verecekler

Eski Ticaret Bakanı Atıf İnan hakkında Meclis soruşturulması açılıp açılmaması etrafında da görüşmeler olacak

Beş milyon dolarlık bir döviz tasarrufu

Memleketimizin ekonomik kalkınmasını temin etmek için, Amerikadan getirtmek arzusunda bulunduğumuz azim miktarda makineleri ve teçhizatı satın alabilmemiz için, milyonlarca dolara ihtiyacımız vardır. Bu milyonlarca doları şimdilik, ancak Amerikaya veya bize dolar ödeyebilecek vaziyette bulunan başka memleketlere satacağımız ihrac maddelerile tedarik edebiliriz. Amerikaya esaslı ola-

Ankara 23 (Telefonla) — Eski Ticaret Bakanı Atıf İnan hakkında Meclis soruşturulması açılıp açılmaması mevzuunda yarınki Mecliste görüşmeler olacaktır. Görüşmeler Kütahya milletvekili Ahmed Veziroğlunun cuma günü Meclise vermiş olduğu bir takrir üzerine açılacaktır. Bir çok milletvekillerinin söz alacakları ve cuma günü uzun bir konuşma yapmış olan Atıf İnanın da bu arada yeniden izahlarda bulunacağı anlaşılmaktadır.

Cuma günü, ufak bir şüphe ve tereddüd varsa iç türüğün Meclis tahkikatına aid maddesinin hakkında tatbikını bizzat istemiş olan Atıf İnanın yarınki oturumda da, lüzum hasıl olduğu takdirde bu talebi tekrarlıyacağı anlaşılmaktadır.

Yarınki oturumda Seyhan milletvekili Ahmed Remzi Yüreğirin bir sözlü sorusu dolayısile, İç İşleri, Dış İşleri ve Adalet Bakanları da izahlarda bulunacaklardır. Bu sözlü soru inkılâb ve re-

Seyhan milletvekili Ahmed Remzi Yüreğir

Kurultayda ese[...] karşısında end[...]

"Halihazırı muhafaza," gayretlerden bahse[...]

Kurultaydaki hasbihal oturumlarında, umumiyetle dikkati normale götürücü olaylarının benimsenmemiş bulunduğu

Varto mektubu ve akisleri

D. P. nin Diyarbakırda miting yapmasına izin verilmedi

Diyarbakır 23 (Hususî) — Bugün saat 14.30 da, Demokrat Parti tarafından «Varto» mektubunu ve sahibini protesto

Hilmi Uranın, Fuad Köprülünün a[...] mektubuna verdiği cevab

EK 28: AKŞAM, 26 KASIM 1947

Sene 30 — No. 10455 — Fiati her yerde 10 kuruştur. ÇARŞAMBA 26 Kasım 1947

Din terbiyesi ve lâiklik hakkında C. H. P. de üç cereyan var

Millî Eğitim Bakanının din terbiyesi hakkında verdiği izahat, Kurultayın pazartesiye sona ermesi muhtemel

Divan için 70 kişilik aday listesi

Ankara 26 (Arkadaşımız VA - Nü bildiriyor) — C. H. P. ne mensup muhtelif şahsiyetlerin din ve lâiklik mevzuu etrafındaki telâkkileri çok partili rejime geçtiğimizdenberi epeyce istihalelere uğramıştır. Partinin resmî telâkkisinin ne olacağı bu kurultay neticesinde anlaşılacaktır. Dün encümen toplantılarında din ve lâiklik mevzuu konuşulduğu için günün en mühim meselesi buydu. Muhtelif temayüldeki şahsiyetlerin fikirlerini topladım. Üç grupa ayrılan mütalâaları aşağıda hülâsa ediyorum:

Ekseriyetin düşüncesi devletten ayrı bir Müslüman Cemaati teşkilâtı kurmağa doğru meylediyor. Evkaf ve Diyanet İşleri müstakil bir teşekkül halini alacak; Evkafın geniş gelirlerinden usulünce istifade edilecek; din tedris ve neşriyatı bu müstakil müessesenin idaresinde bulunacaktır.

Delegelerin müşahedelerine göre, din propagandası yapan risaleler Anadoluda bir sene evvel çok satılırken şimdi halk bunların ekserisinde samimî dindarlıktan ziyade dinin ticaret vasıtası yapıldığını sezmiş, sürüm durmuştur. Cemaat teşkilâtı olursa kontrol salâhiyetli ellerde bulunacaktır. Keza Müslüman Evkafı mahalline masruf olmuyor. Cemaat teşkilâtı meydana getirilirse karışıklıklar önlenir.

C. H. P. lilerin ortalamâ fikri budur. Sağa kaçan ikinci mütalâaları ise din tedrisatının mekteplere avdetidir ki, propagandası hayli yapıldı. Sağ cereyanın mümessilleri, Evkafın şartı vâkıfa göre aynen devam etmesini istiyorlar. Sordum: «Ya deve kervanlarına göre bir vakıfsa, modern hayata lüzumu kalmadıysa?» Cevap verdiler: «Öyleleri devede kulaktır.»

Üçüncü mütalâa şudur: Atatürkün çizdiği lâiklik tipine daha fazla bağlılık gösteren C. H. P. li ekalliyet şimdiki durumda değişiklikler olmamasını, şu fikirlerle müdafaa etmektedirler: Diyorlar ki, sağlar açık söylemiyorlar. Amma eski Meşihatın ihyasına doğru bizi sürüklemek istiyorlar. Bizse cemaat teşkilâtına bile aleyhtarız. Fikrimizce cemaat teşkilâtı gittikçe siyasi hüviyet kesbeder, nüfuz kazanarak şu veya bu partiye müdahalesi mümkündür. Böylece dünya işlerine şeriatçı müdahalenin olacağı âşikârdır. Türkiyede lâiklik Müslümanlar arasındaki millî birliğin başlıca zeminini sağlamıştır. Alevi ailenin bir çocuğuna okullarda Sünnî telkinler yapmağa kalksak, ya vicdan hürriyetine karışmış olacağız; yahut o Alevi ailenin bir aksülâmeliyle karşılaşıp, çocuğa Alevi telkinler başladığını göreceğiz. Bugüne kadar kendi aralarında fark görmiyen Türk çocuklarının arasına nifak düşecek. Onun için cemaat teşkilâtı dahi yapmamalı; halkın din temayüllerini C. H. P. istismara kalkmamalı. Çünkü partiler arasında bu sahada bir yarış başlarsa nereye gideceğimiz belli değildir. Son din hareketinin parti rekabetiyle doğduğunu hesaba katmalıyız. Her hangi bir parti bunu rekabet mevzuu yapmamalı. Hülâsa C. H. P. de bu üç cereyan çarpışıyor.

D. P. nin fikrini de Refik Koraltan'dan sordum. Dedi ki:

— Din mevzuundaki düşüncemiz, programımızın muayyen bir maddesiyle ifade edilmiştir. Âikliği esas tutuyoruz. Milletin ananesinde mukaddes bilinen müessesata karşı durumumuz gene programımızdadır.

— Şahsî kanaatiniz nedir? diye sordum.

— Partiminki gibidir... cevabını verdi.

Tatmin edilmediğimi belirttim:

— Tatbikatta C. H. P. deki cereyanlardan birini seçmeniz lâzım gelse, cemaat teşkilâtının müstakil olmasını seçer misiniz? dedim.

D. P. nin buna dair henüz karar almadığını bildirdi.

B. Hamdullah Suphi bir nutuk hazırlıyor

Ankara 26 (Telefonla) — İstanbul Milletvekili B. Hamdullah Suphi Tanrıöver, Kurultay umumî heyetinde söz alarak din tedrisatı konusuna temas edecektir. Hatip bunun için şimdiden büyük bir nutuk hazırlamaktadır.

Millî Eğitim Bakanının mühim izahatı

Ankara 26 (A.A.) — C. H. P. Büyük Kurultayı dilek komisyonu bugün öğleden önce ve sonra çalışmalarına devam etmiştir.

Millî Eğitim Bakanı B. Reşad Şemsettin Sirer, din dersleri konusunda geniş ölçüde ve memnun edici etraflı açıklamalarda bulunmuştur. Dinin insanların günlük münasebetleri arasına girmiyerek insanla Tanrı arasında kalması zaruretini, din terbiyesi ko-

(Arkası sahife 2; sütun 3 de)

Dörtler konferansı açıldı

Dörtler görüşecekleri meselelerin sırası üzerinde anlaşamadı

Batı devletleri evvelâ Avusturya meselesinin müzakeresini istediler, Molotof Alman meselesinin daha evvel görüşülmesinde ısrar ediyor

Dörtler konferansının toplandığı Londradan bir manzara

Londra 26 (R) — İngiliz, Amerikan, Rus ve Fransız Dış Bakanları dün Lancaster House'da ilk toplantılarını Bevinin başkanlığında yapmışlar, görüşecekleri konular hususunda mutabık kalmışlarsa da, bu meselelerin müzakere sırası üzerinde bir anlaşmaya varamamışlardır.

Müzakere edilecek konular şunlardır:

1 — Avusturya ile yapılacak barış antlaşması komisyonunun rapuru;

2 — Alman siyasî teşkilâtının nihaî ve katî şekli;

3 — İktisadî prensipler ve Almanya ile yapılacak barış antlaşmasında takibedilecek usul;

4 — Alman hudutları meselesi;

5 — Almanyanın silâhsızlanma ve

(Arkası sahife 2; sütun 4 de)

Eski Tarım Bakanı aleyhine önerge verildi

B. Sinan Tekelioğlu, B. Raşid Hatiboğlu hakkında Meclis tahkikatı açılmasını istiyor

Ankara 26 — Milletvekili B. Sinan Tekelioğlu, Büyük Millet Meclisine verdiği bir önerge ile eski Tarım Bakanı B. Şevket Raşit Hatiboğlu hakkında, orman işlerinde vuku bulduğu söylenen yolsuzluklar dolayısiyle Meclis tahkikatı açılması istenmektedir.

Mecliste bugün görüşülecek soru önergeleri

Ankara 26 — Büyük Millet Meclisi bugün saat 15 te toplanacaktır. Gündemde Afyon milletvekili B. Ahmet Veziroğlunun yabancı memleketlere gönderilmiş olan heyetlerin memuriyet, vazife ve salâhiyetleriyle bunla-

(Arkası sahife 2; sütun 3 de)

EK 29: AKŞAM, 26 KASIM 1947.

AKŞAM 26 Kasım 1947

Din terbiyesi ve lâiklik

(Baş tarafı 1 inci sahifede)

nusunda devlet olarak ne yaptığımızı ve ne yapacağımızı, bugüne kadar din terbiyesini istemez gibi görünen ve gösterilen devletimizin hakikatte böyle olmadığını, devletin kimseye şu ibadetleri yapacaksın, şunları yapmıyacaksın demediğini ve demiyeceğini, bizim lâiklik anlayışımızın kulla Tanrı arasındaki münasebetlere mutlak olarak karışmamayı ve hürmeti âmir bulunduğunu, bu münasebetlere karışmadığını, karışmıyacağını, Türk devletinin dini cemiyetin bir morfini sayan bir rejim olmadığını, bundan sonra ehil olmayan insanların özel din dersi okutmasından doğacak zararları saymış ve bunu önlemek için alınan tedbirleri belirtmiş, bu arada özel din derslerinin Türkçe olacağını, yetkili mütehassıslara din kitapları yazdırılacağını, hocaların evsafının bir talimatname ile tesbit edildiğini, din dersi öğretecek vatandaşlarımız için de özel bir okul düşünüldüğünü, kitapların ocak ayına kadar tamamlanacağını, din derslerine devam edebilmek için ilk okulu bitirmiş olmak lâzım geldiğini açıklamıştır. Daha sonra, parti divanının din öğretimi konusundaki kararlardan bahsetmiş, bu kararların gerçekleştirilmesi için bir program yapıldığını ifade etmiştir.

Yüksek tahsil öğrencileri için acele ve zamanla yapılacak işleri anlatmış acele olarak İstanbul ve Ankarada 500 er öğrencinin barınabileceği yurtların teminine çalışıldığını, bundan başka her iki şehrimizde üniversite siteleri kurulacağını, bunun için bir statü yapıldığını, pek yakında bu işe girişileceğini haber vermiştir.

Komisyon bugün de çalışmalarına devam edecektir. Kurultay Halkevleri komisyonu da dün öğleden evvel ve sonra profesör Fahreddin Kerimin başkanlığında toplanarak Halkevleri vasıtaları idare ve teşkilât talimatnamesini incelemeğe devam etmiştir. İki yılda bir başkentte illerden gönderilecek delegelerle umumî bir kongrenin toplanması suretile kültür kaynağımız çalışmalarının millet umumî efkârına sunulması ve Halkevleri arasında umumî prensipler üzerinde görüşme imkânının temini Kurultaya teklif edilecektir.

Halkevlerinin idare tazı üzerinde hazırlanan mazbatanın müzakeresine devam edilmiş, 63 vilâyetten gelen dilekler gözden geçirilmiştir.

Bugün saat 10 da genel sekreterin huzuru ile müzakere devam edecektir.

Tüzük komisyonu bugün de toplanmış ve çalışmalarına devam etmiştir. C. H. P. kongrelerinin hükümleri gözden geçirilerek idare kurullarının vazife ve yetkilerinin incelenmesile meşgul olunmuştur.

Kurultayın pazartesiye bitmesi muhtemel

Ankara 26 — Cumhuriyet Halk Partisi kurultayı yarın sabah toplanacak ve tahmin edildiğine göre umumî heyet içtimaları her gün üst üste devam edecektir. Çalışmalarını bitiren Hesap ve Halkevleri komisyonlarının raporları yarınki umumî heyet toplantısında görüşülecektir. Cuma, cumartesi ve pazar günleri yapılacak toplantılarda da Dilek, Tüzük ve Program komisyonlarının raporları üzerinde müzakere açılacaktır. Kurultay müzakerelerinin pazartesi günkü toplantıda biteceği ve aynı gün seçimlerin yapılacağı kuvvetli bir ihtimal dahilindedir.

Ankara 26 (Arkadaşımız Vâ - Nû bildiriyor) — Kurultay uzadığından delegelerin bazıları dağılıyor. Aralarında dönmiyecekler de vardır.

Divan için 70 kişilik aday listesi

Ankara 26 — söylendiğine göre, Divan seçimleri için 70 kişilik bir aday listesi hazırlanmaktadır. Bunların 40 ı asıl üyeliğe, 30 u yedek üyeliğe ayrılacaktır. Parti Genel başkanlığına İsmet İnönünün seçileceği muhakkak gibi görünüyor.

Genel başkan vekilliği için de Hilmi Uran, şimdiki halde en belirli bir namzettir. Mamafih henüz bütün çalışmalar kulislerde olduğundan, önümüzdeki hafta başına kadar yeni adayların belirmesi, daima imkân halindedir.

Parti kurultayının, bundan böyle iki senede bir yapılması hususu da umumî arzu halindedir. Vilâyet kongreleri de senede bir defa toplanacaktır.

EK 30: AKŞAM, 30 KASIM 1947

Din ve lâiklik

Münevverlerimizin bu mevzu etrafında mütalâaları

Ankaradaki Kurultay sırasında, din ve lâiklik mevzuu etrafında türlü cereyanlar olduğu anlaşılmıştır. Muharririmiz Vâ-Nû bu belli başlı cereyanların mümessillerile konuşmuştur. Fikirler, AKŞAM gazetesine değil, mülâkat verenlerin kendilerine aittir, biz ancak cereyanları aksettirmek vazifesini uhtemize almış bulunuyoruz

Din ve lâiklik mevzuunda değişiklikler isteyen Hamdullah Suphi Tanrıöver'i evinde ziyaret ederek fikirlerini açıklamasını rica ettim:

— Din meselesi etrafında Ankarada ve Kurultayda üç cereyana tesadüf ettim. Birisi, meseleyi bugün olduğu gibi bırakmak taraftarıdır. Bunun etrafında yapılacak birşey yoktur diyor ve bir şey yapılırsa onun memlekete muzır olacağına kanidir. İkinci bir cereyan var: Diyanet ve evkaf işlerini hükûmet teşkilâtının ve bütçesinin haricinde bırakmak, onu bir cemaat işi addetmek. Üçüncü cereyan: Devlet teşkilâtı dahilinde din işleri ve evkaf işleri kalmak suretile bu müesseseleri kuvvetlendirmek, varidatlarını arttırmak ve dinin muhtaç olduğu tedris ve hizmet müesseselerini bu genişleyecek çerçeve içinde temin etmek

— Siz bunlardan hangisine taraftarsınız

(Arkası 6 ncı sahifede)

EK 31: AKŞAM, 1 ARALIK 1947

Akşam 1 Aralık 47

Din ve lâiklik

Falih Rıfkı Atay'ın mütalâası

"Siyasî hayat hürriyet içinde gelişmeğe başladığı vakıt maatteessüf politikacılar halk yığınlarının hatırında bile olmıyan din meselesini ortaya atmışlardır„

«Lâiklik esaslarının bozulması ya tekrar eski vicdan baskısını iade edecek, yahut mezhep ayrılıkları içinde bugünkü millî yuğruluş hamlesini za'fa uğratacaktır»

Lâiklik ve din mevzuunda üç muhtelif cereyan olduğunu evvelce bildirmiştim. Cereyanlardan birinin mümessili olan Hamdullah Suphi Tanrıöver'in düşüncelerini daha evvel yazdık. Bugün, Tanrıöver'den tamamile başka türlü düşünen Falih Rıfkı Atay'ın noktai nazarını bildiriyoruz.

Bu görüşlerin mülâkat veren zatlara ait olduğunu bu münasebetle de tekrarlarız. Gerek Akşam'ın, gerek benim vazifelerimiz, mevcut cereyanları aksettirmekten ibaret kalıyor. Kendi düşüncelerimizi icabettikçe ayrıca yazacağız.

(Arkası 3 üncü sahifede)

Akşam 1 Aralık 47

Din ve lâiklik

Falih Rıfkı Atay'ın mütalâası

(Baş tarafı 1 inci sahifede)

Falih Rıfkı Atay, beni Ankaradaki evinin kütüphanesinde kabul ederek din ve lâiklik hakkında düşüncelerini şöyle anlattı:

***

Millî birliğin temeli

Lâiklik ilk devirde yalnız siyasi bir düşünüşten doğdu. Dünya işlerini dinden ayırmak ve şeriatçiliğe nihayet vermek için lâikliğe gidildi. Ondan sonra, lâiklik, Anadoluda millî birliğin yoğuruluşu için başlıca prensiplerden biri olarak benimsendi.

Suriyede bulunan ve istiklâl maksadı güden Kürtler, Anadoluda Türklerin akalliyette olduğunu iddia etmeğe kadar vardıkları zaman sünnî olmıyanların ekseriyette olduğu fikrine kapılmışlardı. Hakikatte sünnî ve alevi ihtilâfı o kadar şiddetlidir ki, Elâzıg müftüsünün:

— Bir Kızılbaş doğrudan doğruya Müslüman olamaz. Belki Ermeni olursa oradan Müslümanlığa geçebilir. — sözü her tarafta tekrar edilir durur.

Tedrisatın lâikleştirilmesi ve şeriatçı hâkimiyetin kaldırılması bu ayrılığın tamamiyle uyuşmasını temin etmiştir. Bununla beraber Türkiyede ne ibadet, ne de hususi olarak ailece din öğrenme meselesi hiç bir suretle kayıtlanmamıştır. İlkokuldan çıkan Türkler hiç bir mezhep farkiyle bozulmıyan bir milliyetçilik duygusu içinde yetişiyorlardı. Siyasî hayat hürriyet içinde gelişmeğe başladığı vakit, maatteessüf, politikacılar, halk yığınlarının hatırında bile olmıyan din meselesini ortaya atmışlardır Serbes Fırka zamanında bu tahrik, rejimi dahi tehlikeye koyabilecek tepkiler gösterdi. Bu defa tepki bu kadar ağır olmamıştır. Bunun sebebi eski tekkeler, tarikatler ve şeriat müesseseleri yüzünden menfaatlenen kadronun azalmış olmasına veya ümit kesmesine atfedilebilir.

Şimdi, halka din terbiyesi vermek ve bununla komünizm tehlikesini önlemek şekli moda olmuştur. Halk Partisinde lâisizmi müdafaa edenler şu esaslı noktaları ileri sürdüler:

1 — Bu asırda iktisadi sebepler dışında komünizme karşı koyma tedbirleri aramak boş bir hayalden ibarettir. İspanya, en kuvvetli kilise ve din kalesi iken, en şiddetli komünizm hareketlerine sahne olmuştur.

2 — Mademki camilerimiz açıktır, camilerde halk ile devamlı temas halinde bulunan, vaazlar veren imam ve hatipler vardır. Bunları yetiştirecek bir müessese kurulabilir Çocuklarına din dersi vermek isteyenler mektepler dışında ve mecburî olmaksızın bu terbiyeyi verebilirler. Fakat ilmi halin mümessilleri sünnî olduğuna göre, bunu âdeta bir mezhep birliği cihadı yaparcasına şümûllendirmek, millî birliğin bozulmasına sebep olabilir

Hindistanda yerli halkın iki millet haline bölünüşünde dinden başka hiçbir sebep yoktur. Yugoslavyada aynı hâdiseyi görüyoruz. Bu fikre şimdiye kadar ilmi halciler tarafından hiçbir mâkul cevap verilmemiştir. Osmanlı devletinin Kanunuesasisinde (Devletin dini, islâmdır) dendiği zaman, mezhebi sünnî olduğu da kendiliğinden meydandaydı. Hilâfet ve Meşihat sünnilik müesseseleridir. Eğer bizim Anayasamızın vicdan serbesliği prensipi reddedilmiyecek olursa sünnilerle beraber bütün cemaatlerin de eski geriliğinden kurtularak kendi teşkilâtlarını yaymaları ve çocuklarını kendi akidelerine göre yetiştirmeleri tabiî görülmek lâzım gelir.

Malazgirt 1071 de Anadoluya ayak bastığımızdanberi hiçbir zaman bir millet bütünlüğü manzarası göstermiyen Anadoluda Cumhuriyet devrindeki lâisizm hürriyetinin ilk defa temin etmiş olduğu tek millet yuğruluşunu tehlikeye koymak doğru mudur?

Atatürkün din yoliyle yabancı bir kültürün esiri olmaktan Türk milletini kurtarmak için ortaya attığı ezanı ve ibadeti Türkçeleştirme meselesi bile siyasi partiler dâvası olmağa ve bir taraftan teşvik gördükçe öbür taraftan tâvizlerle karşılanmağa başlanmıştır. Ali Suavi daha 1869 da Kur'an'ın her cemaatin kendi dilinde okunmasına İmamı Âzam'ın fetva vermiş olduğunu söylüyor ve Arapça vaızlara itiraz ediyordu. Geçen 21 temmuz seçimlerinde medreseden çıkma Ali Suavi'nin bu fikrine karşı ünversitelerden çıkma politikacılar (Arapça ezan) parolasını kullanmışlardır. Türkiyede hiçbir zaman bir vicdan baskısı olmamıştır. Bilâkis lâisizm esaslarının bozulması ya tekrar eski vicdan baskısını iade edecek, yahut mezhep ayrılıkları içinde bugünkü millî yuğruluş hamlesini za'fa uğratacaktır.

***

Falih Rıfkı Atay'ın bugünkü statükoyu bozmamak fikriyle söylediği bu müdafaa burada bitiyor. Diğer noktai nazarları da başka nüshalarımızda bildireceğiz.

(Vâ - Nû)

EK 32: AKŞAM, 2 ARALIK 1947.

Din ve lâiklik

Prof. Nihad Erim'in düşünceleri

(Baş tarafı 1 inci sahifede)

şeklinde görmek memleketimizin içinde bulunduğu sosyal şartlar bakımından doğru değildir. Hürriyetler içinde vicdan hürriyeti Türkiyenin bugünkü halinde belki en ziyade dikkatle kullanılması lâzım gelen haktır. Çünkü büyük kütleleri yakından alâkadar eden böyle bir mevzu devletin ve cemiyetin nizamına sıkı sıkıya bağlıdır. Bu hakikati bir an dahi unutmaksızın din meselelerini ele almak yerinde olur.

Bizde din dâvaları, din adamlarının son iki yüzyıldaki kifayetsizliği veya politikaya karşı temayülleri yüzünden, dejenere olmuştur. Esasen Türk inkılâbının aksülâmeli de son iki asırdaki din mevzularını suiistimalden ileri gelmiştir. Şimdi yeniden, dini politikaya irticaa âlet etmiyecek surette dini mevzular sırf bir sosyal dâva olarak ele alınabilir ve alınmalıdır. Bu sahada aşağıdan yukarı değil, yukarıdan aşağı yürümek lâzımdır. Şöyle ki, din işleriyle meşgul olacak din adamlarımızı yirminci asrın kültür ve medeniyet âleminin bütün imkânlariyle teçhiz etmeliyiz. Yani yüksek din adamlarımızı, bilginlerimizi üniversitelerimize bağlı enstitülerde veya ilâhiyat kürsülerinde yetiştirmeliyiz.

Sonra bunları mukayeseli din tetkikleri yapmak, diğer dinlerin devletle ve dünya işleriyle ne suretle münasebette bulunduklarını yerinde görmek üzere muhtelif lâik batı memleketlerine göndermeliyiz. İlk teşebbüste yetiştirilecek 20-30 genç ve tamamen yirminci asır fen, teknik ve felsefesiyle zihinleri terbiye görmüş gerçek din bilginlerine Türk cemiyetinin din meselelerini korkmadan emanet edebiliriz. Bunlar memleketimize lâzım olan din kitaplarını, din adamlarını, din telkin ve tedrisat metotlarını tesbit ederler. Devlet de, lâiklik prensipi çerçevesi içinde kalmakla beraber, cemiyetin nizamını alâkadar eden bu işte tabiatiyle kontrolünü eksik etmez. İşte ben, din meselelerinin ancak bu yönden halledilmesine taraftarım.

Geçenlerde Halk partisi divanında din tedrisatı mevzuubahis olduğunda alınan karara bir takrirle itiraz etmiş ve muhalif kalmıştım. Bu takriri benimle beraber arkadaşım Tahsin Banguoğlu da imza etmişti. Bizim itirazımızın sebebi şudur: Hükûmetin kabul etmiş olduğu bugünkü usul, Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi bu meseleyi haklı bir memleket endişesiyle ortaya atmış olan muhterem zevatın maksatlarına hizmet etmekten uzaktır. Bilâkis bilgileri kıt, dünya görüşleri eksik yarı münevver sayılacak bir takım eski tertip din adamlarının eline yeniden tehlikeli bir silâh verilmiş olmaktadır. Sakat olan bu kararın biraz önce işaret

EK 33: VATAN, 2 ARALIK 1947

TAN

RUYA DOĞRU» Fiyatı : 10 Kuruş

Celâl Bayar'ın konuşması

Demokrat Partinin lâiklik görüşü

Bayar: «Allah ile insan arasındaki münasebetlere müdahaleyi şiddetle reddederiz» dedi

«Din, vatandaşların mukaddes hak ve hürriyetlerindendir. Hiçbir vatandaşı imanı için tazyik ve tenkit etmek caiz değildir»

Ankara, 1 (Vatan) — Demokrat Parti Başkanı Celâl Bayar beraberinde Genel İdare Kurulundan Samet Ağaoğlu ve Fuad Arna, Ankara İdare Kurulu Üyeleri bulunduğu halde dün öğleden evvel saat 10'da Şükriye ocağı ve 12'de Hasanoğlan ocak kongresinde bulunmuşlardır. Her iki ocakda da partililer ve kalabalık köylüler tarafından hararet ve tezahüratla karşılanan Celâl Bayar, diğer sütunlarımızda hülâsasını verdiğimiz beyanatlarda bulunmuşlardır.

Samet Ağaoğlunun başkanlığında toplanan Hasanoğlan ocak kongresi çok hararetli münakaşalar ve istekler ileri sürülerek cereyan etmiş ve ocak idare kurulu başkanı Muzaffer Ekşi bir nutuk vererek ezcümle şöyle demiştir:

Sayın arkadaşlar,

Partimiz ocağının yıllık kongresini emsali görülmemiş bir memnuni-

(Devamı Sa: 4 Sü: 1 de)

D. P. başkanı Celâl Bayar

Filistinin taksimi

Kararın tahakkuku için Birleşmiş Milletler vasıtalarını harekete geçirmek üzere

Güvenlik Konseyinin de fevkalâde bir toplantı yapması muhtemel

Birleşmiş Milletler Kurulu tarafından Filistinin Arap ve Yahudiler arasında taksim edilmesi için verdiği kararın Arap devletleri arasında yükselttiği itiraz sesleri devam etmekte ve yer yer nümayişler yapılmaktadır. Bu hâdiselere ait dün gece A.A. ve A.P. nin verdiği haberlere göre vaziyet şöyledir:

Birleşmiş Milletler Genel sekreteri Trygve Lie, Filistinin taksimi hakkında son verilen kararın tahakkuk ettirilmesi için Birleşmiş Milletler vasıtalarını bir an evvel harekete geçirmek üzere en kıdemli muavinlerini toplantıya çağırmıştır. Son hâdiseler Genel Sekreteri bu harekete sevketmiş ve beş devlet mümessilinden ibaret olacak Filistin komisyon üyelerinin bir an evvel tayin edilmesinde ısrar etmiştir.

Güvenlik konseyinin fevkalâde toplantı yapması muhtemel

İyi haber alan kaynaklara göre, taksim kararı neticesinde Filistinde vukuagelen karışıklıklar dolayısile, Güvenlik konseyinin de fevkalâde bir toplantıya davet edilmesi mümkün görülmektedir.

(Devamı Sa: 3 Sü: 7 de)

Amerikan yol heyeti dün geldi

Heyet Başkanının yapılacak işler üzerindeki beyanatı

Amerikan yol inşa heyeti Yeşilköy hava meydanında

Amerikan yardımı ile memleketimizde yapılacak yolların plân ve programında istişarî mahiyette çalışmalar yapacak olan Amerikan mühendisler heyeti dün Pan Amerikan tayyaresile şehrimize gelmiştir.

Amerikan yolları plânlaştırma u-

Tarsusta sel âfeti

Çukurova baştan

EK 34: VATAN, 3 ARALIK 1947

BAŞMUHARRİRİ Ahmet Emin YALMAN
VATANEVİ Cağaloğlu, Molla Fenari Sokağı 30 — 32 Telefon: 24136 ve 23637 Telg. VATAN İst.

Çarşamba 3 ARALIK 1947

VATAN

Yıl: 8 - Sayı: 2340 «EGRİYE EGRİ - DOĞRUYA DOĞRU» Fiyatı: 10 Kuruş

VATAN NEŞRİYATI: RESSAMIN SARAYI
Çeviren: Rezzan A E. Yalman
Tevzi yeri VATAN Matbaası - Bütün kitapçılardan Arayınız. Fiyatı 250 Kuruştur

C. H. P. Kurultayının bugün sona ermesi muhtemel

Din meselesi üzerinde tartışmalar

Sterlin dövizimizin azalması üzerine

Sterlin'le tediyatın tahdidine karar verildi

İngiltere hükûmetinin bazı maddeler mukabilinde sterlin ödenmesini kabul ettiği haber veriliyor

Ankara, 2 (Telefonla) — Malûm olduğu veçhile şimdiye kadar dolar mahdut, sterlin de nisbeten bol olduğu için tediyatın sterlinle yapılması tercih ediliyordu ve sterlin hiç bir tahdit mevzuu değildi.

Haber aldığımıza göre, sterlin dövizimizin azalması üzerine hükûmet sterlinle tediyatı dahi tahdide karar vermiştir. Diğer taraftan İngiltere hükûmetinin de bazı maddeler mukabilinde sterlin ödenmesini kabul ettiği haber verilmektedir. Bu maddeler; tıbbî malzeme, otomobil ve makine ve kimya maddeleridir.

Türk mallarının sterlin mukabilinde Yunanistana ihracı

Ankara, 2 (Telefonla) — Müddeti 20 eylülde biten Türkiye ile Yunanistan ticaret anlaşmasından beri iki memleket arasındaki mübadeleler hemen hemen durmuş gibidir. Bilindiği gibi bu anlaşma sterlin esasına dayandığı için hükûmetimizce temdit edilmemiştir. Son günlerde bazı Atina ve İstanbul gazeteleri iki memleket arasındaki ticaret müzakereleri yapıldığını ve Türk mallarının sterlin mukabilinde ihracını kabul ettiğimizi yazmışlardı. Öğrendiğimize göre bu haber doğru değildir. Ticaret müzakereleri henüz başlamamıştır. Yunanistana yapılan Amerikan yardımından Yunan ithalâtının nasıl faydalanacağı henüz tekarrür etmediğinden Yunanistanın hangi maddeleri dolarla ithal edebileceği şimdilik bilinmemektedir. Ancak hükûmetimizin sterlinle ihracatı kabul etmiyeceği muhakkaktır. Eski anlaşmadaki sterlin esasını dolara çevirmeği Yunanistan kabul ettiği takdirde eski anlaşma mer'iyete konulabilecektir. Yunan ithalâtçılarının memleketimizden fasulya, yumurta, balık ve canlı keçi gibi mallarımızı dolarla almağa talip oldukları söylenmektedir. Temaslar devam etmektedir. Bugünlerde işin tavazzuh edeceği beklenmektedir.

Türk limanları arasında

Yolcu ve eşya naklinde hususî teşebbüslere izin verilecek

Tarım Bakanı, Orman kanununun tatbikında hatalar yapıldığını itiraf etti

İnönü'nün Genel Başkanlığa, Hilmi Üran'ın Başkan Vekilliğine seçilmesi muhakkak gibi

Yapılan tahminlere göre müfritlerle mutedillerin anlaştıkları ve müşterek bir liste tanzim ettikleri anlaşılıyor

(Devamı: Sa. 3 Sü. 4 de)

Konferansta bulunanlar ve Amerikalı profesörün Baysal tarafından takdimi

HÜR FİKİRLERİ YAYMA CEMİYETİ KONFERANSLARI SERİSİ

Amerikalı Profesör, dün, ikinci konferansı verdi

Bugünkü dünyanın bir ilerleme ve genişleme yolunda olduğunu söyleyen profesör, bu ilerleyişin büyük ve küçük herhangi bir devlet aleyhine olmaması lüzumunu belirtti

Londra konferansı

Almanya barış anlaşması ve küçük devletler

Marshall, anlaşmanın hazırlanmasında küçük devletlere faal ve müsbet bir rol verilmesini istedi

Yanlış ve zararlı ölçüler

Yazan: *Ahmet Emin Yalman*

Ispara hâdisesi

Tevkif edilen Demokratların suçlu değil, mağdur oldukları anlaşılarak serbest bırakıldılar

Edirneden duyulan top sesleri

Edirne - Karaağaç Sivilingrad arasında hat

EK 35: AKŞAM, 3 ARALIK 1947

Din ve lâiklik

B. Celâl Bayarın mütalâası

(Baş tarafı 1 inci sahifede)

Birkaç cümlenizle tatmin edilemiyoruz. Gönül isterdi ki, ufuklarınızda her türlü serbes fikirler daha celâ-

Bu sözlerim, Adnan Menderes'in yüzündeki tebessüm ifadesini silmedi. Mamafih kendisine tesir etmiş olmalıydı ki D.P. li milletvekili demokratların fikirlerini öğrenmek arzumu Celâl Bayar'a bildireceğini bana vadetti.

Bayar, beni mûtad nezeketiyle karşıladı; ve partinin gerek sosyal, gerek din mevzuları hakkında gittikçe tekevvün eden fikirleri olduğunu anlattı. Sözlerini cümle cümle zaptetmek imkânını bulamadım.

***

Din ve lâiklik

Sayın Celâl Bayar, şahsî fikirlerini söylüyor. Partice lâiklik ve dine hürmetkârlık prensipi kararlaştırılmakla beraber, tatbikat sahasında cemaat teşkilâtı olsun mu, olmasın mı gibi teferruatın henüz karar altına alınmadığını belirtiyor. Ancak memlekette lâikliği kavramak hususunda bir çoklarımızın ifrata, bir çoklarımızın da tefrite kaçtıklarını bildiriyor. İfrata kaçmak, lâikliğin din düşmanlığı tarzındaki fena tefsiridir. Halbuki «din hürriyetinin de diğer hürriyetler gibi mukaddes olduğunu kabul etmek icabeder». Meselâ bir aile babası, çocuklara din telkinatında ve tedrisatında bulunuyor diye takiplere uğramamalı. Tefrite gelince; herhangi bir mutaassıp, din görüşlerini yürütebilmek için lâikliği bu arzusuna mâni görüyor ve bundan dolayı da aleyhinde bulunuyor. Mesele lâikliğin mahiyetini anlıyabilmektedir. Lâiklik devletin hiç bir suretle vicdan hürriyetine müdahale etmemesidir. Bu anlaşılıp tatbik edildiği nispette ifrata ve tefrite kaçılmamış olur.

Celâl Bayarı bilhassa şu fikirler üzerinde hassas buldum:

Din yoliyle memleketi irticaa sürüklemek artık mümkün değildir. Demokrat şefler memleketi çok iyi gezmişler, çok iyi tanımışlar; her tarafın ruhi haletini yoklamışlardır. Muarızlarının her fırsatta ihtar ettiği gibi şuradan buradan din irticaı hortlıyamaz. Muarızları halkla daha az temasta oldukları için izam ediyorlarmış. Bayar bu millette aklı selimin hâkim olduğuna inandığını söyledi.

— Siyasi mücadeleler sırasında taassuptan istifadeye kalkarak iştah zinhar tahrik edilmemeli ve dinin membaındaki safiyeti muhafaza edilmeli, dedi ve bu cümlenin üzerinde hassasiyetle durdu.

***

Sosyol mesele

Ben, içtimai muvazenede din ve lâiklik mevzuunu terazinin bir kefesinde sosyal teşkilât mevzuunu da diğer kefesinde gördüğümü demokratların başkanına söyledim. İçtimai teşkilâtın yokluğu yüzünden dertlerine deva bulamıyan bedbaht insanların bütün ağırlıklariyle mistik kefeye yüklendiklerini anlattım. Sosyal teşkilât yoliyle kalabalıklarımıza iyi yaşamak imkânları verilirse muhterem Celâl Bayarın «tahrik edilebilir bir iştah» halinde belirttiği mürteciane hislerin ihtimal asla mevzuu bahis olmıyacağını ilâve ettim.

Bayar, gezdiği bütün mıntakalarda işçi sınıfının geçim zorluğu çektiğini, fena şartlar altında çalıştığını, bilhassa Karadeniz bölgesinde veremin itiraf edilmesi güç rakamlara yükseldiğini hikâye etti. Ben de veremle Savaş Derneğinin rakamlarını gördüğümü, bu rakamlara nazaran hastalığın en fazla Bursada ve Kasımpaşada olduğunu bildirdim. «Amele nerede çoksa verem de orada çok» dedim.

— Bu rakamların onda biri bile insanı çıldırtır! - cevabını verdi.

Celâl Bayar diyor ki:

— Memlekette amele hayatını ıslah etmek yalnız merhamet mevzuu, içtimai mevzu, umumi sıhhat mevzuu değildir. Bu, aynı zamanda millî mevcudiyetimizin idamesi meselesidir. Bunu behemehal ciddiyetle ele almak, ne ıslahat yapacaksak yapmak lâzımdır.

Sonra, şu enteresan noktaya dokundu:

— Temas ettiğim muhtelif içtimai sınıflar arasında ne dediğini, ne istediğini vüzuhla bilen bilhassa işçilerdir. Mevcut bütün ihtiyaçlarını gayet iyi tebarüz ettiriyorlar. Halbuki bunların Millet Meclisi içinde henüz bir tek hakiki mümessilleri yok.

***

Gündelik mevzular

Gündelik mevzular üzerinde de D.P. liderinin fikrini almak istedim. Akşam okuyucularına evvelce nakletmiş olduğum «Modası geçmiş kadın şapkası» hikâyesini kendisine naklettim.

— Halk Partisindeki müfritlerin sözcüleri bizde şimdi tatbik edilmek istenilen demokrasi şeklinin «iki sene evvel modası geçmiş ve artık kullanılması bütün dünyada mümkün olmıyan gülünç bir kadın şapkasına benzediğini»; münevver zümre telâkki ettikleri kendi hızıplarının kalabalıkları sevk ve idare etmesi gerektiğini; bu böyle olduğu takdirde, yüzde 85 i ilk okulu bitirmemiş olan nüfusumuzun daha salim bir istikamete doğru yürüyeceğini söylüyorlar.

Umumiyetle sakin olan Celâl Bayar'ın sesinde bir heyecan hissettim.

— Otorite taraftarları, eski asırlardan beri kendi usullerini haklı göstermek için hep bu teraneyi tekrarlarlardı. Niyetleri otoriter nizamsa şimdi de bu fikirleri tekrarlıyanlar bulunabilir. Fakat bizim halkımız demokrasinin tatbik edildiği eski ve yeni birçok memleketlerdeki insanlarla hiç olmazsa aynı seviyededir. Asla daha cahil, daha geri değildir. Aksini iddia edenler halkı tanımadıkları için yanılıyorlar. Bizim halkımız artık tegallübe boyun eğmiyecek kadar olgunlaşmıştır. Bugün mekteplerden maada gazetelerin, radyoların, nutukların fikir inkişafında büyük tesiri olmaktadır. Gaflet içinde olanları arıyorsanız halkı geri sayan o münevverlerdir denilebilir.

***

Rejyonalistlik tehlikesi

Demokrat başkanından şunu da öğrenmek istedim:

— Şayet merkezden aşağıya doğru münevver bir sevk ve idare olmazsa tehlikeli bir rejyonalistliğin doğacağı; bunun da ileriki seçimlerde Meclisi münevver zümreden mahrum bırakacağı ileri sürülüyor! - dedim.

Bayar, bir Millet Meclisinde en büyük tehlikenin hayattan kopmuş, aklı fikri tekrar seçilmekte olan bir münevverler zümresi tarafından geleceği fikrindedir.

— İktidar partisi bizim ancak muayyen vilâyetlerde teşkilât yapmamızı istiyor; köylere sokulmamıza razı

EK 36: AKŞAM, 4 ARALIK 1947

Sahife 2

Akşam 4 Aralık 47

SÖZÜN GELİŞİ

Lâik olmıyanlar Cumhuriyet Halk Partisinden istifa ederler!

Lâiklik prensipi üzerinde şiddetli tartışmalar olmuş. Ateşli hatipler, bu prensipte bazı esaslı değişiklikler yapmanın bundan sonraki gidiş için zarurî olduğunu ileri sürmüşler.

Bu tartışma nerede olmuş? Demokrat Partide mi? Liberal Partide mi? Millî Kalkınma Partisinde mi? Muhafazakâr Partide mi? Hayır! Cumhuriyet Halk Partisinin Kurultayında! O Cumhuriyet Halk Partisi ki altı esaslı prensipinden biri lâikliktir; Devletin din işlerine, vatandaşın itikatlarına, ibadetlerine karışmamayı doğru bellemiştir. Netekim bu partiye yazılı olan vatandaşlar, Halk Partisi Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik, Devletçilik, Devrimcilik ile beraber lâikliği de ana prensip olarak kabul ve ilân ettiği zaman asla itiraz etmemişlerdir; hattâ o sırada hiç kimse lâik prensipe taraftar olmadığını ileri sürerek partiden çekildiğini bildirmemiştir. Tam tersine, senelerden ve senelerden beri Halk Partililer, oklarından biri lâikliğin sembolü olan altı oklu bayrağın altında toplanmış, üyeler göğüslerinde altı oklu rozetleri iftiharla taşımışlardır.

Dahası var: İki dereceli seçimlerde olduğu gibi, demokratik rejime geçişin başlangıcında yapılan tek dereceli seçimlerde de Cumhuriyet Halk Partisi, vatandaşın karşısına, biri lâiklik olan bu altı prensiple çıkmış, partinin prensiplerini benimseyen vatandaşlar, Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Devletçi, Halkçı, Devrimci ve lâik olduklarını bildikleri için reylerini Cumhuriyet Halk Partisi adaylarına vermişler, onları kendilerine vekil tâyin etmişler ve çokluk bu fikirde olduğu için Halk Partisi iktidara geçmiştir.

Halbuki Cumhuriyet Halk Partisinin milletvekilleri ve teşkilât delegeleri arasında lâiklik prensipini bugüne kadar tatbik edildiği şekilde benimsemeyenler olduğu şimdi pekâlâ anlaşılıyor. Lâik olmıyanlar, yani Devletin din işlerine karışmasını isteyenler, dini politikaya alet etmekten fayda umanlar! Bunlar her şey olabilirler, fakat Cumhuriyet Halk Partisi üyesi olamazlar. Çünkü Cumhuriyet Halk Partisi lâiktir. Lâik olmıyanlar bu partiye girmezler; kanaatleri yeni değişmişse istifa ederler. Halbuki böyle yapmıyorlar. Parti programında, hattâ Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında yer alan, şimdiye kadar yalnız faydasını gördüğümüz bir prensipi değiştirmeye çalışıyorlar. Ne garip şey değil mi?

Şevket Rado

EK 37: HÜRRİYET, 19 TEMMUZ 1949

Salı 19 Temmuz 1949 Sayı 2 - No. 442

Müessisi: SEDAT SİMAVİ

MATBAA ve İDAREHANE İstanbul, Ankara Cad. Cemalnadir sokağı No. 7. P. kutusu: İst. 103 Telgraf adresi: İstanbul - Hürriyet Telefonları: 25035 - 23031

Fiatı her yerde 10 kuruştur.

Gönderilen yazılar basılsın basılmasın iade edilmez. İlânlardan mesuliyet kabul olunmaz.

Hürri[yet]

GÜNLÜK MÜSTAKİL SİYASİ G[AZETE]

[B]ayar'ın İzmir'deki

"[İk]tidar Partisi gizli toplantılar yaparak ve yeniden siyasî irtica yoluna sapmağa kalkışarak tehlikeli bir oyun oynamaktadır.„

D.P. Başkanı iktidardan üç önemli sual sordu

1- Antidemokratik kanunlar kalacak mı? 2- Devlet otoritesi gene iktidar lehine işliyecek mi? 3- Seçim yolsuzluğu cezasız kalacak mı?

Celâl Bayar İzmir'de vapurdan indikten sonra kendisini karşılayanlar arasında. (Foto: Hürriyet)

Bayarın pazar günü yaptığı beyanat tasvip olunuyor

İktidarın türlü parlak vaidlerle halkı oyalamaktan başka iş yapmadığı belirtiliyor

C. Bayar'ın sert ...

Bayar 21 temmuz metodlarını tekrarlmanın feci gaflet olacağını da söyledi

İzmir, 18 (Telefonla) — Bu akşam saat 19.30 da Çeşmeye hareketinden evvel gazetecileri kabul eden Celâl Bayar'a aşağıdaki sual sorulmuştur:

— Bugünkü gazetelerde görmüşsünüzdür. Başbakan Yardımcısı Bay Nihat Erim, Bursa'da yaptığı bir konuşmada Demokrat Parti Kongresine sunulan rapordan ve kabul edilen "Millî hürriyet„ andından sonra vuzuhlandırılması gereken üç nokta vardır diyor ve bunların aydınlanması için ortaya attığı üç sualin cevaplanması lâzım geldiğini söylüyor. Mevzuu mühim bulduğumuz için bu husustaki mütalâanızı öğrenmek istedik. Cevap vermek suretiyle umum efkârı da aydınlatmağı lüzumlu görmez misiniz?„

Celâl Bayar'ın cevabı

Demokrat Parti Başkanı sorulan suali şu şekilde cevaplandırmıştır:

"— Konuşanın sıfatı Başbakan Yardımcısıdır. Beyanat arasında muarızlarımızın yeniden bir takım tertiplere ve siyasî irtica teşebbüslerine geçmek niyet ve maksadında bulunduklarına işaret sayılabilecek bazı sözler de vardır. Bu itibarla meseleyi umumî efkâr önünde halletmenin doğru olacağına kani bulunuyorum ve vaktimin darlığına ve hareket etmek üzere olmama rağmen arzu ettiğiniz mülâkatı memnuniyetle kabul ediyorum.

Millî husumet andı niçin kabul edildi

Evvelâ şunu söyliyeyim ki, ele

(Devamı Sa. 4, Sü. 1 de)

Evvelki gün D. P. Baş[kanı] ...

Amer[ikan] ... Snyd[er]

Derhal t... basın top[lantısı]...

Bakanın gelişi d... Amerika'nın iktis[adî] ... da bize gösterdiği ... azlığına işaret o[lunuyor]

EK 38: SON POSTA, 31 TEMMUZ 1947

SERVOİN
Ademi iktidar ve bel gevşekliğinin en kuvvetli ilâcı komprimeleridir.
Her Eczanede bulunur
Satış yerleri: İstanbulda Türkiye Eczacılar Deposu, İzmirde Cumhuriyet Eczanesi, Lütfi Krom Ecza Deposu.

Son Posta

Sene 18 — No. 5637 + 467 | PERŞEMBE 31 TEMMUZ 1947 | TELEFON: 20203 | Fiatı 10 Kuruş

Son günlerde Bayara yapılan bir teklif

Şu hürriyet lâflarını bırak diğer meselelerde anlaşmak kolaydır

Bayar bu teklifi şöyle cevaplandırdı

"Öteki meseleleri bırakalım, hürriyeti kurtaralım,, Demokrat Parti demokrasinin gelişmesi için zarurî olan büyük maksatları küçük hediyelerle asla değişmiyecektir

Hürriyet misakı ikinci bir millî misak olacaktır

Bayar devlet başkanının tarafsızlığından emin olarak partisinin istikbaline güvenle bakıyor

[illegible] Ilıcaköydeki köşkünde muhabirimizle hasbıhal ederken

İzmir, 30 (Hususî muhabirimiz Adnan Bilget bildiriyor) — Çeşmenin temiz havası içinde Demokrat parti genel başkanının geçirmeğe başladığı saatler bütün nazarları bu küçük banyo şehrine çekmiş bulunuyor.

Şu anda Adnan Menderes Aydındaki çiftliğinde istirahate çekilmiştir.

Celâl Bayarla konuşanlar kendisinin bu demokrasi gelişmesi günlerinde hayatının en mesut saatlerini yaşadığına hükmederler.

Bayar Devlet Başkanının tarafsızlığından emin olarak partisinin istikbaline güvenle bakmaktadır.

(Devamı 7 nci sayfada)

İnönü dün Ada civarında gezinti yaptı

HERGÜN

Ulus, Son Posta'nın neşriyatını zımnen teyit ediyor

Cumhuriyet Halk Partisinde ayrılık değil ayıklanma olur

Anti demokratik kanunlar hakkında da artık "daha ağırını çıkarırız,, denmekten vazgeçilerek bunların tâdil ve ıslâhı kabul edilmiştir

Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti arasında, Halk Partisi kurultayına kadar aktedilmiş olan mütareke bugün artık fiilen başlamış sayılır. Devlet Reisi ile Başbakanın İstanbulda, Celâl Bayarla Adnan Menderesin İzmirde, Şükrü Saraçoğlunun Ödemişte bulunmaları, iç siyaset mihrakını tamamile dağıtmış, ancak ortada, şuradan buradan sızan müteferrik haberler kalmıştır.

Fakat memleketin muhtelif bölgelerinden şehrimize gelen iç siyaset âlemi yolcuları C. H. P. merkezlerinde hummalı bir faaliyet olduğunu gizlememektedir.

Dün de kaydettiğimiz gibi İstanbul merkezinde de bu faaliyet vardır ve dün de parti il merkezinde bir toplantı yapılmıştır.

C. H. P. deki toplantıların büyük

(Devamı 7 inci Sayfada)

Falih Rıfkı Atay

Aydında altın aranıyor

Dokuz türlü maden aramak için ruhsat verildi

Aydın, 30 (A.A.) — Aydının Dalama

EK 39**:** TANİN**,** 6 EKİM 1947

BUGÜN

3 üncüde: Film tenkidi. Yazan: Murad Sertoğlu
4 „ : Dünkü İstanbula dair bir kitap. Yazan: Nahid Sırrı Örik. — Gece kondu evlerinin akıbeti. Yazan: O. M. — Genç kalemlerden hikâyeler.
5 „ : Genç kalemlerin yazıları...

Tanin

Gazetemiz hergün **8** Sahifedir

Adres: Cağaloğlu Türbedar S. No. 18 İSTANBUL, Telefon 22477 — PAZARTESİ 6 EKİM 1947 — Sene: 40 — Sayı: 4484 1476 Her yerde fiyatı (10) kuruş

Ahmet Emin Yalmanın ifşaatı

Atlattığımız tehlike ?

Ahmet Emin Yalman, evvelki gün, ATLATTIĞIMIZ TEHLİKE başlığı altında çok dikkate değer bir başmakale neşretti. Bizim arkadaşlar dünkü sayımızda bunu naklederken "Ahmet Emin Yalman rüya görüyor„ manşetini kullanmışlar. Bu başlık, makaleye hiç uymamaktadır. Çünkü VATAN'cı arkadaşımız rüya görmüş olsaydı, bu ne kadar cazip olursa olsun, başkalarını alâkadar temezdi. O bir rüya anlatmıyor, bazı emarelere istinaden istikbal hakkında tahminler yapmıyor. Bir gazeteci, az çok, bu tahminlerden içtinap edemez ve çok kere istikbale ait ihtimalleri bahis mevzuu edebilir. Yalman bütün bu mutat usullerin çok üstüne çıkmış ve doğrudan doğruya "ifşaat„ adı verilmesi lâzım gelen vakalardan bahsetmiştir. Bu vakalar o kadar mühim, o kadar hayati ve müthiştir ki Cumhuriyet savcısının harekete gelerek vazifesini yapmağa başlaması icabeder. Çünkü Yalmanın ortaya attığı mesele milli hâkimiyet rejimimize karşı tertip edilmiş, ve sadece tasavvur halinde de kalmıyarak icraate geçilmiş bir suikastten, bir rejim değişikliğinden ibarettir. Ahmet Emin Yalman işin bu mahiyetinden o kadar emindir ki bu caniyane hareketlerden bahsederken ona "Atlattığımız tehlike„ adını veriyor ve hepimize geçmiş olsun diyor.

Fakat iş bir geçmiş olsunla geçiştirilecek kadar basit görünmüyor. Çünkü, dediğimiz gibi, bazı kimseler bir araya gelerek, düşünüp taşınarak memleketin rejimini değiştirmek ve diktatörlük kurmak kararını vermişler ve bu meş'um kararlarını tatbika bile başlamışlardır. Böyle bir hareketi hafif görmek ve bir gazete makalesile onu teşhir ve ibtal edebileceğimize ihtimal vermek affedilmez bir gaflet ve ayni zamanda muhafazasına yemin ettiğimiz anayasaya karşı bir cinayet teşkil eder. Bu mesele kanunun el koyacağı ve vatan hainlerini tedip edeceği bir mühim vaka şeklini taşımaktadır.

Ahmet Emin Yalman'ın ifşaatı şudur:

Halk Partisinin içinde bir müfrit zümre vardır ki geri gitmek yok diyen ve tahakküm ve tedhiş arzularını kesen İsmet İnönü'nü de, Demokrat Partisini de maksatlarına engel saymışlardır. İşte bu müfrit ve harisler Cumhurbaşkanını Çankaya'ya kapanmış bir mahpus mevkiine sokmak ve Demokrat Partisini dağıtmak istiyorlardı. İstiklâl mahkemeleri kuracaklar, şahsiyet gösteren her türlü vatandaş aleyhinde takibat yapacaklardı. Türk vatanı kocaman bir zindan haline gelecekti. Gazeteler susturulacaktı. Bu harisler yurdumuzda millî hâkimiyeti durdurmak, kendi diktatörlüklerini kurmak, her köşede bir derebeylik istibdadına yol açmak üzere kurnazca çalışmışlardır.

Şeytanetin ve entrikanın ne dereceye vardırıldığını anlamak için Ahmet Emin Yalman'ın şu ifşaatına da bakınız. Bu haris ve müfrit zümre el altından Demokratlara bile başvurmuşlar ve onlara demişler ki: "Biz şeflik sistemini kaldırarak kudreti mesul hükümete geçirmeğe çalışıyoruz. Siz de ayni gayeyi takip ediyorsunuz. Demek ki maksadımız müşterektir, beraberce çalışalım„.

Cumhurbaşkanının 12 temmuz beyannamesi entrikalara hiç de müsait olmıyan berrak bir itidal havası yaratarak bu tasavvurlara bir engel vücut getirmişse de müfritler yine işlerine devam etmişler. Hattâ bizzat Halk Partisindeki münevver, vatansever arkadaşlarını da partiden çıkarmağa kalkışmışlar, fakat muvaffak olamamışlar.

Komployu Ahmet Emin Yalman'ın tâbirlerile anlattık ve onun kelimelerini hiç değiştirmedik. Vakayı Vatan gazetesinde tasvir olunan şekilden ne daha ağır gösterdik, ne daha hafif.

Görülüyor ki bu iş epeyce bir müddet sürmüş, her fırsattan istifade edilmek istenmiş, hattâ Konyada muhakemesi yapılmakta olan Yerköy hâdisesinden bile Demokrat Partisi ve gazeteleri aleyhinde istifade edilmek istenmiş. Binaenaleyh, bahis mevzuu olan keyfiyet tam mânasiyle bir suçtur ve rejim aleyhinde bir iştir. Ahmet Emin Yalman komployu açığa vururken suçluların adını vermiyor. Fakat son zamanların gazetelerini okuyanlar müfritler kelimesile kimlerin kastedildiklerini, hiç olmazsa bunların elebaşlarını, kat'î bir sarahatle anlamakta kusur etmezler.

İşte Yalman bizi bir rüya karşısında değil bir müthiş cinayet karşısında bırakıyor. Hâdiseyi tamamen objektif olarak mütalâa etmek istediğimiz için şahsî tefsir ve muhakemelerden içtinap edeceğiz. İş şahsi muhakemeye kalırsa, biz böyle Makyavelik ve hainane bir komploya katiyen inanmayız. Yalnız bu mülâhaza iledir ki Tanin'deki arkadaşların hâdiseyi rüya kelimesile tavsif etmeleri makul olabilir.

Fakat Ahmet Emin Yalman öyle bir lisan kullanmış, öyle kat'î teminat vermiştir ki bu sarih, mutlak ve müthiş ithamın karşısında, mesele adalet cihazı tarafından aydınlatılmcıya kadar, bütün sübjektif düşünceler sükût etmek lâzımgelir.

Diğer taraftan, Yalman'ın iyi niyetlerinin ve saflığının pek kolay istismar edildiğini ve kendisinin, yaradılışı iktizası, "mistification„ lara gayet müsait bir şikâr teşkil eylediğini de bilmez değiliz. Fakat Yalman artık yaşlı başlı, tecrübeli, görgülü bir muharrirdir. Sözlerinin ve yazılarının kıymetini, mânasını ve şümulünü takdir ettiğinde şüphe olunamaz. Ortaya ömrü bir gün sürecek sansasyonel bir yazı atmış olmak için böyle bir komplo tahayyül ve icat etmiş olamaz, elbette bir bildiği vardır. Bildiklerinden bu kadarını efkârı umumiyeye arzederken çıkardığı meselede kendisinin ve meslek hayatının şeref ve haysiyeti bahis mevzuu olduğunu, tabii, takdir eder. Onun için sübjektif mütalâalarımızı susturacak ve kendisinin izahatını bekliyeceğiz. Kendisinden bir vatandaş sıfatile ilk istediğimiz şey ifşa ettiği bu komplo hakkında bildiklerini vakit kaybetmeden Cumhuriyet savcılığına ihbar etmesi ve heyecan ve merak içinde kalan efkârı umumiyeyi aydınlatmak için bizlere biraz daha tafsilât vermesidir.

Bu onun için bir vazifedir. İlk adımı atmış, vazifesini yapmağa başlamıştır. Yarıyolda kalamaz ve yolundan dönemez. Namusu, şerefi ve mesleğinde istikbali angajedir.

Hüseyin Cahid YALÇIN

Genelkurmay Başkanımız Orgeneral Salih Omurtak ve Londradaki askerî heyetten Korgeneral Zeki Doğan

SALİH OMURTAK

Genel Kurmay Başkanımız ve beraberindeki askerî heyet dün uçakla Amerikaya hareket etti

Genelkurmay heyetimiz Amerikadan memleketimize verilecek askeri malzemenin ihzaratı işlerile meşgul olacak

Heyet dönüşte Londrayıda ziyaret edecek

İstanbul, 5 (A.A.) — Genelkurmay Başkanı Orgeneral Salih Omurtakın başkanlığındaki kurmay heyeti bu sabah 11.10 da özel bir uçakla Ankaradan Yeşilköy hava meydanına gelmiştir. Başkan, birinci ordu komutanı, orgeneral Nuri Yamut, İstanbul komutanı korgeneral Asım Tınaztepe, birinci orduya mensup generallerle yüksek rütbeli kara, deniz ve hava subayları, rahatsız bulunan İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Dr. Lütfi Kırdar adına vilâyet ve belediye başkan yardımcıları tarafından karşılanmış ve burada bir bando ile bir piyade taburu askeri merasimi ifa etmiştir.

Hava meydanındaki yeni binada vilâyet tarafından heyet şerefine 50 kişilik bir öğle yemeği verilmiştir.

Kurmay başkanımız ve kurmay heyeti Karaşi'den gelen Panamerikan uçağı ile saat 15 de Amerikaya hareket etmiştir.

(Sonu Sa: 6 Sü: 5 de)

Millî Eğitim Bakanı Şemsettin Sirer

Bayarın Erzurumdaki nutunda göze çarpan zühul

Millî Eğitim Bakanı, nutkun köy okullarına temas eden kısımlarına cevap verdi

Siyasi mahfiller, Bayar'ın son nutkunu, Demokrat Partinin olgunlaştığına bir delil addediyorlar

Ankara, 5 (A.A.) — Demokrat parti lideri Celâl Bayarın Erzurumdaki söylediği nutukta millî eğitim konularına [illegible] yer verilmiştir.

(Sonu Sa. 6 Sü 1 de)

İstanbul'un kurtuluş yıldönümü bugün kutlanacak

Taksimde askerî birliklerimiz bir geçit resmi yapacaklar

Bugün İstanbul'u işgal ordularının bıraktığı kara günlerden kurtuluşunun yıldönümüdür. [illegible] Bu münasebetle hazırlanan kutlama merasimi Taksimde icra edilecektir.

Törene iştirak edecek askeri birlikler, okulların ve teşekküllerin Sultanahmet meydanında, diğer teşekküller Taksimde toplanacak ve merasime saat onda İstiklâl marşiyle başlanacaktır. Müteakiben Şehir Meclisi âzasından bir zat şehir namına nutuk söyliyecektir.

(Sonu Sa: 5 Sü: 1 de)

İstanbulun kurtuluşunu müteakip Şükrü Naili Paşa askerî kıtalarla İstanbula ilk girdiği gün

Gaflet içerisinde bulunan bir Amerikan Profesörü

Boğazların gayri askerî hâle getirilmek suretiyle Türkiyenin siyasî bitaraflığını istiyor

Memleketimizin de dahil olacağı bir Akdeniz bloku teşkil edileceği etrafında çıkan şayialar

Vaşington, 5 (A.P.) — Princeton üniversitesi tarih profesörü ve birleşik milletler teşkilâtındaki Amerikan heyeti siyasi müşaviri Dr. Cyril Black, Yunanistana da teşmil edilebilmek üzere Türkiyenin siyasî bitaraflığının temin edilmesini orta şark buhranını hafifletici bir tedbir olarak teklif etmiştir.

Profesör Cyril Black Türkiyenin bitaraflığının, Karadenizle Akdenizi birbirine bağlıyan Boğazlar bölgesinin gayri askeri bir hale getirilerek buradan geçecek gemilerin seyrüseferini teminat altına alacak ve bu bölgedeki askerî tesisleri kontrol edecek beynelmilel bir teşekkülün ihdasiyle mümkün olabileceğini ileri sürmüştür. Dr. Black bu teşviklerini yaparken [illegible]

AKDENİZ BLOKU

Atina, 5 (A.A.) — France Presse ajansı bildiriyor:

Birleşik Amerika ordusu genel kurmay başkanlığı istihbarat dairesi [illegible]

(Sonu Sa: 3 Sü: 4 de)

Dikkat!

Komünistler Avrupada fiilen harekete geçtiler

Dokuz devletin komünist partisinin iştirakile Belgradda bir koordinasyon bürosu kuruldu

Paris 5 (A.P.) — Avrupanın muhtelif memleketlerindeki komünist partileri faaliyetlerini birbir...

(Sonu Sa: 6 Sü: 3 de)

NAZMİ TOPÇUOĞLU'NUN VATAN'A CEVABI

Nazmi Topçuoğlu, dün matbaamıza telefon ederek Faruk Fenik'in Vatan gazetesinde çıkan yazısına, bugün cevap göndereceğini bildirmiştir. Okuyucularımız, Topçuoğlu'nun cevabî yazısını yarın gazetemiz sütunlarında bulacaklardır.

Atletlerimiz Doğu Akdeniz şampiyonu oldular

Atina, 5 (A.A.) — Anadolu ajansının özel muhabiri bildiriyor:

Bugün sona eren doğu Akdeniz atletizm müsabakalarını Türkiye kazan...

(Sonu Sa: 3 Sü: 6 da)

Fenerbahçe - Vefa maçında dün hakeme ayvalar atıldı

Şazi Tezcan bu vaziyet karşısında oyunu tatil etti; takımlar 0-0 beraber kaldı

Galatasaray - Beşiktaş da 3-3 berabere kaldılar — Dünkü basketbol maçlarında Çekler yine galip geldiler

Hakemin ayva yağmuruna tutulmasına sebep olan dünkü Fenerbahçe - Vefa maçından bir enstantane — Yazısı 3 üncüde —

EK 40: SON POSTA, 6 EKİM 1947

HALKIN GÖZÜ
HALKIN KULAĞI
HALKIN DİLİ

Son Posta

Sene 18 — No. 5637 + 532 PAZARTESİ 6 EKİM 1947 TELEFON: 20203 Fiatı 10 Kuruş

Celâl Bayar Erzurumda bir konuşma daha yaptı

Bize komünist diyenlerde vicdan olmaması lâzımdır

İftiraları nefretle karşılarız. Türk milleti yabancı ideolojilere bağlanamaz

İyi bir devlet cihazı kurulursa bütün millet mesut olur
Demokrat Partinin bütün isteği budur

Celâl Bayar bir yurt gezisinde

Erzurum, 5 (Hususî muhabirimiz Eraydın bildiriyor) — Demokrat partisi Genel Başkanı bugün Cumhuriyet gazinosunda Demokrat parti il ve ilçe merkezlerinden gelen delegeleri toplu bir halde kabul ederek dileklerini dinlemiş ve müteakiben bir konuşma yapmıştır.

Bayar Erzuruma çoktanberi gelmek istediğini, fakat şimdi vakit bulabildiğini, Demokrat partinin milletin isteği ile kurulduğunu, murakabenin bir şart olduğunu ve Demokrat partinin, kuruluşundan beri milletten aldığı kuvvetle Anayasaya aykırı kanunların kaldırılması için var kuvvetile çalıştığını ve ne pahasına olursa olsun bunların kaldırılması yolunda çalışmayı bir vazife bileceklerini söyliyerek dedi ki: (Devamı 2 inci Sayfada)

Dün Amerikaya giden Genelkurmay heyetimiz Yeşilköy hava alanında

Genelkurmay heyetimiz dün uçakla Amerikaya gitti

Salih Omurtak dedi ki:

Türkiyenin selâmetini deruhde etmiş olan ordumuzu

Millî Eğitim Bakanı

HERGÜN

EK 41: TANİN, 6 KASIM 1947

BUGÜN

Tanin

Adres: Cağaloğlu Türbedar S. No. 18 İSTANBUL, Telefon 22477

PERŞEMBE 6 KASIM 1947

İRTİCA YILANI UYANIYOR

Vartodan aldığımız bir mektup

Şafi ve Nakşî aşiretlerin bölgelerindeki hocalar şimdiden takkelerle geziyor ve hususî hücrelerde vatan çocuklarını arapça okutup Cumhuriyet aleyhinde zehirliyorlarmış

Masûp şeyh Saidin oğluna yapılan istikbal

bir Rejimin Dâvası

Millî Türk talebe birliği

İrticaî neşriyatta bulunan gazete ve dergileri tel'in

EK 42: TANİN, 7 KASIM 1947

BUGÜN

Gazetemiz hergün **8** Sahifedir

Tanin

Adres: Cağaloğlu Türbedar S. No. 18 İSTANBUL, Telefon 22477 ● CUMA 7 KASIM 1947 ● Sene: 40 — Sayı: 4454 — 1505 Her yerde fiyatı (10) kuruştur

Tehlike var

Türk Millî Talebe birliğinin beyannamesi ve Vario mektubu

Dünkü gazetemizde Türk Millî Talebe Birliğinin bir beyannamesi intişar etmiştir. ...

Hüseyin Cahid YALÇIN

Rus Dışişleri Bakanı Molotov

MOLOTOV

Bolşeviklere uyku ilâcı vermek yolunu tuttu

Rus Dışişleri Bakanı Bolşevik ihtilâlinin yıldönümü münasebetile yayınladığı raporda, Amerikayı Rus sınırları etrafında askerî üsler hazırlamakla itham etti

Rusya barış, Amerika harb taraftarı imiş

Vali ve Belediye reisi ifşa ediyor:

Komünist tahrikâtı var

"Fakir halkı barındırmak imkânlarını araştırırken bazı maddî menfaat ihtirasları veya komünizm propagandalarile mücadele etmek zorunda kalıyoruz,

VALİ, İSTANBULUN HUSUSÎ DURUMU İCABI VALİLİKLE BELEDİ YE BAŞKANLIĞININ BİRBİRİNDEN AYRILMASI GEREKTİĞİ KANAATİNDE

Dün vilâyette yapılan gazeteciler toplantısında vali ...

Dünkü efendilerine dil uzatan uşaklar

1877 Türk - Rus harbi Bulgarlara göre terakkı yolunda açılmış bir harpmiş(!)

Amerikanın taarruz üsleri olduğu vehmedilen Türkiye ve Yunanistanın arzettiği tehlikeye bütün Bulgarların dikkati çekiliyor

Byrnes Amerikayı Ruslara karşı mukavemete davet etti

Nevyork valisi de Ruslara karşı daha sert davranılması lüzumunu bildirdi

Avrupaya yardım

Amerikan Dışişleri Bakanının bu husustaki beyanatı

Prenses Margaret

Prenses Margaret

Londralılar, güzel prensesler Rumen Kralı ile evleneceğini umuyorlar

Bitkin bir halde memleketimize iltica eden 7 Rumen

Cumhurbaşkanı

İnönü ile İran Şahı ve Çekoslovakya Cumhurbaşkanı arasında tebrik ve teşekkür telgrafları teati edildi

Bir Basın dâvası münasebetiyle

İzmirde komünizm aleyhine mahkeme salonunda tezahürat yapıldı

Bulgar muvakkat cumhurbaşkanı Kolarov

Sporcularımız bugün İrandan gelecekler

Rusya — Ah.. Yalnız bunu koparırdım!..

EK 43: YENİ SABAH, 15 EKİM 1947

Ahmet Emin'e Açık Mektup

Hürriyeti boğmıya mâtuf hareketlerin başındakiler için kullanılan müfrit tâbirinin, Hürriyeti ilâ uğrunda sabırsızlananlar hakkında da aynen kullanılması bir sehiv eseri değilse hakka taaddidir.

***Yazan:* Fikret Karakoyunlu**

Üstad; son zamanlardaki yazılarınızda «müfritler» tâbiri sık sık nazarı dikkati çekmektedir. Günlük politika edebiyatında ifrat; itidalin ilerisi değil de, şiddetle taşkınlık telâkki edildiğine göre, bu tâbirin hürriyeti istemiyenler ve demokrasinin yurda sokulmasına düşman olanlar hakkında istimali doğrudur.

Fikret Karakoyunlu

Yine bu sahada itidalin mânası da hürriyetin ve demokrasinin bazı kayıtlar ve şartlarla yurda girmesini istihdaf eder. Müfritler, mutediller tasnifi ile demek istiyorsunuz ki; Halk Partisinde iki zümre vardır: Birisi mutediller, ki demokrasinin kendilerine zarar vermiyecek şekilde gelmesini ve hürriyetin tedricen teessüsünü istiyorlar; itidal etiketile; daha açıkcası ağır bir seyirle ve kayıtlı şartlı olarak.. İkinci zümre ise açıkça hürriyetin ve demokrasinin düşmanıdır. Bunlar, insanlara rahat nefes imkânını hazırlayan her sistemi refahları için engel saymaktadırlar. Hayatları mutlaka bir parti diktatörlüğünün ayakta kalmasına bağlıdır.

Eğer tahmin ve kanaatlerimde yanılmıyorsam siz, (Bükülmiyen kol öpülüp başa konur) diyorsunuz ve bu sebeple de mutedilleri tutuyorsunuz.

Demokrasiye giden yollardan birisi de bu olabilir. Ancak, bugün istenmekte olan hürriyetin, kanun üstünlüğünün, demokratik usullerin, Gülhane Hattı ile ileri sürülmüş Yeni Nizam Merhale devamı olduğunu unutmuş görünmek yerinde sayılmaz. Bugün istenilenleri seksen sene evvel de aynı heyecanla, aynı iştiyakla istiyorduk. Kimbilir belki bizden sonraki nesil de aynı arzuyu, bu sefer daha geniş mikyasta alın teri dökerek ileri sürecektir. Bütün bunlara rağmen, dâva demokrasinin teessüsü dâvasıdır. Memleketi biz kurtardık gibi (demokrasiyi biz getirdik) diyerek övünmeğe ve yirmi beş sene bu hizmeti bir tapu senedi gibi kullanarak memleketi idare inhisarını elinde tutmağa hazırlanan bir muhalefet, yahut ikinci bir iktidar zümresi bahis konusu olmamıştır. Bu memlekete, hakikî mânasile demokrasi (maskeli demokrasi değil) hangi taraftan ve kimden gelirse gelsin, biz kendimizi o cephenin müzahiri saymaktayız. Hiç bir zaman demokrasiyi, muhalefete hâs bir sistem sayarak, mutlaka bizim tarafımızdan tesis edilebilir bir nimet addetmedik. Ancak her zaman şu noktada musırrız ki: Artık oyalanacak vaktimiz kalmamıştır. Mâzisi seksen yıl evvele dayanan bu hürriyet dâvası için, daha yirmi beş sene sürebilecek yeni bir intizar devresi tasavvuru ve halkın yavaş yavaş bu intizar devrinin zarurî oluşuna inandırılması gibi tehlikeli bir zemin, memleketi tekrar dik-

(Devamı Sa., 5; Sü., 1 de)

EK 44: SON POSTA, 2 ARALIK 1947

HALKIN GÖZÜ
HALKIN KULAĞI
HALKIN DİLİ

Son Posta

Sene 18 — No. 5637 + 586 SALI 2 ARALIK 1947 TELEFON: 20203 Fiatı 10 Kuruş

779 üyeli Kurultay dün 125 kişi ile toplandı

Milliyetçilik ve Devletçilik münakaşa edildi

Hamdullah Suphi şöyle konuştu

Kalplerimizle yurt dışındaki Türkler arasında hudut yoktur

Komünizm faaliyetinin vatan hiyaneti sayılması ve bir heyetin gençliğe telkin yapan hocalar ve yayınlar için karara varması istendi

Ankara, 1 — Halk Partisi kurultayı bugün saat 15 te Şemsettin Günaltayın başkanlığında toplandı. Hesap komisyonu raporu kabul olunduktan sonra, program tasarısının görüşülmesine başlandı. Birinci madde uzun münakaşalara sebep oldu.

Muammer Alakant, eski programda ... kuvvetlerin birliği esasına dayandığını ifade ettiği halde yeni tasarıdan bu esasın kaldırılmasının tereddütler ve şüpheler doğuracağını söyledi.

Necmi Feyzioğlu, Bakanların Büyük Millet Meclisi dışından da tayini esasının kabulünü teklif etti.

Feridun Fikri Düşünsel mebus olmayanların Bakan olmaları teklifi aleyhinde bulundu.

Süreyya Örgeevren aynı fikri müdafaa etti.

Komisyon sözcüsü Sahir Kurutluoğlu, komisyonun Anayasaya sadık kalmak prensibini güttüğünü, fakat Anayasanın dördüncü maddesinde mutlak olarak ifade edilen tevhidi kuvanin sekizinci maddede aynı şekilde ifade

(Devamı 5 inci Sayfada)

Kurultay esas komisyonu çalışırken

Dilek Komisyonunda Başbakan dedi ki:

Yeni bir memurlar kanunu hazırlanıyor

Hayat seviyesini indirmek, hiç olmazsa yeni bir fazlalaşmağa meydan vermemek şarttır

Ankara, 1 — Kurultay dilek komisyonu öğleden sonra toplanmıştır. Başbakan Hasan Saka, Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek, İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmir, Tarım Bakanı Cavit Oral ... hazır bulunduğu bu toplantıda devlet memurları, milli korunma kanunu, imar plânları, su... ihracı gibi konular üzerinde durulmuştur.

Delegeler bazı tekliflerde bulunmuşlardır. Bu teklifler arasında iller Bankası eliyle bir mali teknik teşkilâtın kurulması, şehirlerimizin bünyesinde

(Devamı 5 inci Sayfada)

Celâl Bayar Ankarada partisinin 2 ocağında konuştu

Din, vatandaşın mukaddes hakkı ve hürriyetidir

Demokrasiyi geciktirme gibi bir yola gidilirse bütün engelleri yıkacağız

Memurin Muhakemat Kanunu da değiştirilmelidir

Ankara, 1 — Demokrat Parti başkanı Celâl Bayar Şükriye ocağında partililere şu hitabede bulunmuştur:

— Kongreniz mutlu olsun. Bugün karşınızda söz söylemeye başlarken bahtiyar ve heyecanlı olduğumu anlatmak isterim. Çünkü kurulduğu günden beri Büyük Milletimizin haklarını müdafaa yolunda giriştiğimiz mücadelede sizi benim şahsımda Demokrat Partiye karşı gösterdiğiniz candan alâka ve tezahürata şimdi bir kere daha şahit oluyorum. Ve görüyorum ki memleket meseleleri arasında büyük bir hassasiyetle görüşülmekte ve bizlere ilham ve direktif kaynağı olmaktadır.

Arkadaşlar,

Partinizin genel idare kurulu büyük kongremizin tayin ve tesbit ettiği hürriyet misakının tahakkuku emelinden bir zerre dahi inhiraf etmeden hedefimize doğru yürümek kararındadır.

Bu milletin haklarını kanun yolundan yürüyerek muhakkak temin edeceğimiz anlaşılınca Demokrat Partinin medeni haklara sahip bir teşekkül olduğu kabul ve ilân edildi. Bu kabul ve ilânın bir ferahlık getirdiğini görüyoruz. Fakat yapılacağı söylenen ve

(Devamı 2 inci sayfada)

HERGÜN:

Kurultayın müessif bir kararı

EK 45: VATAN, 3 ARALIK 1947

BAŞMUHARRİRİ Ahmet Emin YALMAN

VATANEVİ

Çarşamba 3 ARALIK 1947

VATAN

Yıl: 8 - Sayı: 2340 «EĞRİYE EĞRİ - DOĞRUYA DOĞRU» Fiyatı: 10 Kuruş

VATAN NEŞRİYATI: RESSAMIN SARAYI — Çeviren: Rezzan A. E. Yalman

C. H. P. Kurultayının bugün sona ermesi muhtemel

Din meselesi üzerinde tartışmalar

Sterlin dövizimizin azalması üzerine

Sterlin'le tediyatın tahdidine karar verildi

İngiltere hükûmetinin bazı maddeler mukabilinde sterlin ödenmesini kabul ettiği haber veriliyor

Türk limanları arasında

Yolcu ve eşya naklinde hususî teşebbüslere izin verilecek

Tarım Bakanı, Orman kanununun tatbikında hatalar yapıldığını itiraf etti

İnönü'nün Genel Başkanlığa, Hilmi Uran'ın Başkan Vekilliğine seçilmesi muhakkak gibi

Yapılan tahminlere göre müfritlerle mutedillerin anlaştıkları ve müşterek bir liste tanzim ettikleri anlaşılıyor

Konferansta bulunanlar ve Amerikalı profesörün Bagşil tarafından takdimi

HÜR FİKİRLERİ YAYMA CEMİYETİ KONFERANSLARI SERİSİ

Amerikalı Profesör, dün, ikinci konferansı verdi

Bugünkü dünyanın bir ilerleme ve genişleme yolunda olduğunu söyleyen profesör, bu ilerleyişin büyük ve küçük herhangi bir devlet aleyhine olmaması lüzumunu belirtti

Londra konferansı

Almanya barış anlaşması ve küçük devletler

Marshall, anlaşmanın hazırlanmasında küçük devletlere faal ve müsbet bir rol verilmesini istedi

Yanlış ve zararlı ölçüler

Yazan: *Ahmet Emin Yalman*

Isparta hâdisesi

Tevkif edilen Demokratların suçlu değil, mağdur oldukları anlaşılarak serbest bırakıldılar

Edirneden duyulan top sesleri

Edirne - Karaağaç Sivilingrad arasında hat

EK 46: CUMHURİYET, 18 ŞUBAT 1948

Cumhuriyet

KURUCUSU: YUNUS NADİ

24 üncü yıl Sayı: 8445 — Çarşamba 18 Şubat 1948

FENERBAHÇE EŞYA PİYANGOSU — FENER STADINDA ÇEKİLİYOR

Dinî tedrisat meselesi hakkındaki tartışmalar

C.H.P. nin kurduğu On Yediler Komisyonunda ihtilâf çıktı

Komisyon ilk mekteblerde ihtiyari olarak din dersleri verilmesini kabul etti, fakat din adamları yetiştirmek üzere lise derecesinde okul tesisi mevzuunda fikirler ayrıldı

Ankara 17 (Telefonla) — 17 ler komisyonu çalışmalarını bitiremediğinden, dini tedrisat meselesi, C. H. P. Meclis Grupunun bugünkü toplantısında görüşülememiştir. Ancak bu mevzudaki prensip kararlarının, Meclis tatilinden önce alınması gerekli görüldüğünden C. H. P. Meclis Grupu, bu perşembe günü toplanarak münhasıran bu mesele ile meşgul olacaktır. Komisyondaki müzakerelerin seyri, mevzuun grup umumî heyetinde de çok hararetli görüşmelere yol açacağını gösteriyor. 17 ler komisyonunun bugünkü içtimaı, saat 13 e kadar devam etmiştir. Komisyon, yarın da toplanacaktır.

İlkokullarda din dersi okutulacak

Hususî surette elde ettiğimiz malûmata göre mevzuun ilkokullara aid kısmı üzerinde mutabakat hasıl olmuş gibidir. İlkokulların dördüncü ve beşinci sınıflarındaki öğrencilere, ders saatleri ve program dışında din dersleri verile-

— Arkası Sa. 3, Sü. 3 de —

Komisyon azasından üç ayrı tez müdafaa edenler
Cemil Barlas — Ahmed Remzi Türegir — Cevad Dursunoğlu

vada su altındaki rden haber yok

karanlıkta kaldı, nehri hâlâ yükseliyor

lis Grupunda hükûmetten, sel arsı ne gibi tedbirler alındığı , Başbakan izahat verdi

İzmit - İstanbul yolu kardan kapandı, 80 kamyon ve otomobil yolda kaldı

Mer[illegible]n 17 (Hususî) — Yağmurlar [illegible] hava, bugün nihayet açmıştır. T[illegible] sus[illegible]ta toplanan felâketzedelere [illegible] komisyonu, 5-6 koldan kayıklara [illegible] ve yiyecek doldurarak, sağlık ekipleriyle birlikte, henüz haber [illegible] köylere doğru yola çıkmışlardır. Henüz bu ekiplerden hiç[illegible] haber alınamamıştır. Dün kayıkla[illegible] Özel köyü halkının büyük bir kısmı nakledilerek Tarsus Halkevine yerleştirilmiş ve iaşe edilmiştir. Özel köyünde bütün evler yıkılmıştır. Civardaki on kadar köyden bazı kimseler yüzerek Tarsusa gelmişler ve imdad istemişlerdir. Sular altındaki diğer köylerden henüz haber alınamamıştır. Oralarda da pek çok evin yıkıldığı anlaşılmaktadır.

— Arkası Sa. 3, Sü. 3 te —

C. H. P. Meclis Grupunda doğruluğu sorulan şayia

Karadeniz kıyılarına gelip giden telsizle

Türkiyeye Amerikan yardımı

D.P. Meclis Grupunun toplantısı

Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununda yapılan tadiller meselesi görüşüldü

Ankara 17 (Telefonla) — Demokrat Parti Meclis Grupu umumî heyeti bugün toplanmıştır. Öğrendiğime göre grupta bugün, Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununda yapılan tadiller üzerinde görüşülmüştür. Bu husustaki tasarı, Meclisin cuma günkü toplantısında müstaceliyetle görüşülecektir. Demokrat milletvekilleri bugünkü toplantıda, partinin, yapılan değişiklikler karşısındaki görüşünü tesbit etmek üzere müzakerelerde bulunmuşlardır. Görüşmeler ikmal edilmediğinden tekrar toplanılacaktır.

Kore'deki

EK 47: AKŞAM, 31 AĞUSTOS 1948

Din tedrisatı yeni ders yılında başlayacak

31 Ağu. 48 AKŞAM

İlâhiyat Fakültesinin Ankara Üniversitesinde açılması muhtemeldir

Dün sabah İstanbula gelen ve akşam trenile Ankaraya dönen Millî Eğitim Bakanı Şemseddin Sirer, kendisile konuşan gazetecilere, beyanatta bulunarak program ve kitap hazırlıkları tamamlandığı takdirde, önümüzdeki ders yılı başından itibaren ilk okullarda din tedrisatına başlanacağını söylemiş:

«— Dinî vazifeler için eleman hazırlıyacak kursların programları ve yerleri de tesbit edilmektedir.» demiştir.

İlâhiyat fakültesinin Ankara üniversitesinde kurulması muhtemel olduğunu da söyleyen Millî Eğitim Bakanı, teşkilât kadrolarında icabeden imkân ve genişliklerin sağlanmak üzere bulunduğunu ifade etmiştir.

Millî Eğitim Bakanı, ilcelerimizi orta okulla cihazlandırma programının tatbikine bu yıl geçileceğini, bu okulların nerelerde açılacağının on güne kadar tesbit edileceğini, Mecliste bulunan maaşlara ait intibak kanunu da çıktıktan sonra ilk öğretmin kanun bakımından ihtiyaçlarının giderilmiş olacağını söylemiştir.

Bakan liselerden de bahsederek demiştir ki:

Muhtelif meseleler hakkında beyanatta bulunan Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemseddin Sirer

«— Liselerimizi türlü bakımlardan kuvvetlendirmek, bundan sonraki çalışmalarımızın başta

(Arkası sahife 2; sütun 2 de)

EK 48: AKŞAM, 22 HAZİRAN 1948

AKŞAM 22 Hz. 1948

Solcu profesörler

Dün bazı şahitler dinlendi, muhakeme başka güne bırakıldı

Ankara 21 — Dil, Tarih, Coğrafya fakülteleri öğretim üyelerinden Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes ve Behice Boranın duruşmalarına asliye dördüncü ceza mahkemesinde devam edildi.

Şahit olarak dinlenen asistan Vecihe Kılıçoğlu, Pertev Boratav'ın derslerinde propaganda yaptığını görmediğini, Behiçe Boranın bir konferansında bulunduğu sırada, hatibin Anglosakson âleminin kapitalist tesirler altında bulunduğunu izah ettiğini söyledi.

Diğer şahit Hukuk fakültesi talebesinden Orhan Öker dedi ki:

«— Dil, Tarih - Coğrafya fakültesinde ,ötedenberi komünist bir zümrenin bulunduğu ve bu hocaların, talebeleri komünistleştirdiği söylenmektedir. Geçen sene, Pertev Naili Boratav bir konferans verecekti. Fakat talebenin bir hâdise çıkaracağından çekinerek, konferansa gelmedi. Niyazi Berkes, İmralıya yapılan seyahate, bazı milliyetçi talebeleri götürmemiş. Bunların yerine, talebe olmıyan bir kaç kişiyi almış ve yapılan ısrar üzerine: «Sizi führerleriniz götürsün» demiş. Bunları bana, Nâsır Bolayırlı söyledi. Behice Boranın konferanslarında Rus rejimini medhettiğini arkadaşlarımdan işittim.»

Diğer şahit Dil, Tarih, Coğrafya fakültesi asistanlarından Zeynep Korkmaz da:

— Fakültede talebeler arasında siyasi gruplaşmalar olduğunu, bunların milliyetçi ve solcu gruplar namile anıldığını, derslede yapılan izahlarda komünistliğin esaslarının anlatıldığını söyledi.

Diğer şahit fakültenin Türk edebiyatı profesörü Necmeddin Halil Onan, Sanato âzası olması itibarile hâdiseye muttali bulunduğunu, yüksek tedrisat umum müdürü olduğu sırada da bunların «Görüşler» mecmuasına yazı yazmalarını doğru bulmayıp haklarında bir fezleke hazırlandığını söyledi.

Son şahit, fakültenin tarih profesörü ve Üniversite rektörü Enver Ziya Karal'dı. Sanıklar hakkındaki isnatlara Sanatoda muttali olduğunu, bunların fakülte dışında çıkardıkları bazı mecmuaların basında münakaşalara sebep olan tezleri taşıdığını anlattı.

Diğer şahitlerin celbi için duruşma talik edildi.

Aşırı sağcı ve solcular

Ankara 22 (Akşam) — C. H. P. Meclis grupu bugün saat on beşte toplanacaktır. Aşırı sağcı ve solculuk hakkında seçilen komisyonun hazırladığı rapor bugünkü toplantıda bahis mevzuu olacaktır.

Raporda komünizm, prensip itibariyle casusluk mahiyetinde görülmekte ve bu mefkûre peşinde koşanların casus addedilerek hiyaneti vataniye suçu ile askeri mahkemelere verilmeleri istenmektedir.

Parti grupunun bugünkü toplantısında Üniversitler kanununun da muhtariyetlerine halel gelmemek şartiyle tadili lüzumu üzerinde de görüşmeler yapılacaktır.

EK 49: AKŞAM, 12 TEMMUZ 1948

Sahife 2

Akşam - 12 Temmuz 1948

SÖZÜN GELİŞİ

"Dinî,, namı altındaki neşriyat

Dinlenme yıllarını Erenköyünde geçiren yaşlı bir okuyucum, gezip dolaştıkça gözüne çarpan aykırı gidişleri kısa mektuplar halinde bana bildirmek zahmetini esirgemez. İtirazları daima mantıkidir, selîm aklın icabıdır. Mektuplarını okurken görgülü ve müsamahalı bir vatandaşın yüzünü görür gibi olurum ve bana bu munis yüz halk çoğunluğunun, cemiyetimizi ayakta, mânevî sağlığımızı sürekli tutan kalabalığın yüzü gibi gelir.

Birkaç gün evvel gönderdiği mektupta bakın bu okuyucum ne diyor:

«Geçenlerde bir gazete ve mecmua bayiinin önünde şahid olduğum bir hâdise beni, bir müslüman olarak değil, bir insan olmak sıfatiyle muazzeb etti. Asker, esnaf ve muhtelit bir halk kütlesi, dükkânın kenarlarına asılı bulunan ve sahifelerinde Kuranı Kerim'den parçalar yazılı birçok gazete veya mecmuaları yekdiğerlerine işaretle göstererek «Din meydana çıkıyor» diyorlardı. Arap harfleriyle Kuranı Kerim'den sahifeler neşredenler bilmiyerek hem müslümanlığa, hem de bu millete fenalık etmektedirler. Zira Arap harflerini bilenlerin bu yoldaki neşriyata ihtiyaçları yoktur. Bilmiyenlere ise ne faydası dokunacaktır? Bu gibi neşriyata her ne kadar matbuat hürriyeti müsait ise de bunlar âdabı islâmiyeye muhalif olduğu gibi yobazlığın uyanmasına da sebeb olabilir. Bu yazıları neşredenlerin ilmî kudretleri varsa fikir yoliyle neşriyatta bulunabilirler; eğer şeriat dersi vermek istiyorlarsa kitap halinde neşretsinler. Bu yolda ısrar ve taannüd edenlerin, dini şahsî menfaatlerine vasıta etmek istediklerinden şüphe etmek caizdir. Malûm ya Hazreti Ali — Bu din bir takım eşirra elinde esir olmuştur. Onlar arzularını tahsile, para kazanmaya dini âlet etmişlerdir — buyurmuşlardır.»

Son zamanlarda «dînî» namı altında girişilen neşriyatın dini bütün vatandaşlarda yaptığı tesiri göstermesi bakımından bu mektubu dikkate değer buluyorum.

Şevket Rado

EK 50: SEBİLÜRREŞAD, CİLT III, SAYI 71, 1949

Yazan: M. RAİF OĞAN

EK 51: SEBİLÜRREŞAD, CİLT III, SAYI 73, 1949

SEBİLÜRREŞAD Cilt III, Sayı 73

Günün Mevzuları:

İslâm mektepleri ve İlâhiyat Fakültesi

[illegible]

EK 52: ULUS, 13 ŞUBAT 1948

CUMA
13
ŞUBAT
1948
10 KURUŞ

C.H.P. ULUS MÜESSESESİ
Çankırı caddesi Ankara

Telgraf adresi: Ulus Ankara

Başyazarlık 11344
Yazı İşleri Müdürlüğü 11239
Yazı İşleri 11240
Müessese Müdürlüğü 11275
Muhasebe, İşletme Şefliği, ilân ve abone işleri 11242

ULU

ADIMIZ ANDIN

B. Hilmi Uran İstanbul'da

Genel Başkan Vekili dün önemli beyanatta bulundu

Parti Grupunda, lâiklik prensibi zedelenmeden Türk çocuklarına din dersleri verilebilmesi imkânları araştırılmıştır

Yeni Kanun, lâiklik prensibine ve zamanımızın icaplarına uygun olacaktır

Yeni Amerikan yardımı

Vaşington'dan dün gelen telgraflardan anlaşıldığına göre, Birleşik Amerika, 100 milyon dolarlık askeri malzeme yardımına ek olarak Türkiye'ye 127 milyon dolarlık yeni bir yardım yapmak tasavvurundadır. Tür-

İstanbul, 12 (Telefonla) — C.H.
Genel Başkan Vekili B. Hilmi Ur
bu sabah yanında Divan üyeleri
den B. Âtıf Ödül olduğu halde şe
rimize gelmiştir. Genel Başkan V
kili garda hararetle karşılanmışt
Öğleden sonra C.H.P. il merkezi
de meşgul olan B. Hilmi Uran
arada basın mensuplariyle de g
rüşerek muhtelif konular etrafınd
ki soruları cevaplandırmıştır. G
nel Başkan Vekili C.H.P. Grupu
da bahis konusu olan din dersl
mevzuundaki soruya şu cevabı v
miştir.
"Parti Grupunda bahis mevz
olan konu, din bilgileri verilm
hakkında bazı arkadaşlar taraf
dan Meclis sunulmak üzere ha
lanan bir kanun teklifinin daha

★ Sonu 5 inci S. 2 inci sütund

EK 53: ULUS, 20 ŞUBAT 1948.

CUMA
20
ŞUBAT
1948
10 KURUŞ

C.H.P. ULUS MÜESSESESİ
Çankırı caddesi Ankara

Telgraf adresi: Ulus Ankara

Başyazarlık	11344
Umumî Yazı Murakıbı	13080
Yazı İşleri Müdürlüğü	11239
Yazı İşleri	11240
Müessese Müdürlüğü	11275
Muhasebe, İşletme Şefliği, İlân ve abone işleri	11242

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

Anka
Muht
yardımı iç
zere Anka
arkadaşla
kara Merk

Din derslerine dair C.H.P. Grup

ÇOCUK VELİLERİ DE RAZI OLURSA

İlkokulun son 2 sınıfında ders zamanları dışında din dersleri de verilecek

Program ve kitaplar Diyanet İşleri tarafından hazırlanarak Millî Eğitim Bakanlığının tasdikından geçirilecek

İmam, hatip ve din hizmetlerini görecek elemanların yetişmesi için kurulacak müesseselere ait görüşmeler gelecek toplantılara kaldı

C. H. P. Meclis Gurupu Başkanvekilliğinden:

C. H. P. Meclis Grupu Genel Kurulu bugün (19.2.1948) saat (15) de Sivas Milletvekili Şemsettin Günaltay'ın başkanlığında toplandı.

1 — Dinî öğretim konularını incelemek üzere Grup Genel Kurulunca teşkili kararlaştırılan komisyonun raporu okundu.

Komisyon raporu ile teklif edilen konular hakkında söz alan hatipler genel konuşmalarda bulunduktan sonra fikirlerin tebellür edebilmesi ve karşılıklı mütalâaların dağılmaması için rapordaki üç konunun ayrı ayrı görüşülerek karara bağlanması Başkanlıkça oya sunularak çoğunlukla kabul edildi. Bunun üzerine ilkokullarda din bilgisi verilmesine dair olan Komisyon raporunun birinci kısmı üzerinde muhtelif hatipler geniş mütalâalar ileri sürdüler. Kürsüye gelen Millî Eğitim Bakanı, bu hususta etraflı açıklamalarda bulundu ve soruları cevaplandırdı.

Neticede:

A) Çocuk velilerinin arzusu tâbik olmak şartiyle ilkokulların son iki sınıflarında okul içinde ve ders zamanları dışında din dersi verilmesi;

B) Verilecek din derslerinin programlarının ve okutturulacak kitapların Diyanet İşleri tarafından hazırlanıp Millî Eğitim Bakanlığının tasvip ve tasdikından geçmesi;

C) Din derslerini okutacakların ilkokul öğretmenlerinden ve icabederse matlup vasıfları haiz kimselerden seçilmesine Millî Eğitim Bakanlığının yetkili olması;

✦ Sonu 3 üncü S. 6 ncı sütunda

Su baskını f

Bu yıl Amerika'da da müthiş kış olmuştur. Yıllardır kar görm
şehirlerde taşıtlar işleyememiştir. Yukarıki resim bir Amerikan şe
de saçaklarda sallanan buzları gösteriyor

Pahalılığı önle

EK 54: CUMHURİYET**,** 10 HAZİRAN 1949

Cumhuriyet

26 ncı yıl Sayı : 8920

KURUCUSU: YUNUS NADİ

Telgraf ve mektub adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta kutusu İstanbul No 246
Telefonları Umumî Santral Numarası: 24298 Yazı İşleri 24290, Matbaa 24299

Cuma 10 Haziran 1949

Cildde en faydalı Krem NIVEA

Komünizm ve irticaa karşı alınacak yeni tedbirler

Meclis, komünizm mücadelesine aid maddede cemiyetin iki kişiden meydana geleceği kaydını tasarıdan çıkardı

Başbakan yeniden beyanatta bulundu, irticaa karşı alınacak tedbirleri gösteren 163 üncü madde üzerinde de şiddetli tartışmalar oldu ve müzakere bugüne kaldı

Ankara 9 (Telefonla) — Mecliste fırtına koparan tasarı, dün bütün gece Ankara siyasî çevrelerini meşgul etmiştir. D.P. Meclis grupu geç saatlere kadar toplantı halinde idi. Millet Partisi mensubları arasında da meselenin bazı tartışmalara yol açtığı söyleniyor. Osman Nuri Köninin, Başbakanı Damad Feride benzetmeğe kadar varan ağır hücumlarının, kendi partisi çevrelerinde de fazla ileri sayıldığı bugün öğle üzeri anlaşıldı.

Sıra, ceza kanununun bazı maddelerini değiştiren tasarıya geldiği zaman sinirlerin tekrar gerileceğini umanlar, yanıldıklarını anladılar. Barometrenin bir gece içinde bu kadar değişeceği, doğrusu, pek de beklenmiyordu. Salonu, adeta günlük, güneşlik bir hava kapladı ve Profesör Fuad Köprülü, alkışlar arasında hükûmetçe hazırlanan tasarıdaki esasların mükemmel bir müdafaasını yaptı.

Bizim bildiğimize göre Demokrat Parti, esasen din işlerinin, parti ve seçim kavgalarında bir vasıta olarak kullanılmasında öteden beri tehlike görmektedir. Bimat Celâl Bayarın Başbakanla yaptığı görüşmelerde bu mevzudaki kanaatlerini ısrarla ifade ettiği, bugünkü açık-

...ret Bakanları dün sabah Ticaret Bakanlığında yanyana

...akanlar dün ...ye başladılar

...kanlığının görevlerine ... hazırlanıyor, kadro ...nda belli olacak

Orgeneral Abdürrahman Nafiz Gürmanın portresi ve dün Ankara...

Mecliste dün cevablandırılan takrirler

Cumhur Başkanlarına verilen hediyeler meselesi dün de bahis mevzuu edildi

Ankara 9 (Telefonla) — Afyon milletvekili Kemal Özçobanın, Cumhuriyetin ilânından bugüne kadar Cumhur Başkanlarına dış memleketlerden gelen hediyeler hakkındaki sözlü sorusu, bugünkü Mecliste de bahis mevzuu olmuş-

— Arkası Sa. 3, Sü. 6 da —

Fuad

EK 55: ULUS, 29 HAZİRAN 1949

U S 29/6/1949

Zaman İçinde

"Millî husumet,, irticaı

Feridun Osman MENTEŞEOĞLU

İrtica denilen kör ihtiras savleti yalnız din yoluyla hükümranlığı değil, her fikri ve her sosyal müesseseyi geriye atmak hıncını güder. Güya bu mukaddes cihanda kan dökmek mubah olmaktan ziyade vazifedir. Demokrat Parti Kongresinin neden bu derece kan kokan bir hava içinde bütün memlekette zihinleri bulandırdığı yukarıki kaideye göre daha iyi anlaşılır. Demokrasi iddia ederek siyasi irtica ve tahakküm benzerlerinin hem en korkuncu, hem en menfurudur.

Vatandaş hürriyeti ugruna terakki merhaleleri arıyan ateşin fikirlerin gayeyi temin edecek iktidarı kazanmak için kanuni hududu aşarlarsa ya anarşizme, yahut totaliter istibdada çıkmış oldukları çok dikkat edilecek ibret nümuneleridir. Bunların en yenisi ve en canlısı kendince tekâmül hedefini kızıl komünizmde bulduğundan dolayı arkadaşlariyle beraber partisinden ihraç edilen İngiliz İşçi Partisinin eski lideri Profesör Laski'dir.

İngiltere, Amerika ve Fransa'da milliyetçi bir sosyalizmin her nevi irticaa ve komünizme karşı âdi tafrafuruşluğuna düşülmiyen millî teminatı ruhunda besliyerek gelişmekte olduğunu da görüyoruz. Fakat topyekûn millet olmak başka, milliyetçi olmak başka, hele Demokrat olabilmek büsbütün başkadır. Garpteki bu teşkilâtın muvaffakiyet yolunda adam boğazladıkları hiç duyulmadı.

Gariptir ki günün demokratik hürriyetler prensibinden habersiz görünen Demokrat Parti toplantısı, Fransa Büyük İhtilâlinin tedhiş ve intikam hırsına kapıldı ve ne yazık ki, kongreden evvel, dikkati çekmek için kaydettiğimiz fena ihtimallerden birisine saplanarak Jakoben'lerin, Montanyar'ların çok kötü bir taklidi olmaktan çok ileri kademelere erişti. Bunlar arasında İkinci Fransız Cumhuriyetinin 17, Üçüncü Napolyon'un Sedan mağlûbiyetinden sonra ilân edilen Üçüncü Cumhuriyetin ise yalnız 1 rey farkiyle kabul edilebildiğini bilen acaba kaç kişi vardı?

Karar kısmına geçerken teessür ve onlar hesabına olmak üzere medeniyet âlemine karşı hicap duyduğumuzu saklıyamıyacağız. Zira Genel Kurul son günü kongre adı altında kalan 100-150 kişilik bir kalabalığa, partililerinin her vazife sahibine ve her rakip saydığı vatandaşa "millî husumet" adlı-saçma, kanunsuz bir töhmet ve hüküm giydirerek ona veyahut devlet kuvvetlerine karşı bizzat ceza vermek nevinden halkı tamamen gayri meşru ve tamamen ihtilâlci bir yola sevketmek istiyen bir kararı kabul ettirdi. Galiba kongre festivalindeki bütün politika kombinezonlarının mihrak

(Sonu 6 ncı sayfada)

EK 56: ULUS, 30 HAZİRAN 1949

Ceza Kanununda değişiklik tasarısı görüşülürken

Başbakan dini politikasına alet etmek istiyen Osman Nuri Köni'ye hakettiği cevabı verdi

Günaltay dedi ki: Bu kanun tasarısını huzurunuza arzetmemizin başlıca saikı, Osman Nuri Köni'nin şahsında temessül ettiği sözlerinden anlaşılan Damat Ferit gibi Hilâfet Orduları kurmak istiyenlerin, yahut memleketi kanlara boğmak istiyen Derviş Vahdetîlerin belirmesine meydan vermemektir

... Cemil Sait Barlas dün vazifeye başladıktan sonra

Büyük Millet Meclisinin dün öğleden sonraki oturumunda görüşülmeye başlanan bir kanun tasarısı, hem memleketin umumî hayatı bakımından taşıdığı ehemmiyet, hem de bazı kafalarda hâlâ yaşadığını esefle müşahede ettiğimiz bir zihniyetin açığa vurulmasına vesile olması itibariyle çok dikkate şayandır. Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grupunda uzun uzadıya görüşüldükten sonra aşırı sağ ve sol cereyanlarla mücadele için hükümetçe hazırlanmış olan bu tasarı, Türk Ceza Kanununun onbir maddesini değiştirmekte idi. Bu onbir madde içinde, komünizm ve irticaî hareketleri daha şiddetli ceza tehdidi altına alan hükümlerden başka, para ve hapis cezalarının hadlerini yükselten hükümlerde bulunuyordu.

Hükümetçe teklif edilen tasarının müzakeresi münasebetiyle, muhtelif partilere mensup bazı milletvekilleri söz söylemişlerdir. Geniş ehemmiyet taşıdığında şüphe olmıyan böyle bir tasarının muhtelif zaviyelerden

★ Sonu 5 inci sayfa 1 inci sütunda

EK 57: ZAMAN, 6 AĞUSTOS 1949

6 Ağustos 1949

ZAMAN

TANRI ARSLANI HAZRETİ ALİ

Yazan: Niyazi Ahmet BANOĞLU

Talip bağırdı: "Ali mağlûp edilemezdi"

İnönü'nün nutku

Mali durumumuz

Kemal Paşalara hitabı

Samimiyet ve İnsanlık

İnönünün verdiği söz

Devlet Reislerinin vazifeleri

Düşmanlığa müsaade etmiyeceğiz

HERSABAH

Yugoslavya Siyasetinde yeni İnkişaflar

Feridun DİRİMTEKİN

Hangi liberalizm?

Hüseyin Cahit YALÇIN

Nutkun yankıları

İtalya Yugoslavya

Nikaragua öldürülen denizcilerimiz dün şehitliğe gömüldüler

Beşiktaş Tapu Sicil Muhafızlığından

Sümerbank'ın Beyoğlu mağazasındaki yolsuzluk

Bugüne kadar 12 bin liralık bir açık tesbit edildi. Bu açığın artması muhtemel

EK 58: ZAMAN, 6 AĞUSTOS 1949

ZAMAN

GÜNLÜK MİLLİYETÇİ SABAH GAZETESİ

Herşerde 5 KURUŞ

6 AĞUSTOS 1949 CUMARTESİ

ORİJİNAL RESİMLERLE İSTANBULUN FETHİ

Yazan: Feridun Dirimtekin

Pek Yakında çıkıyor

İnönü, siyasî hayatımızda dönüm noktası teşkil edecek ehemmiyette bir nutuk söyledi

Reisicumhur, taşıdığı mesuliyeti çok vazıh olarak ifade etti

İnönü'nün tarihî nutkundan mühim parçalar

Bir defa hakikat denilen şeyin siyaset hayatında ne olduğunu, bütün İzmirlilere ve bütün Ege halkına kendi nefislerinde tecrübe ettirerek göstereceğim.

★

Aleyhimde bu kadar söz söylenmiş olan Devlet Reisinin kim olduğunu ve ne olduğunu her köye yakında gösterirsem hakkında yazılan ve söylenen sözlerden ne kadarının doğru, ne kadarının yanlış olduğunu vatandaşlarım güzelce muhakeme edebileceklerdir.

★

Dünyanın bütün yıldırımları engel olarak benim karşıma çıksa da ben kanunu müdafaa vazifesini yapmak için bir an tereddüt etmem.

★

Ben kanunu müdafaa edeceğim dediğim zaman, öyle kaçamaklı, müphem kanun telâkkilerini değil, düpedüz, dosdoğru Büyük Millet Meclisinin kanun diye kabul ettiği her vesikayı müdafaaya mecbur olduğumu söylemiş oluyorum.

★

Devlet Reislerinin sırmalı köşelere çekilip kendilerini bilinmiyen fikirlerini, pabuçlarını halk nazarında mamnalaştırmaları devri çoktan geçmiştir.

★

Benim Devlet Reisi olarak birçok işlerim arasında bir takım temel vazifelerim vardır. Ben kanunu müdafaaya mecburum. Anayasa bu vazifeyi bana vermiştir Büyük Millet Meclisi karşısında Cumhuriyet Kanunlarını müdafaa etmek için her Milletvekilinden ayrı olarak yemin etmişimdir.

(Yazısı 3 üncü Sahifede)

Hangi liberalizm?

Hüseyin Cahit YALÇIN

Nutkun yankıları

Önümüzdeki günlerde mühim siyasi inkişaflar bekleniyor

HERSABAH

Yugoslavya Siyasetinde yeni inkişaflar

Feridun DİRİMTEKİN

İtalya Yugoslav Ticaret anlaşması imzalandı

Veliefendi hâdisesi yüzünden

Vilâyet ve Bakırköy Jandarma komutanlarının vazifelerine son verildi

Dün üç kişi daha tevkif edildi, Bakırköy Emniyet âmiri Vekâlet emrine alındı

80 Alman firması

İzmir fuarına iştirak için hazırlanıyor

ÇERÇÖP

Buraya gelen ve harice giden tiyatro trupları!

Nusret Safa Coşkun

Malî Durumumuz

Maliye Bakanı dünkü basın toplantısında izahat verdi

Türkiyeye Amerikan yardımı

MUSABAKA KUPONU: 29

EK 59: ZAMAN- SABAH POSTASI, 6 KASIM 1949

Sabah Postası — ZAMAN

5 KURUŞ Sayı: 141-25 Birinci Yıl — 6 KASIM 1949 PAZAR

Hükûmeti, Savcıyı, Gençliği vazifeye çağırıyoruz

Din simsarı şarlatan, inkilâba Atatürke, mukaddesata saldırmakta devam ediyor. Bu salyalı ağzın hezeyanı ne kadar sürecek

TÜRK GENCİ!..

Şu resme dikkatle, ibretle ve dehşetle bak. Cumhuriyeti, inkilâbı sana emanet eden, bu devleti kuran adamı tasvir ediyor. Gördüğün mukaddes Atatürktür. Bu resme hicap, ıztırap ve neslinin mes'uliyetini duymadan bakabilecek misin?

Bu soysuz hilafet ve saltanat taraftarıdır. İşte ispatı:

VESİKA

BAŞBAKAN EGE SEYAHATİNDE

Aydında halka hitap eden Ş. Günaltay Demokrasi mücadelesini izah etti

İNÖNÜ

Be ediye kongresi heyetini ve tayyareci Jacqueline'yi kabul etti

P. Nehru

Nehru

Endonezyayı tel: k etti

Arnavutlukta aşırı tethiş

Hayasız neşriyat karşısında:

Üniversiteli Kızlarımız "alnımız daima açıktır„ dıyorlar

C. H. P. Eminönü ilçe kongresi

Vesikalar konuşuyor:

Sahte mürşidin deve yaptığı evin hikâyesi

Necip Fazıl, safdil bir vatandaşı nasıl kandırmış, malını sebep olmuştu?

DEVLET DENİZ YOLLARINDA MÜHİM ISLAHAT

Bazı yüksek memurlar yeni vazifelerde kullanılacak

Vali ve Belediye Reisi Fahreddin Kerim Gökay

VALİNİN TAMİMİ

GÜNÜN İÇİNDEN

Ömer İnönü'nün Devlet hizmeti

Niyazi Ahmet BANOĞLU

EK 60: ZAMAN-SABAH POSTASI, 7 KASIM 1949

Sabah Postası

5 KURUŞ Sayı: 141 -26 Birinci Yıl

7 KASIM 1949 PAZARTESİ

C. Bayar, Allahı ve Peygamberi tanımıyor mu?

Necip Fazıl isimli bedbaht şimdide D. Parti Başkanını dinsizlikle itham ediyor!

Bizzat Bayar bu meczuba, Allaha ve Peygambere itikat etmediğini söylemiş, o da şimdi Bayar'ın Malatya nutku ile alay etmek cür'etini gösteriyor

Yazan: Nusret Safa Coşkun

Ankarada infial

Ankarada Yüksek Tahsil Gençliği N. Fazılı istikrahla takbih ediyor

(Devamı üçüncüde)

ATOMA DAİR YENİ HABERLER

Kendisine dinsizlik isnat edilen Celâl Bayar

Başbakanın Seçim Kanunu hakkında mühim açıklaması

Sağlam esaslara istinad etmezsek gelecek nesillerin lânetine uğrarız

Kanunu hiçbir hile ve hud'a ve zor yollarına imkân bırakmayacak şekilde hazırlamak bir borçtur

Kısakürek Atatürk'ü ... küstahlığı

Maskara Kısakürek hakkındaki yayın

O herşey yapar

Uslanmayan Bir Sapık!

Anadolu da infial içinde

(Devamı üçüncüde)

Arnavutlukta ihtilal hareketleri genişliyor

Siyasi Cinayetler artıyor, 100 talebe tevkif edildi

EK 61: ZAMAN-SABAH POSTASI, 9 KASIM 1949

5 KURUŞ Sayı: 141-28 Birinci Yıl

Sabah Postası ZAMAN

9 KASIM 1949 Çarşamba

Başbakanın İzmirde Türk Gençliğine hitabı

Alâkalı makamlar Necip Fazılın son neşriyatı üzerinde ehemmiyetle duruyorlar

İstanbulda olduğu gibi, yurdun her köşesinde mukaddesat düşmanına derin bir infial duyuluyor

BOLU'DA AKİSLER

ZONGULDAK'TA

İZMİT'TE

SEÇİM TUTANAĞINA İTİRAZ EDİLEN

Sizden beklediğimiz, Atatürkün açtığı yolun, yarattığı inkılâbın icabı olarak nefislerinize inancımız olmasıdır

Türkiyede yol inşaatı ve Amerikan yardımı

Yardım heyeti yollar kısmı müdürü Hilts'in Vaşingtondaki beyanatı

Atıf Ödül cevap veriyor

Gençlik hayasız neşriyatı takbihe devam ediyor

Bir genç "Müslüman olduğum için bu meczubun ergeç allahtan cezasını bulacağına inanıyorum" diyor

Avrupada serbest ticaret

HOFFMAN AVRUPA DEVLETLERİNE BU TAVSİYEDE BULUNDU

Arap Birliği istiklali ne olacak

ŞEYH YUSUF YASİN'İN BİR AJANS MUHABİRİNE BEYANATI

C.H. Partisi Meclis Grupu toplandı

Atatürk'ün ölüm yıldönümü

TAŞI GEDİĞİNE

BAYRAKLI GAZETE

Hür Romenlerin toplantısı

Ankara İlâhiyat Fakültesi Dekanlığı

"Büyük Doğu,, Cemiyetinin içyüzünü açıklıyoruz

N. Fazıl siyasi gayeler peşindedir, aklı sıra kendisine oy vereceklerdir

EK 62: CUMHURİYET, 2 MART 1950

Cumhuriyet

26 ncı yıl Sayı : 9131

KURUCUSU: YUNUS NADİ

Telgraf ve mektub adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta Kutusu İstanbul No. 246
Telefonlar: Umumî Santral Numarası: 24298. Yazı İşleri: 24299, Matbaa: 24290

Perşembe 2 Mart 1950

Seçimler 14 mayıs günü yapılacak

Yalnız siyasî mahkûmlara münhasır bir af tasarısı hazırlamağa karar verdi

Gazetecilerle de temas edilerek hazırlanmış olan yeni basın tasarısı Bakanlar Kurulunda tetkik edilmiye başlandı

... 1 (Telefonla) — Günlerdenberi, ... halinde dolaşan, af kanunu ... iktidar partisi çevrelerinden, ilk ... bir haber sızmış bulunuyor. Bu ... olan haber, «yalnız siyasî mahkûm-... bir af kanun tasarısının ha-... prensipinin hükûmetçe kararlaş-... Tasarının Büyük Millet Mec-... rde sevki ihtimalinden bah-... beraber, üzerinde daha fazla taf-silât verilmekten sakınılmaktadır.

Teklif sadece, siyasî mahkûmların hürri-yete kavuşmaları derpiş edilerek hazırlansa bile bunun komisyonda veya Meclis umumî heyetinde diğer bazı mahkûmiyetlere teşmili muhtemel görülüyor. Bu cihet hakkında şim-dilik izhar edilen, sadece, ümidlerden ibaret-tir. Buna mukabil, tasarı, bu halile kanun-laştığı takdirde aralarında şair Nâzım Hikmet

— Arkası Sa. 3, Sü. 2 de —

Yunanistanda seçimlerin aldığı yeni istikamet

Bu defa merkez, sağ ile değil, sol ile anlaşmak temayülünü gösteriyor

Türk büyüklerine aid türbeler açılacak

Meclis, dünkü oturumunda buna dair kanunu kabul etti

Bu münasebetle söz alan Millî Eğitim Bakani bu türbelerin batıl itikadlara kaynak ve sahne olmasına müsaade edilmiyeceğini söyledi

Bugün gelecek olan filodan 45,000 tonluk Midway uçak gemisi

Ankara 1 (Telefonla) — Büyük Millet Meclisinde ekspres kanun çıkarma bakımından bugün yeni bir rekor kırılmış, bir ikisi müstesna diğerlerinde müzakere dahi a-çılmadan birer birer okunup çoğu öncelikle, ivedilikle kabul edilmiş-tir. Milletvekillerinin bugün ko-nuşma hususunda hayli isteksiz ol-dukları görülüyordu. Fakat ka-nunların bu derece hızlı çıkışında, Başkan Feridun Fikri Düşünselin idaresi kadar, başkanlık divanı kâ-tiblerinden Necmeddin Sahir Sıla-yın maddeleri okuyuşundaki erişil-mez sürati de son derece tesirli ol-

— Arkası Sa. 3, Sü. 2 de —

Mümtaz Faik Feniğin tevkifi

Gazeteciler Cemiyetinin Meclise çektiği telgraf, Dilekçe Komisyonuna

EK 63: CUMHURİYET, 4 OCAK 1949

Cumhuriyet

25 inci yıl Sayı : 8763

KURUCUSU: YUNUS NADİ

Telgraf ve mektub adresi Cumhuriyet, İstanbul — Posta kutusu İstanbul No. 246

Telefonları: Umumi Santral Numarası 24298, Yazı İşleri 24299, Matbaa 24299

Salı 4 Ocak 1949

SİGORTA İŞLERİ
Bankalar Caddesi No. 14/1, Galata, İSTANBUL
Telefon: 43949, Telgraf: VEDURAS

...ur kadroları 5 yılda ...mal hadde inecek

...bakanlığınca bu hususta ...bir tasarı hazırlanıyor

...dan çıkarılacak memurlar (L) cetveline alınacak, ...münhal bekledikleri müddetçe maaşları verilecek

Memurların (L) cetveline alınması işi dün Mecliste de görüşüldü

Ankara 3 (Telefonla) — Bütün Bakanlık...ki fiili kadroların normal hadde indirilmesi ...ndaki çalışmalara devam edilmektedir. Bu ...da Maliye Bakanlığınca bir tasarı hazırlan...anlaşılmaktadır. Tasarı esaslarına göre fiili ...olardan çıkarılacak memurlar, (L) cedveli...nacak, fiili kadrolarda münhal oldukça ta...yapılacaktır. Bu suretle 5 sene zarfında ...lıklar, asgari kadroya inmiş olacaklardır. ...cedveline alınacak memurlara münhal için bekledikleri müddetçe maaşları verilecektir.

İhsan Hâmid Tiğrel

Memurların L cetveline alınması işi

Ankara 3 (Telefonla) — Meclisin bugünkü ...nda, geçenlerde vefat eden Mardin mil...li General Seyfi Duzgorenle Aziz Samih ...hatıraları için birer dakika ihtiram sükûtu ...dıktan sonra Askeri ve Mülki Tekaüd Kanununu de...en tasarı bir geçici komisyona havale edildi.

Müteakiben İhsan Hâmid Tiğrelin, Bütçe Komisyonu... bazı memuriyetleri (L) cedveline almağa yetkisi olup olmadığı hakkında Başbakanlıktan sözlü sorusuna geçildi. Başkan, bu sorunun izaha muhtaç olduğunu söyleyince kürsüye gelen soru sahibi, Bütçe Komisyonunun, bazı memuriyetleri (L) cedveline almasının, günün dedikodusu haline getirildiğini, bir politika mevzuu yapıldığını, bu yüzden komisyonun bu işe yetkili olup olmadığının kesin olarak tavzihi gerektiğini söyledi ve dedi ki:

«— Bazı kadroların (L) cedveline alınması işini, 1947 ye kadar bizzat hükûmet yapmakta idi. Meclisimiz, Tevhid-i kuva esasına dayandığından, buna hükûmetin de yetkisi olmaması lâzımdır. Şayed bu yetki hükûmete verilmişse aynı işi komisyonun da yapmasında hiç bir mahzur olamaz.»

Hatibin, bazı muhalif arkadaşların, bu arada Muammer Alakantın bu meseleyi bir politika mevzuu yapmak istediklerine dair mütalaasına Alakant şu mukabelede bulunmuştur:

— Arkası Sa. 3, Sü. 2 de —

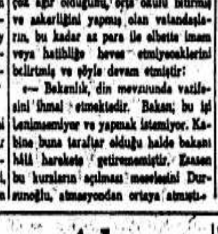
Din öğretimi yüzünden Mecliste çıkan tartışma

Bir milletvekili dün Millî Eğitim Bakanının din tedrisatını geciktirdiğini ileri sürdü

İlkokullarda okutulacak din dersleri hakkındaki önergenin sahibi İbrahim Arvas, Tahsin Banguoğlu Bakan kaldıkça bu işlerin olmıyacağını söyledi ve "Başbakan, onu başka işe koysun„ dedi

Ankara 3 (Telefonla) — Van milletvekili İbrahim Arvasın, öğretimin birleştirilmesi hakkındaki kanunun tatbikı, ilkokullarda okutulacak din dersleri ve Türk - İslâm İlâhiyat Fakültesi hakkındaki sorusu, Meclisin bugünkü oturumunda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından cevaplandırılmış, bu arada soru sahibile Bakan arasında bir hayli sinirli münakaşa olmuştur.

Kürsüye gelen Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, Tevhidi Tedrisat Kanununda hiç bir değişiklik yapılmadığını, bu kanunun tatbik edilmekte olduğunu, ilkokullarda okutulacak din dersleri için hazırlıkların devam ettiğini, fakat ne zaman başlanacağı hakkında şimdiden kesin bir şey söylenemiyeceğini, İlâhiyat Fakültelerinin açılması için üniversitelerce incelemeler yapıldığını izah etmiştir.

İbrahim Arvas — Tahsin Banguoğlu

Soru sahibinin konuşması

Bundan sonra söz alan soru sahibi İbrahim Arvas, gayet heyecanlı bir ifade ile söze başlamış ve bakanın beyanatının kendisini tatmin etmediğini, imam hatib kurslarına girme şartlarının çok ağır olduğunu, orta okulu bitirmiş ve askerliğini yapmış olan vatandaşların, bu kadar az para ile elbette imam veya hatibliğe heves etmiyeceklerini belirtmiş ve şöyle devam etmiştir:

«— Bakanlık, din mevzuunda vazifesini ihmal etmektedir. Bakan; bu işi benimsemiyor ve yapmak istemiyor. Kabine buna taraftar olduğu halde bakanı hâlâ harekete getirememiştir. Esasen bu kursların açılması meselesini Dursunoğlu, otmosyoden ortaya atmıştı.»

Arvas, Banguoğlunun Bütçe Komisyonu müzakerelerinde, medrese tahsili hakkında kullandığı skolastik kelimesine temas ederek:

«— Skolastik de ne demek?» demiş ve Tevhidi Tedrisat Kanununun; inkılâbcı Meclis olan ikinci Meclis zamanında yapıldığını bu kanunun ise imam hatib kurslarının açılmasını belirtmediğini söyleyerek demiştir ki:

«— Acaba kendisi, o Meclisten daha mı inkılâbçıdır? Hürriyet ne demektir, tarifini yapsın. Bir camie girdiğiniz zaman önümüzde bir imam görmek, hürriyete mâni midir?»

Hatib, Banguoğlunun, İlâhiyat Fakültesi açılması hakkında tahsisat istemediğini belirterek şöyle devam etmiştir:

«— Bunu acaba müzakereler bittikten sonra mı yapacak, parayı nereden bulacak?»

Banguoğlunun cevabı

Tekrar kürsüye gelen Banguoğlu:

«— Takrir sahibinin sorusuna mesned yaptığı 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Ka...

— Arkası Sa. 3, Sü. 6 da —

Batılılar, Rusyadan Alman

Yol vergisinin

EK 64: SON SAAT, 12 OCAK 1950

★GÜNLÜK MEMLEKETÇİ MÜSTAKİL SİYASİ AKŞAM GAZETESİ★

C. Halk Partisinde, din siyasete alet ediliyor

Bir propaganda kitabında deniyor ki:

Muhterem İnönü, Allahın emrini vatandaşlara telkin ile meşgul. Demokrat Parti, bir düşmanlık Partisidir. Her Demokrat Particinin sözü düşman sözüdür

Aşağıda okuyacağınız haber, Zafer gazetesinde intişar etmiştir. Halk Partisinin dini siyasete âlet ettiğine bundan müşahhas bir delil olmadığından. Zaferin sütunlarına geçirdiği yazıları biz de okuyucularımıza takdim ediyoruz. Gazete, Ordu C.H.P. kongresinde dağıtılan (...) adlı bir kitaptan bahsediyor. Bu kitabın Halk Partisinin propagandasını yaptığını ve Demokrat Parti aleyhinde akla gelmedik şeyler yazdığını söylüyor. Zaferin bu kitaptan kesip neşrettiği bir pasajla mütalâası aynen şöyledir:

«Otuz bir Mart hâdisesini çıkaranlar da bu vatanın evlâdı idiler. Fakat hırs ve istirkap onları fesada sevketti. Ve mukadder olan âkibeti buldular.

«İnnallahe lâyuslihu amel-el-müfsidin.»

Efendim. Cenâbı Hak Kur'anı Kerimînde müminler kardeştir buyurmuştur. Bir hakikatin sübutu için Allahın kelâmından daha kati nas olamaz. Ve bunlar arasına ihtilâf düşerse (ıslah ediniz) emri varit olmuştur. Demek ki husumet ve tefrika Allahın da istemediği bir şeydir.

İşte o muhterem İnönü de günlerdenberi Ege bölgesin-

(Devamı Sa: 2, Sü: 7 de)

★ ★ ★

MAHUT KİTAPTA

Atatürke dil uzatılıyor

Sayfaları karıştırdıkça neler çıkıyor

Yine Zafer gazetesi, bu meşhur kitabın sahifeleri arasına dizilmiş olan ve Atatürkün şahsiyetine tecavüz eden cümlelere rastladığını söylüyor ve şu cümleleri beraber okuyalım, diyerek kitaptan bir başka parça alıyor: İşte o parça:

«Bize kadar ulaşan malûmata göre, Atatürk mahut içki âlemlerinden birinde İsmet Paşaya bir emir vermiş, bu emir Hatay meselesine müteallik imiş. İsmet Paşa bu emre ehemmiyet vermemiş, sonra Atatürk'ün de iştirak ettiği bir heyeti vekile toplantısında mesele bahis mevzuu olmuş. Atatürk İsmet Paşadan sormuş, o da içki masasından verilen bir emri ciddi telâkki etmekte mazur olduğunu bildirmiş. Atatürk bundan hid-

(Devamı Sa. 2 Sü. 3 de)

Bundan sonraki yol ne olabilir?

Demokrat Partiyi bir ihtilâl ve iğtişaş topluluğu halinde göstermek sevdasına tutulanların hevesleri içlerinde

Türkiyeye açılan yeni kredi

Washington 12. (AP) — Marshall yardım plânının yeni tahsisatları cümlesinden olarak, Türkiye, Atlantik aşırı nakliyatlarında kullanmak üzere 600.000 dolar bir kredi almıştır.

Bir İngiliz lordu diyor ki

"İstanbula yeni

Kış'ın şehirde

2 1 2006

EK 65: SON SAAT, 20 OCAK 1950

3 üncü sahifemizde bütün güzelliğile devam ediyor

C. H. Partisinin kullandığı korkutucu siyaset kendi aleyhine neticeleniyor

Parti safları arasında kendisini belli edemiyen bir zümre Atatürkçüleri tasfiye etmek mi istiyor

C. H. P. merkezi kendi teşkilâtından protesto mektupları alıyor

Ankara 20, (Hususî muhabirimizden telefonla) — C. H. P.'nin son bir ay içindeki korkutucu politikası, meşhur atasözümüz olan «Keskin sirke» darbımeselinin doğru olduğunu isbat etmiş bulunuyor. Şöyle ki, Parti arasında seçimler yaklaştıkça çeşitli zümreler türemeğe başlamıştır. Bir kısım müfrit zümre partiyi ele geçirmek arzusundadır. Diğer bir kısım D. P. ye meyil göstermekte, bir başka zümre de bugün partinin direksiyonunu elinde tutanları beğenmemektedir. Partiyi ele geçirmek isteyen ve henüz kendilerini göstermemiş olan, fakat emareler ile böyle bir zihniyetin mevcut bulunduğunu hissettirenler, partideki Atatürkçüleri
(Devamı Sa. 2 Sü. 3 de)

Hamiyet inhisarcılığı yine hortluyor mu?

Muhalefet, Halk Partisinin vatanperverliğinden şüpheye düştüğü gün çıkmazların en çıkmazına saplanıp kalacak ve müşterek demokrasi ülküsüne fenalıkların en büyüğünü yapmış olacaktır. Demokrat Partinin salâhiyetli ağızlarından bugüne kadar bu derece ağır, yersiz ve mânasız bir itham savrulduğunu hatırlıyan yoktur.

ZEYNEL BESİM SUN

İşçiye grev hakkı tanınıp tanınmaması meselesi Meclis komisyonunda tartışılırken Çalışma Bakanı, meşrutiyet ve tek parti devirlerinin damgasını taşıyan bir dil kullanmıştır. Şemseddin Sirerin esefle karşılanmaması imkânı olmıyan sözlerini sütunlarımıza aynen geçirmekte hususî bir ehemmiyet bulmaktayız:

« — Müsaadenizle politika yapacağım, Hulûsi Demirelinin temsil ettiği partiyi Kemalist bir unsur olarak görüyordum. Şimdi yanıldığımı anladım. Maamafih şunu da söylemek lâzım ki Demokrat Parti saflarında çok hamiyetli ve vatanperver arkadaşlar vardır. Bunlar daima arkadaşlarının grev tekliflerini ayıplamışlardır. Biz işçinin maliyeti ve diğer sosyal dertlerine temas eden kanunlar da getireceğiz ve bunları tahakkuk ettireceğiz. Bu müddet zarfında Demokratlar grev teranesine devam edip dursunlar.»

Bakanın bu sözlerine göre Demokrat parti artık Kemalist değildir; düne kadar bunu
(Devamı sahife 2, Sütun 1)

Profesör Emin ONAT

Atatürk 1952 yılında anıt - kabre konacak

Profesör Emin Onat'la, Sabiha Güreyman'ın bu husustaki izahatı

Anıt - kabir inşaatının mühim bir kısmı tamamlanmış bulunmaktadır. Ankara istasyonu, Bakanlıklar, Bahçeli evler ve Gazi Enstitüsü dörtgeninin ortasında ve Rasattepe üzerinde kurulmakta olan bu tarihî yapının silüeti tamamen meydana çıkmıştır, denilebilir: Evvelâ hazırlanan plân mucibince inşaat bugüne kadar normal bir şekilde devam etmişti, önümüzdeki yıllarda inşaatın aksamaması için, gereken on dört milyon liralık tahsisatın verilmesine ait tasarı Bayındırlık Bakanlığından Maliye Bakanlığına gönderilmiştir, Bakanlık, tasarıyı gözden geçirdikten sonra, Meclise havale edecek ve tasarının tasvibini müteakip inşaata hız verilecektir. 1952 yılının 10 Kasım günü Atatürk'ün tabutu B. M. Meclisi
(Devamı Sa: 2, Sü: 8 de)

Sehpalardan, idamlardan bahseden C.H.P. li memur Partiden atılacak mı

C.H.P. bu cezri kararı veremediği takdirde telkinlerinde samimi olmadığı hakkında bizzat kendisi hüküm vermiş olacak

Ankara (Hususî muhabirimizden telefonla) — Balıkesir Cumhuriyet Halk Partisi kongresinde Devlet Demiryolları memurlarından biri,

— Memlekette memurların siyasi partilere girmesi memnudur, fakat bu kanun, Halk Partisi saflarına katılanlar hakkında mer'i değildir.. demiş. Sehpalardan, idamlardan bahsettiği halde, bu saçmalamalara mükâfat olmak üzere kendisi il idare kuruluna seçilmiş...
(Devamı Sa: 2, Sü: 3 de)

Reşad Şemseddin Sirer'in İşçi grev istemiyor sözü işçileri hayrete düşürdü

Tekstil Sendikasından ayrılan işçiler yeni bir birlik kuracak

Evvelki günkü, Meclis müzakerelerinde grev hakkının tanınması yolunda Çalışma Bakanının yaptığı konuşma ve müzakereye mevzu olan lâyihanın reddi şehrimiz alâkalı çevrelerinde günün başlıca mevzuunu teşkil etmiştir.

Müzakereler sırasında Çalışma Bakanının:

— İşçi grev istemiyor» sözü işçiler tarafından hayretle karşılanmıştır.

Şehrimizdeki bir çok işçi sendikaları, İstanbul mensucat sanayii işçileri sendikaları, motörlü taşıt işçileri sendikaları, Basın teknisyenleri sendikası, Debagat sanayii işçileri sendikası, Tütün işçileri sendikası ve [illegible] [illegible] işçileri [illegible] [illegible] olmak üzere İstanbul Hür İşçi Sendikaları Birliği ismi altında bir birlik kurmaya karar vermişlerdir. Yeni
(Devamı Sa: 2, Sü: 7 de)

İşçi İhsan Altınel

Bir Kumarhaneye baskın yapıldı

Son "Çoruh" hâdisesinden sonra

EK 66: VAKİT, 2 MART 1950

☆ YENİ GAZETE ☆ 2 MART 1950 PERŞEMBE ☆ Yıl: 33—3 * Sayı: 11638—386 ☆ Sayısı her yerde 10 kuruş ☆

VAKIT

Sahibi: ASIM US * Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden: REŞAT ENİS * Basıldığı Yer: Vakıt Basımevi * Gazetemiz mündericatının telif hakları mahfuzdur

İDARE YERİ: İstanbul Ankara Cad. VAKIT Yurdu * Posta kutusu: İstanbul 46 * Telgraf: VAKIT, İstanbul * Telefon: 24370 — 2..72

Bugün limanımıza gelen Amerikan filosu arasında bulunan Midway uçak gemisi

Türk büyüklerinin türbeleri açılacak

Millî Eğitim Bakanı Mecliste izahat verdi

Banguoğlu "Büyüklerimizin mezarlarına bundan böyle daha büyük bir itina ile bakacağız" dedi.

Ankara, 1 — Büyük Millet Meclisi dünkü toplantısında 16 kanun tasarısını kabul etmiştir.

Bugünkü oturumda üzerinde müzakere açılan başlıca madde, tekke ve zaviyelerle, türbelerin seddine dair kanuna bir fıkra ekleyen tasarı idi. Fıkra, Türk büyüklerine aid, veya sanat bakımından değerli olan türbelerin Millî Eğitim Bakanlığının teklifile Bakanlar kurulu tarafından açılabileceğine dairdir. Sadi Irmak, duyduğu memnuniyeti şükranla ifade ettikten sonra, bu fıkranın türbelerin seddine dair kanuna aykırı olmadığını, Türk gençliğinin tarih şuurunun canlı tutulması verektiğini söyledi ve ihya edilecek türbeleri objektif olarak tesbit işinin salâhiyetli bir ilmî heyete verilmesini diledi. İbrahim Aryas da, hükûmet şükranlarını sunduktan sonra İstanbulun fethinde şehid olan Hazreti Halidin türbesile, Ankaradaki Hacı Bayramı Veli türbesinin de açılmasını istedi. Vehbi Kocagüney de, teşekkürden sonra, Bursada, Gelibo luda ve İstanbuldaki bazı türbelerin kapalı hali karşısında duyduğu teessürü ifade etti. Erzurumdaki bazı türbelerin harab halinden bahisle, onların da imarını temenni etti

Banguoğlunun izahatı

Tahsin Banguoğlu, bu fıkra eklenirken inkilâb kanununun ruhuna aykırı olmaması için fevkalâde itina gösterildiğini belirtti. Gencleri, millî kahramanların mefahirile meşbu bir halde yetiştirmenin vazife olduğundan bahisle: "Büyüklerimizin mezarlarında bundan böyle daha büyük bir itina ile bakacağız." dedi.

Hulûsi Oral, fıkrada salâtine aid türbelerin bilhassa tasrihini lüzumlu gördü: "Açılabilir" kelimesinin "açılır" şekline konulmasını istedi.

Millî Eğitim Bakanı "salâtin" lâfzının ilâvesini kanunun

(Arkası Sa. 2 Sü. 6 da)

AMERİKAN FİLOSU

Bu sabah limanımıza geldi

Birleşik Amerika bahriyesinin altıncı filosuna bağlı 9 gemi, Visamiral John J. Ballentine'in komutasında olmak üzere bu sabah limanımıza gelerek Dolmabahçe açıklarında demirlemiştir. Bu ziyaret, Birleşik Amerika bahriyesinin İstanbula yaptığı gayri resmî ziyaretlerin en büyüğünü teşkil etmektedir. Saat 10 da Amiral, sancak gemisi U. S. S. Newport News'den ayrılmış, Dolmabahçe rıhtımında bir şeref kıtasiyle deniz kuvvetlerimiz bandosu tarafından selâmlanmıştır. Amiral doğruca baş konsolosluğa giderek Amerikan maslahatgüzarını ziyaret etmiştir.

Gemiler, 8 marta kadar limanımızda kalacaklardır. Filo limanımızda bulunduğu müddet zarfında Amerikan denizcileri şehri gezecekler, halk da Vilâyetçe tertiblenen dâvetiye.

(Arkası Sa. 2 Sü. 4 te)

****

VAKIT VAKIT

Geliyor!

DEMOKRAT Partisinin istiklâl mahkemesi geliyor!

Var mı ona yan bakan?

Gelecek, ağzının payını verecektir.

Bunlar bu memleketteki şef idaresi sistemini, istemiyenlerdir. Bunlar bu sistemin zihniyetini taşımıyanlar, taşıyor denenlere karşı husumet andı içenlerdir! Bunlar daha iktidarı sayıklıyanlardır.

Hele bir iktidar ellerine geçse?.. Kendilerinden kendi partilerinden olanların kendi aralarında bir usul ve tüzük davasına tahammül edemiyenlerin nefs-i nefisleri ve kendilerini kıvrandıran ihtirasları için kurdukları bu tertipler kendilerinden sayılmıyan vatandaşlar için artık nasıl "takrir-i sükûn" lar, nasıl şu haysiyet divanlarının gerçekleş...

SIZAN BAZI HABERLERE GÖRE

Yeni seçimler 14 Mayısta...

Yalnız siyasî mahkûmların affına münhasır bir tasarı hazırlandığı söyleniyor; basın kanunu bu hafta sonunda Meclise verilecek

Ankara, 1 — Günlerdenberi, sadece söylenti halinde dolaşan, af kanunu hakkında iktidar partisi çevrelerinden, ilk defa olarak bir haber sızmış bulunuyor. Bu gece şayi olan haber, "yalnız siyasî mahkûmlara münhasır bir af kanun tasarısının hazırlanması prensipinin hükûmetçe kararlaştığı" na dairdir. Tasarının Büyük Millet Meclisine bugünlerde sevki ihtimalinden bahsedilmekle beraber, üzerinde daha fazla tafsilât verilmekten sakınılmaktadır.

Teklif sadece, siyasî mahkûmların hürriyete kavuşmaları derpiş edilerek hazırlansa bile bunun komisyonda veya Meclis umumî heyetinde diğer bazı mahkûmiyetlere teşmili muhtemel görülüyor. Bu cihet hakkında şimdilik izhar edilen, sadece, ümitlerden ibarettir. Buna mukabil, tasarı, bu halile kanunlaştığı takdirde aralarında şair Nâzım Hikmet de bulunmak üzere, bütün siyasî mahkûmların serbest bırakılacakları şimdilik bellidir.

Bu hükümler, parti kavgaları veya siyasî nutuklar dolayısile ceza görmüş olanlara da şamildir.

Kanunun Meclisin son gününü beklemeden çıkarılmak istenmesi, bu vatandaşların da seçim faaliyetlerine katılmasını temin gayesiledir. İktidar çevreleri, bu suretle bazı muhaliflerin seçim dışı edilmek gayesile tevkifine girişildiği yolundaki iddiaları bertaraf etmiş olacaktır.

Diğer taraftan yeni basın ka...

İngiliz seçimlerinin Muhasebesi

BU defaki İngiliz seçimlerinde en çok dikkate değer olan cihet, İşçi partisinin sandalye sayısı itibariyle kazanması, fakat muhalefet partilerine nisbetle aldığı oy sayısının daha az olması, yani manen seçimi kaybetmiş gibi ...

Atom c... hapse ...

Yargılama sıras... Rusya ile t...

Londra, 1 — Atom sırlarını Rusyaya ifşa etmekten sanık olan aslen Alman, fakat şimdiki halde İngiliz tabiiyetine geçmiş olan Doktor Klaus Fuchs bugün azamî ceza olan on dört yıllık hapis cezasını giymiştir. Muhakeme bir buçuk saat sürmüş, sanık suçlarını itiraf etmiş ve bunun üzerine hüküm verilmiştir. Hükmü veren baş hâkim sanığa şöyle demiştir: "Gerek İngiltereye, gerek Amerikaya telâfisi mümkün olmıyan ve tahmin fevkinde zarar verdiniz."

Sanığın dört suçu vardı. Biri Birmingham'da, biri 1944 de Nevyorkta, üçüncüsü 1945 te, dördüncüsü Yorkshire'de işlen-

EK 67: VAKİT, 3 MART 1950

GAZETE ☆ 3 MART 1950 CUMA ☆ Yıl: 33—3 ☆ Sayı: 11639—887 ☆ Sayısı her yerde 10 kuruş ☆

VAKIT

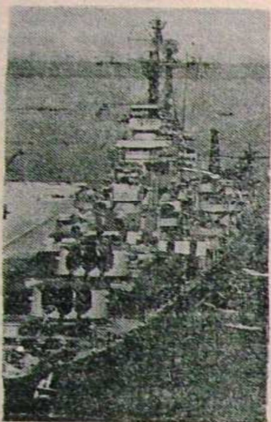
lerini Fiilen İdare Eden: REŞAT ENIS ✶ Basıldığı gazetemiz münderecatının telif hakları mahfuzdur.

İDARE YERİ: İstanbul Ankara Cad. VAKIT Yurdu ✶ Posta kutusu: İstanbul 46 ✶ Telgraf: VAKIT, İstanbul ✶ Telefon: 24370 — 2587

...nunu Meclise verildi

HANGİ SUÇLAR AFFEDİLİYOR?

Ankara, 2 — Bakanlar Kurulu bu gün saat 17 den 20 ye kadar toplanmış ve gündemine dahil muhtelif işleri görüşmüştür. Bu arada 29 Ekim 1948 tarihinden evvel işlenmiş ve haklarında âmme dâvası açılmamış bulunan bütün suçlarla, haklarında âmme dâvası açılmış ve mahkûmiyet kararı verilmiş olanlardan siyasî suçların affına dair Adalet Bakanlığınca hazırlanmış bulunan kanun tasarısını tasvip ederek Büyük Millet Meclisine sevke karar vermiştir.

Amerikan Amiralı

Bu sabah Taksim anıtına çelenk koydu

Halk bu gün öğleden sonra Amerikan gemilerini gezmeğe başlayacak

Amerikanın Akdeniz filosuna mensup ve Visamiral John J. Ballentine kumandasındaki filonun dün sabah limanımıza geldiğini yazmıştık. Filo New port News kruvazörü ile Midway uçak gemisi, Tarson, Glenon, Goodrich, Vogelgesong, Ellison, Ware muhripleri ve Arnel yardımcı gemisinden mürekkeptir.

Dün, mûtad ziyaretleri yapmak üzere limanımıza çıkan Amiral Ballentine, gazetecilere demiştir ki:

(Arkası Sa. 2, Sü. 4 te)

Seçim hazırlığı

Şehrimiz merkez kazalarında seçmen kütüklerinin hazırlanması 6 Marta kadar tamamlanacak

Seçim kütüklerinin hazırlanması faaliyeti önemle devam etmektedir. Kartal, Eyüb, Üsküdar kazalarının köylerine aid kütüklerin hazırlanması bitmiştir. Merkez kazalarda ayın altısına kadar kütüklerin hazırlanması işi ikmal edilecektir.

Fatih kazası kütüklerin hazırlanma işini ikmal ettiğinden bugün beş, altı mahallede cedveller duvarlara asılmak suretile ilân edilecektir. Partiler müşahidleri muhtarlar tarafından kütükler hazırlanırken mahallinde bulunmakta ve hazırlıkları sıkı bri surette takib etmek;tedirler.

D. P. seçim kursu

D. P. İl Seçim Kursu 1 mart çarşamba gününden itibaren açılmış ve teşkilâtın muhtelif kademlerinden gelen ekiplerin, kanunun tatbikatı bakımından hazırlanmasına başlanmıştır. Bu kurs sona erdikten sonra ilçe kursları faaliyete geçecektir.

Elâzığda aday seçme faaliyeti

Elâzığ — Yurdun diğer köşelerinde olduğu gibi şehrimizde de parti faaliyeti son günler

(Arkası Sa. 2 Sü. 5 te)

Düşünce, söz ve yazı hürriyetleri

General Sadık Aldoğan Meclise bir soru önergesi verdi

Ankara 2 — Afyon milletvekili, General Sadık Aldoğan, düşünce, söz ve yazı hürriyetlerinden bahisle, bugün Meclise bir soru önergesi vermiştir. Bu "hürriyetler"i anlayışta birbirinden çok farklı noktai nazarlar, hele şu son günlerde belirmiş olduğundan Aldoğanın önergesi bu bakımdan hususî bri ehemmiyet taşımakta ve hattâ Mecliste gürültülere sebeb olacağı tahmin edilmektedir.

(Arkası Sa. 2 Sü. 5 te)

M. Mu... mah...

EK 68: VAKİT, 6 NİSAN 1950

YENİ GAZETE 6 NİSAN 1950 PERŞEMBE ☆ Yıl: 33—3 ☆ Sayı: 11673—921 ☆ Sayısı her yerde 10 Kuruş ☆

VAKIT

Gazi Osman Paşayı Anma Töreni

Plevne kahramanının dün açılan türbesi; Vali, açış nutkunu söylüyor

Plevne müdafii Gazi Osman Paşanın, Fatih camii yanındaki türbesi dün saat 12,15 de törenle halka açılmıştır. Törende Vali ve belediye reisi Prof. Fahreddin Kerim Gökay, Prof. Sadi Irmak, emekli general Refet Bele, Gazi Osman Paşanın oğlu Hüseyin Plevne ve kalabalık bir halk kütlesi hazır bulunmuştur. Vali ve belediye başkanı Prof. Gökay, bu münasebetle bir konuşma yaparak ezcümle demiştir ki:

"— Plevnenin şanlı müdafiinin ruhuna fatihalar. Türk milleti vefalıdır, kahramanların hâtırasına saygı göstermesini bilir. Tarihimizi kahramanlık menkıbeleriyle süsliyen memleket evlâtlarının mezarlarını, türbelerini halkın ziyaretine açmağa devam edeceğiz."

Vali bundan sonra türbeyi açmıştır. Eminönü halkevinde de bir tören yapılmıştır.

Bayar Çankırı'da bir nutuk söyledi

"Hiç kimseye karşı şiddet kullanmak niyetinde değiliz; bu memlekette hiç bir zaman kardeş kavgası çıkmıyacaktır.",

D.P. liler sinirlerine hakim insanlar olduğunu söyleyen Celâl Bayar, hükûmetin asayiş mevzuunda hassasiyetini tabiî görüyor.

Çankırı, 5— Demokrat Parti başkanı Celâl Bayar, bugün Çankırı il kongresinde bir konuşma yaptı. Bayar, dini, politikaya veya şahsi ihtiraslara âlet etmenin kötülüğünü belirterek D. partinin lâiklik anlayışı üzerinde açık izahlarda bulundu. Başkanın konuşmasına, din mevzuunu ele alarak başlamasının sebebi geçen yıl, Çankırı kongresinde bu mesele üzerinde hararetli görüşmelerin cereyan etmesidir. Mevzu, büyük kongreye de intikal etmiştir. Programa yapılan ilâveleri, aynen okuyan Celâl Bayar, bu maddenin tatbiki de diğerleri gibi ancak seçimlerde vatandaş oylarının çoğunluğunu kazanarak iktidara geçmekle mümkün olacağını hatırlattı: "Yoksa, hepsi iyi dilekler olarak kalır ve dua mahiyetinden ileri geçemez,, dedi. Başkan bu sözlerini, geçen kongrede de bu mesele ile meşgul olan Çankırı demokratlarına hesap vermekten ileri bir mâna taşımadığını da bilhassa belirtti.

Celâl Bayar, Çankırılı delegelerin 1946 seçimlerinde o zamanki hükûmetin nasıl hareket ettiğini vâkıalara dayanarak anlattıklarından bahisle "biri çıkıp da 1946 seçimlerinde hiçbir haksızlık yapılmamıştır. İntihabat milletin tam arzusuna ve iradesine göre cereyan etmiştir, diyemez.

Diyecek olsa, on sekiz milyon insan onun doğru söylemediğine derhal hükmeder. Böyle değil mi? deyince salonun etrafını dolduran delege ve dinleyiciler hep bir ağızdan (öyledir) diye bağırdılar.

Bayar devam etti:

Şiddet politikası iddiaları

"— 1946 seçimlerinde yer yer baskı yapıldığını, haksızlıklar irtikâb edildiğini, daima söyledik. Eğer tazyik yapılırsa, millet bu mukaddes hakkını gene Cumhuriyet kanunlarına dayanarak koruyacaktır, dedik. İşte bu esas iddiamız kaynağında bu kadar saf, temiz ve berrak olduğu halde, şimdi bizim şiddet politikası güttüğümüz ileri sürülmektedir. Demokrat arkadaşlarıma soruyorum:

Uzun asırlardanberi bu halk devlet ve memleket hizmetleriyle ve kendi mukadderatiyle meşgul olmuştur. Hükûm ve kanaatinizi açıkça ifade ediniz. Siz şiddete mi uğradınız, yoksa sizler mi başkalarına şiddet gösteriyorsunuz?

Toplantıda bulunanlar (şiddete uğradık) diye haykırdılar.

Şiddete uğrıyanlar

Bayar dedi ki:

"— Demek oluyor ki, şiddete uğrıyanlara şiddet yapıyorsunuz demek en büyük haksızlıktır. Eğer bu haksızlık, bilerek ifade ediliyorsa, bunun altında gizli bir mâna aramak hepimizin hakkı ve vazifesidir. Demokrat partinin maksat ve gayesi millete her zaman açıkça ifade edilmiştir. Parti bu maksat ve gayeye erişmek için de daima açıkça ve mertçe mücadele etmiştir. Onun hiçbir surette kafasının arkasında gizli bir fikri yoktur. Hiçbir zaman gizli bir hareketin âmili olmamış, bilâkis fikirlerini millet müvacehesinde mertçe müdafaa etmiştir. D. parti hiç kimseye haksızlık etmek niyetinde değildir. Şiddet göstererek ne devlet otoritesine, ne de milletin haklarına tecavüz etmek onun aklından geçmedi ve geçemez,,

Haksızlık etmiyeceğiz

Celâl Bayar, gittikçe coşan demokratların şiddetli alkışla,

(Arkası Sa. 2 Sü. 4 te)

DAMLALAR

Vali ve Vaiz!

İSTANBUL valisi üstad Fahreddin Kerim Gökay, vâizlarla konuşmuş. Onlardan halkı irşat etmelerini istemiş. Hangi konular üstünde danışmalar yapıldığını da yine gazetelerden öğrendik. Bunlarda siyasi bir koku bulmak hortum kadar uzun burunlulara bile nasip olmaz. Öyle iken, şimdi seçim dolayısiyle, bu görüşmeyi (layik) likle uzlaştıramıyan ve bardak fırtınasına başvuranlarla karşılaşıyoruz.

Ben, işin siyasi tarafına dokunmıyacağım. Bilirim ki onun aynasında hakikatin hayali daima çarpık durur. Sırf bir partiyi lekelemek için, kuru ottan nem kapılır. Habbeler kubbe yapılır.

Fakat Allah için söyleyin, aklı başında, memlekete gerçekten hizmet etmek istiyen bir vali, (vâiz) ları ihmale yanaşabilir mi? Mektepsiz halk yığınlarının bu en tabii hocaları, fikirlerini kolayca aşılamak için gereken bütün vasıtalara sahiptirler. Etraflarına hiçbir zor görmeden toplandıkları için, ona karşı sevgi ve saygıları var demektir. Bilgisine inandıklarından, vâizlarından feyiz aldıklarından ötürü, cami cami onun peşinden koşuyorlar.

Böyle tesirli bir adamı, vali nasıl ihmal eder? Onlardan çağdaş ilmin (müfit) larını yurddaşlara aşılamasını niçin istemesin? Böyle bir teşebbüs, neden günah oluyor? Doğrusu akıl erdiremedim.

Eğer bunların tam tersini yapsa idi, o zaman hatalı bir yola düştüğüne inanabilirdik. Allah evini bir taraftan ibadetin secdegâhı, ruhun doyurucusu yapmak, diğer taraftan da kafayı işleten bir mektep haline koymak fena mı?

Hangi aklı başında adam, böyle hayırlı bir telkin ve uyandırıcı hamlenin aleyhinde bulunabilir. Çalışan şahsiyetlerimizi ne kadar boş ve mânasız tarizlerle oyalıyoruz Allahım!..

HAKKI SÜHA GEZGİN

YENİ GEMİLER ALMAK İÇİN

Armatörler yarım milyon sterlin istediler

Dün bir basın toplantısı yapan Ulaştırma Bakanı, bu dövizin bir aya kadar temin edileceğini söyledi ve ulaştırma işlerimiz etrafında izahat verdi.

Dünkü basın toplantısında Ulaştırma Bakanı Kemal Satır

Bir müddettenberi şehrimizde bulunan Ulaştırma Bakanı Dr. Kemal Satır dün bir basın toplantısı yaparak Bakanlığını ilgilendiren muhtelif konular da şunları söylemiştir:

Armatörlere tanınan haklar

"— Büyük Millet Meclisinin son günlerinde denizciliğimizin inkişafını sağlayacak olan ve şimdiye kadar armatörleri tahdid eden kanun kaldırılmıştır. Bu kanunun kaldırılmasından sonra gemi almak için armatörlerin döviz talebile karşılaştım. Bakanlığım sırasında armatörler 100 bin tonluk gemi satın aldılar. Yeni döviz talebleri de yarım milyon sterlin kadardır. Bu talebleri de cevab vermek için çalışıyorum. Bir aya kadar bu dövizin temin edileceğini zannediyorum. Armatörlere, birbirlerine karşı yıkıcı bir rekabete geçmemelerini, kanunun çıkmadan evvel birliklerine giderek tavsiye ettim. Biz devlet işletmesi olarak arma-

lecek yardımı asgari olarak hesab ederek ve kendi mali imkânlarımızı da buna ekliyerek yeniden vasıtalar tedarik etmeğe çalışacağız.

İstanbul ve İzmir Şehir Hatlı gemilerinde sıkıntımız var,

Bir haftadanberi memleketimizde bulunan İmport Export Bankasının Türkiye işlerine bakan Mr. Riddle ile müzakereler yaptık. Bilindiği veçhile hükûmetimizle banka arasında bir kredi mukavelesi yapılmak

Muhalefet partilerinin seçim beyannameleri

SEÇİM faaliyetleri en hararetli safhaya girmiştir. Cumhurbaşkanımız İsmet İnönünün kendi adına seçmenlere hitab ederek söylediği nutuklar ayni zamanda Cumhuriyet Halk Partisinin seçim prensiplerini açıklamıştır. Halk

24 NİSANDAN SONRA

EK 69: ZAFER, 12 NİSAN 1950

ZAFER

DEMOKRASİNİNDİR

Çarşamba 12 Nisan 1950 ★ Fiyatı her yerde 10 kuruş

Telefon: 15619 ve 15315

OYULMUŞ ... PAL ... dir

Büyük kayıp karşısında duyulan derin teessür

Kahraman asker bugün eller üzerinde ebedî istirahatgâhına götürülecek

Cenaze merasiminde bulunmak için Istanbula heyetler gitti. Izmirde umumî teessüre iştirâk etmeyen bazı gazeteleri halk sokaklarda yaktı

Rahmetli Mareşal Fevzi Çakmak, 29 Aralık 1949 da ... Gençlik Teşkilâtı üyeleri ...

İstanbulda ... müessif hâ...

Gençler mateme hi... protesto ettiler, yaral...

...ybettiğimiz ...yük asker...

A. FENİK

Dün sabah Adliye binası önünde toplanan lardan bir grup

Kemal Pilâvoğlu'nun adamları dün Adliyede nümayiş yaptılar

Mahkemede Kemal Pilâvoğlu'nun ayakları öpüldü, tekbir getirildi

Halk Partili bir m... daha partisinden i...

Başbakan G. müdürle... heves etmelerinden ...

Yoklamaları nasıl yaptılar?

EK 70: HÜRRİYET, 12 NİSAN 1950

Çarşamba 12 NİSAN 1950

TÜRKİYE TÜRKLERİNDİR

Hürriyet

GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE

Müessisi: SEDAT SİMAVİ

Bütün memleket matem içinde

Kahraman Fevzi Çakmak, gençliğin omuzları üzerinde taşınarak bugün ebedi istirahatgâhına tevdi olunuyor

Merhum Mareşal'in cenazesi başında dün fatihalar okuyan vatandaşlarımız

Gençliğin gösterdiği kadirşinaslık

Üniversiteli talebeler, Mareşalin başında sabaha kadar nöbet tuttular

Taksim meydanında toplanan gençlik, ellerinde levhalar olduğu halde Radyoevine gidiyor

Cenaze merasimi pek muhteşem olacak

Ankara'dan bin üniversiteli geldi. Bütün İstanbul halkı da bu hazin törene iştirak edecek

Cenaze geçerken dükkânlar kapanacak. Yabancı sefaret mensupları da törene katılacak. Dün gece sabaha kadar merhumun başı ucunda devir hatimi yapıldı

Büyük kahraman asker rahmetli Mareşal Fevzi Çakmak

Mareşalin ölümü

Yabancı memleketlerde derin teessür uyandırdı

İngiliz gazeteleri, Favzi Çakmak hakkında geniş neşriyat yapıyor

Sir Percy Lorrain "Mareşal Çakmak'ın ölümü ile Türkiye uzun tarihinin en büyük adamlarından birini kaybetmiş bulunmaktadır„ diyor.

Gençliğin dünkü toplantısı

Üniversiteliler, Marmara Lokalinde toplandıktan sonra Taksime ve Radyo Evine gittiler. Zabıta toplantıyı dağıtmak istedi, bazı müessif hâdiseler oldu, sekiz talebe nezaret altına alındı. Bütün eğlence yerleri kapandı

Merhum Mareşal'in Ankara'dan İstanbul'a geldiği vakit Haydarpaşa garında ...

Üniversite gençliği, Mareşal'in evinin önünde matem tutuyor

EK 71: HÜRRİYET, 13 NİSAN 1950

Perşembe 13 NİSAN 1950

Hürriyet

GÜNLÜK MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE

La Familia

Mareşal F. Çakmak dün törenle gömüldü

Cenaze töreni muhteşem oldu

Yüzbinlerce kişi Büyük Askerin tabutunu evinden medfenine kadar elleri üzerinde götürdüler

Yurttaki teessür

Gazetemize dün de birçok telgraf geldi

Tevkif olunan üniversiteliler

Bunlar arasına talebelikle hiçbir alâkası olmayan birtakım tahrikçilerin de karıştığı anlaşıldı

Merasim notları

22 km. lik yol 7,5 saatte alındı

EK 72: SON SAAT, 5 HAZİRAN 1950

DÖRDÜNCÜ YIL — No. 1397
TELGRAF ADRESİ : SON SAAT
PAZARTESİ
5
HAZİRAN 1950
Fiatı 10 Kuruş

Son Saat

★GÜNLÜK MEMLEKETÇİ MÜSTAKİL SİYASİ AKŞAM GAZETESİ★

LÂLE Kırtasiye ve Model Evine verebilirsiniz

ADNAN MENDERES'İN DÜNKÜ BEYANATI

Bütün vatandaşlar, ezanı arzu ettikleri dilden okuyabilecekle

Başbakan, cami içinde edilen bütün ibadet ve duâların din dilin okunması ile ezanın Türkçe okunması arasındaki tezadı belir

Demokrat Hükûmetin dış siyaseti

Demokrat Türkiye Hükûmeti, Türkiye'nin Atlantik Paktının dışında kalmış olmasını, öyle zannediyoruz ki pek hoş karşılamamıştır. Akdeniz'de, İslâm âlemi ile Yakınşark üzerinde ve Balkanlarda nüfuz ve tesirleri olan Türkiye'nin takviyesi bir zaruret halini almıştır.

CİHAD BABAN

Kanuna taallûk eden bu mesele Demok Parti Meclis Grupunda görüşülecekti

Ankara, 5 (Hususi muhabirimizden) :

Başbakan Adnan Menderes, « Zafer » Gazetesi başmuharriri Mümtaz Faik Fenik'in ezan hakkında bir sualine, şu cevabı vermiştir ;

« — Her taassup cemiyet hayatı için zararlı neticeler do-

Ankara hususî muhabirimiz bildiriyor

Hükûmete itimat mevzuunda kay

EK 73: SON SAAT, 11 AĞUSTOS 1950

CUMA
11
Ağustos 1950

Son Saat

★ GÜNLÜK - MEMLEKETÇİ - MUSTAKİL - SİYASİ - AKŞAM GAZETESİ ★

PEK YAKINDA
YILDIZ İPEK
İpekli, yünlü, kumaş mağazası. Sultanhamam Yeni cami caddesi No: 13 de AÇILIYOR

Komünizm ile mücadele için yeni ceza hükümleri

DÜN TOPLANAN KOMİSYON, BU HUSUSTA MÜCADELE ESASLARINI TESBİT ETTİ

Komisyon çalışmaları on gün devam edecek

Ankara, 11 (Hususi Muhabirimizden) — Komünizmle mücadele için alınacak tedbirler ve bu hususta ceza kanununda yapılacak değişiklikleri tesbit etmek için kurulmuş olan komisyon dün saat 16 da Adalet Bakanı Halil Özyörük'ün başkanlığında incelemelerine başlamıştır.

Komisyonda Ceza İşleri Ge-

(Devamı sa. 2 sütun 3 de)

Selim Sarper

Yeni ticaret rejimi

Alınan kararla takas usulü kaldırıldı
Kararın piyasada bıraktığı akisler

Ankara 11 (Hususi muhabirimizden) — Ekonomi ve Ticaret Bakanı Zühtü Velibeşe dün öğleden sonra bir basın toplantısı tertip ederek basın mensuplarına yeni ticaret rejiminin esasları hakkında izahat vermiştir.

Bakan, yeni rejimin eski rejime kıyasla hem bünye hem de usul bakımından esaslı değişiklikleri ihtiva ettiğini, tediye sisteminde takasa son verildiğini, ithal ve ihraç işlerimizin anlaşmalı memleketlerle anlaşma hükümleri dahilinde, anlaşmamız olmayan memleketlerle ise serbest dö-

(Devamı sa. 2 sütun 6 da)

Tütün

Kuzey Kore kuvvetleri iki Amerikan birliğini sardı

...bize ...rdi
...250 bin ...niliyor

... gidecek olan
... Birliğimize dair yanlış haberler

(Hususi Muhabirimizden) — Birleşmiş ...tı emrine verilecek askeri birliğimize

EK 74: HÜRRİYET, 14 HAZİRAN 1950

Arapça ezan meselesi

(Başı 1 nci Sayfada)

Herhalde iktidarı ele aldıktan on, oniki gün sonra Meclisteki zayıf itimat reyini hemen takiben bizzat Başbakanın bu işi ele alması gözden kaçmamıştır.

Haber aldığımıza göre, Demokrat Parti Meclis Grupu üyeleri de Başbakanın bu beyanatını çeşitli şekilde karşılamışlardır. Ezanın Arapça okunması kararından memnun kalan grupun 70-80 kişi olduğu haber verilmektedir. Buna karşılık, Demokrat Parti Milletvekillerinden münevver ve genç kalabalık bir grupun, cumhuriyeti ve inkılâbı Türk gençliğine emanet için Atatürk'ün söylediği sözleri hatırlıyarak eza duydukları da öğrenilmiştir.

EK: 75: VAKİT, 14 NİSAN 1950

... GAZETE ... 14 NİSAN 1950 CUMA ☆ Yıl: 33—3 * Sayı: 11681—920 ☆ Sayısı her yerde 10 Kuruş ☆

VAKIT

Sahibi: ASIM US ★ Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden: REŞAT ENİS ★ Basıldığı Yer: Vakıt Basımevi ★ Gazetemiz münderecatının telif hakları mahfuzdu.

İDARE YERİ: İstanbul Ankara Cad. VAKIT Yurdu ★ Posta kutusu: İstanbul 46 ★ Telgraf: VAKIT İstanbul ★ Telefon: 24370 — 23872

Gençlik Takbih Ediyor

Törende bazı grupların Arapça tekbir getirmeleri Atatürk inkılâbına saygısızlıktır

Talebebirliği beyanname neşretti

Mareşal Fevzi Çakmağın cenaze töreninde vukubulan bazı taşkın hareketler gençlik arasında teessür uyandırmıştır. Bu arada, cenazeye iştirak eden bazı grupların arabca tekbir getirmelerini, gençlik, Atatürk inkilâbına karşı büyük bir saygısızlık olarak vasıflandırmaktadır. Türkiye Millî Talebe Federasyonu, bu hususları açıklamak maksadiyle dün bir basın toplantısı tertip etmiştir. Toplantıda İstanbul üniversitesi Talebe Birliği temsilcileri, Birlik genel sekreteri Faik Güven ve Yüksek Okullar Talebe Birliği mümessilleri hazır bulunmuşlardır.

M. T. Federasyonu adına konuşan Federasyonun ikinci başkanı Orhan Cemal Fersoy, ezcümle şunları söylemiştir:

"— Büyük ölüye karşı gençlik son vazifesini yapmıştır. Fakat, bizim ciddiyetle ele aldığımız bu hâdiseyi dejenere etmek istiyen kötü fikir sahibi kimseler gençliğin arasına sokularak bir takım uygunsuz hareketlerde bulunmuşlar ve bu hareketlerini gençliğe maletmek istemişlerdir. Halbuki gençler taşkın hareketlerde bulunanları aralarından uzaklaştırmağa çalışmıştır. Bütün bunlara rağmen arzu edilmedik vakaları katiyen tasvip etmiyoruz.

Cenaze merasimi siyasî mülâhazalardan âri gençlik tarafından dirije edilmiş ve bu arada üniversiteliler tören müddetince asaletlerini bozacak bir harekette bulunmamışlardır. Çok iyi biliriz ki Türk gençliği; Atatürkün inkilâplarını tam mânasiyle hazmetmiş ve onun en esaslı müdafii kesilmiştir. Lüzumsuz taşkın hareketlerin hiçbir suretle üzerimize kondurulmamasını hassasiyetle beyan ederiz.

Sulh hâkimliği karariyle 29 üniversite ve yüksek okul talebesi tevkif edilmiştir. Bunlardan dördü Ankaralıdır. Gençlere isnad edilen suç, tecemmuat kanununa muhalefet, memura hakaret, tehdid ve şiddet göstermektir. Arkadaşlarımızla bu sabah Cumhuriyet savcısının verdiği müsaade ile görüşmek imkânını elde ettik. Aralarından seçtikleri iki mümessille üç saate yakın konuştuk. Gerek Emniyette ve gerekse cezaevinde iyi muamele gördüklerini söylediler; bilhassa vatansever insanlar olarak hareket ettiklerini vasıtamızla duyurmak istediler. Gençlerin müdafaasını tarafsız elliyi mütecaviz avukat üzerine almıştır."

İ. Ü. T. Birliğinin beyannamesi

İstanbul üniversitesi Talebe Birliği dün aşağıdaki beyannameyi yayınlamıştır:

Mareşal Fevzi Çakmağın ufulü karşısında, alâkadar makamların gösterdiği alâkasızlık ve kayıtsızlığı protesto maksadiyle, Birliğimiz tarafından tertip edilen toplantıyı müteakip, Nişantaşına kadar uzanan kütleden, umumî nizamı bozacak harekâta tevessül et-

(Arkası Sa. 2 Sü. 5 te)

Vali Fahrettin Kerim Gökay, emniyet müdürile konuşuyor

Avrupa ordusu mu, Yoksa Avrupa Hükûmeti mi evvel?

AMERIKA Atlantik paktı hükümlerine göre Avrupaya silâh göndermeğe başladı. Batı Avrupa memleketleri bu silâhlar ile ordular kuracak. Avrupanın müdafaası için hazırlanan plânlara göre doğudan gelmesi muhtemel taarruz tehlikelerine karşı gelecek. Yalnız Avrupa memleketleri bu işin tatbikinde büyük zorluklar olduğunu anlıyorlar. Avrupa memleketlerinden her biri bugünkü millî hudutları içinde ayrı ayrı müstakil bir hayat ve idare tarzı takip ederken harbten gelecek taarruza karşı bir tek komuta altında hareket eden bir ordu gibi kendini müdafaa edemez. Filhakika müdafaa bakımından beş bölgeye ayrılmış olan Avrupa memleketleri arasında Koordinasyon temin etmek için bir takım tedbirler alınmıştır. Fakat bu tedbirlerin de kâfi gelmiyeceği anlaşılıyor. Lâzım olan bütün Avrupa memleketleri arasında tam bir birlik kurabilmenin çaresini bulmaktır. Bu da ancak müdafaa edilecek memleketlerin ordularını birleştirmekle mümkün

Mevkufların sayısı 75i buldu

Vali: "hiç bir vatandaşın burnu kanamadı,, diyor

Toplantılar kanununa muhalefetten, zabıta memurlarına fiili şiddet ve mukavemet göstermekten sanık olarak tevkif edilenlerin mühim bir kısmı esnaf ve işsiz kimselerdir.

Mareşalın irtihalinden sonra 3 gün şehrin muhtelif mahallerinde ve muhtelif zamanlarda yapılan tezahürat sırasında, kanunların suç addettiği bir kısım hareketlerde bulunan kimseler Emniyet müdürlüğüne götürülmüşlerdir. Burada Savcı huzurunda yapılan soruşturmaların da suçlu görülenler hakkında hâkimden tevkif kararları alınarak kısım kısım Cezaevine gönderilmişlerdir. Sorgu altındakı 80 kadar kimsenin ifadeleri alınıp, suçlular tesbit edilmek

Halid Çelik, Veysel Okçu, Hasan Kuru, Davud Sert, Ziya Altınışık, Şefik Ünal, Avni Cerrahoğlu, Kaya Türker, Mithat Özhan, İbrahim Tali Ural, Mustafa Kın, Kemal Mansuroğlu, Mehmed Atabay, Ahmed Selis, Sezai Yalçın Veysel Vehbi Esenlik, Müfid Arcasu; Şevket Doğan, Halil Burhan, Yaşar Bahadır, A. Rıza Bilgiç, Mesud Derin, Nikolas Adut, Kâmil Ercantürk, Yılmaz Aslan, Mustafa Özcan, Nuri Hasan Rami, Mustafa Erdemir, Şener Bilenli Orhan Yanç, Ertuğrul Üçel,

Suriyede din kavgaları başlamak üzere

Antakya, 13 — Suriyeden alınan son haberlere göre, Suriye müessesan meclisi devletin resmî dininin islâm olduğunu ilân etmiştir. Bundan müteessir olan hıristiyan unsurlar paskalya münasebetiyle yapılan bayram merasimine devlet memurlarını davet etmemişlerdir. Suriyede ötedenberi teşekkül etmiş olan İslâm Kardeşler cemiyetine karşı (İsevî Kardeşler) namı altında Ortodoks, Katolik, Suryani, Maruniler bir kütle halinde birleşmişler ve bir takım imtiyazlar istemeğe başlamışlardır.

Bu vaziyetin yakında Suriyede din kavgaları şeklini alacağı kuvvetle tahmin edilmektedir.

Sütü b... durdu

EK 76: VAKİT, 20 NİSAN 1950

EK 77: VAKİT, 29 NİSAN 1950

☆ YENİ GAZETE 29 NİSAN 1950 CUMARTESİ ☆ Yılı: 33—3 ☆ Sayı: 11696—944 ☆ Sayısı her yerde 10 kuruştur ☆

VAKIT

Sahibi: ASIM US ✦ Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden: REŞAT ENİS ✦ Basıldığı Yer: Vakıt Basımevi ✦ Gazetemiz mündericatının telif hakları mahfuzdur.
İDARE YERİ: İstanbul Ankara Cad. VAKIT Yurdu ✦ Posta kutusu: İstanbul 46 ✦ Telgraf: VAKIT İstanbul ✦ Telefon: 24370 — 23872

Başbakanın Basın Toplantısı

Günaltay "son irtica hâdisesinde haricî tesirler âmil olmuştur,, dedi

Tek Meclisten Çift Meclise

HALK Partisi seçim beyannamesini yayınladı. Bu beyannamenin başında anayasanın tadili meselesini görüyoruz. Demek ki seçimleri müteakip mayısın son haftasında toplanacak olan kurultayın meşgul olacağı en mühim mesele anayasanın tadili olacak, dokuzuncu Büyük Millet Meclisi toplanarak faaliyete geçer geçmez de yine bu işi ele alacaktır. Bugünkü anayasamız tek meclis ile idare sistemini kabul etmiştir. Büyük Millet Meclisi yasama, yürütme ve kaza kuvvetlerini kendi elinde toplamıştır. Büyük Millet Meclisi bir ihtilâl meclisi olarak kurulmuştu. Onun bütün kuvvetleri kendi elinde toplaması İstiklâl harbinin ve inkılâp gayelerinin icab ettiği bir zaruret idi. Büyük Millet Meclisi bütün kuvvetleri elinde toplamak sayesinde İstiklâl mücadelesinde zafere eriştikten sonra Atatürk inkılâplarımızı gerçekleştirmiştir. Ancak harpten sonra çok partili Demokrasi sistemine girince tek meclis sisteminin bir takım mahzurları da belirmiştir.

Anayasaya aykırı kanunlar bulunduğu münakaşaları bu mahzurlar cümlesindendir. Hem anayasa, hem de alelâde kanunların Meclisten geçirilmeyince bu türlü şikâyetlerin önüne geçmek imkânsızdır. Bu şikâyetlerin önüne geçmek için çare Anayasaya aykırı kanun hükümleri bulunduğu iddiasını inceliyerek hüküm verecek yeni bir organ vücude getirmekle mümkündür. Diğer taraftan tek Meclis sistemine bağlı kalarak hem çok partili demokrasi rejimini geliştirmek, hem de idari istikrar temin etmek kabil değildir. Onun için Halk Partisi anayasanın tadili işini ele almağa karar vermiş ve bu meseleyi yeni seçim beyannamesinde ön plâna koymuştur.

Anayasanın tadili demek tek Meclis sisteminden çift Meclis sistemine gitmek ve yasama ve yürütme kuvvetlerini birbirinden ayırmaktır. Anasaya tadil edilince millet Meclisinden başka ikinci bir Meclis daha kurulacaktır. Devlet Başkanının bu cemiyetler arasındaki mevkii her türlü münakaşaları kesecek surette tayin olunacaktır ve Halk Partisinin esas umdelerini teşkil eden altı ok Halk Partisi prensipleri olarak mahfuz kalmakla beraber anayasadan çıkarılacaktır.

Cumhuriyet Halk Partisinin anayasayı bu şekilde tadil için aldığı teşebbüse karşı muhalefet partileri ne diyor? Demokrat Parti ile Millet Partisinin seçim beyannamelerinde bu nokta hakkında vaziyet almaları lâzımdır. Millet Partisi programında ikinci bir Meclis ku-

İki Parti de inkılâpları müdafaada mütabıktır

Her nerede bir hâdise zuhur ederse derhal bastırılması için hükûmetçe gerekli tertibat alınmıştır.

Başbakan Şemsettin Günaltay, dün vilâyette gazetecilerle konuşurken

Şehrimizde bulunan Başbakan Şemsettin Günaltay dün İstanbul vilâyetinde bir basın toplantısı yapmıştır. Bu toplantıda İstanbul basın erkânı, gazete sahipleri, yazı işleri müdürleri, muharrirler ve diğer ilgililer bulunmuşlardır.

Başbakan şu sözlerle toplantıyı açmıştır:

"— Son günlerde hortlayan irtica tezahürlerine karşı arkadaşların intibalarını anlamak için bu toplantıyı yaptım. Bununla görüldüğü üzere kökleşmiş kanaatler kolay kolay sökülüp atılamıyor. Bilhassa mistik ruhlara bürünmüş olursa!.." Biz hakikî vaziyeti görür, ona göre tedbirlerimizi alırsak vazifemizi yapar, hedefimize yetişiriz."

Bundan sonra Başbakana (dini siyasete âlet etmek hususunda iki parti arasında yarış vardır, bundan taassup erbabı cesaret alıyorlar) denilmiştir. Şemsettin Günaltay: (İki parti bu konuda müşterektir, hâdise vâki olur olmaz ben Celâl Bayarla görüştüm. Malûm tebligat yapıldı. İki parti de inkilâpları müdafaada mutabıktır) cevabını vermiştir.

Şemsettin Günaltay, Demokrat partinin dinsiz olduğuna dair propaganda yapıldığı sözlerine de şurada burada konuşan ferdlerin ehemmiyeti olmadığı, esas itibarile C.H. partisinin bu fikri beslemediği mukabelesinde bulunmuştur.

Son irtica teşebbüsünde harici tesir

Başbakan sözlerine şöyle devam etti:

"— Son irtica hadisesi bizim gördüğümüz, ötedenberi haber aldığımız gibi haricî faaliyetin eseridir. Bu daha ziyade seçim esnasında tezahür edecekti. Fakat herkesin hissiyatının heyecana geldiğini görünce fırsatı ganimet bilerek ortaya atıldılar. Tören belki masumane bir hareketti. Fakat fırsattan istifade etmek isteyenler hemen harekete geçtiler.

Bazı vatandaşların o hadiseden tedehhüş ederek seçim esnasında emniyet içinde sandık başına gitmekte mütereddid olduklarını gördüm. Seçim esnasında vatandaşın tam serbesti, huzur ve sükûn içerisinde hiç bir endişeye düşmeksizin sandık başına gitmesini en büyük vazife telâkki ediyorum. Bu kanunla memlekette yeni bir rejimin esaslarını kurmuş olacağız. Vatandaşlar bu rejimin istikbaline geniş bir emniyet içinde bakabilirler. Seçim kanununun maddeleri bu emniyeti temin edecek mahiyettedir. Seçimin emniyet içinde cereyan etmesi işini Adalet teşkilâtımız takabbül etmiştir. — İdari memurların vazifesi ise emniyeti temin etmektir. İstediğimiz, vatandaş sandık başına gelirken emniyet için de gelsin; bunun için biz İstanbulda gereken tertibatı aldık. Sizlere düşen vazife herkesin serbestçe ve endişeye düşmeksizin oyunu kullanmasını tavsiye etmektir. Her nerede bir hadise zuhur ederse derhal bastırılması için hükûmetçe icabeden tertibatın alındığını tekrar ederim. Bu tedbirler alındıktan sonra her vatandaş endişeye düşmeksizin medenî memleketlerdeki insanlar gibi sandık başına gidecek, kime isterse reyini verecektir. Benim bütün hedefim bunu temin ederek teşekkül edecek yeni Meclise sırtımdaki ağır yükü bir sarsıntıya uğratmaksızın devretmektir. Basın arkadaşları da halka bunu ne kadar telkin ederlerse rejim için o kadar hayırlı bir iş görmüş olurlar.

(Arkası Sa. 2 Sü. 4 te)

C. Bayar

İlk seçim propaganda gezisine çıkan D. P. başkanı Göynükte bir nutuk söyledi

Bolu, 29 — İlk seçim propaganda gezisine çıkan D. P. genel başkanı Göynükte bir nutuk söyliyerek dedi ki:

"— Dört senedenberi demokrasinin bu memlekette yerleşmesi için mücadele ediyoruz. Mücadele, zaman zaman şiddetlendi. Ve zaman zaman itidal yolunu arıyarak neticeyi elde etmek istedik. Bizim tek bir arzumuz vardır. Bu memlekette Türk milletinin kendi iradesini hiç kimseden perva etmeksizin ve hiçbir tesir altında kalmaksızın serbestçe izhar edebilmesidir.,,

Bayar, bunun ancak seçimle tecelli edeceğini kaydederek D. Partinin mücadelesi sonunda millete bağışlanan yeni kanundan bahsetti. Ve seçime neden bu kadar ehemmiyet verildiğini izah etti. Demokrasi rejimini övdü. Ve halkı hükûmetiyle kucak kucağa hareket eden milletlerin ancak itilâ halinde olacağını belirtti. Şöyle devam etti:

"— Dikkat ediniz, ne vakit hükûmet kalın duvarlar arkasına çekilip milletten uzak ve millete âdeta yabancı kalmış ve yalnız kendi arzusuna uygun kararlar almışsa, o zaman inhitat ve sefalet başlamıştır. Çünkü, kalın duvarlar arkasına çekilenler, milleti unutmuşlardır. Millet de bu hal karşısında onlara itimadını kaybetmiştir.,,

Mrl TiTO

Sovyetler Birliği bir tecavüzü göze alamaz, diyor

Belgrad, 28 — Mareşal Tito bugün Yugoslavyadaki yabancı basın muhabirlerine verdiği demeçte, ani bir harp tehlikesi olmadığı kanaatini belirtmiştir. Son yıllar zarfında yabancı gazetecilere verdiği ilk demeci teşkil eden bu konuşmada Yugoslav devlet şefi şunları beyan etmiştir:

"Kanaatimce Sovyetler Birliği hiçbir zaman bir mütecaviz mevkiine düşmek tehlikesini göze almıyacaktır.,,

Mareşal Tito iki saat süren bu sualli ve cevaplı basın konferansında muhtelif konulara

Propaganda faaliyeti

C.H.P. dün Silede

EK 78: VAKİT, 01 MAYIS 1950

01.05.1950

Arapça ezan ve Millet Partisi

BAŞBAKAN Şemsettin Günaltayın basın konferansında Mareşalin cenaze törenindeoki hâdiselerden bahsedilirken söz alan İstanbul valisi ve belediye başkanı Fahrettin Kerim Gökay hükûmetin elinde yeni vesika bulunduğunu ve hadiselerin mürettibi Ankaradan bin beşyüz talebe ile birlikte İstanbula gelen Millet Partisi esrkânı olduğunu söylemiştir. Millet Partisi başkanı Hikmet Bayur ise bunu şiddetle red ediyor. Bahis mevzuu olan vesika elbette gizli kalmayacak, bir gün ortaya çıkacaktır. O zaman kıymeti derecesi de ölçülecektir.

Fakat bizim elimizde başka bir vesika var. Bu vesika Millet Partisinin programıdır. Bu partinin programında herkesin istediği dil ile ibaret edebileceği şeklinde bir madde vardır. Bu madde bir siyasi partinin programında yer aldığı zamandanberi memlekette Atatürk inkilâbına düşman olanlar hareket için cesaret almaktadır. Bu madde Millet Partisini siyasi sahada muvaffak olmak için dini taassupları okşayan bir siyasi teşekkül haline getiriyor. "Herkes istediği dilde ibadet edebilir" şeklindeki maddeyi bir siyasi parti programına koyânların hakiki maksatları nedir? Türkçe Kur-an ile namaz kılmak menediliyor da bu memnuniyetin önüne geçmek için Millet Partisi halk tabakalarına bu yolda mücadele vadinde mi bulunuyor? Yoksa ceza kanununda arapça ezan okumağı meneden hükmü kaldırmak için çalışacağını mı göstermek istiyor?

Müslümanlıkta ibadet deyince beş vakit namaz anlaşılır. Camilerde cemaat ile namaz kılınırken Kur'anın arapça aslı mı, yoksa türkçesi mi okunduğunu arayan soran yoktur. İmamlar namaz kıldırırken Kur'anı arapça okuyorlar. Fakat bir gün türkçe Kur'an ile namaz kıldırmak isteyen çıkarsa ona da kimsenin ses çıkarmayacağını herkes biliyor. Demek ki bu gün herkes istediği dil ile ibadet edebilmektedir. Buna mani olan hiç bir kuvvet yoktur. Şu halde Millet Partisinin programındaki "herkes istediği dil ile ibadet edebilir." maddesinden sadece arapça ezan hakkındaki kanuni memnuiyet kastediliyor demektir.

Eğer beş vakit namazdan evvel müezzinlerin minareden yüksek sesle ve ahenkle okudukları ezan ibadet cümlesinden olsaydı Millet Partisinin programına böyle bir madde koymasına yine bir şey denilemezdi. Çünkü anayasamız vatandaşlara tam bir vicdan hürriyeti temin etmiştir. Müslümanların da ibadetlerini şu veya bu dil ile yapmalarına bir şey denilemez.

Fakat vaziyet böyle değildir: Ezan ibadet değil, ancak müslümanları ibadet için camie davettir ki bunun bir Türk memleketinde arapça değil, türkçe olmasından daha taibî bir şey olamaz. Millet Partisi beş vakit namaz vakitlerinde minarelerde arapça ezan okutmak taraftarı mıdır? Programına koyduğu o maddeden maksat nedir? İşte Atatürk inkilâpçılığını kimseye vermek istemeyen Hikmet Bayurun bu nokta hakkında partisi adına bir açıklama yapması lâzımdır. Eğer arapça ezan okumağı meneden kanunun değiştirilmesi için mücadele açmak Millet Partisinin programına dahilse bu nokta açıkça bilinmelidir. Herhalde Hikmet Bayurun başkanlık ettiği Millet Partisinin Atatürk inkilâbı düşmanlarına yataklık edip etmediği anlaşılmalıdır.

ASIM US

Milli Eğitim futbol müsabakala[...] İzmirde devam edilmiştir. Fenerbah[...] larda Fenerbahçe Gençlerbirliğini [...] 0 yenmişlerdir. Bu maçların ve İzmir[...] silâtı dördüncü sayfamızdadır. Re[...] liği maçından bir safhayı tesbit edi[...]

EK 79: SON SAAT, 15 MAYIS 1950

kadar D.P. 78.000, ...

Millet Partisinin aldığı rey miktarı 22 ...

Son Saat

GÜNLÜK MEMLEKETÇİ MÜSTAKİL SİYASİ AKŞAM GAZETESİ

15 MAYIS 1950

CELAL BAYAR

C. H. P. ŞİMDİYE KADAR 14 BAKAN KAYBETTİ

Demokrat Parti, iktidarı açık bir farkla kazandı

Ankara, Amasya, İstanbul, Urfa Erzurum, Rize, Ordu, Zonguldak, Çorum, Ağrı, Maraş, Balıkesir, Sivas, Kocaeli, Eskişehir, Çankırı, Konya, Muğla, Tunçeli, Bursa, Seyhan, Bilecik, Kırklareli, Burdur, G. Antep, Tokat, Edirne, İçel, İsparta, Van, Aydın, Manisa, İzmit, Antalya, Afyon, Çorum, Çanakkale Bolu, Elâzığ, Kayseri, Tekirdağ, İzmir, Mersin, Kırşehir, Kütahya, Afyon, Denizli, Giresun, Gümüşane, Muş ve Samsun

İnönü Ankaradan seçilemedi

Yeni inkılap Türk Milletine kutlu olsun

Seçim neticelerinin Ankaradaki akisleri

Ankara, 15 (Hususi muhabirimizden) — Bugün Ankara görülmeğe değer bir ruh hâli içindedir. Yurdun dört bir tarafından gelen telgraflar, mektuplar ve haberler, C.H.P. ... yor. Demokratların şehir şehir, kasaba kasaba kazandıkları duyulunca hâdise bir barut alevi gibi parlıyor, dağılıyor, genişliyor ve akisler yaptıktan sonra ortalık yine evvelki sükû...

2 1 2006

EK 80: VAKİT, 30 MAYIS 1950

VAKİT 30 Mayıs 1950

Arapça Ezan!

Bir milletvekili D. P. Meclis Grupunda bunu teklif etmiş

Ankara, 29 — D. P. Meclis Grupunda dün akşamın 19 undan bu sabahın 6 sına kadar devam eden görüşmeler zaman zaman çok heyecanlı safhalar göstermiştir. 54 milletvekili, hükûmet programı dolayısiyle görüşünü açıklamış, durumun sonunda Başbakan Adnan Menderes hatiplerin ortaya koyduğu düşünceleri tenkid ve temennileri ayrı ayrı ele alarak cevaplar vermiştir. Bugün saat 15 de okunan program Grupun temayüllerine göre yapılan tadil ve ilâvelerle son şeklini almış bulunuyordu.

Bütün gece devam eden içtimada hemen bütün memleket meselelerine temas edilmiştir. İlk konuşanlardan Sadri Maksudi Arsal bilhassa aşırı solculuk bahsinde mütalealarını belirtmiştir.

Diğer bir milletvekili bütün gözlerin garba çevrilmiş olmasını tasvib etmekle beraber, bunun şarktaki kankardeşlerimizi büsbütün ihmal etmek

(Arkası Sa. 2 Sü. 1 de)

EK 81: VAKİT, 4 HAZİRAN 1950.

Sahibi: ASIM US ✶ Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden: REŞAT ENİS ✶ Basıldığı Yer: Vakıt Basımevi ✶ Gazetemiz münderecatının telif hakları mahfuzdur

VAKIT

İDARE YERİ: İstanbul Ankara Cad. VAKIT Yurdu ✶ Posta kutusu: İstanbul 46 ✶ Telgraf: VAKIT İstanbul ✶ Telefon: 24370 — 23872

Türkçe Ezan meselesi

"İnkılâp,, Menderes hükûmetinin ağzına yakışır kelime olmaktan çıkmıştır

Amerikan yardımı polemik Mevzuu yapılmamalı

Yazan: Asım Us

BAŞBAKAN Adnan Menderesin Marşal plânı ile bütre açığını kapatmak meselesini program müzakereleri arasında bir polemik mevzuu yapması siyasî bir hata olmuştur. Faik Ahmet Barutçuya söz verilmediği için Mecliste onun ağzından Şemsettin Günaltay hükûmetinin müdafaasını dinleyemedik. Fakat Amerikadan gördüğümüz kredi yardımlarına ait işleri idare eden devlet bakanı Cemil Barlasın bir basın toplantısında verdiği izahat okunduktan sonra bu meselenin iç yüzü az çok aydınlanıyordu.

Maliye Bakanlığı kasasında Dorr'un el yazısı ile muhafaza edildiği söylenen not, Marşal plânı ile muayyen şartlar dairesinde bütçe açığını kapatmak için bir anlaşmanın varlığını ispat etmese bile memleketimizde selâhiyetli olan Amerikan makamlarının bu hususta Türkiyeye karşı olan iyi niyetlerinin ve her halde Amerikadan mutabakat cevabı alınacağının kuvvetli delili sanılabilir. Bu işte bize düşen vazife memleketimize karşı iyi niyetler ile hareket eden Amerikan devlet adamlarının vaziyetlerini zorlaştırmak değil, bilâkis kolaylaştırmaktır. Bu bakımdan meselede Amerika ile aramızda hiç bir mutabakat bulunmadığının yeni Demokrat Parti hükûmeti ağzından söylenmesinde biz hiç bir fayda görmüyoruz. Bilâkis millî menfaatlerimiz için zarar çıkması natı arasında şöyle diyordu: "Marşal plânından faydalanmak davalarımızın iyi müdafaa ve takip edilmesine ve Amerikalı mükelleflerce ödenen paraların yerinde harcandığına kendilerinin inandırılmasına bağlıdır. Bu işe verilen ehemmiyetin ifadesi olarak kurulan bakanlığın hükûmetçe boş bırakılmasındaki isabetsizliği belirtmek isteriz."

Marşal plânından bütçe açığımızın kapatılması şeklinde ortaya çıkan polemik Amerikan halk efkârına düşmanlarımız tarafından yanlış aksettirilebilir; Amerikan muhalefet çevrelerinde bu gibi tahriklerden istifade etmek isteyenler bulunabilir. Bu yoldaki cereyanlar neticesinden gelecek zarar Türk milletine olduğu kadar bugün iktidarda olan Demokrat Parti hükûmetini de zorluklara düşürür. Halbuki kendilerinin dahi bugünkü bütçe açığını yine ayni yoldan kapatmak ihtiyacından müstağni bulunmadıklarını resmî beyanlarında okuyoruz.

Adnan Menderes bütçe açığının Marşal plânı ile kapatılmasına ait muamelenin tam olup olmadığını öğrenmek için daha evvel mütehassıs devlet memuru olarak bu işleri takip eden Fatin Rüştü Zorlu ile görüşmüş olsaydı her halde Mecliste bu meseleyi o şekilde ortaya atmazdı: "Halk Partisi hükûmeti bu işi yarım bırakmıştı, biz tamamlamağa çalışıyoruz!" diye bu işten bir iftihar vesilesi çı-

Ezan nedir? nasıl kabul olundu?

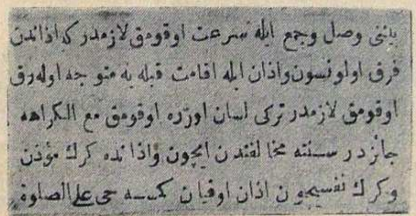
75 YIL EVVEL BASILAN DİNÎ KİTAPLARDA DA EZANIN TÜRKÇESİNİ CAİZ GÖRMÜŞLERDİR

Ezan namazın şartlarından değildir. Namaz vakitlerinin bir alâmetidir. Bir müslüman namaz vakitlerini bilmek lâzımgelir; vaktin geldiğini anlamıyanlara da ezan anlatır. Lûğat mânası da budur; (bildirmek), (ilân) demektir.

Ezan peygamberimizin Medineye hicretinden bir veya iki yıl sonra başlamıştır. Ondan önce yollarda, namaza, na maza! Yahut cemaatle namaza! mânasına gelen bir nidada bulunulurdu. Ezan sonra emrolundu. Ezanın kabulünden evvel Hazreti Muhammed namazı gâh erken, gâh geç kılarlardı. Uzak veya yakın yerlerden gelen sahabenin bir takımı ya birlikte namaz kılabilmek için önceden gelip ve işlerinden güçlerinden ayrılıp bekleşirler, yahut geç kılınır zanniyle geldikleri zaman namazı kılınmış bularak yanıp yakılırlardı.

Bunun için cemaat vaktine bir alâmet kabul etmek üzere müşaverede bulundular.

Bazıları çan çalalım, dediler. peygamberimiz "o hıristiyan âdetidir!,, buyurdular.

1293 Hicrî yılında Maarif meclisinin ruhsatiyle neşredilen, İbrahim Şerif'in "Risale i ezan,, eserinde ezanın Türkçe okunmasının caiz olacağına dair kısım

Bazıları nefir denen manda boynuzundan boru üfliyelim dediler. Peygamberimiz "o yahudilerindir,, buyurdular.

Bazıları: "Ateş yakarız,, teklifinde bulundular. Peygamberimiz onu: "Mecûsi işidir,, diye kabul etmediler.

"Bayrak dikeriz; görenler birbirlerine haber verirler!,, diyen de oldu; Efendimiz bunu da beğenmediler. Hasılı bir nokta üzerinde birleşilemeden kalkıldı. Bir karara varılmamanın üzüntüsü peygamberimizin yüzünde okunuyor, ashabı da neşesizlik kaplamış bulunuyordu.

İşte o gece düşünce ile yatan Abdulah bin Zeyd - ki Bedir ashabındandır - yarı uykuda, yarı uyanık, kendisine gömleği ve örtüsü yemyeşil biri geldi. Bir duvar parçası üzerinde dineldi. Abdullah diyor ki: Gelenin elinde çana benzer birşey vardı. Bunu bana satar mısın? dedim. Ne yapacaksın? dedi. Namazımız vakitlerinde çalarız, dedim. Ben sana daha hayırlı birşey göstersem olur mu? dedi. Olur, dedim. Kıbleye karşı durdu. ve "Allâhü ekber!,, diye başlıyarak ezanı baştan başa okudu. Sonra biraz durdu. Ezan kelimelerini bir daha

(Arkası Sa. 2 Sü. 3 te)

EK 82: CUMHURİYET, 5 HAZİRAN 1950

Cumhuriyet
27 nci yıl Sayı : 9276
KURUCUSU: YUNUS NADİ
Pazartesi 5 Haziran 1950

Başbakanın lâikliğe dair dünkü beyanatı

Adnan Menderes, arabca ezan okunması mevzuunda hükûmetin görüşünü açıklıyor

Başbakan dedi ki: "Kanuni hükümlerle alakalı olan bu meselenin lüzum görüldüğü takdirde, Meclis Grupumuza arzı ve Grupumuzca alınacak karara göre hareket olunması tâbiidir,,

Ankara 4 (a.a) — Ezanın dis lisanında okunabilmesi hususunda «Zafer» gazetesi başmuharriri Mümtaz Faik Fenikin sorduğu bir suale karşı Başbakan Adnan Menderes aşağıdaki cevabı vermiştir.

«— Her taassub cemiyet hayatı için zararlı neticeler doğurur. Cemiyet hayatında esas değişikliklerin yapılabilmesi evvelâ taassub zihniyetinin yıkılmasına bağlıdır. Bu hakikatın iyice kavranmış olması neticesidir ki, Büyük Atatürk bir takım hazırlayıcı ön inkılâblara başlarken taassub zihniyetile mücadele etmek lüzumunu hissetmişti.

Ezanın türkçe okunması mecburiyeti de böyle bir zaruretin neticesi olarak kabul edilmelidir. Zamanında çok lüzumlu olan bu mecburiyet ve tedbir diğer tedbirlerle birlikte bugünün hür Türkiyesine zemin hazırlamıştır.

Ezanın türkçe okunmasına mukabil cami içinde bütün ibadet ve duaların din dilinde olması garib bir tezad teşkil eder gibi görünür

— Arkası Sa. 3, Sü. 2 de —

Başbakan Adnan Menderesin makamında alınan son bir resmi

Milletvekilleri arının tasdikı

...da tasdik muamelesinden sorulara geçilecek

...y yecek sıkıntısına dair sözlü ... Bakanı cevab verecek

... (Telefonla) — Bü... Meclisinin yarınki ... tutanakların tasdi... ...esi bulunmaktadır. ... süreceği anlaşıl... ...akit kalırsa sözlü ...rgelerine geçilecektir.

...vre Büyük Millet ...r soru önergesi te... ... karşılaştığı ve bu ...skanlık Divanının ... almak mecburiye... hatırlardadır. Bu... ...tun soru önerge... ...le dahi, umumi ef... ...ın gizlendiği hak... ...anaat tahassül et... ...ni olunamamıştır.

9 uncu devre Büyük Millet Meclisinin bu bakımdan nasıl bir inkişaf kaydedeceği merak edilmektedir.

Meclisin yarınki gündeminde Ordu milletvekili Fevzi Bostepenin Karadeniz bölgesinde yiyecek sıkıntısı çeken halka mısır tevzii hakkındaki sorusuna, Ekonomi ve Ticaret Bakanı Velibeşenin vereceği cevab bu inkişaf seyri hakkında bir fikir verecektir.

Yarınki Mecliste General Ali Fuad Cebesoyun da İstanbul ve Eskişehir milletvekilliklerinden Eskişehiri tercih ettiği hakkındaki mektub okunacaktır.

Öğretmen sicilleri için bir karar

Şimdiye kadar gizli tutulan sicilleri bundan sonra öğretmenler görebilecekler

Ankara 3 (Türk Ajansı) — Millî Eğitim Bakanlığı, teşkilâtına gönderdiği bir tamimde, öğretmenlerin çalışmalarını gösteren sicillerinin bundan böyle intihan ayı olan haziranda değil, temmuzda Bakanlığa gönderilmesini bildirmiştir.

Diğer taraftan Bakanlık, sicil talimatnamesinde mühim değişiklikler yapmıştır.

Buna göre, eskiden gizli tutulan siciller, şimdi açık olacak ve böylece her öğretmen terfi zamanından evvel kendi durumunu öğrenerek ...

Köprülü,

Haliç Tersanesi

EK 83: MİLLİYET, 13 TEMMUZ 1950

Dün gece bütün camilerde olduğu gibi Şişli camiinde de her taraf dolmuş, kadınlar mahallî ibadete gelenleri almadığı için avlu bile bu şekilde dolmuştu.

13 Tem 1950

Kadir gecesi

Halk camileri doldurmuştu. Yalnız Süleymaniyede 30 bin kişilik bir cemaat vardı

İslâm âlemi dün gece müstesna günlerinden birisini daha yaşadı. Bilhassa İstanbul semti sakinlerinin mühim bir kısmı, dünkü mübarek Kadir gecesini sabaha kadar namaz kılmak ve dua etmek suretiyle geçirdiler.

Şehrimizin belli başlı camilerinden Sultanahmet, Beyazıt, Fatih ve Süleymaniye camileri akşamın erken saatlerinde hemen, hemen dolmuş bulunuyordu.

Bilhassa Süleymaniye camiine yemekleriyle gelmiş olanlar pek çoktu. Camiin dış avlusu bir pazar yerine dönmüş, her çeşit yiyecek maddesi temin edilecek bir hal almıştı. Kadir gecesini dindaşlariyle bir arada geçirmek isteyen bir çok vatandaşlar, uzak semtlerden Süleymaniyeye gelmişlerdi. Dün gecenin en büyük kalabalığını Mimar Sinanın ölmez şaheseri olan Süleymaniye camii çekmiş bulunuyordu. Dünkü gecenin şeref ve fazileti, Kur'anı Kerimin Kadir gecesi Tanrı katından nâzil olmasındadır.

Bozdoğan kemerinden Süleymaniyenin dış avlusuna kadar uzanan yolu dolduran taksi ve hususî arabaların yolcularından mühim bir kısmını da ecnebiler teşkil ediyordu. Şehrimizdeki sefaret ve konsolosluk erkânı camide kendilerine ayrılan yerden ibadeti takibe gelmişlerdi. Süleymaniyede Yatsı namazı 4 müezzinin okuduğu ezanla başlamış, teravih namazını müteakip Urfalı Hafız Mahmut tarafından vaız verilmiştir. Daha sonra tanınmış hafızlar mevlût okumuşlardır.

[Devamı Sa: 5 Sü: 4 te]

Yeni dış ticaret rejiminin esasları

Sanayiciler gümrük resminin indirilmesini istiyorlar

Ankara'da serbest ticaret (Liberasyon) rejimi esaslarına göre yeni dış ticaret rejiminin tanzimi etrafındaki çalışmalar devam ederken, İstanbul Bölge Sanayi Birliği de görüşlerini ve memleket sanayiini korumak için gerekli tedbirlerin esaslarını bir raporla hükûmete bildirmiştir.

İstanbul Bölge Sanayi Birliği Reis vekili Sadık Biget dün gazetecilere verdiği beyanatta, yeni ihracat ve ithalât rejimi hakkında muhtasar malûmatla beraber sanayicilerin raporunu izah eden şu konuşmayı yapmıştır:

Şişli camiinin dün gece dışardan görünüşü

Millî Eğitim Bakanı dün şehrimize geldi

Bakan "İnönü Cumhurbaşkanı olmadığı için okul kitaplarındaki resminin çıkarılması tabiidir" dedi. Yeni emekli listesi hazırlanıyor

Millî Eğitim Bakanı Avni Başman dün sabah Ankaradan şehrimize gelmiştir. Bakan, kendisiyle görüşen bir muharririmize şu izahatı vermiştir:

— Bildiğiniz gibi İstanbula mezunen gelmiş bulunuyorum. Bayramı ertesine kadar burada kalarak tedavimle meşgul olacağım. Ulus gazetesinde bana atfen ya

Kızılay 370 bin lira işini tevil ediyor

EK 84: MİLLİYET, 14 HAZİRAN 1950.

14 Haziran 1950 Milliyet

Başbakan Mecliste müzakereleri takip ediyor

Ezanın istenen dilde okunması kararlaştı

D. P. Meclis Grupu, bu husustaki kanunun Ramazandan evvel çıkmasını istedi

Ankara, 13 (Milliyet — D.P. Meclis Grupu bugün Abidin Potuoğlunun başkanlığında toplandı. Gündemde evvelâ Grup kâtipliği intihabı vardı. Yapılan seçimde İbrahim Kirazoğlu ittifakla seçilmiştir.

Bundan sonra ezanın herhangi bir dille okunabilmesi için Ceza Kanununun 526 ıncı maddesinde tâdilât yapılması hakkındaki görüşmelere başlanmıştır.

Haber aldığımıza göre bu hususta ilk sözü Başbakan Adnan Menderes almış ve hükûmetin nokta-i nazarını gazeteler ve radyolarla açıklanmış bulunduğunu, ezanın Türkçe okunacağı hakkındaki kayıtların Anayasa hükümlerine ve lâyıklık prensiplerine aykırı olduğunu söylemiş ve meselenin ruznameye alınmasını ve bir karara bağlanmasını rica etmiştir. Bundan sonra söz alan Sadri Maksudi Arsan, Kemal Özçoban, Sıdkı Yırcalı arapça ezanın lehinde birer konuşma yapmışlardır. Grup umumî heyeti nihayet ezan meselesi hakkındaki konuşmaların kâfi olduğu noktasında bir temayül göstermiştir.

Başkan aleyhte konuşacaklara söz vermek istememişse de bu hususta kimse söz almamıştır. Nihayet ezanın istenilen dilde okunması meselesi reye konmuş ve 87

[Devamı Sa: 5 Sü 5 te]

Mebuslar hakkındaki kanunun tadili teklifi

EK 85: HÜRRİYET, 15 HAZİRAN 1950

D.P. Grupu Arapça ezanı kabul etti

Toplantı açık olacak diye, ayrı ayrı telefonla davet edilen gazeteciler yapılan istiskal üzerine Meclisi terkettiler

Başbakan, muhalefetin son günlerdeki durumunun dikkatle takip edildiğini söyliyerek gözdağı vermeğe kalkıştı

Demokrat Partinin Meclis Grupu, dün saat 15 te toplanarak Arapça ezana müsaade edilip edilmemesi meselesini görüşmüştür.

D.P. tüzüğü hükümlerine göre, Grup toplantıları, aksine karar alınmadıkça gizli olarak yapılır. Fakat nedense Hükümet, dünkü görüşmelerin efkârı umumiyeye aksettirilmesi lüzumunu hissetmiş ve bu lüzum karşısında D.P. Meclis Grupu İdare Heyeti dünkü toplantının açık yapılması yolunda bir karar almıştır.

Bunun üzerine de, Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Basri Aktaş tarafından, gazetemiz hariç olmak üzere şehrimizdeki diğer gazetelere ve İstanbul gazetelerinin Ankara muhabirlerine telefon ederek toplantının açık yapılacağı bildirmiştir.

(Sonu 5 nci S 1 nci sütunda)

EK 86: VAKİT, 16 HAZİRAN 1950

VAKIT

Sahibi: ASIM US ★ Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden: REŞAT ENİS ★ Basıldığı Yer: Vakıt Basımevi ★ Gazetemiz münderecatının telif hakları mahfuzdur

İDARE YERİ: İstanbul Ankara Cad. VAKIT Yurdu ★ Posta kutusu: İstanbul 46 ★ Telgraf: VAKIT İstanbul ★ Telefon: 24370 — 23872

Arapça Ezan Bu Akşam Okunacak

Ankara, 16 (Özel) — Büyük Millet Meclisi bugün saat 15 te toplanmıştır.

Önce Divanda münhal bulunan bir kâtipliğin seçimi yapılmış, Kayseri milletvekili Kirazoğlu bu kâtipliğe seçilmiştir.

Bundan sonra Arapça ezan okunmasının yasaklığına dair ceza kanunundaki maddenin kaldırılması hakkındaki önergenin müzakeresine geçilmiştir.

C. H. Partisi adına Trabzon milletvekili Cemal Eyüpoğlu kürsüye gelerek C. H. P. Meclis grupunun yasağın kaldırılmasına ait önergeye itiraz etmeyeceğini bildirmiştir.

Bundan sonra önerge oya konularak kabul edilmiştir.

Gündemde mevcut diğer konulardan Sinan Tekelioğlunun sual takriri tecil edilmiş arzuhal encümeninin bir kararına ait lâyiha Sağlık komisyonuna gönderilmiştir.

D.P. Meclis Gurupu müzakereleri hep gizlimi olacak?

Yazan: Asım Us

DEMOKRAT Parti Meclis grubunun son defaki toplantısına gazete muhabirleri davet edildiği halde sonradan gizli müzakereye karar verilerek muhabirlerin salondan çıkıp gitmeğe mecbur edilmesi dikkati çeken bir hâdise olmuştur. 14 mayıstan evvel Demokrat Parti Mecliste bir azlık halinde olan bir muhalefet gurubundan ibaretti, Sayıları ilk zamanlarda elliyi geçmiyordu; son zamanlarda yirmi beş, otuz kişiye düşmüştü. Tabii olarak böy-

Vaziyet böyle olunca Demokrat Partinin gurup müzakereleri esas itibariyle gizli değil, açık olmak iktiza eder. Parti gurubunun tüzüğü müzakerelerin gizli olması şeklinde yazılmış ise bunu değiştirmekten kolay bir şey yoktur. Netekim Halk Partisi Meclis gurubunun müzakere usulü vaktiyle gizli iken sonradan bu usul kaldırılmıştı. Müzakereler esas olarak açık cereyan ediyordu. Şayet askeri olan veyahut her hangi bir devlet sırrı teşkil edecek

Ucuz Evler

Silivrikapı ile Yedikule arasındaki sahada yapılacak

Şehir meclisi bugün öğleden sonra toplanmış, halk tipi ucuz evler talimatnamesini kabu etmiştir.

Ucuz evler için Silivrikapı ile Yedikule arasındaki saha ayrılmıştır. Burasının imar plânı süratle yapılacak, yollar, okul için yer ayrılacak, 1000 evin temeli kısa bir zaman sonra atılacaktır.

Evler 3 ve 4 odalı olacaktır

EK 87: HÜRRİYET, 16 HAZİRAN 1950

Meclisteki görüşmeler

Arapça ezan okuma yasağı kaldırıldı

C.H.P. Meclis Grupu sözcüsü, Grupun türkçe ezan arapça ezan mevzuu üzerinde bir politika münakaşası açmağa taraftar olmadığını bildirdi

Sözcü, millî şuurun bu konuyu kendiliğinden halledeceğine güvenerek Arapça ezan meselesinin ceza konusu olmaktan çıkarılmasına C. H. P. nin aleyhtar olmıyacağını söyledi

da Bevin ve Schuman'la

Büyük Millet Meclisi dün saat 15 te Başkan vekillerinden Fuat Hulûsi Demirelli'nin başkanlığında toplanmış ve Türk Ceza Kanunun 526 ncı maddesinin arapça ezan ve kaamet okutmak hakkındaki memnuiyetini kaldıran kanun tasarısını ivedilikle müzakere ve kabul etmiştir.

Tasarı aleyhinde hiç bir milletvekili konuşmamış, C.H.P Meclis Grupu da esas hakkında D. P. ile birlikte olduğunu bildirmiş ve böylece tasarı partilerin müşterek malı olarak kabul olunmuştur.

Oturum açılır açılmaz Başbakan söz istiyerek kürsüye gelmiş ve şunları söylemiştir:

— Arapça ezan hakkında D. P. Meclis Grupunun aldığı karar gazetelerle yayınlandı. Böylece bu hususta kanunî memnuiyetin kalkmış olduğu telâkkisine ve bazılarının daha şimdiden arapça ezan okumağa kalkışmasına ihtimal vardır. Bundan dolayı, bu hususta sevketmiş olduğumuz kanun tasarısının bugünkü gündeme alınmasını ve ivedi-

(Sonu 5 inci S. 7 nci sütunda)

Bulgarların bir notası

İşledikleri cinayetin sebeplerini bize yüklemiye çalışıyorlar.

Londra, (Radyo) — Bulgar Hükümeti Türk Hükümetine bir nota göndermiş ve geçenlerde Bulgar - Türk hududunda vukua gelen hâdisede kendisinin mesul olmadığını ileri sürmüştür. Bulgarların iddialarına göre Türklerden mürekkep bir gurup Bulgar topraklarına 600 metre kadar girmiş ve dur emrine itaat etmemiştir. Sofya hükümetinin notasında da kabul edildiği gibi Bulgar askerleri ateş açmışlar ve bir Türk vatandaşını öldürmüşlerdir. Halbuki bundan evvel gelen haberler Türk vatandaşının Türk topraklarında Bulgarlar tarafından öldürüldüğünü bildirmişti.

EK 88: VAKİT, 17 HAZİRAN 1950

☆YENİ GAZETE☆ 17 Haziran 950 CUMARTESİ ☆ Yıl: 33—3 Sayı: 11745—993 ☆ Sayısı: İstanbulda 5, taşrada 10 kuruştur. ☆

VAKIT

Sahibi: ASIM US ✶ Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden: REŞAT ENİS ✶ Basıldığı Yer: Vakit Basımevi ✶ Gazetemiz münderecatının telif hakları mahfuzdur

İDARE YERİ: İstanbul Ankara Cad. VAKIT Yurdu ✶ Posta kutusu: İstanbul 46 ✶ Telgraf: VAKIT İstanbul ✶ Telefon: 24370 – 23872

Arapça ezan okuma yasağı kaldırıldı

Kanun bu sabahtan itibaren meriyete girmiş bulunuyor

Ankara, 16 (A.A.) — Arapça ezan ve kamet okuyanlar hakkında ceza hükmü koyan Türk ceza kanununun beş yüz yirmi altıncı maddesi Türkiye Büyük Millet Meclisinin bugün iki oturumunda kabul olunan 5665 sayılı kanunla değiştirilmiş ve bu hüküm maddeden çıkarılmıştır.

Kanun, Cumhurbaşkanı tarafından tasdik edilmiş olup yarınki resmi gazetede yayınlanacak ve ikinci maddesi gereğince aynı tarihte yürürlüğe girecektir.

17 Haziran 1950 tarihinden itibaren ezanın ve kamet'in Arapça okunması serbest olduğu başkanlıktan vilayetlere tebliğ edilmiştir.

Ankara, 16 (A.A.) — Büyük Millet Meclisi bugün saat onbeşte Başkanvekillerinden İstanbul Milletvekili Fuat Hulusi Demirelli'nin Başkanlığında toplanmıştır.

Oturum açılınca Başbakan Adnan Menderes ezan tasarısının gündeme alınarak müstaceliyetle görüşülmesini istemiş ve

(Arkası Sa. 2 Sü. 5 te)

İşçi Sigortaları genelkurulunda

Ucuz Evler

Silivrikapı ile Yedi-

EK 89: VAKİT, 17 HAZİRAN 1950

BU PARÇAYI KESİP SAKLAYINIZ

1369=1950

RAMAZAN İMSAKİYESİ

Vakıt Gazetesi, Ramazan ayının sayın okuyucularına kutlu olmasını diler.

— Saatler yaz saatile İstanbul arzına göredir —

Ramazan	Haziran	İmsâk	Sabah	Öğle	İkindi	Akşam	Yatsı
1 Cumartesi	17	3.07	3.25	13.14	17.15	20.44	22.46
2 Pazar	18	3.07	3.25	13.14	17.15	20.44	22.46
3 Pazartesi	19	3.07	3.25	13.15	17.16	20.45	22.47
4 Salı	20	3.08	3.25	13.15	17.16	20.45	22.47
5 Çarşamba	21	3.08	3.26	13.15	17.16	20.45	22.48
6 Perşembe	22	3.08	3.26	13.15	17.16	20.45	22.48
7 Cuma	23	3.08	3.26	13.16	17.17	20.45	22.48
8 Cumartesi	24	3.09	3.26	13.16	17.17	20.45	22.49
9 Pazar	25	3.09	3.27	13.16	17.17	20.45	22.49
10 Pazartesi	26	3.09	3.27	13.16	17.17	20.45	22.49
11 Salı	27	3.10	3.28	13.17	17.17	20.45	22.48
12 Çarşamba	28	3.11	3.28	13.17	17.18	20.45	22.48
13 Perşembe	29	3.11	3.29	13.17	17.18	20.45	22.48
14 Cuma	30	3.12	3.29	13.17	17.18	20.45	22.48
15 Cumartesi	1	3.12	3.30	13.18	17.18	20.45	22.47
16 Pazar	2	3.13	3.31	13.18	17.18	20.45	22.47
17 Pazartesi	3	3.14	3.32	13.18	17.18	20.45	22.47
18 Salı	4	3.15	3.33	13.18	17.18	20.44	22.46
19 Çarşamba	5	3.16	3.34	13.18	17.18	20.44	22.46
20 Perşembe	6	3.17	3.35	13.18	17.19	20.44	22.45
21 Cuma	7	3.18	3.36	13.18	17.19	20.44	22.45
22 Cumartesi	8	3.19	3.37	13.19	17.19	20.43	22.44
23 Pazar	9	3.20	3.38	13.19	17.19	20.43	22.43
24 Pazartesi	10	3.21	3.39	13.19	17.19	20.43	22.43
25 Salı	11	3.22	3.40	13.19	17.19	20.42	22.42
26 Çarşamba	12	3.23	3.41	13.19	17.19	20.42	22.41
27 Perşembe	13	3.24	3.42	13.19	17.19	20.41	22.40
28 Cuma	14	3.25	3.43	13.20	17.19	20.40	22.39
29 Cumartesi	15	3.27	3.45	13.20	17.19	20.40	22.38

Pazar 16

Bayram namazı: 6.19

EK 90: SON SAAT, 12 AĞUSTOS 1950

Cumartesi
12
Ağustos 1950

SON SAAT

Son Saat

★ GÜNLÜK - MEMLEKETÇİ - MUSTAKİL - SİYASİ - AKŞAM GAZETESİ ★

PAL
BİR HARİKADIR

Adalet Bakanlığındaki çalışmalardan çıkan mâna

Komünizm kanun dışı edilecek

Bu gibi zararlı unsurlar için, suç derecelerine göre, icap ederse idam cezası tatbiki düşünülüyor

Yeni Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri, yapılaca[k] işler hakkında, şayanı dikkat beyanat ver[di]

Bu mevzuda hazırlanmakta olan iki lâyiha Meclisin bu kış devresine yetiştirilecek

EK 91: ZAFER, 5 EKİM 1950

[illegible]rtesi 5 [illegible] 1950

Başmuharriri: Mümtaz Faik Fenik
Dericiler Caddesi: 3
Posta Kutusu: 186 — ANKARA
Telgraf: Zafer Gazetesi Ankara
[illegible]
Yazı işleri, Kare: [illegible]
Fiyatı her yerde 15 kuruştur.

ZAFER

DEMOKRASİNİNDİR

HER GÜN
27,[illegible]
eller

[A]rapça ezana müsaade ed[...]

Vıcdan hürriyeti ve lâiklik hakkında

[Me]nderesin başyazarımıza verdiği mühim beyanat

[...]nin, siyasete karıştırılmamak ve dini ibadetler âmme nizamına ve [u]mumi âdaba aykırı olmamak şartile herkesin dini vecibe ve ibadetle[r]ini serbestçe yerine getirebilmesi vicdan hürriyeti icabıdır

Ezanın [illegible] okunabilmesi hususunda gazetemiz başmuharriri Mümtaz Faik Fenik'in sorduğu bir suale karşı Başbakan Adnan Menderes aşağıdaki cevabı vermiştir:

— Her inkılâp cemiyet hayatı için zaruri [illegible] doğurur. Cemiyet hayatında esas değişikliklerin yapılabilmesi evvelâ [illegible] yıkılmasına bağlıdır. Bu [illegible] [illegible] ki, Büyük Atatürk bu [illegible] [illegible] [illegible] etmek [illegible].

Ezanın Türkçe okunması meselesi de böyle bir zaruretin neticesi olarak kabul edilmiştir. Zamanında çok [illegible] [illegible] ve [illegible] diğer tedbirlerle

(Devamı Sa. 4 Sü. 5 de)

Af Kanunu ç[...]

Yeni kanun tasa[rısı] Bakanlar Kurulun[a ...]

Kanun kısa bir zama[nda ...]

Af tasarısı[nın] mühim esa[sları]

Af Kanunu tasarısı hazırlanmak üzere Adalet Bakanlığında, B. Halil Özyörük'ün başkanlığında[ki] [illegible] komisyon, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] göre, tasarıya şeklini vermiştir. Tasarının Bakanlar Kuruluna sevki [illegible] [illegible].

Öğrendiğimize göre [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] esas kabul ederek [illegible] [illegible].

Af Kanunu tasarısı, [illegible] [illegible]

EK 92: VAKİT, 19 EKİM 1950

☆ YENİ GAZETE ☆ 19 EKİM 1950 PERŞEMBE ☆ Yıl: 33-3 ☆ Sayı: 11867-1135 ☆ Nüshası 10 Krş. ☆

VAKIT

Londra Elçimiz Bevin'le görüştü

Londra, 19 — Türkiyenin Londra büyük elçisi Cevat Açıkalının İngiltere Dış İşleri Bakanı Ernest Bevin'i bu sabah ziyaret ettiği bildirilmektedir. Mülâkatın, Açıkalının arzusu üzerine vuku bulduğu bildirilmektedir. Fakat görüşülen mevzuların nelerden ibaret olduğu hakkında malûmat elde edilememiştir.

MEMLEKETTE NE NİZAM KALDI, NE ASAYIŞ!

Kanun düşmanları azıp kudurdular!

Yurdun namuslu insanları kuşkudadır; kanuna karşı saygısızlığı ve pervasızlığı artıran ceza azlığını kaldırmalıyız

Din Dersi Mecburiyeti Anayasaya aykırıdır

Lâiklik Anayasamızın temellerinden biridir. Anayasanın ikinci maddesi Ortada durup dururken Millî Eğitim Bakanlığı nasıl olur da kendiliğinden bu esas ile telifi mümkün olmıyan bir karar verebilir?

ASIM US

Yunan Başbakanı

Yakında Ankarayı ziyaret edecek

Sofokles Venizelos, Doğu Akdeniz bölgesinde bir Türk - Yunan komünist aleyhdarı güvenlik sistemi kurulması meselesini Adnan Menderesle görüşecek

Atina, 19 — Yunan Başvekili Sofokles Venizelos dün bir Türk gazetecisine Atlantik paktı et rafında şunları söylemiştir:

Bu güne kadar Bulgaristandan gelen Göçmen sayısı 36000 i buldu

Göçmenlerin sür'atle yerleştirilmesi ve müstahsil hale getirilmesi için Marşal plânından, devlet çiftliklerinden faydalanılacak

Kuzey Kore hükûmet merkezi düşmek üzre

Kızıllar dağınık bir halde kaçıyor

Esir sayısı 70 bini buldu; iki Amerikan mayın tarama gemisi mayna çarparak battı

KREMLİN'in ESRARI

Yazan Amiral Ellis Jacharias

Politbüronun tarihi toplantısı, Kremlin'in emperyalist ve ideolojik emellerini gerçekleştirmek azmiyle kullandığı usuller, Rusyanın askeri kuvveti, atom bombası bakımından durumu.

Yakında gazetemizde okuyacaksınız

DAMLALAR

Kanunu çabuk çıkaralım

Hakkı Süha GEZGİN

Enis Behiç anıldı

Yüksek okul mezunu bir hırsız yakalandı

50.000 lira değerinde eşya çalan Fahir Kılıç, eski milletvekillerinden Ali Kılıç'ın oğludur

Süreyya paşa çiftliğinde kurulacak sanatoryom

Sümerbank, Etibank, Ziraat Bankası, Şeker Fabrikaları Şirketi yüzer bin lira bağışta bulundular

EK 93: SON SAAT, 2 KASIM 1950

Perşembe 2 KASIM 1950

Son Saat

★ GÜNLÜK - MEMLEKETÇİ - MÜSTAKİL - SİYASİ - AKŞAM GAZETESİ ★

La Familia

116 Sahife 100 Kr.

Cumhurbaşkanı dün Demokrasi tarihimizin ilk nutkunu verdi

NUTUK, TÜRKİYEYE KOMŞU VE DOST MATBUATTA GAYET MÜSAİT TEFSİRLERE VESİLE TEŞKİL EDİYOR

BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN 9 UNCU DEVRE TOPLANTISINDAN BİR GÖRÜNÜŞ

Bütün dünya ile dost olmak arzumuzu bir daha belirttik

Bulgaristanla dürüst komşuluk münasebetleri idamesi için sarf ettiğimiz gayretlerin karşılık görmediğini müşahede ediyoruz

Ankara 2 (Hususi muhabirimizden) — Büyük Millet Meclisinin yeni çalışma yılına girmesi münasebetiyle Cumhurbaşkanı dün bir saat 12 dakika süren bir nutuk söylemiştir.

Devlet Başkanı genel çizgiler itibariyle bir sağduyu, itidal ve yurdseverlik örneği olan nutkuna şu cümlelerle başlamıştır:

« Türk milletinin hür iradesiyle ve serbest bir seçimle burada toplanmış bulunan siz, hakiki mümessillerini hürmetle selâmlarım. (Alkışlar).

Başbakanın sıhhati iyiliğe yüz tuttu

Profesör Frank, tedavi için Avrupaya gidilmesine lüzum yoktur, dedi

Bir müddettenberi rahatsız bulunan Başbakan Adnan Menderesi muayene etmek üzere Ankaraya davet edilmiş bulunan Tıb Fakültesi İç Hastalıkları Ordinaryüs Profesörü Dr. Frank, dün şehrimize dönmüştür.

Bulgaristanla olan ihtilâf

EK 94: MİLLİYET, 11 ARALIK 1950

11 ARALIK 1950 Pazartesi

Milliyet

YIL: 1 — SAYI: 220

FİYATI : 10 Kuruş

BORGIA'LARIN AŞK VE CİNAYETLERİ BUGÜN 3üncü SAYFAMIZDA OKUYUNUZ

NEREYE GİDİYORUZ?

Ali Naci KARACAN

Kızıl çemberden kurtulan kuvvetler

Yirmi bin kişilik Amerikan kuvveti 2 hafta süren kanlı savaşlardan sonra komünist çemberini yarıp kurtuldu

Sinan'ın Türk ölmezliğini temsil eden Süleymaniye camiinde

Şehitler, muazzam dinî merasimle anıldı

Otuz bini aşan Müslüman Türk, aziz şehitlerimizin ruhunu gözyaşları arasında tebcil edip mücadele imanlarını tazelediler

Truman-Attlee programı sür'atle tatbik edilecek

Gl. Marshall silâhlı kuvvetler için 18 milyar dolarlık tahsisat istedi

Diyanet İşleri Reisinin dünkü mühim hitabesi

Koredeki harp, hak ile bâtılın, imanlı ile imansızın kitap sahibi ile kitapsızın, hayır ile şer kuvvetlerinin çarpış tığı bir harptir

ÖZGEÇMİŞ

Ahmet Araman,

Kocaeli'nin Kandıra İlçesi, Araman Köyü'nde 1973'te doğmuştur. İlköğrenimini köyündeki Araman ilkokulunda, orta ve lise öğrenimini yatılı olarak İzmit merkezde bulunan okullarda yapmıştır. 1993'te Akdeniz Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde yüksek öğrenimine başlamıştır.

1997'de mezun olan Ahmet ARAMAN, 1997–2004 eğitim-öğretim yılları arasında Antalya'da, 2004–2005 eğitim-öğretim döneminde Gaziantep'te görev yapmıştır. 2005–2006 eğitim-öğretim yılından itibaren Sakarya'da Tarih öğretmeni olarak görevini sürdürmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.